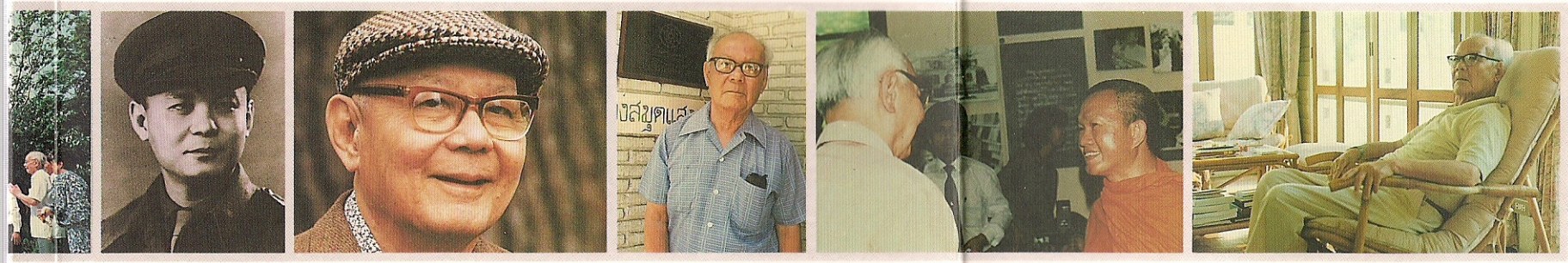

มาง ลิงทง

41 Lavenham Road,
Southfields,
London S.W.18-5EZ.

ประสบการณ์ ชีวิต

และ ข้อคิด สำหรับ

คนหนุ่มสาว

พิมพ์ครั้งที่ ๗

มูลนิธิราชบัณฑิตยสถาน

ป่วย อังภากรณ์

ประสบการณ์ชีวิต
และข้อคิดสำหรับคนหนุ่มสาว

สนับสนุนการจัดทำ E-Book โดย โครงการ Open School Thailand

ป๊วย อึ้งภากรณ์ ประสพการณ์ชีวิต และข้อคิดสำหรับคนหนุ่มสาว

ป๊วย อึ้งภากรณ์ เขียน

พจน์ กริชไกรวรรณ บรรณาธิการ

เลขมาตรฐานสากลประจำหนังสือ ๙๗๔-๗๐๙๒-๐๖-๙
พิมพ์รวมเล่มครั้งแรก พฤศจิกายน ๒๕๓๘ (๓,๐๐๐ เล่ม)
พิมพ์ครั้งที่สอง พฤษภาคม ๒๕๓๙ (๒,๐๐๐ เล่ม)
พิมพ์ครั้งที่สาม มิถุนายน ๒๕๔๐ (๓,๐๐๐ เล่ม)
พิมพ์ครั้งที่สี่ กันยายน ๒๕๔๐ (๒,๕๐๐ เล่ม)
พิมพ์ครั้งที่ห้า สิงหาคม ๒๕๔๒ (๒,๐๐๐ เล่ม)

ราคา ๑๒๐ บาท

จัดพิมพ์โดย สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง

๘/๒๓ ซ.บ้านช่างหล่อ ถ.พรานนก บางกอกน้อย กรุงเทพฯ ๑๐๗๐๐

โทรศัพท์/โทรสาร ๘๑๒-๐๗๔๔, ๘๖๖-๑๕๕๗

บรรณาธิการบริหาร อู๋ติมา คุณศิริวานนท์

กองบรรณาธิการ สุชาดา เสโซ ภูมินทร์ พงษ์ไกรกิตติ

การตลาต อาภาวดี งามขำ ประโรม คณานุรักษ์

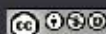
ประชาสัมพันธ์ พิไลลักษณ์ พรหมจันทร์

ธุรการ สุเนตร รุ่งแจ้งสุวรรณ

ประสานงานการผลิต ผลึกไท โทรศัพท์/โทรสาร ๘๘๘-๗๐๒๖-๗

แบบปก/จัดรูปเล่ม พจน์ กริชไกรวรรณ

จัดจำหน่าย บริษัท เบลิตไทย จำกัด โทรศัพท์ ๒๒๕-๕๕๓๖-๓๔

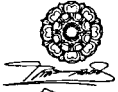
ป๋วย อึ๊งภากรณ์

ประสบการณ์ชีวิต
และ ข้อคิด
สำหรับคนหนุ่มสาว

ป๋วย อึ๊งภากรณ์ เขียน
พจน์ กริชไกรวรรณ บรรณาธิการ

มูลนิธิโกลด์คิมทอง

กระทรวงศึกษาธิการ ออกใบอนุญาตให้ เมื่อวันที่ ๖ กันยายน ๒๕๑๔
 เลขที่อนุญาตที่ ต. ๑๔๔/๒๕๑๔
 กระทรวงมหาดไทย ออกใบอนุญาตให้ เมื่อวันที่ ๒๕ ธันวาคม ๒๕๑๖
 เลขทะเบียนลำดับที่ ๗๖๓

คณะกรรมการ

๑. นายอุดม เย็นฤดี	ประธานกิตติมศักดิ์
๒. นายสุลักษณ์ ศิวรักษ์	ประธานกรรมการ
๓. นายป๋วย อึ้งภากรณ์	รองประธานกรรมการ
๔. นายชาญวิทย์ อ่วมฤทธิ	กรรมการเหรัญญิก
๕. นายเฉลิม ทองศรีพงษ์	กรรมการที่ปรึกษากฎหมาย
๖. นางสาวรสนา โตสิตรระกุล	กรรมการผู้จัดการ
๗. นางสาวจิตติมา คุณศิริานนท์	กรรมการผู้ช่วยผู้จัดการ
๘. พระไพศาล วิสาโล	กรรมการ
๙. นายกรุณา กุศลลาสัย	กรรมการ
๑๐. นายเกษมสันต์ วีระกุล	กรรมการ
๑๑. นายนริศ ชัยสูตร	กรรมการ
๑๒. นายแพทย์บัญญัติ พงษ์พานิช	กรรมการ
๑๓. นายประกอบ คุปรัตน์	กรรมการ
๑๔. นายแพทย์ประพจน์ เกตราภาค	กรรมการ
๑๕. นายแพทย์ประเวศ วะสี	กรรมการ
๑๖. นายพิภพ ธงไชย	กรรมการ
๑๗. นายสรรพลสิทธิ์ คุ้มประพันธ์	กรรมการ
๑๘. นางสาวอรศรี งามวิทยาพงศ์	กรรมการ
๑๙. นายอุทัย ดุลยเกษม	กรรมการ
๒๐. นางสาวสิริวรรณ นิจเจริญ	กรรมการเลขานุการ

มูลนิธิโกลด์คิมทอง จัดตั้งขึ้นเมื่อปี ๒๕๑๖ มีวัตถุประสงค์เพื่อกระตุ้นเตือน และสนับสนุนให้บุคคลมีความเสียสละเพื่อสังคม มีอุดมคติ เป็นผู้นำในทางที่ถูกต้อง ตามแบบอย่างของครูโกลด์ คิมทอง ผู้สูญเสียชีวิตเมื่อปี ๒๕๑๔ ขณะอุทิศตนเป็นครูอยู่ในถิ่นทุรกันดาร

สารบัญ

คำนำสำนักพิมพ์	(๖)
บทนำ อาจารย์ป่วยกับความหมายในยุคของเรา	(๙)
ภาค ๑ ประสบการณ์และแนวความคิด	๑
ภาค ๒ ข้อเขียนสำหรับคนหนุ่มสาว	๑๐๗
ภาค ๓ คมความคิดอาจารย์ป่วย	๑๗๗

คำนำสำนักพิมพ์

ประสบการณ์ชีวิตและข้อคิดสำหรับคนหนุ่มสาวของอาจารย์ป่วย อังภากรณ์ในหนังสือเล่มนี้ รวบรวมจากหนังสือเกี่ยวกับอาจารย์ป่วย ซึ่งสำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทองเคยจัดพิมพ์ในหลากหลายโอกาส อันได้แก่ สันติประชาธรรม (กันยายน ๒๕๒๘), เสียชีพ อย่าเสียสิ้น (มีนาคม ๒๕๒๘), การศึกษาในทรรคนะข้าพเจ้า (กุมภาพันธ์ ๒๕๓๐), ศาสนธรรมกับการพัฒนา (กรกฎาคม ๒๕๓๐), คิดถึงคนไกลบ้าน... ป่วย อังภากรณ์ (มกราคม ๒๕๓๑) และ กุชายชาตชาติเชื้อชาติรี (กันยายน ๒๕๓๒) โดยนำมาจัดหมวดหมู่เสียใหม่และแบ่งออกเป็น สามภาค คือ ภาคแรก ว่าด้วยประสบการณ์ชีวิตและแนวความคิด ภาคที่สอง เป็นข้อเขียนสำหรับเยาวชนคนหนุ่มสาว และภาคสาม เป็นข้อคิดคำคมของท่านที่คัดมาจากหนังสือหลาย ๆ เล่ม ทั้งของ สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทองและของหน่วยงานอื่น ๆ ที่จัดพิมพ์ออกมา โดยในวันที่ ๘ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๓๘ นี้ อาจารย์ป่วย อังภากรณ์ จะมีอายุครบ ๘๐ ปีบริบูรณ์ มูลนิธิโกมลคีมทองรู้สึกสำนึกในคุณูปการของท่านที่มีส่วนช่วยเหลือในการก่อตั้งมูลนิธิฯ และรับเป็นรอง

ประธานกรรมการของมูลนิธิ มาตั้งแต่ต้นจวบจนปัจจุบัน ซึ่งมูลนิธิเองก็จะครบ ๒๕ ปี ในปีพ.ศ. ๒๕๓๙ นี้เช่นกัน แม้อาจารย์ป่วยจะมิรู้จักโกมล คีมทองเป็นการส่วนตัว แต่โกมล คีมทองก็คงรู้จักท่านผ่านทางข้อเขียนทางด้านการศึกษาและอื่น ๆ บ้าง

นอกจากนี้ อาจารย์ป่วยยังมีส่วนเกื้อหนุนมูลนิธิ โดยทางอ้อมอีกด้วย นั่นคือ “คำพูด ข้อเขียน และวิถีชีวิตของท่าน เอื้ออาทรต่ออุดมคติของคนหนุ่มสาว ช่วยเป็นไฟจุดพลังให้เขาเหล่านั้นไปทางที่ถูกต้อง ดึงตามครรลองแห่งสันติประชาธรรม...” (ส. ศิวรักษ์, คำนำหนังสือ *นำสนทนาเรื่องต้นไม้ในพระนคร*, ๒๕๒๙) และเมื่อเร็ว ๆ นี้ คณะกรรมการงานวันสันติภาพไทยได้ประกาศสรรเสริญอาจารย์ป่วยเป็นบุคคลสันติภาพอันควรแก่การเชิดชู เนื่องในโอกาสครบรอบ ๕๐ ปีของการประกาศสันติภาพไทย เมื่อวันที่ ๑๖ สิงหาคม ๒๕๓๘

ในการรวบรวมเนื้อหาต่าง ๆ นั้น สำนักพิมพ์ พยายามสอบถามกับต้นฉบับการพิมพ์ครั้งแรก ๆ เท่าที่จะค้นหาได้ จากเอกสารสิ่งพิมพ์ในหอสมุดกลาง มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ หอสมุดของธนาคารแห่งประเทศไทย และจากคุณสุรพล เย็นอุรา ซึ่งอาจยังมีข้อบกพร่องอยู่บ้าง โดยบทหน้าที่เพิ่มมานั้น พระไพศาล วิสาโลกรุณาเขียนให้ ซึ่งมีความไพเราะงดงามจับจิตจับใจผู้อ่าน คนหนุ่มสาวร่วมสมัยที่ไม่เคยรู้จักอาจารย์ป่วยอาจมองเห็นภาพประวัติศาสตร์และความเป็น “ป่วย” ได้บ้างจากบทหน้าที่เพิ่มมานี้

ยังภาพประกอบส่วนใหญ่ในหนังสือเล่มนี้ ก็ได้รับความอนุเคราะห์โดยตรงจากห้องสมุดป่วย อังภากรณ์ คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และห้องอนุสรณ์ป่วย อังภากรณ์ ณ อาคารวิจัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ศูนย์รังสิต ซึ่งสำนักพิมพ์ได้รับความสะดวกยิ่งจากอดีตหัวหน้าห้องสมุดป่วยฯ คือคุณศรีจันทร์ จันทร์ชิวะ และเจ้าหน้าที่คนอื่น ๆ ทุกท่าน และภาพบางส่วนก็ได้จาก

หนังสือ สมุดภาพอาจารย์ป๊วย หนังสือ กบฏกู้ชาติ และจากหนังสือ โฉมหน้าประวัติศาสตร์ชุดประชาธิปไตยเลือด นอกจากนี้ภาพลายเส้น การ์ตูนในบทความเรื่องแรกของหนังสือเล่มนี้ก็เป็นฝีมือของคุณประยูร จรรย์วงศ์ (เสียชีวิตแล้ว) ภาพวาดเหมือนโดยคุณชัย ราชวัตร และ ภาพวาดเหมือนสีน้ำมันที่ปักปกหลังโดยคุณอวบ สาณะเสน ทั้ง ลายมือของอาจารย์ป๊วยก็ได้มาจากหนังสือ คิดถึงอาจารย์ป๊วยอีกด้วย

แม้กระนั้นก็ไม่อาจจะบุ้ที่มาหรือเจ้าของภาพประกอบได้ทั้งหมด สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทองจึงขอขอบพระคุณทุกท่านทั้งที่เอ่ยนาม และผู้อยู่เบื้องหลังหนังสือเล่มนี้มา ณ โอกาสนี้โดยเฉพาะอาจารย์จอห์น คุณไมตรี และคุณใจ อึ้งภากรณ์ บุตรชายทั้งสามของอาจารย์ป๊วย

ท้ายที่สุด สำนักพิมพ์ฯ ขอฝากคำถามแฝงคำท้าทายต่อคนหนุ่มสาวร่วมสมัยในยุคสังคมข้อมูลข่าวสารว่า “ในช่วงชีวิตที่ผ่านมาของเธอ มีแบบอย่างของบุคคลที่เธอรู้สึกเคารพ ยกย่อง นับถือได้ อย่างสนิทใจ และปรารถนาจะเลียนเยี่ยงอย่างจริยวัตรบางประการ ของบุคคลคนนั้นบ้างหรือไม่?” หรือ “ผู้ที่ช่วยก่อให้เกิดแรงบันดาลใจอย่างลึกซึ้งในจิตใจของเธอ และกระตุ้นให้เธอเชื่อมั่นว่าการทำสิ่งที่ ดีนั้น มิใช่เป็นการสูญเปล่า เป็นเสมือนการยืนยันว่าความดีและคนดี นั้นมีอยู่จริงในโลกนี้ มิใช่เป็นเพียงสิ่งที่วางเทินไว้บนหัว เพื่อการยกย่องบูชาด้วยอามิสและลมปากเท่านั้น ในโลกแห่งความเป็นจริง จะมีบุคคลเช่นว่านี้บ้างไหม?”

บทนำ

อาจารย์ป่วยกับความหมายในยุคของเรา

เมื่อข้าพเจ้ายังเป็นนักเรียน ศิษย์เก่าที่ครูบาอาจารย์รุ่นเก่า ๆ กล่าวถึงมากที่สุดคนหนึ่งได้แก่ ป่วย อึ้งภากรณ์ กิตติศัพท์ของอาจารย์ป่วยซึ่งเป็นที่กล่าวขวัญกันมากในแวดวงอัสสัมชัญ คือความซื่อสัตย์สุจริตและความรู้ความสามารถ ไข้แต่เท่านั้น พวกเรายังภาคภูมิใจอาจารย์ป่วยในฐานะอัสสัมชนิกที่มีเกียรติคุณสูงส่ง จะไม่ให้เด็ก ๆ อย่างพวกเราภูมิใจได้อย่างไร ในเมื่อธนบัตรทุกใบในประเทศนี้มีลายเซ็นของอัสสัมชนิกผู้นี้ปรากฏอยู่ ตอนนั้น อาจารย์ป่วยเป็นผู้ว่าการธนาคารแห่งประเทศไทย ซึ่งประสบความสำเร็จอย่างสูงในการปฏิรูประบบเศรษฐกิจไทยให้มีเสถียรภาพ โดยเฉพาะในด้านการเงินการคลัง เป็นที่ยอมรับของนานาประเทศ แต่เวลานั้นข้าพเจ้ายังไม่ได้เข้าใจไปถึงปานนั้น รู้แต่ว่าท่านเป็นคนมีตำแหน่งสำคัญคนหนึ่งของประเทศ และเป็นคนมีชื่อเสียงเอามาก ๆ

ข้าพเจ้าไม่เพียงแต่จะคุ้นกับกิตติศัพท์ชื่อเสียงของอาจารย์ป่วยเท่านั้น แม้แต่หน้าตาของท่านข้าพเจ้าก็เห็นอยู่บ่อย ๆ เพราะเวลาเราขึ้นหรือลงบันไดหน้าห้องอธิการ จะต้องเห็นภาพถ่ายของท่านซึ่งทาง

โรงเรียนเอามาติดไว้ร่วมกับอัสสัมชินิกท่านอื่น ๆ ที่มีชื่อเสียง ภาพ
อาจารย์ปว ย้วยปลาย ๔๐ ยังติดตาข้าพเจ้าจนถึงทุกวันนี้ ข้าพเจ้าไม่
ทราบว่าเป็นเวลานั้นท่านเพิ่งได้รับรางวัลแม็กไซไซ

เมื่อข้าพเจ้าเรียนถึงชั้นมัธยม เริ่มสนใจสังคมนาฏย เกิดความ
ห่วงใยในสภาพบ้านเมืองที่อยู่ภายใต้ระบบเผด็จการ ถึงตอนนั้น
ข้าพเจ้าก็ได้พบว่า นอกจากความซื่อสัตย์สุจริตและสติปัญญาความ
สามารถแล้ว องค์คุณอันสำคัญอีกประการหนึ่งของอาจารย์ปว ย้วยก็คือ
ความรักสิทธิเสรีภาพและความยุติธรรม คุณสมบัติข้อนี้ของอาจารย์
ปว ย้วยข้าพเจ้าไม่เคยได้ยินครูบาอาจารย์คนใดพูดถึงมาก่อน ส่วนหนึ่ง
อาจเป็นเพราะว่า ก่อนที่จะเกิดรัฐประหาร พ.ศ. ๒๕๑๔ นั้น ท่านยัง
ไม่แสดงตัวเด่นชัดในการต่อต้านเผด็จการเท่าไรนัก แต่สาเหตุอีก
ประการหนึ่งก็คือ ครูบาอาจารย์ส่วนใหญ่ (หรือจะรวมถึงคนไทยโดย
ทั่วไปก็ได้) ไม่เห็นว่าความรักสิทธิเสรีภาพและความยุติธรรมนั้นเป็น
คุณสมบัติที่สำคัญอันควรยกย่องเชิดชูเท่าไรนัก ชะติชะร้ายอาจจะ
รังเกียจด้วยซ้ำ ใครที่มีคุณสมบัติข้อนี้อาจถูกกล่าวหาว่า “หัว
รุนแรง” ไปได้ง่าย ๆ ด้วยเหตุนี้ จึงไม่แปลกที่คำขวัญวันเด็กปีแล้วปี
เล่าของไทย ไม่เคยเอ่ยถึงความรักสิทธิเสรีภาพและความยุติธรรมเลย

ยิ่งเยาวชนอย่างข้าพเจ้าอี๊ดอดขัดเคืองใจกับระบอบเผด็จการ
มากเท่าใด เราก็นิ่งยกย่องนับถืออาจารย์ปว ย้วยมากเท่านั้น ข้อเขียน
ของท่านหลังรัฐประหาร ๒๕๑๔ จนถึงเหตุการณ์ตุลาคม ๒๕๑๖ ถือ
ได้ว่าเป็นประทีปในทางสิทธิเสรีภาพที่พวกเราเสาะแสวงหากัน ไม่
ว่า “จดหมายนายเข้ม เย็นยิ่ง เรียนนายท่านุ เกียรติก้อง ผู้ใหญ่บ้าน
ไทยเจริญ” หรือ “บันทึกประชารวมไทยโดยสันติวิธี” ล้วนมีอิทธิ-
พลในทางความคิดต่อผู้รักสิทธิเสรีภาพ แม้แต่บทความในเชิง
อัตชีวประวัติอย่าง “แตกเนื้อหนุ่ม ๒๔๗๕” หรือ “ผู้หญิงในชีวิตของผม-แม่” ก็ยังได้รับความนิยมอย่างมาก จนมีการอัดสำเนาเผยแพร่

ต่อไปอีก ทั้งนี้โดยไม่ต้องพูดถึงบทความเรื่อง “ทางออกของไทยหลังสงครามอินโดจีน” ซึ่งแม้จะลงในวารสารเล็ก ๆ ของกลุ่มนักศึกษามหิดล แต่ก็เป็นที่กล่าวขานกันมากในแวดวงปัญญาชน โดยเฉพาะนโยบายต่อ “ผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์”

หลังเหตุการณ์ ๑๔ ตุลาคม ๒๕๑๖ ความนิยมในตัวอาจารย์ป่วยพุ่งขึ้นสูงยิ่งกว่าเดิมจนได้รับการคาดหมายให้เป็น “ตัวเก็ง” นายกรัฐมนตรีอันดับต้น แต่ท่านกลับปฏิเสธโอกาสดังกล่าว เหตุผลของท่านก็คือ ได้ให้สัจจะไว้แล้วว่าจะไม่รับตำแหน่งการเมืองใด ๆ ครอบงำที่ยังไม่เกษียณอายุราชการ สัจจะดังกล่าวท่านได้รักษาไว้เป็นเวลานานเกือบ ๔๐ ปีตั้งแต่เข้าเป็นเสรีไทยใหม่ ๆ และเป็นเหตุผลเดียวที่ทำให้ท่านปฏิเสธไม่รับตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลังในสมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์

หากถามว่าอะไรคือแก่นแท้ของอาจารย์ป่วย คำตอบของข้าพเจ้าก็คือความรักสัจจะ ความรักสัจจะทำให้อาจารย์ป่วยใฝ่แสวงหาความจริง ความรู้ความสามารถในทางสติปัญญาของอาจารย์ป่วยมีบ่อเกิดมาจากความใฝ่แสวงหาความจริง เมื่อเรียนหนังสือก็เรียนเพื่อรู้มิใช่เรียนเพื่อสอบ ความมุ่งมั่นพยายามที่จะเรียนเพื่อให้รู้ และเข้าถึงความจริงในสิ่งที่เล่าเรียน เป็นเหตุให้ท่านมีกิตติศัพท์ในด้านการ “เรียนเก่ง” มาตั้งแต่เป็นนักเรียนจนกระทั่งจบปริญญาเอก

เมื่อรักสัจจะเสียแล้ว ความซื่อสัตย์สุจริตย่อมเกิดขึ้นตามมาพร้อมกับความขยันหมั่นเพียร เพราะเมื่อรับปากแล้วก็ต้องทำภาระหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายให้สำเร็จด้วยดี โดยไม่ทอดธุระคดโกง หรือเฉไฉจากหลักการที่ตกลงกัน และเพราะรักสัจจะนี้เอง อาจารย์ป่วยจึงดำรงชีวิตอย่าง “โปร่งใส” ไม่ปิดบังอำพราง แม้กระทั่งกำพืดของตนเองก็เปิดเผยให้มหาชนได้รู้ว่าตนเป็น “ลูกจีน” คนที่อายุต่ำกว่า ๒๐ ลงไปในปัจจุบันนี้อาจไม่เข้าใจว่าความเป็นลูกจีนนั้นเสียหาย

หรือนำอับอายอย่างไร แต่หากย้อนหลังไป ๒๐ ปีเป็นอย่างน้อย ไม่มีใครในหมู่มชนชั้นกลางดอกที่อยากยอมรับว่าตนมีพ่อแม่เป็นจีน หากมีชื่อจีนก็ต้องเปลี่ยนเป็นไทย มีแซ่ก็ต้องเปลี่ยนเป็นนามสกุล โดยประดับประดาด้วยคำบาลีสันสกฤต คำว่า “เจ๊ก” เป็นคำดูหมิ่นดูแคลนที่แสดงทูลูกจีนในไทยกันทั้งนั้น ยิ่งลูกจีนคนไหนมีตำแหน่งสูงในวงราชการด้วยแล้ว หากปกปิดกำเนิดของตนได้มิดชิดเท่าไร ความวิตกทุกขร้อนยิ่งลดลงมากเท่านั้น แต่สำหรับอาจารย์ป๊วย ท่านไม่เพียงแต่จะยอมรับความเป็นลูกจีนของตนเท่านั้น หากยังเขียนให้ปรากฏ ดังในบทความเรื่อง “ผู้หญิงในชีวิตของผม-แม่” ท่านขึ้นต้นด้วยประโยคแรกว่า “แม่ผมชื่อเซาะเซ็ง” อาจารย์ป๊วยรักสัจจะแลเชื่อมั่นในความเป็นไทยของตนมากพอที่จะบอกว่า ท่านเป็นลูกจีน

ความรักสัจจะเมื่อนำไปสู่การแสวงหาความจริงที่ลุ่มลึก ในที่สุดก็จะพบว่าความงามและความดี ก็คือส่วนหนึ่งของความจริง ในโลกนี้ชีวิตนี้มีความงามที่เราสัมผัสได้ ความงามที่ประณีตลึกซึ้งย่อมยกระดับจิตใจของเราให้สูงขึ้นจนเข้าถึงความจริงที่เป็นสัจธรรมสากล ความงามนั้นอาจได้แก่ศิลปะที่มนุษย์รังสรรค์ขึ้นมา หรืออาจหมายถึงธรรมชาติอันตราตรึงใจที่โลกได้มอบเป็นของขวัญแก่สรรพชีวิต

ส่วนความดีนั้นเล่า แท้ที่จริงก็คือสัจธรรมหรือกฎธรรมชาติที่ให้ผลดี คือความสุขสงบแก่เราหากเราทำตามกฎอันเป็นสากลนั้น การไม่เบียดเบียนกันเป็นความดีก็เพราะก่อให้เกิดความสุขแก่ทุกฝ่ายอย่างไม่มีทางเป็นอื่นไปได้ ความยุติธรรมเป็นความดีก็เพราะธรรมชาติของมนุษย์นั้นไม่ต้องการถูกเอารัดเอาเปรียบ ความดีนั้นจะเป็นความดีอย่างแท้จริงก็ต่อเมื่ออิงกับสัจธรรมความจริงอย่างแนบแน่น ความดีเช่นนี้เป็นสิ่งสากล แต่ที่เราเข้าใจกันไปว่าความดีเป็นสิ่งสมมติก็เพราะไปติดอยู่กับบทบัญญัติที่ประดิษฐ์คิดค้นขึ้นมา โดยไม่อิงอาศัยความจริงหรือกฎธรรมชาติเป็นพื้นฐาน “ความดี” ประการหลังนี้ย่อม

แปรผันไปตามกาลเวลาและสถานที่ ไม่อาจเรียกได้ว่าเป็นความดีที่แท้จริงได้

เป็นเพราะอาจารย์ป่วยรักความจริง ท่านจึงรักความงามและความดีด้วย พร้อม ๆ ไปด้วยกับการชื่นชมและส่งเสริมวรรณคดีและศิลปะแขนงต่าง ๆ ท่านก็เป็นผู้นำในการเรียกร้องสิทธิเสรีภาพ ประชาธิปไตย และความยุติธรรมในสังคม โดยที่ท่านเองก็ยอมรับอย่างใจจริงว่าความยุติธรรมในสังคมไทยส่วนหนึ่งนั้น เป็นผลจากความบกพร่องของท่านเองในฐานะที่เป็นผู้วางแผนและจัดระบบเศรษฐกิจไทยมากกว่า ๒ ทศวรรษ ในระยะหลังอาจารย์ป่วยจึงหันมาทำงานพัฒนาชนบทอย่างจริงจัง

ชนชั้นนำนั้นมีอภิสิทธิ์อยู่ได้อย่างผาสุก ก็เพราะสังคมขาดความยุติธรรม และไม่เปิดโอกาสให้คนส่วนใหญ่มีสิทธิเสรีภาพ ดังนั้นเมื่อชนชั้นนำอย่างอาจารย์ป่วยยื่นหยัดเรียกร้องคุณค่าดังกล่าว จึงไม่เพียงแต่จะเป็นการทำทนายระเบียบเดิมของสังคมเท่านั้น หากยังเป็นการคุกคามสถานภาพของชนชั้นนำในสังคมไทย หรืออย่างน้อยก็ก่อให้เกิดความหวาดระแวงในตัวท่านขึ้นมา ผลก็คือท่านถูก “หมายหัว” ว่าเป็นศัตรูของสถาบันหลักในบ้านเมือง ในช่วงเวลาไม่ถึง ๒ ปีจากฐานะ “ตัวเก็ง” นายกรัฐมนตรี ท่านก็กลายเป็น “หัวหน้าคอมมิวนิสต์” ในสายตาของคนเป็นจำนวนมาก งานแฮยิด ๖๐ ปี อาจารย์ป่วยเมื่อเดือนมีนาคม ๒๕๑๙ ณ หอประชุมเล็ก มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ จึงสร้างความอกสั่นขวัญแขวนแก่หลายคน ด้วยกลัวว่าจะมีเหตุร้ายจากฝ่ายที่อ้างตัวว่ารักชาติศาสน์กษัตริย์อยู่เป็นอาจิด

ถึงตอนนี้นักเรียนอัสสัมชัญไม่ได้ยินเสียงชื่นชมอาจารย์ป่วยอีกต่อไปแล้ว จะได้ยินก็แต่คำกล่าวหาในทางเสียหายตามอิทธิพลของหน่วยโฆษณาชวนเชื่อที่เข้ามาปลุกระดมตามโรงเรียนต่าง ๆ คนเป็นอันมากเข้าใจว่าอาจารย์ป่วยต้องสุขและปลุกปั้นยุยงนักศึกษารวม-

ศาสตร์ เพื่อเตรียมโค่นล้มระบอบปกครองของบ้านเมือง ทั้ง ๆ ที่ท่านเองคอยตัดทันท่วงตึงนักศึกษา จนถึงกับห้ามนักศึกษาไม่ให้นำกรรมกรชาวนามาประท้วงรัฐบาลในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ด้วยเหตุนี้ความนิยมในตัวท่านจึงเสื่อมลงไปในหมู่นักศึกษาและนักเคลื่อนไหว

ยศและการเสื่อมยศ คำสรรเสริญและการติเตียน เป็นธรรมดาของโลก อาจารย์ปิ๋วยอมตระหนักในสังขธรรมดังกล่าวเป็นอย่างดี ท่านจึงไม่ติดยึดกับตำแหน่งอันสูงส่งในราชการ อาจารย์ปิ๋วเป็นข้าราชการระดับสูงน้อยคนนักที่พร้อมจะลาออกจากตำแหน่งหากหลักการถูกละเมิด เมื่อได้รับความยกย่อง ท่านจึงไม่ได้หลงใหลได้ปลื้มดังคราวได้รับรางวัลแมกไซไซท่านก็ยกคุณงามความดีให้แก่โรงเรียนเก่าของท่าน ดังนั้นเมื่อถึงคราวที่ท่านเสื่อมถอยจากคำสรรเสริญ ท่านจึงไม่หวั่นไหวหรือคลอนแคลนในอุดมคติ หากยังยืนยันยึดในสิ่งที่ท่านว่าเป็นความถูกต้อง

สำหรับคนที่อุทิศตนเพื่อบ้านเกิดเมืองนอนมาโดยตลอด การที่ต้องถูกขับไล่ไสส่งออกจากแผ่นดินของตน มีหน้าซำยังประสบกับโรคภัย จนไม่สามารถใช้สติปัญญาให้เป็นคุณประโยชน์แก่ประเทศได้ตั้งแต่ก่อน นับเป็นเคราะห์กรรมที่ยากจะทานทนได้ แต่อาจารย์ปิ๋วกลับทำใจได้สามารถยอมรับสภาพของตนอย่างไม่ทุกข์ร้อน จนเวลาล่วงมาถึงบัดนี้เกือบ ๒๐ ปีแล้ว ธรรมะที่ท่านบำเพ็ญจนรู้เท่าทันความเป็นจริงของชีวิตซึ่งมีความผันผวนแปรปรวนเป็นธรรมดาย่อมมีอนิสงส์ต่อท่านอย่างไม่ต้องสงสัย โดยที่ปัจจัยสำคัญอีกประการหนึ่งที่หล่อเลี้ยงชีวิตของท่านให้ผาสุกได้กระทั่งทุกวันนี้ก็คือความสุขจากชีวิตอันสันโดษนั่นเอง

ความงามและความดีเป็นส่วนหนึ่งของความจริง ขณะเดียวกันต่างก็เป็นบ่อเกิดแห่งความสุขที่ลึกซึ้ง ความสุขชนิดนี้เข้าถึงได้โดย

ไม่จำเป็นต้องครอบครองวัตถุ จิตที่เข้าถึงความงามอย่างแท้จริงย่อมสัมผัสความสุขได้ในทุกที่ทุกสถาน ส่วนผู้ที่ซึมซับรับความดีเข้าเป็นส่วนหนึ่งของชีวิต ความสุขของเขาย่อมเกิดจากการทำให้ผู้อื่นมีความสุขด้วยน้ำใสใจจริง ความสุขอันประณีตดังกล่าวนอกจากจะไม่ขึ้นอยู่กับวัตถุแล้ว ยังไม่ปรารถนาการครอบครองวัตถุเกินความจำเป็น อาจารย์ป่วยเป็นตัวอย่างของคนที่ร่ำรวยด้วยความสุข แม้ชีวิตจะมีทรัพย์สินสมบัติไม่มาก ชีวิตที่เรียบง่ายสันโดษดังกล่าวมิได้เกิดจากการขาดโอกาสที่จะร่ำรวย หากเป็นเพราะท่านปฏิเสธโอกาสดังกล่าวทั้ง ๆ ที่มีผู้หยิบยื่นให้มากมาย แม้กระทั่งของขวัญปีใหม่ที่กองพะเนินอยู่บนโต๊ะของท่านสมัยเป็นผู้ว่าการธนาคารแห่งประเทศไทย กล่าวกันว่าท่านเลือกเอาสมุดบันทึกเล่มเล็กไว้เป็นสมบัติส่วนตัวเพียงเล่มเดียว ที่เหลือท่านแจกให้แก่พนักงานธนาคาร ๆ จนหมด โดยไม่เก็บไว้ให้แก่บุตรภรรยาที่บ้านเลย

ในยุคโลกาวัตตรเช่นปัจจุบัน บุคคลอย่างอาจารย์ป่วยมีความหมายอย่างไรบ้างสำหรับเรา ? เห็นได้ชัดเจนว่ายุคสมัยของอาจารย์ป่วยนั้นต่างจากยุคสมัยของเรา อาจารย์ป่วยเกิดและเติบโตมาในยุคที่ทุ่งนาและป่าเขามีอยู่เต็มประเทศ รายได้ของประเทศมาจากการขายข้าว และตัดไม้ส่งนอก จัดได้ว่าเป็นประเทศ “ล้ำหลัง” เศรษฐกิจไม่มีระบบระเบียบ และปราศจากเสถียรภาพจนวางแผนได้ยาก ส่วนระบอบการเมืองก็ตกอยู่ภายใต้การครอบงำของทหาร ประชาธิปไตยเป็นไปอย่างลุ่ม ๆ ดอน ๆ ในยุคเช่นนี้อุดมคติของคนทั่วไปคือการเป็นข้าราชการ อาจารย์ป่วยเป็นผู้หนึ่งที่ทุ่มเทชีวิตให้แก่ระบบราชการด้วยเชื่อมั่นว่าเป็นการรับใช้ประเทศชาติที่ดีที่สุด

ปัจจุบันเมืองไทยกำลังมุ่งหน้าสู่การเป็นประเทศอุตสาหกรรม ระบบเศรษฐกิจทั้งระบบเปรียบประดุจเครื่องจักรอันทรงพลังที่กำลังขับเคลื่อนประเทศไปอย่างรวดเร็ว ไทยได้ชื่อว่าเป็นประเทศที่มีอัตรา

การเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจที่รวดเร็วเป็นอันดับต้น ๆ ของโลก ผู้ประกอบการและนักธุรกิจกลายเป็นกลุ่มคนสำคัญของประเทศที่เข้ามาแทนที่ข้าราชการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในทางการเมือง คนที่มีสติปัญญาความสามารถพากันมุ่งหน้าสู่ภาคธุรกิจอุตสาหกรรม ทั้งระบบราชการไว้เบื้องหลัง

อาจารย์ป่วยเป็นตัวแทนของข้าราชการที่ซื่อสัตย์และทรงความสามารถอย่างยิ่งยวด หากท่านมีคุณสมบัติเพียงเท่านี้ ชีวิตของท่านอาจมีความหมายต่อเยาวชนคนรุ่นใหม่ไม่มากนัก ยกเว้นพวกที่ต้องการรับราชการ และดำรงตนเป็นเทคโนแครต แต่แก่นแท้ของอาจารย์ป่วยมีมากกว่านั้น ความเป็นผู้รักสัจจะในทุกแง่มุมของคำ ๆ นี้ต่างหากที่ทำให้บุคคลอย่างอาจารย์ป่วยมีคุณค่าที่เป็นสากล อันคนทุกยุคทุกสมัยสามารถเรียนรู้ และซึมซับรับเอาแรงบันดาลใจมาหล่อเลี้ยงชีวิตได้อย่างไม่มีวันเหือดแห้งไม่ว่าเราจะจะเป็นนักเรียนนักศึกษา นักธุรกิจ ข้าราชการ นักการเมือง หรือแม้แต่ศิลปิน ชีวิตของเราล้วนใฝ่หาความจริง และต้องการเข้าถึงความจริงที่พาเราเข้าถึงความงามและความดีที่แท้ได้ด้วย เพราะนั่นคือบ่อเกิดแห่งความสุขอันประณีตที่ทุกชีวิตปรารถนา

ในยุคที่กระแสเงินตราแพร่สะพัด วัฒนธรรมวัตถุนิยมครอบงำจนชีวิตจิตใจไขว่คว้าโหยหาแต่ทรัพย์สินสมบัติและความสนุกสนานเพลิดเพลิน มนุษย์ถูกลดค่าเป็นเพียงก้อนวัตถุที่แส่ล่าหาสิ่งบำรุงบำเรอชั่วคราวช่วยยาม ในยุคเช่นนี้แหละที่ความรักสัจจะและใฝ่แสวงหาความจริงยิ่งกลายเป็นสิ่งจำเป็น เพราะสามารถฟื้นฟูจิตวิญญาณและความเป็นมนุษย์ให้กลับมีความหมายขึ้นใหม่ในตัวเรา ชีวิตต้องการความหมาย ชีวิตและงานของอาจารย์ป่วยสามารถให้ความหมายแก่เราได้ เพราะเป็นประจักษ์พยานแห่งการใฝ่หาความจริงที่มีความสุขทั้งแก่ตนเองและผู้อื่นเป็นรางวัล

ถ้อยคำของรอล์ฟ วัลโด เอเมอส์ัน ปรัชญาเมธีชาวอเมริกัน ซึ่งอาจารย์ป่วยได้แปลไว้อย่างไพเราะต่อไปนี้ ไม่เพียงแต่จะน้อมใจให้รำลึกถึงอุดมคติของอาจารย์ป่วยเท่านั้น หากยังสะท้อนถึงความหมายของชีวิตได้อย่างงดงามและเป็นสากล แม้จะล่องลอยมากกว่าหนึ่งศตวรรษแล้วก็ตาม

“เมื่อเราได้เห็นอยู่ดำดาดแล้วว่า กาลสมัยของเรามีบาปอยู่หนาแน่น และบ้านเมืองของเรามีความเท็จ ความชั่วดาษดื่นอยู่ ก็ขอให้เราทั้งหลายจงเข้าสู่ความร่มเย็นแห่งวิชาและแสวงหาความรู้ซึ่งใคร ๆ เขาได้ละเลยเสียแล้ว ถึงแสงแห่งวิชานั้นจะริบหรี่ ก็จงพอใจเถิด เพราะแม้จะเป็นสิ่งเล็กน้อย ก็ยังเป็นของ ๆ เราจริง ๆ จงมุ่งหน้าค้นแล้วค้นอีกต่อไป อย่าได้ท้อถอย อย่าได้ทะนงจนถึงกับวางมือจากการค้นคว้าหาความรู้ อย่าเชื่อถือในความคิดของท่านจนงมงาย และก็อย่าหลงลืมผู้อื่นโดยไม่พิจารณาถึงเหตุผล ท่านมีสิทธิที่จะเดินทางข้ามทะเลทรายไปสู่วิชา ถึงจะเป็นทะเลทรายทุรกันดาร ก็มีดวงดาราส่องแสงอยู่แพรวพราว และเหตุไฉนเล่า ท่านจึงจะสละสิทธิข้อนี้ของท่านเสีย ไปชิงสุกก่อนห่าม โดยเห็นแก่ความสำราญ ที่ดินสัก ๑ แปลง บ้านสัก ๑ หลัง และยุงข้าวสัก ๑ ยุง วิชาเองก็มีหลังคา มีฟูก ที่นอน มีอาหารไว้ต้อนรับท่าน

“จงบำเพ็ญตนให้เป็นผู้จำเป็นแก่โลก มนุษยชาติก็จะนำอาหารมาสู่ท่านเอง แม้จะให้ไม่ถึงยุงถึงฉาง แต่ก็เป็นการบำเหน็จชนิดที่ไม่ลบล้างบุญคุณของท่านที่ทำไว้แก่มนุษยชาติ ไม่ลบล้างความรักใคร่นิยมของคนทั้งหลาย และไม่ลบล้างสิทธิของท่านที่มีอยู่ต่อศิลปะ ต่อธรรมเนียม-ชาติ และต่อความหวังของมนุษย์”*

พระไพศาล วิสาโล

* จากหนังสือ *อุดมคติ* ๒๕๑๗

(๑๘) / ป่วย อิงภากรณ์

• สันติประทีป •

slow waltz

เพลงสันติ ไม่เคย มา ไปจาก นวลี ---- เพลงนี้: กับ ล้อ - ๗1 เลิศ จี ทุก
 (หน้า) กวางต่อ กิ่ง กิ่ง ไป ไม่ เมื่อนั้น (หน้า) --- นนทง สู้ ดาว ดาว นั้น อด
 โทษ ---- เพลงสันติ ประทีป สยาม กำเนิด กิ่ง ---- (หน้า) นนทง สู้ ดาว
 ดาว ด้วย กิ่ง (หน้า) สันติ สยาม กิ่ง นนทง... ประทีป... (หน้า) ... สู้ ดาว (หน้า)
 เป็น เป็น ของ เป็น เป็น ---- เพลงสันติ ไม่ เคย มา ไปจาก นวลี ----
 เพราะเป็นเพลง (หน้า) ประทีป ผู้ยิ่งใหญ่ ---- (หน้า) ... (หน้า) ... (หน้า) ...
 ไป ไม่ ท้อ ทิ้ง ---- (หน้า) ... (หน้า) ... (หน้า) ... (หน้า) ... (หน้า) ... (หน้า) ...

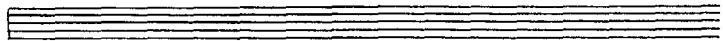
Ch 4 ม. 27

• ชื่อ : 144704 นพรัตน์

• ชื่อ : 1331 เป็นนพรัตน์

◆ เพลงสันติ " สันติ ประทีป ... สันติ ประทีป "

นพรัตน์ นพรัตน์ ๘๘๘๘๘๘
 6 ม. 11/11 2627

ภาค ๑

ประสบการณ์ และแนวความคิด

ผู้หญิงในชีวิตของผม-แม่	๒
เหลียวหลัง แลหน้า	๒๒
ธรรมะในด้านเศรษฐกิจ	๖๒
จดหมายของนายเข้ม เย็นยิ่ง	
เรียนนายท่านุ เกียรติก้อง ผู้ใหญ่บ้านไทยเจริญ	๗๑
บันทึกประชาธรรมไทยโดยสันติวิธี	๗๗
มหาวิทยาลัยกับสังคมไทย	๘๕
คุณภาพแห่งชีวิต ปฏิทินแห่งความหวัง :	
จากครรรภ์มารดาถึงเชิงตะกอน	๑๐๑

ผู้หญิงในชีวิตของผม-แม่

๑. ยายกะตา

แม่ผมชื่อเซาะเซ็ง กำเนิดในสกุลแซ่เตี่ยว ซึ่งต่อมาเปลี่ยนเป็นนามสกุลไทยว่าประสาทเสรี เกิดเมื่อ พ.ศ. ๒๔๒๗ ผมไม่รู้จักชื่อตาของผม ท่านตายก่อนผมเกิด ยายผมชื่อเซย

เซยเป็นคำไทยที่เพราะ เหมาะสำหรับตั้งชื่อผู้หญิง แต่เตี่ยวนี้ความหมายแปรปรวนไปจนใช้ไม่ได้ ผมเข้าใจว่าสาเหตุมาจากนวนิยายเรื่องสั้นเรื่องหนึ่งเขียนเมื่อก่อนสงครามญี่ปุ่น ในนวนิยายนั้น ลุงเซยแท้จริงเป็นตัวเอก แต่เป็นคนแบบโบราณ เสื้อผ้าเก่าแต่สะอาด เป็นคนรับใช้เขา และชื่อสัตย์สุจริต ไปรับส่งเด็กไปโรงเรียน แท้จริงเด็กคนนั้นเป็นลูกหลานลุงเซย แต่เพื่อน ๆ ของเด็กนั้นล้อเลียนลุงเซย ว่าคร่ำครี นับแต่นั้นมา พวกเราทั้งที่เคยอ่านนวนิยายเรื่องนั้นและไม่เคยอ่าน ก็เลยทักทักเอาว่าเซยแปลว่าคร่ำครี น่าเสียดายนัก เมื่อเล็ก ๆ ผมยังชมตาทวดผมอยู่เสมอว่า ท่านตั้งชื่อลูกสาวสามคนของท่านเก่ง ชื่อเพราะทุกคน คือ ชื่น เซย และชม

ตากับยายผมตั้งร้านขายผ้าอยู่ที่สำเพ็งใกล้ตรอกโรงโคม แม่

ภาพโดยประยูร จรรย์วงศ์
ปรากฏในการพิมพ์ครั้งแรก

เป็นลูกหัวปี มีน้องหญิง ๔ คน น้องชาย ๓ คน ยายผมถูกอบรมแบบโบราณ คือไม่ให้เรียนหนังสือ ฉะนั้นท่านจึงอบรมลูกสาวหัวปีแบบเดียวกัน แต่แม่ผมเป็นคนใจเด็ดสุดสำหรับเรียนหนังสือด้วยตนเอง จนอ่านและเขียนได้ดีพอใช้ หนังสือจีนแม่ไม่ได้เรียน แต่อ่านป้ายตามร้านได้และพูดได้คล่อง เมื่อโตเป็นสาวแม็กก็ช่วยยายกะตาทำบัญชีค้าขายได้ เพราะหัดคิดลูกคิดเอาเอง ไม่เคยเข้าโรงเรียน

ผมเข้าใจว่าที่แม่สามารถเล่าเรียนด้วยตนเองได้นั้น นอกจากจะเป็นเพราะมีมานะเด็ดเดี่ยวแล้ว ยายผมยังมีส่วนประกอบทางอ้อมให้ด้วย คือสมัยนั้นโรงพิมพ์ราษฎร์เจริญ (“ร้านหนังสือหน้าวัดเกาะ เพราะหนักหนา”) เริ่มเจริญขึ้น พิมพ์หนังสือไทยดี ๆ ออกจำหน่ายเป็นจำนวนมาก ยายผมอ่านหนังสือไม่ออกก็จริง แต่ได้ลงทุนซื้อหนังสือโรงพิมพ์ราษฎร์เจริญมารวบรวมไว้เพื่อให้คนอื่นเข้าไปอ่าน การมีห้องสมุดติดบ้านเช่นนี้คงจะช่วยให้ลูกสาวเกิดความสนใจและพยายามอ่านให้ออกรู้เรื่องจนได้ นอกจากนั้นแต่ไหนแต่ไรมาแล้ว

ยายผมชอบให้เด็ก ๆ อ่านหนังสือให้ท่านฟัง บางเรื่องท่านฟังซ้ำแล้วซ้ำอีกจนจำได้แม่น เวลาเด็กอ่านติดท่านก็บอกให้ได้ถูกต้อง ถึงสมัยผมโตเข้าโรงเรียนแล้ว ก็ได้ถูกจับตัวเข้าเวรอ่านหนังสือให้ยายฟัง หนังสือไทยของผม “แตก” เพราะมีครูคนหนึ่งที่ไม่รู้หนังสือสักตัวเดียว คอยบอกให้เมื่ออ่านติด ห้องสมุดของยายตกทอดมาถึงรุ่นผมมากพอใช้ พอผมอ่านหนังสือออกก็มีโอกาสได้อ่าน *รามเกียรติ์* (สัก ๒-๓ จบ) *อิเหนา* *พระอภัยมณี* *พระมหากษัตริย์คำหลวง* นิราศต่าง ๆ *ชื่อยันกัณฑ์เด็ก-เซ็ง* เป็นต้น โดยไม่ต้องไปชวนขวายหาอ่านนอกบ้าน

๒. ลุง เตี้ย กับแม่

เมื่อแม่อายุประมาณ ๒๕ ปี ได้แต่งงานกับเตี้ยผมซึ่งเป็นจีนนอกเข้ามาประกอบอาชีพช่วยพี่ชาย ผมไม่ใคร่จะสนิทกับเตี้ย เพราะเตี้ยไปทำงานตั้งแต่เช้าจนค่ำว่าจะกลับบ้านก็สองทุ่มสามทุ่ม และเตี้ยตายตั้งแต่ผมอายุ ๘ ขวบ ฉะนั้นนับได้ว่าแม่เลี้ยงผมและพี่น้องมาตลอด

พี่ชายของเตี้ยตั้งแพปลาอยู่ที่ปากคลองวัดปทุมคงคา อาชีพนี้สมัยปัจจุบันคงจะเรียกเป็นภาษาอังกฤษว่า merchant banking คือ ออกเงินให้ชาวประมงกู้ไปลงทุนแล้วรับซื้อปลาภายหลัง การให้กู้ลักษณะนี้และเป็นคนกลางจำหน่ายปลาด้วย มักจะมีผู้ตำหนิว่าทำหน้าที่คนกลางและใช้เงินกู้เป็นเครื่องบังคับขูดเลือดชาวประมง แต่ถ้ามมีการแข่งขันกันโดยแพปลาหลาย ๆ แพแย่งกันซื้อแย่งกันให้กู้ จะเรียกว่าขูดเลือดชาวประมงคงจะไม่ถูกต้อง อนึ่ง การลงทุนแบบนี้เสี่ยงต่ออันตรายธรรมชาติอยู่มาก เพราะถ้าอากาศไม่ตีปลาไม่เข้าโป๊ะหรือเกิดมรสุมโปะแตก หน้าที่ให้กู้ไปนั้นก็สูญเปล่า พ่อค้าแพปลาที่ล้มละลายไปเพราะเหตุเหล่านี้ก็มีอยู่มาก

ลุงผมซื้อโป๊ะ ใใคร ๆ เรียกว่าอากรโป๊ะ มีบรรดาศักดิ์เป็นขุน

มารดาของอาจารย์ป่วย
นางเซาะเซ็ง อึ้งภากรณ์ (ประสาธเสรี)

รักษาอาการกิจ เป็นต้นสกุลอึ้งภากรณ์ ซึ่งในเอกสารตั้งนามสกุล ดูเหมือนจะสะกด “อึ้งพากร” แล้วอย่างไรไม่ทราบเพี้ยนมาเป็นอย่างไร ปัจจุบัน ก็เลยตามเลย พวกเราชาวธนาคารชาติและผู้ที่อยู่ในวงราชการคงจะสนใจที่จะทราบว่า ลุงผมเป็นตาของคุณบัญญัติ ลำช้า ตาภรรยาของคุณเกษม จาติกวณิช เป็นตาของดร. พันธุ์ สิมะเสถียร เป็นปู่ของคุณชาญชัย อึ้งภากรณ์ เป็นพ่อตาของคุณทรง บูลสุข (ถ้าจะกล่าวให้ครบลูกหลานของลุง คงจะต้องเขียนอีกเรื่องหนึ่ง และจะต้องสอบถามพี่ ๆ อีกมาก)

แม่กับเตี้ยมีลูก ๗ คน คนที่ ๑ ถึง ๔ (๔ คือผม) เป็นผู้ชาย ถัดมาเป็นผู้หญิง แล้วฝาแฝดสุดท้ายหญิงกับชาย เมื่อพี่ชายสองคนโตเติบโตใหญ่ถึงวัยเล่าเรียน เตี้ยก็จัดส่งให้ไปเรียนที่บ้านเกิดของท่านในประเทศจีน ผมยังเป็นเด็กเล็ก ๆ ไม่รู้ความ ทราบทีหลังว่า ถึงแม่จะมีเชื้อจีน ท่านก็ไม่สู้จะเห็นด้วยกับการส่งลูกไปเรียนเมืองจีน โดยเฉพาะเมื่อพลัดลูกพลัดแม่ ท่านย่อมมีความโทมนัสเศร้าสลดเป็น

ธรรมดา นัยว่าเดียวกับแม่ทะเลาะกันเป็นครั้งแรกเรื่องนี้ ต่อมาเมื่อกำ
พี่ชายคนที่ ๓ (ภายหลังใช้ชื่อกำพล) กับผมโตขึ้น อายุสัก ๘-๙ ขวบ
เตี้ยก็จะจัดส่งไปเมืองจีนอีก คราวนี้แม่ไม่ยอมเด็ดขาด บอกว่าได้
ตัดสินใจยอมส่งไปแต่ ๒ คนแรก ๒ คนหลังนี้ต้องให้เป็นเรื่องของแม่
เตี้ยเป็นคนที่ไม่มีใครพูดไม่ชอบทะเลาะ ก็จำใจยอม กำกับผมได้เรียน
ภาษาไทยบ้างแล้วที่โรงเรียน “สะพานเตี้ย” ตำบลตลาดน้อย แม่ก็
จัดการให้เข้าโรงเรียนอัสสัมชัญ โดยขอให้ท่านมหาสุข ศุภศิริ พาไป
ฝากเข้าเรียน ท่านมหาสุขเป็นครูภาษาไทยที่โรงเรียนอัสสัมชัญ อยู่
บ้านใกล้กับบ้านเรา ในตรอกโรงสูบน้ำตลาดน้อย ผมเรียกท่านว่า
คุณลุง

โรงเรียนอัสสัมชัญขณะนั้น ค่าเล่าเรียนเดือนละเจ็ดบาท ปีหนึ่ง
เรียนสิบเดือน รวมเป็นเจ็ดสิบบาท ซึ่งแพงที่สุดสำหรับสมัยนั้น ค่า
สมุดหนังสือก็แพงกว่าโรงเรียนอื่น ๆ เป็นอันมาก แต่แม่ใจเด็ดตาม
เคย แพงก็แพงไป ฉะนั้นอยากให้ลูกของฉันได้มีโอกาสดีที่สุดทัดเทียม
ผู้อื่น ถ้าพูดตามภาษาเศรษฐศาสตร์สมัยนี้ คงจะเรียกว่า เสี่ยงลงทุน
หนัก ๆ เพื่อพัฒนาทรัพยากรกำลังคน

๓. บ้านเมืองจีนกับบ้านเมืองไทย

อีกข้อหนึ่งที่ทำให้แม่ตัดสินใจลงทุนให้ลูกเรียนแพง ๆ คงจะ
เป็นเพราะเห็นว่าเตี้ยทำงานอาบเหงื่อต่างน้ำ (เคยถูกผู้ร้ายชิงทรัพย์สินดี
หัวแตกขณะไปเก็บเงินลูกค้า) แล้วก็นำเงินไปเลี้ยงครอบครัวที่เมือง
จีนเสียมากต่อมาก ทำไมจะไปเสียตายเงินที่เอาไว้ใช้ในเมืองไทยบ้าง
สำหรับให้ลูกเรียนหนังสือ ครั้งหนึ่งเตี้ยกลับไปเยี่ยมบ้านที่เมืองจีน
กลับมาเอารูปถ่ายที่บ้านเมืองจีนมาอวดใหญ่ เป็นตึก ๗ หลัง หลัง
กลางสำหรับปู่กับย่าผม ปู่กับย่ามีลูกชาย ๖ คน ฉะนั้นตึกอีก ๖ หลัง
สร้างไว้ข้างละ ๓ หลังในบริเวณเดียวกัน สำหรับลุง เตี้ย และอาของ

ผมทุกคน ในบริเวณมีสวนส้มสวนผลไม้อื่นและมีนาพอทำมาหากิน ได้ทั้งครอบครัวใหญ่ ๆ ๖ ครอบครัว เต็มมีความภาคภูมิใจมาก เพราะที่ดินและตึกที่มีได้ถึงขนาดนี้เป็นด้วยลูกกับเตี้ยเพียงสองคนมาทำงานในเมืองไทยแล้วอดออมส่งเงินไปซื้อไปสร้างไว้ให้ครอบครัวได้อยู่ได้ใช้สบาย มีหน้ามีตาในหมู่บ้านตามประเพณีจีน มีชื่อเสียงว่าเป็นคนดีทั้งสองคน แต่พอเตี้ยเอารูปถ่ายที่ว่านั้นมาอวดที่บ้าน แม็กก็พินเสียอะอะกับเตี้ยว่านี่แหละในเมืองไทยต้องเช่าห้องแถวอยู่ราวกับรังหนูจะส่งลูกไปเรียนโรงเรียนฝรั่งก็ต้องทะเลาะกันก่อน เงินที่หาได้กลับส่งไปบำรุงทางเมืองจีนเสียหมด อาผู้ชายกับครอบครัวนอนกินอยู่เมืองจีนสบาย ๆ เพราะมีพี่สองคนส่งเสียไม่ต้องทำอะไร บางคนมีเมียน้อยด้วยซ้ำ ฯลฯ เตี้ยกับแม่ไม่พูดกันไปหลายวัน

การที่กำกับผมไปเรียนที่อัสสัมชัญ ก็ไม่เชื่อว่าจจะราบรื่น เพราะชื่อเราก็คือจีน นามสกุลก็เป็นจีน เพื่อน ๆ ที่โรงเรียนก็ล้อว่าเป็นเจ๊ก เขาตั้งฉายาต่าง ๆ ให้เจ็บอาย เช่น เรียกผมว่าไอตี้ เวลาเตี้ยต้องลงชื่อรับทราบรายงานความประพฤติและผลสอบในสมุดประจำตัวนักเรียน เตี้ยก็เขียนภาษาไทยไม่ได้ ต้องลงชื่อภาษาจีน กำมีความอายเรื่องนี้มากกว่าผม ตอนหลัง ๆ ถึงกับปลอมลายมือชื่อเตี้ยเป็นภาษาไทย และเปลี่ยนชื่อให้เป็นไทยเสร็จ เตี้ยเป็นลูกชายคนที่สามของปู่ใคร ๆ เรียกว่า “ซา” กำก็เปลี่ยนให้เป็น “สา” ฟังดูแล้วเป็นชื่อไทย

อยู่โรงเรียน เราทั้งสองพยายามที่จะให้เพื่อน ๆ รับเราว่าเป็นคนไทย พอกลับมาบ้าน และโดยเฉพาะเมื่อไปหาลูกกับเตี้ยที่แพปลาบรรดาญาติทางเตี้ยที่มาร่วมทำงานหากินกับลูกก็มักจะล้อเลียนพวกเราว่า กลายเป็นคนไทยไปเสียแล้ว พูดภาษาจีนก็ไม่ชัด กลายเป็น “ฮวนเกี้ย” คือลูกชาวป่าเถื่อน เรายังเด็กอยู่รู้สึกอึดอัดใจเป็นกำลัง เพราะโดนกระหนาบทั้งสองด้าน ทั้งที่โรงเรียนและที่บ้าน แม่เป็นคนปลอมและให้กำลังใจแก่เรา ท่านว่า “ฮวนเกี้ย” ซี้ดี เกิดเมืองไทย อยู่

เมืองไทย ต้องเป็นไทย ถ้าอยู่เมืองจีนเป็นคนจีนดีแล้วเข้ามาหากินในเมืองไทยกันทำไม ท่านว่าท่านเลี้ยงลูกของท่านให้เป็นคนไทยจะดีไม่ต้องเป็นจับกัง คือกรรมกรแบกหามอย่างญาติที่ข้างล้อเรา ไม่ต้องหอบกัวยเตี้ยวขายอย่างเด็ก ๆ เพื่อนบ้าน และเพื่อนเล่นของเรา และไม่ต้องเป็นอ้งยี่ สมาชิกสมาคมลับของจีนที่เป็นอันธพาล

๔. ปัญหาของลูกจีน

ปัญหาเรื่องลูกจีนในประเทศไทยนี้ พวกเราโดยมากมักจะมองไปในทำนองว่าลูกจีนเป็นตัวปัญหา หาได้คำหนึ่งไม่ว่าลูกจีนนั้นเองมีปัญหาของตัวอยู่ เพราะถูกอัดก๊อปปี้ทั้งด้านไทยและด้านจีน ผมคิดว่าปัญหาของลูกจีนนั้น ถ้าเราแก้ไขให้แล้ว จะช่วยแก้ไขป้องกันปัญหาเรื่องลูกจีนสำเร็จไปด้วยในตัว สำหรับผมเอง แม่ได้ช่วยแก้ปัญหาให้เสร็จ ด้วยคาถาที่ว่า เกิดเมืองไทย อยู่เมืองไทย ต้องเป็นไทย ต้องจงรักภักดีต่อไทย แม้จะถูกเหยียดหยันต่อว่าว่าทั้งชนบทรวมนิยมภาษาจีนของปู่ย่าและพ่อไป ก็ทนไหว เพราะแม่ชี้ทางให้ แม่เองก็ชื่อจีน มีเชื้อจีนและพูดภาษาจีนได้คล่อง รู้ชนบทรวมนิยมจีนดี เช่น เช่นไหวปู่ย่าตายายพระภูมิเจ้าที่แบบจีน นั้นเป็นเรื่องของครอบครัวของสังคม ไม่ใช่เรื่องสัญชาติและความจงรักภักดี ซึ่งต้องเป็นของไทยเด็ดขาด เมื่อครั้งสงครามญี่ปุ่น ผมและเพื่อน ๆ ลูกจีนอย่างผมอีกหลายคน ไม่เคยลังเลใจเลยที่จะสละชีพเพื่อชาติไทย เพราะนอกจากจะเกิดเมืองไทยกินข้าวไทยแล้ว ยังได้รับทุนเล่าเรียนรัฐบาลไทย คือเงินของชาวนาชาวเมืองไทย ไปเมืองนอก แล้วผูกพันใจว่าจะรับราชการไทยด้วย

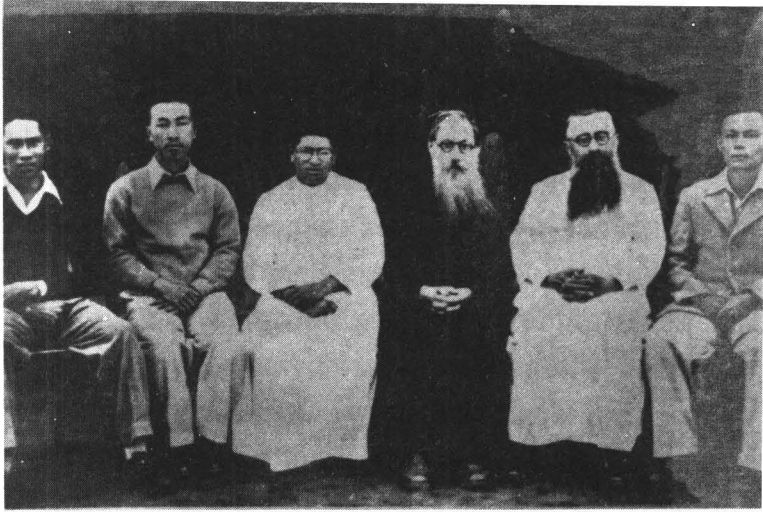
ปัญหาลูกจีนในประเทศไทย ผิดกับปัญหาลูกจีนในมาเลเซีย สิงคโปร์ และอินโดนีเซีย เพราะแต่ไหนแต่ไรมา ชาวจีนที่เข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภารในเมืองไทยนั้น ได้รับนับถือและกลมกลืนให้เป็นที่กันเอง และให้เป็นไทยในวงราชการ ผู้นำชาวจีนก็ได้รับการยกย่องให้

เป็นพระยาโชฎีกกราชเศรษฐี เจ้ากรมท่าซ้าย มีหน้าที่ความรับผิดชอบสำคัญในราชการพระคลังมหาสมบัติและการต่างประเทศ ชาวจีนโดยทั่วไปในเมืองไทยก็ได้รับการสนับสนุนให้แต่งงานกับไทยหรือกับลูกจีนเกิดในเมืองไทย ได้รับพระราชทานหรือส่งเสริมให้มีนามสกุลเป็นไทย ถ้าใครยังเป็นหวงชนบธรรมเนียมจีนอยู่บ้างซึ่งท่านก็ไม่ห้าม และจะมีนามสกุลเป็นพันธู์ทางก็ทำได้ โดยเก็บคำแซมมาผสมกับภาษาไทยหรือสันสกฤตให้ฟังเป็นชื่อไทย เช่น อึ้งภากรณ์ ก็มาจาก แซ่อึ้งคือเหลือง รวมทั้งนามสกุล แปลได้ความว่า เหลืองเหมือนดวงอาทิตย์ นโยบายกลมกลืนจีนและลูกจีนให้เป็นไทยจึงเป็นนโยบายที่ดีสามารถป้องกันเหตุร้ายแรงอย่างในมาเลเซียและอินโดนีเซีย เมื่อไม่นานมานี้ได้อย่างแนบเนียน

ในระดับราชการไทยกับจีนเล่า แต่ดั้งเดิมมาก็มีความสัมพันธ์กันแบบตะวันออกอย่างเสมอภาค กล่าวคือ มีสัมพันธไมตรีโดยส่งทูตนำของขวัญบรรณาการให้ซึ่งกันและกันฐานมิตร โดยไม่ต้องตั้งทูตประจำจนกระทั่งถึงรัชกาลที่ ๔ แห่งสมัยรัตนโกสินทร์ สมเด็จพระจอมเกล้าฯ ทรงพิจารณาว่าพระเจ้ากรุงจีนเริ่มทีกัทกว่า ไทยส่งเครื่องบรรณาการไปถวายเป็นการอ่อนน้อมสวามิภักดิ์ฐานประเทศราช จึงโปรดให้งดเสียแล้วเลิกติดต่อกันนาน จนกระทั่งทางประเทศจีนเกิดกึกเหม็ง คือ การพยายามเปลี่ยนแปลงระบบการปกครอง กษัตริย์จีนจึงเริ่มส่งทูตมาพยายามจะให้สัมพันธไมตรีเป็นการประจำ แต่ทางประเทศไทยก็ปฏิเสธ โดยถือนโยบายเป็นมิตรอยู่ตลอดเวลาแต่ไม่ต้องมีทูตประจำ เป็นเช่นนี้มาจนหลังสงครามญี่ปุ่น จึงได้เริ่มมีสถานทูตประจำขึ้น นโยบายการต่างประเทศที่ได้ใช้ปฏิบัติในอดีตนั้น เท่าที่เกี่ยวกับประเทศจีนก็ถือหลักการเช่นนี้อยู่เสมอ คือเป็นมิตรกันโดยไม่ต้องผูกพันเป็นทางการ ส่วนคนชาติจีนในประเทศไทยนั้นก็ได้ออกาสประกอบสัมมาอาชีพะได้ โดยพยายามให้กลมกลืนเป็นไทยเสียโดยเร็ว

ผมเชื่อว่านโยบายดังกล่าวทำประโยชน์ให้แก่ประเทศไทยมาก และในขณะเดียวกัน ก็สามารถชักจูงให้ลูกหลานจีนรู้สึกอบอุ่นว่าได้อยู่ในบ้านเมืองของตนเอง จริงอยู่ระหว่างไทยกับจีนและลูกจีนย่อมมีการกระทบกระทั่งกันบ้าง เช่น ในสมัยที่จอมพลป. พิบูลสงครามถือลัทธิชาตินิยมอย่างรุนแรง หรือในสมัยที่สงครามญี่ปุ่นสงบลงใหม่ ๆ ชาวจีนในกรุงเทพฯ กำเริบแต่ข้อขัดแย้งเช่นนี้มีอยู่ไม่นานและแก้ไขได้ง่าย เพราะภูมิหลังของเรื่องมันคงคืออยู่แล้ว

เรามักจะได้ยินคนบ่นบ่อย ๆ ว่า “การค้าของไทยอยู่ในกำมือของคนต่างด้าว” ตามปกติมักจะหมายถึงต่างด้าวชาวจีน (แต่เดี๋ยวนี้หมายถึงญี่ปุ่นด้วย) ข้อนี้ไม่เป็นจริงเสียทีเดียว เพราะถ้าหมายถึงลูกจีนสัญชาติไทยด้วยก็ไม่ใช่คนต่างด้าว นอกเสียจากว่าเมื่อถูกตั้งข้อรังเกียจให้เป็นต่างด้าว ก็ย่อมต้องมีปฏิกริยาเป็นธรรมดา ถ้าปฏิบัติถือเสียว่า ลูกจีนเกิดในเมืองไทยเป็นคนไทยจริง ๆ แล้ว ส่วนใหญ่ก็จะมีควมสวามิภักดิ์ต่อไทย กลืนให้เป็นไทยได้ง่าย แต่บางครั้งผู้ใหญ่ในวงราชการเราหาได้กระทำเช่นนั้นไม่ กลับไปขู่เชิญบังคับให้จีนและลูกจีนนั้นมาสวามิภักดิ์ต่อตนเป็นการส่วนตัว โดยมอบหุ้นฟรีในกิจการค้าให้ผู้ใหญ่ นั้น หรือให้แต่งตั้งตนหรือภรรยาหรือญาติเป็นประธานกรรมการหรือกรรมการบริษัท อ้างว่าที่ทำเช่นนั้น ก็เพื่อจะควบคุมถึงการค้าต่าง ๆ นั้นให้อยู่ในกำมือของคนไทย แท้จริงที่แตกต่างไปจากเดิมก็มีเพียงแต่ว่า เกิดมีคนไทยจำนวนน้อยเข้าไปแสวงประโยชน์ส่วนตัวโดย “คุ่มครอง” กิจการที่วานั้น เจ้าของกิจการค้านั้นไม่ว่าจะเป็นจีนหรือลูกจีนก็ตาม เมื่อได้รับความคุ่มครองแล้ว ก็ย่อมต้องทำประโยชน์ตอบแทนให้แก่ผู้คุ่มครอง แต่ไม่ยอมให้เข้าเนื้อของตน คือยังคงมีกำไรมากเท่าเดิมหรืออาจจะมากกว่าเดิม เพราะมีท่านผู้ใหญ่มุ่งครองให้อภิสทธิ์ด้วย ผู้ที่เสียประโยชน์จริง ๆ ก็คือลูกค้าของกิจการเหล่านั้น หมายความว่าราษฎรไทยโดยทั่วไปนั่นเอง

อาจารย์ที่โรงเรียนอัสสัมชัญ กับลูกศิษย์ที่เป็นเสรีไทย (สายอังกฤษ)
จากซ้าย ประทาน เปรมกมล สำราญ วรณพฤกษ์ ภราดาจอห์น
ภราดาอีแลร์ ภราดาไมเคิล และปวย อึ้งภากรณ์ ภาพจากหนังสือ กบฏกู้ชาติ

เดือดร้อน

ในบางครั้งอวิชาทำให้ข้อเท็จจริงผิดแปรไปก็มี เช่น เรื่องจำนวนคนจีนในประเทศไทย เมื่อเลิกสงครามญี่ปุ่นใหม่ ๆ เจียงไคเช็คยืนยันว่า ในเมืองไทยมีชาวจีนโพ้นทะเลอยู่ ๓-๔ ล้านคน และเรียกร้องให้ชาวจีนเหล่านั้นจงรักภักดีต่อประเทศจีน ถ้าตรวจสอบสถิติของราชการไทย จะพบว่าคนสัญชาติจีนจริง ๆ มีเพียงไม่กี่แสน ฉะนั้นที่ใครนับได้ถึงหลายล้านนั้น ก็ต้องรวมนับลูกจีนสัญชาติไทยอย่างผมเข้าไปด้วยเป็นอันมาก เป็นการตู่และจตสีบอย่างไม่ชอบธรรม ต่อมารัฐบาลคอมมิวนิสต์จีนก็ตู่สีบไปว่า คนจีนโพ้นทะเลมีอยู่ ๓-๔ ล้านคนในประเทศไทย เมื่อไม่กี่เดือนมานี้ ผู้ใหญ่ในราชการไทยเราก็ยังหลงแถลงออกมาได้ว่าคนจีนในไทยมีหลายล้านคน และว่าพวกเหล่านี้จะเป็นภัยคุกคามความมั่นคงของชาติไทย มีคนจำนวนมากที่

รู้สึกน้อยใจในถ้อยคำชนิดนี้

พฤติกรรมของชาวจีนและลูกจีนในไทย หลังจากที่คอมมิวนิสต์ยึดอำนาจในประเทศจีนได้เมื่อพ.ศ. ๒๔๙๒ แล้ว แตกต่างไปจากเดิมอย่างผิดหูผิดตา ผมได้เล่าแล้วว่าเมื่อก่อนชาวจีนอย่างเตี้ยผม ทำมาหากินได้เท่าใดก็ส่งเงินส่วนใหญ่ออกไปบำรุงครอบครัวที่เมืองจีน ลูกหลานก็ส่งไปเรียนที่นั่น และเมื่อแก่แล้วก็กลับไปตายเมืองจีน ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๙๒ เป็นต้นมา ชาวจีนในไทยยังคงส่งเงินไปบำรุงญาติที่เมืองจีนอยู่บ้าง แต่ไม่มีใครกล้าส่งไปจำนวนมาก เพราะเกรงจะถูกจับและเกรงว่าญาติจะถูกเบียดเบียนฐานเป็นพวกนายทุน ฉะนั้นเงินที่หาได้ก็เก็บออมไว้ที่ประเทศไทยเป็นส่วนมาก ที่มีมากก็ปลูกตึกอยู่แทนที่จะเช่าเช่าอย่างก่อน แต่เดิมชาวจีนคนไหนที่มีรถยนต์ใช้ต้องเป็นเจ้าของ เจ้าตัว เดียวนี้เขาซื้อรถยนต์กันเกลื่อน ลูกหลานส่วนใหญ่ก็ให้เข้าโรงเรียนไทยแล้วเข้ามหาวิทยาลัยไทย คบค้าสมาคมกับเพื่อนไทยมากขึ้น มีจำนวนมากที่ได้ปริญญาจากมหาวิทยาลัยไทยแล้วมีความภาคภูมิใจ รู้สึกจงรักภักดีต่อประเทศไทยมากขึ้นทุกที น่าจะเป็นโอกาสอันดีที่รัฐบาลไทยจะดำเนินนโยบายกลืนให้เป็นไทยได้สนิทยิ่งขึ้น โดยไม่ให้น้อยเนื้อต่ำใจว่าเป็นราษฎรประเภทสอง ด้วยความเห็นดังนี้ ผมจึงได้เสนอไว้ตอนต้นว่า ปัญหาเรื่องลูกจีนในไทยแก้ไขได้ง่ายด้วยการช่วยแก้ปัญหาของลูกจีน

ผมได้พรรณนาเรื่องจีนกับลูกจีนอย่างยืดยาวในบทความนี้ แต่ก็เป็นเรื่องที่สัมพันธ์กับเรื่องของแม่ผม แม่เป็นผู้ที่นิยมวัฒนธรรมจีนชนบทประเพณีจีน แต่แม่เป็นคนไทย ถือสัญชาติไทย จงรักภักดีต่อไทย เลี้ยงลูกให้อยู่ในกรอบวัฒนธรรมและศาสนธรรมของไทยตลอดมา

๕. ปัญหาเศรษฐกิจของแม่

เตี้ยตายตั้งแต่ผมอายุ ๙ ขวบ ไม่มีมรดก ไม่มีเงินประกันชีวิต

ไม่มีบำเหน็จบำนาญเหลือให้ตกทอดมาเลย พี่ชายสองคนกลับมาหาคนที่เมืองไทยแล้วแต่เงินเดือนน้อยเต็มที กำ และน้องอีก ๓ คน ยังเล็กอยู่ กำลังเรียน กำลังกินจุ กำลังเติบโตขึ้น ลุงให้ความอุปการะส่งเสียเงินให้แม่เป็นรายเดือนแต่ก็ไม่พอใช้ ในครอบครัวเรามียายและน้าสองคน มีแม่มน้องคนเล็ก (ซึ่งหย่ามาแล้วแต่แม่มนยังอยู่ด้วยกันกับเราเหมือนญาติ) กับลูกสาวแม่มน ลูกของน้าผมจากสระบุรีมาอยู่ด้วยเพื่อเรียนหนังสือ ๒ คน แล้วยังมีญาติมาพักอาศัยด้วยไม่ขาดสาย ฉะนั้นค่าใช้จ่ายในบ้านย่อมมากเป็นธรรมดา ผมสองคนติดค่าเล่าเรียนที่อัสสัมชัญค้างชำระเสมอมา หนัก ๆ เข้าแม่ก็ต้องใช้กำกับผมไปขอเงินก้อนจากลุงเป็นพิเศษมาชำระค่าเล่าเรียนเสียที่ ตอนราวพ.ศ. ๒๔๖๙-๗๐ กิจการค้าของลุงผมไม่ดีเลย ลูกค้าถูกมรสุมโปะแตก และเศรษฐกิจของประเทศโดยทั่วไปเลวลง ราคาปลากัดตกต่ำ ลุงผมก็อดอัดเรื่องเงินอยู่มาก วันหนึ่งผมขึ้นไปบนบ้านลุงแล้วขอเงินท่านมาชำระค่าเล่าเรียน ท่านนั่งอึ้งอยู่สักสัปดาห์เห็นจะได้ พอท่านรู้สึกตัวท่านก็พูดว่า “ป่วยเอ๊ย อาแป๊ะคิดถึงเตี้ยแก่”

เมื่อเตี้ยตายไปไม่นาน ลุงได้เสนอต่อแม่ว่าให้แม่พาลูกทุกคนเว้นแต่คนโตสองคนไปอยู่เมืองจีนเสีย ลุงรับรองเด็ดขาดว่าจะไม่ให้อนาคตร้อนใจ จะให้พวกผมได้เรียนหนังสือทุกคน และจะส่งเงินให้ใช้เป็นประจำ แม่ผมปฏิเสธ ลุงจึงแนะว่า เมื่อเงินไม่พอใช้ก็ควรจะย้ายลูกจากโรงเรียนฝรั่งไปเข้าโรงเรียนหลวง จะได้ทุนค่าใช้จ่ายลง แม่ก็ไม่ยอม ความมานะตื้อตึงของแม่ทำให้ญาติด้านจีนอ้างภาษีตุตถึงแม่ว่า “ชีวิตเสียอดตัวกาซึ่ง” แปลว่า “มีเล็กอดกันใหญ่”

รายได้ของแม่ในขณะนั้น ส่วนใหญ่เป็นเงินอุปการะจากลุง นอกนั้นแม่พยายาม “ติดไฟ” ที่บ้าน คือตั้งวงเล่นไฟในบ้านเพื่อเก็บ “ค่าต่ง” แต่เข้าใจว่าค่าต่งนั้นไม่เท่าใดนัก เพราะแม่ลงมือเล่นด้วยและคงเล่นได้บ้างเสียบ้าง นักการพนันส่วนมากเวลาเล่นได้มักจะจ่าย

เงินฟุ่มเฟือย และมักจะจ่ายมากจนติดนิสัย แม้เวลาเล่นเสียก็ยิ่งจ่ายฟุ่มเฟือย แม่ผมเป็นคนใจกว้าง และได้กล่าวแล้วว่าในบ้านเรามีคนอยู่ประจำทั้งเด็กและผู้ใหญ่ไม่น้อยกว่า ๑๔-๑๕ คนเสมอ เรื่องอาหารแม่ถือคติว่าต้องไม่ให้ใครอดอยาก ที่บ้านมีอาหารดี ๆ และเหลือเฟืออยู่เสมอ เมื่อทำกับผมโตขึ้น แม่ก็สนับสนุนให้ชวนเพื่อนนักเรียนไปเที่ยวที่บ้าน เมื่อเพื่อน ๆ ไปแม่ก็ดีใจ จ่ายตลาดเป็นการมโหฬารเพื่อเลี้ยงเพื่อน ๆ ผม บางครั้งชวนกันไปกว่าสิบคน ยิ่งตอนตรุษหรือสารทแม่เป็นสิ่งที่ชวนเพื่อนไปมาก ๆ ให้ไปกินเลี้ยงที่บ้าน (จะได้ไม่ไปเที่ยวเซเพลข้างนอก) จ่ายกับข้าวไม่อั้น เพื่อนเก่าของผมที่อ่านเรื่องนี้คงจำได้ดี

การครองชีพของเราอยู่ในระดับดีเกินกว่าปกติของแม่หม้ายที่เช่าห้องแถวอยู่ เมื่อทำกับผมยังเล็กอยู่ แม่เช่ารถมาให้ไปส่งที่โรงเรียนบางรักและรับกลับเข้าเย็น ไม่ให้นั่งรถรางเพราะไปห้อยโหนเดี่ยวแข่งซาหัก ไม่ให้เดินไปเพราะไกลเกินกำลัง เสื้อผ้าแม่ให้หุ่่งห่มผิดกว่าเพื่อนบ้าน ถึงแม้ว่าจะไม่ถึงขนาดของเพื่อน ๆ ที่โรงเรียนซึ่งเป็นลูกคนมั่งมี ที่ผมรำคาญมากก็คือให้ใส่แหวนและสร้อยคอทองคำ เพราะถ้าเด็กไม่มีทองติดตัวเขาจะถูกเอา แม่ชอบดูละคร “ปราโมทย์” วิกเชียงกงอยู่ใกล้บ้าน และให้ผมไปเป็นเพื่อนถือกระเป๋าหามาให้เสมองานเรื่อยไร งานกฐิน ผ้าป่า เทศน์มหาชาติ เข้าพรรษา ออกพรรษา แม่ต้องร่วมด้วยทุกครั้งที่ถูกชวน เพื่อนบ้านหรือญาติใครขัดสนมาออกปากยืมมักจะไม่ขัด เห็นแต่บ่นว่าให้ยืมกันไปแล้วไม่มีใครได้คืน

เมื่อใช้จ่ายขนาดนี้ เงินที่ได้มาย่อมไม่พอแน่ ข้อนี้ผมทราบมาตั้งแต่เล็กอยู่แล้ว เพราะถูกใช้ให้ไปขอยืมเงินจากพี่บ้านี่อาหลายคนหลายครั้ง แต่ที่ไม่ทราบก็คือแม่ต้องมีภาระหนี้สินมากเพียงใด ท่านตีวงกู้ยืมกว้างขึ้นทุกที ที่แรกก็ญาติ ต่อมาเพื่อน และสุดท้ายก็คนอื่นชั้นญาติและเพื่อนฝูงก็คงจะไม่ต้องเสียดอกเบี้ย หรือถ้าจะเสียก็คงไม่

แพงพอประมาณ แต่ที่กู้จากคนอื่น ๆ คงจะเพิ่มมากขึ้นทุกที ดอกคงจะแพงทับถมกันไป แม่พูดเสมอว่าถึงอัตคัดเพียงใดก็ไม่ให้ใครมาดูถูก ภาระการเงินแม้ว่าเป็นของแม่คนเดียว ลูกเต้าหรือแม่ท่านน้องสาวท่านไม่ต้องเกี่ยวข้องไม่ต้องเป็นห่วง แม่เป็นหม้ายเลี้ยงพวกเราอย่างนี้มาร่วม ๙ ปี ๑๐ ปี จนในพ.ศ. ๒๔๗๖ ก้าวกับผมเรียนจบชั้นมัธยมปีที่แปด จึงออกมาทำงานกินเงินเดือนทั้งสองคน พอจะช่วยค่าใช้จ่ายในบ้านได้บ้าง ดูเหมือนก้าได้เงินเดือน ๆ ละ ๕๐ บาท ผมเดือนละ ๔๐ บาท แต่สายเกินไปเสียแล้ว เพราะหนี้สินของแม่ได้พอกพูนมาหลายปีเกินกว่าที่จะสามารถปลดเปลื้องด้วยเงินเดือนซึ่งอยู่ในระดับดีพอใช้

จะเป็นปีพ.ศ. ๒๔๗๖ หรือ ๒๔๗๗ จำไม่ได้แน่ แม่ถูกลอตเตอรี่รางวัลที่สอง เงินหนึ่งหมื่นบาท เพื่อน ๆ ผมรู้จักกระฉ่อนไป และมักจะถามผมว่าได้ส่วนแบ่งเท่าใด ผมก็ตอบโดยสัตย์จริงว่าแม่ให้ ๑๐ บาท ไม่มีใครเชื่อ ผมเองทราบดีว่าแม่เงิน ๑๐ บาทนั้น ได้มาก็เป็นบุญเมตตาของแม่มากแล้ว เพราะเมื่อได้เงินรางวัลมาแม่ก็นำไปชำระหนี้ไถ่จำนำมาจนเกือบหมด เหลืออยู่เล็กน้อยท่านนำไปลงทุนร่วมกับญาติทำการค้าขายเพื่อให้พี่ชายคนโต ๒ คน ได้มีงานทำเป็นหลักฐานเท่าที่รู้ตอนนั้นก็เพียงเท่านี้ กระนั้นก็ยังไม่กล้าเล่าให้ใครฟังตามความเป็นจริงเพราะอายเขา เรื่องที่แม่ปกปิดพวกเราแล้วเรามาทราบภายหลังนั้น เป็นเรื่องที่ฉกาจจนกระทั่ง เมื่อเรื่องการเงินเรียบร้อยแล้วแม่จึงเล่าความจริงให้ฟังว่า เมื่อก่อนจะถูกลอตเตอรี่นั้น เจ้าหนี้กำลังเร่งรัดทวงเงินแม่อยู่หลายราย วิ่งเดินเท่าใดก็หาเงินมาชำระเขาไม่ได้ ขอผิดผ่อนไปได้บ้าง แต่ภาระหนี้ก็รัดตัวเข้ามาทุกที จนกลุ่มใจนอนไม่หลับ ครุ่นคิดอยู่ ๒-๓ คืน หาทางออกอย่างไรก็หาไม่ได้ ผลสุดท้ายเห็นมีทางออกอยู่ทางเดียว คือไปกระโดดหน้าตายเสียให้พ้นทุกข์ เผอิญรุ่งขึ้นก็ถูกลอตเตอรี่ เป็นเรื่องหวาดเสียวสยองแต่ก็เป็นบุญ

พระช่วย

๖. วิธีอบรมลูก

แม้ผมมีความคิดแบบก้าวหน้าหลายอย่าง แต่อบรมลูกส่วนใหญ่แบบโบราณ คือ ทะนุถนอมลูกจนเกินไป เช่น ให้ลูกผู้ชายนั่งรถม้าไปโรงเรียน ห้ามเด็ดขาดไม่ให้เล่นฟุตบอล แม้แต่จะไปดูฟุตบอลก็ห้าม ไปเล่นฟุตบอลเดี่ยวแข่งขาคัท ก็ไปดูฟุตบอลก็เดี่ยวแข่งขาคัท เรื่องแข่งขาคัทเป็นเรื่องที่แม่กลัวนัก แต่ก็ไม่วายที่ผมจะแอบหนีไปคือไปดูฟุตบอลเมื่อแม่ตั้งวงไฟ ถ้าวันไหนอยากไปดูฟุตบอลแต่แม่ตั้งวงไฟไม่ได้เข้าไม่ครบเป็นอด เพราะถ้าหนีไปแม่ก็ต้องรู้ จะเล่นฟุตบอลเราก็ไปสนามหลวงหรือลุมพินีในตอนเช้าตรู่ก่อนแม่ตื่น กลับมาตอนสายพอตีรับหน้าแม่เมื่อตื่น เมื่อผมอายุ ๑๕ ปี ก็มีอุบัติเหตุแขนหัก ข้างขวาจนความแตก ที่แขนหักนั้นไม่ใช่เพราะไปเล่นฟุตบอล ตั้งใจจะไปเล่นที่ลุมพินี แต่ยืมจักรยานเพื่อนขี่แล้วล้มในสนามนั่นเอง พวกเราจะไปไหนตามปกติต้องขออนุญาตก่อนเสมอ แม่ห้ามหนักห้ามหนา กลัวจะไปคบนักเลงแล้วจะเป็นอันธพาล แต่กระนั้นผมก็ยังหนีหลบไปเล่นกีฬาอยู่เนื่อง ๆ

แม้มีกิตติศัพท์เลื่องลือว่าดู มีไม้เรียวอาญาสิทธิ์เหน็บไว้หลัง กระจกข้างแก้อีประจำตัวของท่านที่หน้าบ้าน แต่ท่านมักจะใช้ไม้เรียวตีเด็กเล็ก ๆ และเลือกที่ตีคือที่ขา ส่วนใหญ่ใช้ชู่มากกว่าตีจริง ๆ แต่ถ้าถูกตีแล้วก็ทั้งเจ็บทั้งอาย เนื่องจากแม่เป็นพี่สาวคนโต อาณาจักรแห่งอำนาจของท่านจึงกว้างขวางแผ่ไปถึงบ้านหน้า ๆ ผมหลายบ้าน ลูกพี่ลูกน้องผมคือหรือ ชนหรือ ไม่กินยาหรือ ไม่กินข้าวหรือ ไม่อาบน้ำหรือ พอได้ยินว่า “คุณป้าใหญ่” หรือ “แม่ป้าใหญ่” มาแล้วเป็นเรียบร้อย ผู้ที่อยู่ในอาณาจักรของแม่เดี่ยวนี้เป็นข้าราชการชั้นอธิบดีก็มี เป็นผู้จัดการสาธารณสุขการพาณิชย์ก็มี เป็นนายตำรวจชั้นนายพันก็มี

เป็นพนักงานธนาคารชาติก็ยังมี

เวลาลูกหลานทำการบ้านเรียบร้อย อ่านหนังสือ วาดเขียน ทำงานฝีมือหรือสอบไล่ได้ผลดีแม็กก็พอใจ แต่ไม่ชมต่อหน้า แกล้งพูดให้คนอื่นฟังโดยรู้ว่าเราได้ยิน เพราะพวกเรามากแอบฟังผู้ใหญ่คุยกัน อยู่ร่วมกันในห้องแถวแคบ ๆ เช่นนั้น ย่อมอดได้ยินได้ฟังอะไร ๆ ไม่ได้ เมื่อผมสอบชิงทุนได้ไปเรียนเมืองนอกและทราบผลประกาศแล้ว แม็กก็จับตระเวนไปลาญาติพี่น้องเพื่อนฝูงทุกวันทั้งเช้าทั้งบ่ายหลายสัปดาห์ บางครั้งรู้สึกระอาเพราะทั้งเบื้อทั้งกระดากที่แม่พาไปโฆษณา เพื่อนของแม่บางคนที่ต้องไปลา ผมไม่เคยรู้จักมาก่อนเลย แต่แม่บอกว่าเอาเถิดเถียงถือกระเป๋ามากให้แม่ ไปเป็นเพื่อนแม็กแล้วกัน เเคราะห์ดีผมทนไปกับแม่ทุกนัด ถ้าไม่ไปคงจะนึกเสียดายและเสียใจมาถึงบัดนี้ เพราะเป็นโอกาสสุดท้ายแล้วที่จะทำตามใจแม่ ผมไปเมืองนอกเดือนเมษายน ๒๔๘๑ ต่อมาอีก ๖ เดือน แม็กก็ตาย

๗. คาถาของแม่

แม่ไม่ใช่พระอรหันต์ เป็นมนุษย์ธรรมดาที่มีคุณธรรมหลายประการ ดังได้พรรณนามาแล้ว ความบกพร่องย่อมมีอยู่บ้างเป็นธรรมดา แต่ไม่ใช่วิสัยของลูกที่จะมาบรรยาย

แม่มีคาถาอยู่ ๓-๔ ข้อ ซึ่งถ้าอธิบายให้ทราบ บางทีจะเป็นประโยชน์แก่ผู้อื่นด้วย

ความมานะเด็ดเดี่ยว เป็นคาถาข้อแรกของแม่ที่เห็นได้ชัดจากประวัติของท่าน เมื่อตั้งใจจะทำอะไร โดยเห็นแนวแน่แล้วว่าเป็นสิ่งที่ดีสิ่งที่ชอบธรรม ก็ต้องทำให้ได้แม้จะต้องเสี่ยงต่ออันตราย ความยากลำบาก ใครจะนิทาเหยียบหยันอย่างไรก็ต้องมานะอดทน โดยหวังประโยชน์ถาวร จะเด็ดเดี่ยวได้ต้องกล้าหาญ แต่กล้าหาญไม่ใช่กล้าบ้าบิ่นซึ่งเป็นการเสี่ยงภัยโดยไร้ประโยชน์ แม่ไม่เคยขลาดและไม่เคย

บ้านัน แดกกล้าหาญกว่าใคร ๆ

แมร์กอิสรภาพและเสรีภาพยิ่งกว่าชีวิต ถ้าท่านยอมไปอยู่เมืองจีนเมื่อท่านเป็นหม้ายใหม่ ๆ บางทีชีวิตของแม่อาจจะยืนนานกว่าที่เป็นอยู่ แต่แม่ไม่เคยคิดจะให้ใครเลี้ยง เงินอุปการะของลุงท่านถือว่าเป็นสิทธิ์ของท่านที่ควรได้ เพราะเตี้ยได้ช่วยลุงทำงานจนสร้างบ้านที่เมืองจีนได้ใหญ่โต ท่านพูดให้ฟังเสมอว่าไปให้ลุงเลี้ยงที่เมืองจีนก็เหมือนไปเป็นนกขุนทองอยู่ในกรง บินไปไหนไม่ได้ตามชอบใจ เข้าค้ำมีอาหารกินจะพูดตามใจตัวก็พูดไม่ได้ พูดไม่ได้ตามใจไม่ใช่ไทยแท้

คาถาข้อต่อไปคือความซื่อสัตย์สุจริต แม่พูดบ่อย ๆ ว่าเลี้ยงลูกมาไม่ได้เอาเปรียบใคร ไม่ให้คดในช่องอในกระดูก ต้องถือสัตย์ ต้องคงวาจาสัตย์ เมื่อแม่เป็นหนี้สินล้นพ้นตัว ไม่สามารถชำระคืนเขา แม่ก็จะปักใจจะรับกรรมด้วยชีวิต ครั้นบุญมาวาสนาส่งให้ได้เงิน เจ้าหนี้ก็ราย ๆ ทั้ง ๆ ที่ไม่เคยทวง แม่ก็ชำระคืนหมดทั่วหน้า บางรายให้ยืมมาจนลืม ก็ยังชำระให้เสร็จสิ้นไป

ความใจกว้างเมตตาคุณานั้น แม่ปฏิบัติให้เห็นเป็นตัวอย่าง ท่านว่าคนเราก็ต้องมีเรื่องทุกข์ร้อนกันทั้งนั้น ถ้ามนุษย์ไม่ช่วยซึ่งกันและกันแล้วโลกจะแคบ มีคนเดือนแม่ว่าทำไมใจกว้างนัก ใครขออะไรก็มักจะให้ แม่ก็ตอบว่าถ้าเขาไม่ลำบากจริง ๆ แล้ว เขาจะบากหน้ามาขอเราหรือ

แม่พยายามหลีกเลี่ยงไม่ให้ใครตำหนินินทาได้ และไม่ให้ใครดูถูก แต่ถ้าใครเอาความเท็จมานินทา แม่ก็ไม่สนใจ บอกว่าอย่าไปเอาใจใส่กับคนพาล เช่น เมื่อผมถูกตำว่าเป็นฮวนเกี้ย หรือล้อว่าเป็นไอ้เจ๊ก ท่านก็บอกว่าเขาไม่รู้จะติเราว่าอย่างไรแล้ว จึงหยิบเอาเรื่องส่วนตัวมาว่ากัน ฉะนั้น เมื่อผมอายุมากแล้วกำลังถกกันถึงเรื่องสำคัญ ๆ เกี่ยวกับเสรีภาพของบ้านเมือง ใครมาตอดเรื่องส่วนตัว เช่น ยั่วว่าผมกินขนมปัง นอนกับฝรั่ง ก็นึกขึ้นได้ว่าเพราะเขาจนต่อเหตุผลของเรา

แล้วจึงแว้งไปพูดเรื่องส่วนตัว หรือมีคนหาว่าซึ่ซลาด ดีแต่บอ์นอยู่เมืองนอก ทิ้งเพื่อนฝูงไว้ให้เผชิญอันตราย ผมก็ได้คิดว่าคนอย่างนี้ก็มีด้วย จนแก่ถ้อยคำแล้วก็เสกสรรปั้นเรื่อง ไม่นึกถึงเรื่องจริง ๆ ที่เกิดขึ้นเมื่อ ๒๘ ปีที่แล้วมา นึกเสียได้ว่ามดกัด

๘. ผู้หญิงอื่นในชีวิตของผม

เรื่องผู้หญิงในชีวิตของผม ยังไม่จบเป็นแน่นอน เพราะในบทนี้เขียนเรื่องแม่เท่านั้น และยังมีผู้หญิงอีกมากในชีวิตของผม มีหลายคนที่น่าเขียนให้อ่านกัน ทำไมจึงเขียนหรือจะเขียนเรื่องผู้หญิงในชีวิต? ตอบได้สองประการคือ ถ้าไม่เขียนเรื่องผู้หญิง ก็คงต้องเขียนเรื่องผู้ชาย ถ้าเกริ่นให้บรรณาธิการทราบว่าจะเขียนเรื่องผู้หญิงในชีวิตของผม บรรณาธิการคงจะสนใจถึงกับใจเต้นตึกตัก แต่ถ้าเกริ่นว่าผมจะเขียนเรื่องผู้ชายในชีวิตของผม บรรณาธิการอาจจะเข้าใจผมผิดไปมาก ๆ ก็เป็นไปได้

สำหรับเรื่องของผู้หญิงอื่น ผมคิดว่าคงเขียนยากกว่าเขียนเรื่องแม่ มีเหตุผลหลายประการ ข้อสำคัญก็คือไม่แน่ใจว่าเจ้าตัวเขาจะยอมให้เขียน ในบางกรณีอาจจะต้องรอให้เจ้าตัวตายไปเสียก่อน แต่ก็หนักใจอยู่ว่าถ้าผมตายไปเสียก่อนแล้วจะเขียนได้อย่างไร

ยกตัวอย่างเช่น ถ้าจะเขียนเรื่องเมียผม ก็คงจะเห็นได้ชัดว่ายากเพียงใด ในโลกนี้แม่หม้ายมีมากกว่าพ่อหม้ายมากต่อมากนัก

จะซึ่งเขียนเรื่องเมียผมไว้ในที่นี้สักเล็กน้อย เพราะมาจุกคิดได้ว่าส่วนใหญ่พวกเราชาวธนาคารชาติไม่มีใครรู้จักเมียผม บางคนไม่เคยเห็นด้วยซ้ำ ซึ่งก็นับว่าเป็นบุญ เพราะในสำนักงานไหนถ้าพนักงานรู้จักเมียของหัวหน้าสำนักงานจนถึงขนาดแล้ว มักจะมีเรื่องยุ่งพิลึก

เมื่อผมเป็นผู้ว่าธนาคารนี้ เมียผมมีความเดือดร้อนมากอยู่ข้อหนึ่ง คือมีคนแปลกหน้าไปหาที่บ้านแล้วเอาของขวัญของกำนัลไป

อ.ป่วยกับภรรยา (มาเกร์ท) และหลานสาว (โรซา)

ที่หน้าบ้านลูกชายคนเล็ก ประเทศอังกฤษ ภาพจากหนังสือ *สมุดภาพอาจารย์ป่วย*

ให้เสมอ ถ้าผมอยู่บ้านก็สะดวกหน่อย เพราะผมปฏิบัติเองได้ นอกจากจะเป็นคนรู้จักกันสนิทเป็นเพื่อนกัน และของขวัญก็เล็กน้อยก็รับเอาไว้ เพราะไม่ใช่ของกำนัลสินบน เราปฏิบัติกันอย่างนี้ตลอดมา

วันปีใหม่ปีหนึ่ง เผอิญผมไม่อยู่บ้าน มีพนักงานธนาคารเราคนหนึ่ง (ซึ่งเดี๋ยวนี้ลาออกไปแล้ว) นำกระเช้าผลไม้ไปให้ที่บ้าน พนักงานคนนี้เมื่อปีก่อนได้นำเอากระเช้าผลไม้ไปให้ที่หนึ่งแล้ว ผมก็บอกว่าย่าเอามาอีกเลย ขอบคุนมาก เขาก็บอกว่าเขานำมาด้วยความนับถือจริงๆ ในโลกนี้เขานับถือคนอยู่สองคน ผมเป็นคนหนึ่งในสองนั้น ผมก็ชอบใจแล้วบอกว่่านับถือไว้ในใจก็ได้ ปีหน้าอย่านำมาอีกเลย มาถึงปีที่จะเกิดเหตุ เมียผมรับหนักก็ปฏิบัติอย่างเคย คือขอให้เอาของขวัญนั้นกลับไปเสีย พูดเป็นภาษาฝรั่ง พนักงานคนนั้นก็เข้าซื้ออยู่นั้นแหละ เมียผมนึกว่าไม่เข้าใจภาษาอังกฤษจึงใช้ภาษาไทยแทน แต่

ภาษาไทยของเมียผมใคร ๆ ก็รู้ว่าจำกัดมาก คือพูดได้ว่า “ไปซิ-ไปซิ” พนักงานคนนั้นก็โกรธหาว่าขี้บไล้ แล้วเลยผูกใจเจ็บพยายามตั้งแต่นั้นมาจนถึงทุกวันนี้ มีโอกาสที่ใด ก็พยายามเอาความเท็จมาผสมกับความจริงเล่นงานผมทุกที เช่นกล่าวหาว่าผมทำงานด้านอื่นเสียจนไม่ทำหน้าที่ผู้ว่าการธนาคารชาติ รวากับว่าคนนั้นรู้จักหน้าที่ผู้ว่าการธนาคารชาติเคยทำมาเป็นอย่างดี และเมื่อจะเล่นงานตำผมก็แว้งเลยไปตำถึงเมียเสมอ ประหลาดมากที่เป็นนักมวยชกได้เข้มแข็ง

ข้อที่อยากให้ช่วยกันคิดก็คือ เมียผมทำถูกหรือทำผิด ถ้าอยากอ่านเรื่องผู้หญิงในชีวิตของผมอีก ก็ควรเขียนบอกบรรณาธิการมา และโปรดอ้างเหตุผลให้ทราบด้วยว่าทำไมถึงอยากอ่านอีก และกลับกันถ้าไม่อยากอ่านอีกก็ช่วยเตือนกันด้วย

มิถุนายน ๒๕๑๕

เหลียวหลัง แลหน้า

เหลียวหลังเรื่องในครอบครัว

คนเราเมื่อมีอายุยืนมาถึง ๖๐ ปี ถ้าเป็นคนไทยแบบโบราณ ท่านก็ว่ามีโชคดีแล้ว พระท่านช่วยให้อายุยืนถึงปานนี้ครบห้ารอบ นักษัตร พ่อผม แม่ผม พี่ผมสองคน ไม่ได้โอกาสทำบุญวันเกิด ๖๐ ปี ฉะนั้นเมื่ออายุจะครบ ๖๐ ปี ก็รู้สึกมีความจำเป็นที่จะต้องเหลียวหลังดูว่าชีวิตของเรานั้นได้ทำบุญทำบาปไว้ประการใด และรู้สึกว่า มีหน้าที่ที่จะแลไปข้างหน้าว่า ทางเจริญของชีวิตคนเรานั้นจะควรเป็นไปในสถานใด

คนเราเมื่อจะเขียนเรื่องของตนเอง ย่อมเขียนเข้าข้างตนเอง เป็นส่วนใหญ่ ผู้อ่านจึงมีความจำเป็นและหน้าที่ที่จะไตร่ตรองว่า ข้อเขียนนั้นมีสัจจะเพียงใด ค้นดูได้ง่ายว่าได้โกหกปกคลุมไว้หรือเปล่า

ในเรื่องส่วนตัวนั้น เมื่อหนุ่ม ๆ คิดว่าได้วางแผนไว้เรียบร้อยพอสมควร การมีภรรยา นั้นเป็นการเสี่ยงโชค ยังมีเมียต่างชาติยิ่งต้องระวังมาก เพราะความยากลำบากในการครองเรือนปกติก็มีมากอยู่แล้ว ยิ่งมีเมียต่างชาติต่างภาษา ต่างวัฒนธรรม ก็ยิ่งยากมากหลายเท่า

อาศัยความรักซึ่งกันและกัน ความดีต่อกัน ความเอาใจใส่ทนุถนอมน้ำใจซึ่งกันและกัน ความรอบคอบที่จะไม่นำเรื่องวัฒนธรรมของครอบครัวซึ่งต่างกันมาเป็นอุปสรรคของชีวิต เหล่านี้กับอาศัยความดี ความซื่อสัตย์ ความมัธยัสถ์ ความที่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม จึงกล่าวได้ว่าชีวิตครอบครัวมีความสุขมากพอใช้

ความอบอุ่นในครอบครัว มีอันถึงมาถึงลูก เพราะทำให้ลูกเมื่อได้รับความอบอุ่นก็มีปัญหาน้อย แม้ว่าจะเป็นลูกครึ่งชาติอย่างที่ปากตลาดเขาเรียกกัน ลูกของเราทั้งสามคน คุณพระช่วยให้ไม่ประพฤติสำมะเลเทเมาอย่างลูกคนอื่นเขาประสบกัน ต่างก็มีสติปัญญาได้เรียนจบชั้นปริญญาของมหาวิทยาลัยในอังกฤษทั้งนั้น และที่สำคัญกว่านั้นก็คื ไม่มีใครเสพยาเสพติดให้โทษ ไม่มีมัวเมาในกามคุณ ไม่หลงไหลในอบายมุขนานาประการ เป็นผู้ที่เชื่อในอหิงสา ความไม่ประทุษร้ายต่อใคร ๆ รักความซัจสุจริต รักสิทธิเสรีภาพ ประชาธิปไตย และเลื่อมใสในการบำเพ็ญประโยชน์แก่สาธารณชน

คุณสมบัติของลูกนี้ ทั้งในการศึกษา ความประพฤติ และนิสัยสันดาน เขาได้มาจากแม่ของเขาเป็นส่วนใหญ่ เพราะเมียผมยอมเสียสละอยู่กับลูก ๆ ทั้ง ๆ ที่มีความรู้สอบได้ปริญญาตรีเกียรตินิยมทางสังคมวิทยา ทำอาหารเอง ซักผ้าเอง ทำงานบ้านเอง สอนหนังสือให้ลูกบ้างในเวลาเตรียมตัวไปเรียนต่างประเทศ ต่อเมื่อลูก ๆ โตกันแล้ว จึงได้ออกนอกบ้านไปทำงานสังคมสงเคราะห์ทั้งในประเทศไทยเป็นเวลาหลายปี และในประเทศอังกฤษ

บัดนี้ภาระเรื่องลูกก็ใกล้จะหมดไปแล้ว สองคนแรกก็มีสัมมา-อาชีวะ และมีเหย้าเรือนเรียบร้อยแล้ว ลูกคนเล็กก็จะสำเร็จชั้นปริญญาตรีในไม่กี่เดือนข้างหน้า เราสองคนก็อายุมากเข้าทุกที จะทำงานรับใช้สังคมต่อไปได้อีกนานเท่าใดก็ไม่ทราบ แต่เมื่อหมดภาระก็จะได้พักผ่อนเสียที เลือกทำแต่สิ่งที่เป็นเรื่องเพลิดเพลินและสนใจบ้าง

เหลียวหลังเรื่องญาติและมิตร

ผมเป็นหัวหน้าครอบครัวตั้งแต่อายุ ๑๘ ปี เมื่อเรียนจบมัธยมบริบูรณ์จากโรงเรียนอัสสัมชัญใหม่ ๆ พ่อตายตั้งแต่อายุ ๙ ขวบ แม่ก็เลี้ยงพวกเรามาจนถึงขั้นนั้นแล้วเหนื่อยแปร้เต็มที พี่ชายก็ยังทำงานไม่สู้ได้เงินมากนัก ผมเลยรับจัดการบ้านให้จนกระทั่งไปเมืองนอก ได้พยายามช่วยน้องอยู่บ้างพอสมควร เมื่อไปนอกแล้วก็ยังส่งเงินมาช่วยครอบครัวได้ตอนสงครามโลกยังไม่เกิด พยายามกระเบียดกระเสียว เพราะเป็นห่วงทางบ้านอยู่

ต่อมาเมื่อผมกลับจากเมืองนอกมาทำงานเป็นหลักฐานแล้ว ได้พยายามช่วยเหลือญาติพี่น้องและมิตรสหายต่อไป ตลอดจนคนที่ไม่เคยรู้จักกันก็พยายามช่วยเหลือเท่าที่จะกระทำได้ เพราะมาได้คิดว่าในบรรดาญาติพี่น้องเพื่อนฝูงและเพื่อนมนุษย์ทั้งหลาย ตนเป็นผู้ที่มีวาสนามาก ได้เรียนสูงกว่าคนอื่น ได้ตำแหน่งมีเงินได้สูงกว่าผู้อื่น มี

หน้าที่ที่จะเฉลี่ยสุขให้ผู้อื่นที่มีวาสนาน้อยกว่า ในขณะที่เดียวกันก็มีหน้าที่ต่อเมียและลูกเป็นเบื้องต้น การปฏิบัติของผมต่อพี่น้อง ญาติ และเพื่อนมีอย่างไร ไม่ควรจะพรรณนาไว้โดยละเอียดในที่นี้ ให้เป็นเรื่องที่พี่น้อง ญาติ และเพื่อนจะพรรณนาเอง ถ้าเป็นเรื่องที่เขาอยากจะพรรณนา

เหลียวหลังเรื่องงาน

ผมเริ่มทำงานตั้งแต่อายุ ๑๘ ปี เป็นครูโรงเรียนอัสสัมชัญ ชั้นมัธยม ๒ ต่อมาเป็นครูมัธยม ๕ ต่อมาเป็นครูพิเศษสอนชั้นมัธยม ๕-๖-๗ และ ๘ สอนอยู่ ๔ ปีเศษ จึงย้ายมาทำงานเป็นล่ามภาษาฝรั่งเศสที่มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง เพราะสำเร็จเป็นธรรมศาสตร์บัณฑิตแล้ว และเตรียมตัวจะสอบแข่งขันไปเรียนต่างประเทศ

ผู้ที่ผมเคยสอนอยู่ในโรงเรียนอัสสัมชัญที่ไม่ได้ตีในชีวิตก็คงจะมีแต่ที่เป็นพ่อค้า นักธุรกิจ นายธนาคาร แพทย์ นักกฎหมาย นักการทูต สมาชิกสภานิติบัญญัติก็หลายคน เป็นอธิบดี หรือแม้แต่รัฐมนตรีก็มีบ้าง เวลาเขาเอ่ยล่ำเลิกถึงคุณของครูก็ดีใจ แต่ไม่สามารถจะรับเครดิตในความสำเร็จในชีวิตของเขาได้ทั้งหมด เพราะผมรู้ดีว่าเวลาที่ผมเป็นครูอัสสัมชัญนั้น ผมยังเด็กมากทำอะไรผิดพลาดบ่อย ๆ

เมื่อเรียนจบปริญญาตรีเศรษฐศาสตร์ที่อังกฤษแล้ว กำลังเรียนปริญญาเอกอยู่ เกิดสงครามโลกในทวีปเอเชีย ผมกับเพื่อน ๆ จึงตัดสินใจรับใช้ชาติด้วยการสมัครเข้าเป็นเสรีไทย และได้สมัครเป็นทหารเข้ามาติดต่อเสรีไทยในเมืองไทยเป็นรุ่นแรกด้วยเรือไตน้ำ และด้วยการโดดร่มชูชีพจากเครื่องบิน ได้รู้ถึงวินาทีที่จะตายหรือจะเป็น ได้ฝ่าอันตรายมิใช่น้อย (เขียนไว้ในเรื่อง “ทหารชั่วคราว” กับคนอื่นเขียนไว้ใน “Bangkok Top Secret”) แต่ก็เฉบบุญได้รอดชีวิตไปได้โดย

สวัสดิภาพ และยังได้เป็นคนหนึ่งที่ช่วยประเทศไทยให้หลุดพ้นจากการเป็นผู้พ่ายแพ้ในสงคราม ฉะนั้น เมื่อเหลียวหลังกลับไปคิดถึงเหตุการณ์ในครั้งนั้น ในเรื่องชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์นั้น คงจะปรากฏเป็นหลักฐานแน่นอนว่า มีความซื่อสัตย์และจงรักภักดีไม่น้อยกว่าใคร ได้แสดงออกมาด้วยการกระทำจริง ๆ ไม่เพียงแต่ด้วยคำพูดพล่อย ๆ ของคนที่อ้างสามสถาบันนี้อยู่เสมอโดยไม่เคยกระทำ

หลังสงครามเมื่อเรียนจบปริญญาเอกแล้ว ก็ได้ทำงานโดยสัตย์สุจริตตามสติปัญญาเท่าที่มีอยู่ ได้ทำงานในกรมบัญชีกลาง สำนักงานปลัดกระทรวงการคลัง ธนาคารแห่งประเทศไทย (เป็นพนักงานพิเศษ เป็นรองผู้ว่า ๗ เดือน เป็นผู้ว่าการ ๑๒ ปีเศษ) เป็นที่ปรึกษาเศรษฐกิจการคลัง สถานเอกอัครราชทูตลอนดอน และผู้แทนไทยในคณะมนตรีตีบูก เป็นผู้อำนวยการสำนักงบประมาณ ผู้อำนวยการสำนักงานเศรษฐกิจการคลัง กรรมการบริหารสภาพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ กรรมการบริหารสภาการศึกษาแห่งชาติ เป็นคณบดีเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และเป็นอธิการบดีอยู่ในเวลานี้ ดูตามตำแหน่งราชการที่เคยทำมาก็น่าจะพอ จะเรียกว่ามีวาสนาดีก็ได้ ฝรั่งเขาเรียกว่า full life คือเต็มชีวิต ที่จะทะเยอทะยานเป็นตำแหน่งหนึ่งตำแหน่งใดทางการเมืองนั้น มิได้คิด และตั้งใจว่าจะไม่คิดไปจนตรอกสิ้นชีวิต เท่านั้นก็พอแล้ว ถ้าดูการปฏิบัติหน้าที่ราชการแล้วก็กระทำด้วยความสัตย์สุจริตตลอดมา และบางครั้งต้องใช้ความกล้าหาญพอสมควร รวมทั้งที่ได้พูดได้เขียนหนังสือไว้ เอากลับมาทบทวนดู ก็ไม่เห็นว่าจะจะมีใครกล่าวหาว่าเป็นคอมมิวนิสต์แต่อย่างไร แต่นั่นแหละทุกวันนี้จะเอาอะไรกันมาก บ้านเมืองเต็มไปด้วยการโกหกปกคลุมทั้งนั้น ที่เสียใจอยู่หน่อยหนึ่งก็คือ ทำไมคนไทยจำนวนมากจึงได้เชื่อง่าย เชื่อโดยปราศจากหลักฐานอย่างนี้

ในสวนสาธารณะ เมือง Abor รัฐมิชิแกน ประเทศสหรัฐอเมริกา
ขณะไปดูงานเรื่องภาษีอากรที่นั่น เมื่อปีพ.ศ. ๒๔๙๔
สมัยเป็นเศรษฐกรผู้ชำนาญการคลัง กระทรวงการคลัง

เหลียวดูการปรับปรุงระบบเศรษฐกิจ

คนที่มีอายุมาก ๆ คงจำได้ว่า เมื่อเลิกสงครามใหม่ ๆ นั้น เศรษฐกิจการคลังการธนาคารของไทยเรายุ่งเหยิงเต็มที่ รัฐบาลได้ตั้งสำนักงานข้าวขึ้นตามความจำเป็นของกาลสมัย โดยการส่งออกอยู่ในกำมือของรัฐบาล ใครจะส่งข้าวออกได้ต้องผ่านสำนักงานโดยได้รับใบอนุญาต อัตราแลกเปลี่ยนเงินกับต่างประเทศก็มีหลายอัตรา อัตราทางการใช้สำหรับข้าวส่งออกและสินค้าเข้าบางชนิด เช่น หนังสือหรือสินค้าที่รัฐบาลสั่งเข้า มีอีกอัตราหนึ่งใช้สำหรับตีbukส่งออก อีกอัตราหนึ่งสำหรับยาง นอกนั้นใช้อัตราเสรีในทางตลาด ซึ่งขึ้นลงฮวบฮาบเป็นที่ระส่ำระสาย นอกจากนั้นก็ม้อัตราตลาดมีอีกอัตราหนึ่ง เรื่องนี้ทำให้เศรษฐกิจปั่นป่วน จะวางแผนงานอะไรก็ยากทั้งทางรัฐบาลและเอกชน และเนื่องด้วยมีความไม่แน่นอนในอัตราแลกเปลี่ยน

เปลี่ยนเงิน การสั่งสินค้าเข้าจึงเสี่ยงต่อกระแสของอัตรา พ่อค้าจึงต้องคิดเผื่อไว้ ทำให้ข้าวของแพงเปล่าๆ ส่วนการคลังนั้นเล่าก็วุ่นวายเต็มทีหลายปีรัฐบาลต้องตั้งงบประมาณรายได้เพียงน้อยกว่ากึ่งหนึ่งของงบประมาณรายจ่าย นอกนั้นต้องกู้เงินจากธนาคารชาติหรือกู้จากต่างประเทศ ตลาดพันธบัตรหรือตั๋วเงินคลังพูดได้ว่าไม่มี ส่วนบัญชีงบประมาณของรัฐบาลเล่า ก็ค้างการชำระมาเป็นหลาย ๆ ปี ที่ทำมาแล้วก็ไม่ลงตัว ต้องเดากันบ้าง ทำให้คาดการณ์ไม่ถูก บางครั้งจะจ่ายเงินเดือนข้าราชการ ต้องโทรศัพท์ขอกู้เงินธนาคารชาติกันเป็นงานด่วน ถนนหนทางเล่าก็เป็นลูกรังทางแคบทั่วราชอาณาจักร

การแก้ไขระบบเศรษฐกิจการธนาคารการคลังเช่นว่านี้ เป็นเรื่องที่เพื่อน ๆ ของผมและผมร่วมมือร่วมใจกันทำระหว่างปี ๒๔๙๕ ตลอดมา และต้องกินเวลาอยู่หลายปี เพื่อน ๆ ที่กล่าวนี้คงจะเอ่ยชื่อไม่หมด แต่ก็มีคุณบุญมา วงษ์สวรรค์ คุณสมหมาย อุณหะกุล คุณพิสุทธ์ นิมมานเหมินทร์ คุณหญิงสุภาพ ยศสุนทร คุณกรรองทองชุดิมา ส่วนมากเป็นคนรุ่นหนุ่มสาวในธนาคารแห่งประเทศไทย และกระทรวงการคลัง

เรื่องสำนักงานข้าวนี้ เมื่อเป็นของรัฐบาล ก็มีการทุจริตและใช้อำนาจแอบอ้างกันได้ง่าย นอกจากทุจริตธรรมดาแล้ว ทางทำเนียบนายกรัฐมนตรีและรัฐมนตรีอื่น ๆ ยังใช้อภิสิทธิ์ให้ใบอนุญาตแก่คนนั้นคนนี้ซึ่งไม่ใช่พ่อค้า แต่เป็นคนที่ยิงเด่นหาประโยชน์จากการใต้ใบอนุญาตเอาไปขายช่วงให้แก่พ่อค้า เพราะฉะนั้นนักศึกษาและผู้อื่นที่ในสมัยนี้เสนอให้รัฐบาลจัดส่งข้าวเสียเองนั้น จงสำเหนียกให้ดี ว่าเป็นวิธีที่ไม่ดีนัก ถ้าเรามีเครื่องมือราชการหรือระบบการปกครองยังไม่ดี พวกเราเสนอให้แก้ระบบนี้เสียโดยหันไปใช้ระบบการค้าโดยเสรี ส่วนปัญหาที่ราคาข้าวภายในประเทศต่ำกว่าราคาข้าวในตลาดโลก ถ้าส่งออกเสรีก็จะทำให้ราคาข้าวภายในประเทศสูงฮวบฮาบเกินไปนั้น เรา

เสนอให้มีการเก็บพรีเมียมชั่วคราวระยะหนึ่ง แล้วค่อยๆ ลดพรีเมียมลงจน
เลิกไป (แต่รัฐบาลยังคงเก็บพรีเมียมอยู่ถึงทุกวันนี้)

เรื่องอัตราแลกเปลี่ยนเงินกับต่างประเทศหลายอัตรานั้น เรา
เสนอให้รัฐบาลใช้มาตรการอันกล้าหาญ คือเลิกอัตราทางการ หันมา
ใช้อัตราตลาดเป็นอัตราทางการและให้มีอัตราเดียว อยากรจะเก็บเงิน
จากผู้ส่งยางและดีบุกออกก็เก็บเป็นภาษีแทน การตีราคาทุนสำรอง
ใหม่เป็นอัตราตลาด ทำให้รัฐบาลมีเงินตราต่างประเทศเหลือพอ
สำหรับไปตั้งทุนรักษาระดับอัตราแลกเปลี่ยน มีหน้าที่ซื้อขายเงินตรา
ต่างประเทศกับธนาคารพาณิชย์ ทำให้อัตราแลกเปลี่ยนมีเสถียรภาพ
มากขึ้น และความจริงก็มีเสถียรภาพจริงคือ ไม่สู้จะขยับเขยื้อนเลย
ตลอดมาร่วม ๒๐ ปี เมื่อราษฎรพอเข้าใจในค่าของเงินบาทเทียบ
กับต่างประเทศ การค้าขายก็ง่ายขึ้น ก็มีความเจริญขึ้น และแทนที่เขา
จะบวกราคาเสี่ยงเรื่องอัตราในราคาสินค้า ราคาสินค้าก็ลดลง เงิน
สำรองระหว่างประเทศก็ขยายตัวเพิ่มขึ้นมาเป็นลำดับในระยะเวลา ๒๐ ปี
จาก ๒๔๘๘

ทางด้านการศึกษา การงบประมาณ พวกเราพร้อมกับ Public
Administration Service ของอเมริกา ได้จัดวางรูปการงบประมาณ
ให้เข้าแบบให้มีการพิจารณากันอย่างถูกต้องลักษณะวิชาการ การลง
บัญชีงบประมาณก็ถูกต้องตามสมัย สามารถรู้ได้โดยไม่ชักช้าว่าเงินได้
เงินรับเท่าใด เงินจ่ายเท่าใด ในทุกระยะ การลงบัญชีก็รวดเร็ว และ
ตรวจสอบได้ภายในไม่กี่เดือน ทำให้วางนโยบายการงบประมาณได้
โดยง่าย สถิติศุลกากรเราก็ปรับปรุงให้สำเร็จรวดเร็วทันใจ การภาษี
อากรนั้น ถ้าจะกล่าวว่าใครช่วยทำให้ดีขึ้น ก็เห็นจะได้แก่คุณสุนทร
หงส์สดารมภ์ ตอนเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง และคุณ
บุญมา วงษ์สุวรรณ หนี้สินที่รัฐบาลมีต่อธนาคารชาติพะรุงพะรังก็ออก
กฎหมายล้างเสีย เริ่มต้นกันใหม่ ตลาดพันธบัตร ตลาดตัวเงินคลัง

ผู้บริหารธนาคารแห่งประเทศไทย สมัยอาจารย์ป่วยเป็นผู้ว่าการธนาคาร

เมื่อเปิดโอกาสให้อัตราดอกเบี้ยและเรื่องอื่น ๆ มีเสรียิ่งขึ้น ก็เกิดขึ้นได้
จนรัฐบาลบางปีไม่ต้องกู้เงินมากมายเท่าที่มีผู้เสนอซื้อพันธบัตร

เรื่องถนนหนทางนั้น รัฐบาลสมัยนั้นอยากจะทำให้มาก ๆ
โดยไม่คำนึงถึงคุณภาพของถนน เพราะฉะนั้น เมื่อสร้างแล้วก็ไม่ได้
มาตรฐาน อุบัติเหตุก็มีมาก บางแห่งใช้ไปได้เพียงปีเดียวสองปี ถูกน้ำ
ทำลายเสีย ต้องซ่อมแซมเป็นการใหญ่ เราส่งคณะไปขอกู้เงินจาก
ธนาคารโลก แต่จะยืนยันทำอย่างที่เราเคยทำ ธนาคารโลกก็ไม่ยอม
คณะที่ไปนั้นไปอยู่อเมริกาเสียหลายเดือน แต่กลับมาเมื่อเปล่า ผมจึง
ได้ร่วมคิดกับ Ed Sessions ซึ่งขณะนั้นเป็นผู้อำนวยการ USOM
(MSA ในขณะนั้น) และ Howard Parsons ซึ่งเป็นอุปทูตอเมริกันอยู่
เสนอรัฐบาลไทยและอเมริกันให้มาสร้างถนนมิตรภาพสระบุรี-
นครราชสีมาให้ดูเป็นตัวอย่าง โดยรัฐบาลไทยไม่ต้องเสียเงินสัก
สตางค์เดียว เมื่อสร้างเสร็จก็ยังไม่สร้างมิตรภาพ ๒ อีก ระหว่าง

พิษณุโลก-หล่มสัก นอกจากจะได้ถนนดีแล้วยังได้ผลพลอยได้สำคัญ คือ สินค้าเกษตรของเราเพิ่มขึ้นเป็นอันมาก ที่เคยปลูกก็ปลูกมากขึ้น เช่น ปอ ที่ไม่เคยส่งออกก็ได้ส่งออก เช่น ข้าวโพด และในระยะเวลาที่ผมงกล่าวถึงนี้ก็มีมันสำปะหลัง ข้าวฟ่าง ถั่วเหลือง ถั่วชนิดต่าง ๆ เพิ่มขึ้นอีก อีกประการหนึ่ง เมื่อรัฐบาลไทยได้รับรองในมาตรฐานของถนนแล้ว ก็ได้วางแผนการสร้างถนนในประเทศไทยอย่างถูกต้อง จนบัดนี้เราก็สามารถกู้เงินธนาคารโลกมาสร้างถนนหลายสายแล้ว

ที่ผมได้เล่าเรื่องต่าง ๆ มาเกี่ยวกับการปรับปรุงระบบเศรษฐกิจ การคลังการธนาคารของไทยในระยะ ๒๔๙๕ มาจนถึง ๒๕๐๐ เศษนี้ ก็เพื่อจะชี้ให้เห็นว่า บางทีเมื่อเราจะทำงานในราชการให้มีประสิทธิภาพนั้นจึงต้องอาศัยปฏิรูประบบ การปฏิรูประบบต้องร่วมกันทำโดยมีความพร้อมเพรียงกัน และจะต้องทำให้ผู้ใหญ่เห็นความสัตย์สุจริตของเรา ผู้ใหญ่ในกรณีนี้ ได้แก่ หม่อมหลวงเดช สนิทวงศ์ ผู้ว่าการธนาคารชาติ และประธานกรรมการบริหารสภาพพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติในขณะนั้น คุณพระบริรักษ์ยุกติกิจ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลังในขณะนั้น ซึ่งทั้งสองท่านเป็นกำลังสำคัญในการที่จะสนับสนุนให้นายกรัฐมนตรี จอมพลป. พิบูลสงคราม ยอมริบงานปฏิรูปดังกล่าว

การปฏิรูปใด ๆ ย่อมต้องทำให้ได้ประโยชน์เสียประโยชน์ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง ฉะนั้นย่อมมีความลำบากเป็นพิเศษ และต้องอาศัยความรอบคอบ ความรู้จักประมาณ และความกล้าหาญด้วย แต่ถ้าหากมีความสัตย์สุจริตเสียอย่าง ก็พอจะทำให้คนที่เสียประโยชน์ แม้จะโกรธเราในบางครั้งก็อดเคาะพนักมือไม่ได้

เหลียวดูวิกฤตกาลในเรื่องงาน

เมื่อพุทธศักราช ๒๔๙๖ ผมได้รับแต่งตั้งให้เป็นรองผู้ว่าการ

ธนาคารแห่งประเทศไทย มีสาเหตุเนื่องมาจากนายกรัฐมนตรี จอมพล ป. พิบูลสงคราม ต้องการจะฝืนอัตราแลกเปลี่ยนเงินต่างประเทศให้เงินบาทมีค่าสูงขึ้น (การฝืนเช่นนี้ทำให้เงินสำรองร่อยหรอลงฮวบฮาบจนเกือบหมด) จึงได้สั่งให้ธนาคารชาติขายเงินปอนด์แก่ธนาคารพาณิชย์สำหรับซื้อเครื่องอุปโภคบริโภคบางชนิด โดยราคาถูกกว่าในท้องตลาดเป็นอันมาก การกระทำเช่นนี้ย่อมเป็นการยั่วให้มีการทุจริต เพราะผู้ที่มีความโลภก็มาขอซื้อเงินปอนด์ โดยอ้างว่าจะไปใช้สำหรับซื้อเครื่องอุปโภคบริโภคที่กำหนดไว้ แต่หาได้นำไปซื้อไม่ เอาไปเป็นประโยชน์แก่ตนเอง มีธนาคารพาณิชย์แห่งหนึ่งได้กระทำผิดอย่างที่ว่า คณะรัฐมนตรีก็กล่าวหาว่า รองผู้ว่าการธนาคารชาติขณะนั้นไม่ได้ตรวจตราให้ดี จึงปลดออก (ความจริงย้ายไปเป็นผู้จัดการรัฐวิสาหกิจอย่างอื่น เพราะมีเส้นดีทางชอวยราชครู) แล้วตั้งให้ผมเป็นรองผู้ว่าการแทน และผู้ว่าการก็เลยใช้ให้ผมสอบสวนเรื่องความผิดของธนาคารพาณิชย์ในกรณีนั้น

จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ (ขณะนั้นเป็นพลเอก) มีความประสงค์จะซื้อธนาคารพาณิชย์ที่ทำความผิดนั้น เป็นแผนการที่จะควบคุมการธนาคารพาณิชย์ต่าง ๆ ของประเทศ จึงได้ให้พลโทประยูร ภมรมนตรี รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงการคลัง เชิญผมไปรับประทานอาหารกลางวันที่โรงแรมรัตนโกสินทร์ เมื่อผมเข้าไปก็เห็นมีแม่ทัพนายกอง ทั้งทัพบก เรือ อากาศ และตำรวจอยู่พร้อมหน้าประมาณ ๒๐ คน เมื่อรับประทานอาหารแล้ว จอมพลสฤษดิ์ก็ถามผมว่าเรื่องสอบสวนธนาคารพาณิชย์นั้นเป็นอย่างไร ผมก็เล่าให้ฟัง เพราะท่านเป็นรัฐมนตรีผู้หนึ่ง ท่านก็ถามว่า ถ้ารัฐบาลไม่เอาผิดธนาคารนั้นจะได้ไหม ผมก็เรียนว่า เห็นจะไม่ได้เพราะปรากฏความผิดแจ้งชัด ท่านก็ถามว่า ผมจะรายงานคณะรัฐมนตรีไปได้ไหมว่า ธนาคารพาณิชย์นั้นก็ทำผิดไปแล้ว ให้คณะรัฐมนตรีเพียงแต่ตักเตือนอย่าให้ทำอีก ผมก็ชี้แจงว่า

ในสัญญาซื้อขายเงินปอนด์นั้นระบุไว้ว่า ถ้าธนาคารพาณิชย์ทำผิด ความประสงค์ของรัฐบาลก็จะต้องถูกปรับ กำหนดไว้ตายตัว คงจะเสนอเป็นอย่างอื่นไม่ได้ เว้นไว้เสียแต่ว่าเมื่อเสนอไปแล้ว ถ้าคณะรัฐมนตรีซึ่งจอมพลสฤษดิ์และหลายท่านที่นั่งรับประทานอาหารอยู่ด้วยกันนั้นเป็นสมาชิกอยู่ อยากจะปราณี ก็เป็นเรื่องของคณะรัฐมนตรี การรับประทานอาหารเช้าครั้งนั้นก็สิ้นสุดกันเพียงเท่านั้น

ต่อมาอีกสองสามวัน พลโทประยูร ภมรมนตรีก็บอกผมอีกว่า จอมพลสฤษดิ์และพลเอกเผ่า ศรียานนท์เชิญผมไปรับประทานอาหาร กลางวัน คราวนี้ที่อาคารราชดำเนินกลาง คราวก่อนไม่มีพลเอกเผ่า คราวนี้มี และก็มีแม่ทัพนายกองเช่นคราวแรก จอมพลสฤษดิ์และพลเอกเผ่าก็โอ้โลมปฏิโลมผมเรื่องเดียวกันนั้นอีก ผมได้กลับไปคิด และปรึกษากับเมียแล้วว่า เราก็ยังมีภาระการเงินอยู่เป็นอันมาก ลูก ๆ ก็ยังเล็กอยู่ แต่คำเสนอของจอมพลสฤษดิ์นั้น เราทำให้ไม่ได้ จะเสียชื่อ จึงยื่นกรานตามเดิมทุกประการ ซ้ำยังบอกว่า ทางคุณสฤษดิ์ และคุณเผ่าก็มีอำนาจอยู่ในคณะรัฐมนตรี ถ้าต้องการให้คณะรัฐมนตรีลงมติอย่างไร ก็คงจะสำเร็จ ส่วนผมจำเป็นต้องเสนอคณะรัฐมนตรีไปตามรูปผ้า

ต่อมาผมก็เสนอให้คณะรัฐมนตรีลงโทษปรับธนาคารพาณิชย์ นั้นเป็นจำนวนหลายล้านบาทตามสัญญาซื้อขายเงินปอนด์เสรี คณะรัฐมนตรีก็ลงมติเห็นชอบด้วย จอมพลสฤษดิ์ก็ยังซื้อธนาคารพาณิชย์ นั้นอยู่ดี แต่จะด้วยราคาเท่าใดไม่ปรากฏ ส่วนผมนั้นต่อมาก็มีมติ คณะรัฐมนตรีให้พ้นจากตำแหน่งรองผู้ว่าการธนาคารชาติ ในวันที่ ๒๕ ธันวาคม ๒๔๙๖ นั้นเอง รับผิดชอบนั้นมาสนองพระเดช พระคุณได้ ๗ เดือนเศษ เป็นรองผู้ว่าการระยะสั้นที่สุดคนหนึ่ง กลับไปรับราชการเป็นผู้เชี่ยวชาญการคลัง กระทรวงการคลังตามเดิม

ในไม่ช้า พลเอกเผ่า ศรียานนท์ซึ่งเป็นรัฐมนตรีช่วยว่าการ

กระทรวงการคลังอีกตำแหน่งหนึ่ง (นอกจากเป็นรัฐมนตรีช่วยว่าการมหาดไทยและอธิบดีตำรวจ) ก็คบคิดกับ O.S.S. ของอเมริกา (ซึ่งกลายเป็น C.I.A. ในวาระต่อไป O.S.S. นั้นเป็นหน่วยทหารงานลับของอเมริกาในสมัยสงครามโลกครั้งที่ ๒) จะให้บริษัทอเมริกันบริษัทหนึ่งมาพิมพ์ธนบัตรไทยแทนบริษัท ทอมมัส เดอลารูของอังกฤษ โดยมีข้อกล่าวหาต่าง ๆ นานา คณะรัฐมนตรีจึงตั้งให้ผมเป็นเจ้าหน้าที่พิจารณาเรื่องนี้ โดยมีเจ้าหน้าที่ของกระทรวงการคลังและธนาคารแห่งประเทศไทยร่วมด้วย ผมก็ได้พยายามพิจารณาอย่างเที่ยงธรรมที่สุด โดยพิจารณาเรื่องความปลอดภัยของประเทศเป็นใหญ่ คือพิจารณาว่าบริษัท ทอมมัส เดอลารูนั้นเป็นบริษัทที่ไว้วางใจได้หรือไม่ในเชิงการเมือง เมื่อปรากฏว่าไม่มีหลักฐานที่จะชวนให้เชื่อเป็นอย่างอื่นแล้วจึงพิจารณาในแง่ของฝีมือและราคาของธนบัตร โดยนำเอาบริษัทอังกฤษอีกบริษัทหนึ่งกับบริษัทอเมริกันที่สองอีกบริษัทหนึ่งมาเปรียบกับเดอลารูและบริษัทอเมริกันที่หนึ่งที่กล่าวหาเดอลารู รวมกันเป็นสี่บริษัท ปรากฏว่า ฝีมือนั้นบริษัทอเมริกันที่สองเยี่ยมที่สุด แต่ราคาแพงเกินต้องการ รองลงมาเชิงฝีมือเป็นบริษัท ทอมมัส เดอลารู ราคาถูกกว่าและก็ได้เคยพิมพ์ธนบัตรให้รัฐบาลไทยมาหลายสิบปีแล้วเป็นที่เชื่อถือแก่ประชาชนทั่ว บริษัทอังกฤษอีกบริษัทหนึ่งเป็นรองทั้งฝีมือและราคา ส่วนบริษัทอเมริกันที่กล่าวหาบริษัทเดอลารูนั้น ฝีมือไม่ดี ปลอมง่าย และมีหน้าซ้ำสืบทราบมาจากหลักฐานที่เชื่อถือได้ว่าผู้จัดการบริษัทที่มาวิ่งเต้นนั้น ชื่อเสียงไม่สู้จะดีนัก ตั้งแต่ระหว่างสงครามโลกมาแล้ว ความประพฤติส่วนตัวก็เป็นที่น่ารังเกียจ ผมจึงนำความเสนอคุณพระบริภักดิ์ยุทธกิจ รัฐมนตรีคลัง ท่านก็เห็นด้วยแล้วให้เขียนรายงาน ระหว่างที่เขียนรายงานอยู่นั้น ท่านรัฐมนตรีคลังก็ได้บอกกับพลเอกเผ่า ศรียานนท์ว่า ผมได้เสนอรายงานด้วยวาจาแล้วว่าอย่างไร พลเอกเผ่าคงจะได้นำความไปบอกกับผู้จัดการบริษัท

อเมริกันที่เสนอขอพิมพ์ธนบัตร ผู้จัดการคนนั้นจึงได้มาพบผมและจะให้ผมเปลี่ยนรายงานเสีย ผมไม่ยอม อเมริกันผู้นั้นจึงบรีภาษตำว่าผมต่าง ๆ และบรีภาษพาดพิงมาถึงรัฐมนตรีคลังด้วย ผมจึงทำรายงานต่อท่านรัฐมนตรีคลังรวมทั้งที่อเมริกันมาตำผมและท่านด้วย และขณะเดียวกันก็โทรศัพท์บอก Howard Parsons อุปทูตอเมริกันให้ทราบถึงพฤติกรรมของคนของเขา Mr. Parsons แสดงความเสียใจและขอโทษแทน ในรายงานซึ่งผมเสนอคณะรัฐมนตรีนั้น ผมแนะนำให้คงใช้บริษัท ทอมมัส เดอลารูอย่างเคย แต่ถ้าหากคณะรัฐมนตรียังคงกลางใจเรื่องความปลอดภัยอยู่ จะใช้บริษัทอเมริกันที่สองผมก็ว่าแล้ว แต่จะพิจารณา แต่ถ้าหากจะตัดสินใจให้บริษัทอเมริกันที่หนึ่งพิมพ์ธนบัตรไทยต่อไปแล้ว ผมก็จะอยู่รับราชการต่อไปไม่ได้ เพราะผู้จัดการได้มาบรีภาษผมและท่านรัฐมนตรีว่าการคลัง เป็นบริษัทที่เลวจริง ๆ จอมพลป. พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรี กล่าวแก่คุณพระบริภัณฑ์ในที่ประชุมคณะรัฐมนตรีว่า ไอ้ลูกศิษย์คุณพระนี่มันจงหองจริง คำหนึ่งมันก็จะลาออก สองคำมันก็จะลาออก คุณพระท่านก็ได้ตอบแทนผม ผลสุดท้าย คณะรัฐมนตรีลงมติตามรายงานของผม จอมพลป. พิบูลสงครามได้เคยนัดไว้ว่าจะให้ผู้จัดการบริษัทอเมริกันที่หนึ่งเข้าพบในวันรุ่งขึ้น ก็งดเปลี่ยนเป็นให้คุณรักษ์ ปันยารชุน บุตรเขยพบแทน แต่เรื่องนี้ทำความไม่พอใจให้คุณเผ่า ศรียานนท์เป็นอย่างมาก

และต่อมาอีกหลายปี ผู้จัดการบริษัทอเมริกันนั่นเองเป็นผู้มารื้อฟื้นเรื่องการพิมพ์ธนบัตรกับคุณโชติ คุณะเกษม ซึ่งเป็นทั้งรัฐมนตรีคลังและผู้ว่าการธนาคารชาติในสมัยแรกของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ และคุณโชติก็ตกลงกับเขา จนเกิดเรื่องทำให้คุณโชติต้องออกจากตำแหน่งและต้องคดี

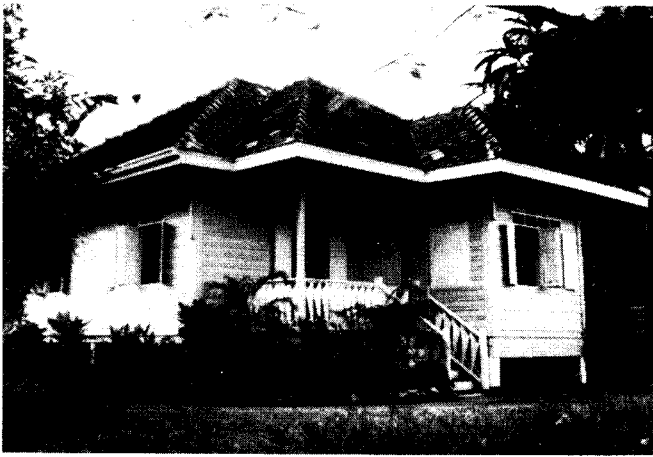
ความจริงจอมพลป. พิบูลสงคราม ท่านเมตตาผมอยู่แต่ดั้งเดิมชะรอยจะเป็นเพราะผมเป็นเพื่อนกับประสงค์ พิบูลสงคราม บุตรชาย

ของท่าน ครั้งหนึ่งจอมพลชาติเคื่องกรรมการสภาเศรษฐกิจทั้งคณะ เพราะเห็นว่าขัดขวางท่าน ท่านเลยเปลี่ยนกรรมการเสียทั้งคณะ เอา คนแก่อย่างท่านสกล เจ้าคุณหลายท่านออกหมด ที่นี้ตั้งใหม่มีแต่ เฉพาะรัฐมนตรี ที่ไม่เป็นรัฐมนตรีก็มีแต่หม่อมหลวงเดช สนิทวงศ์กับ ผม ผมเองเวลานั่งประชุมก็นั่งอยู่ปลายแถวตามประสาเด็ก รวมอยู่ กับคุณศิริ สิริโยธิน และคุณประมาณ อติเรกสาร และเคยร่วมใจกัน คัดค้านรัฐมนตรีอาวุโสหลายครั้งหลายหน

จอมพลป. พิบูลสงครามเคยสัพยอกผมเรื่องชื่อของผมครั้งหนึ่ง ท่านเคยพูดว่า คุณป่วยนะจะเป็นข้าราชการผู้ใหญ่แล้วไม่เปลี่ยนสักที ชื่อเป็นแจกเป็นจิ้นอยู่อย่างนั้น ผมก็เรียนท่านว่า พ่อผมตั้งชื่อมา ถ้า จะให้เปลี่ยนก็ต้องให้พ่อเปลี่ยน แต่เสียใจที่พ่อตายเสียแล้วเลยเปลี่ยน ไม่ได้ อีกประการหนึ่ง ถ้าท่านนายกรัฐมนตรีรู้จักภูมิศาสตร์ของไทยดี จะทราบว่่าที่จังหวัดลำปางมีตำบลหนึ่งชื่อว่าปางป่วย ฉะนั้นป่วยจึง เป็นคำไทยด้วย ท่านก็เลยหัวเราะและเลยไม่พูดถึงนามสกุลด้วยซ้ำ

ตอนพุทธศักราช ๒๔๙๘-๙๙ ผมรู้ตัวดีว่่าเป็นที่เกลียดชังของ ผู้เป็นใหญ่ในแผ่นดินทั้งสาม คือ จอมพลป. พิบูลสงคราม จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ และพลเอกเผ่า ศรียานนท์ จึงคิดขยับขยายจะไปเมืองนอก เสียพักหนึ่งให้ไม่ต้องทะเลาะกันต่อไป จึงได้ติดต่อกับศาสตราจารย์ เฟรเดริก เบนแนมซึ่งเคยสอนผมมา ให้ช่วยหางานให้ ศาสตราจารย์ เบนแนมก็ได้จัดการให้ แต่ความเรื่องนี้รู้ถึงคุณพระบริภักษ์ยุทธกิจ ท่านก็เห็นใจ แต่ไม่ยอมให้ผมออกจากราชการไป จึงส่งผมไปทำ หน้าที่เป็นที่ปรึกษาเศรษฐกิจและการคลังที่สถานเอกอัครราชทูตที่ ลอนดอน และเลยเป็นผู้แทนไทยในคณะมนตรีดับุกด้วย

เมื่อจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ทำรัฐประหารสำเร็จ ก็ได้เรียกตัว ผมเข้ามาทำงานคณะรัฐประหาร ผมเห็นมีผู้หลักผู้ใหญ่ร่วมอยู่เป็นอัน มาก เช่น หม่อมหลวงเดช สนิทวงศ์ คุณเล้ง ศรีสมวงศ์ คุณทวี บุญย-

บ้านพักชั้นเดียวที่ชอยอารี พหลโยธิน ชื่อเมื่อหลังสงครามโลกครั้งที่ ๒

เกิด คุณพระเวษยันต์รังสฤษฎ์ เป็นต้น ซึ่งเป็นผู้ที่ผมเคารพนับถือทั้งนั้น จึงได้ตัดสินใจเข้ามาทำงานให้ กล่าวได้ว่างานครั้งนั้น ซึ่งเป็นตอนที่จอมพลสฤษดิ์ตั้งใจทำนุบำรุงบ้านเมืองจริง ๆ เป็นงานที่ผมเองรู้สึกสนุกมือและสนใจมาก ๆ และเข้าใจว่าเป็นราชการที่มีประโยชน์แก่ส่วนรวมจริง ๆ เมื่อจอมพลสฤษดิ์ตั้งรัฐบาล จึงให้ผมเป็นผู้อำนวยการสำนักงานประมาณ และผมได้ครองตำแหน่งนี้อยู่ประมาณสามปี เมื่อได้รับตำแหน่งอื่น คือเป็นผู้ว่าการธนาคารชาติ และผู้อำนวยการสำนักงานเศรษฐกิจการคลัง เห็นว่าคน ๆ เดียวไม่ควรจะรับผิดชอบทั้งนโยบายการเงิน นโยบายการคลัง และนโยบายงบประมาณ จึงได้ลาออกจากตำแหน่งผู้อำนวยการงบประมาณเสีย

จอมพลสฤษดิ์ ถึงแม้ว่าจะโกรธเคืองผมเมื่อพ.ศ. ๒๔๙๖ ก็คงจะหายโกรธแล้ว และคงจะเห็นว่า ผมเป็นคนซื่อสัตย์ต่อแผ่นดิน จึงได้ให้ความไว้วางใจในเรื่องตำแหน่งหน้าที่ราชการ จอมพลสฤษดิ์ได้พูดคุยกับผมสองสามครั้งว่า คุณป่วย ผมรู้ตอกว่าบ้านของคุณเป็นเรือนไม้

เล็ก ๆ อยู่ไม่สบาย เอาไหม ผมจะสร้างตึกให้อยู่อย่างสบาย ผมก็ตอบท่านว่าขอบพระคุณ แต่ผมอยู่สบายแล้ว ไม่เคยบ่นว่าไม่สบายเลย ครั้นท่านเข้ซ้หนักเข้ก้เลยพูดที่เล่นที่จริงว่า เมียผมเขาไม่ชอบอยู่ตึก ถ้าท่านสร้างตึกให้ก็จะเข้าอยู่ไม่ได้

เมื่อคุณโชติ คุณะเกษมมีเหตุอันเป็นไปต้องออกจากตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง ผมยังประชุมคณะมนตรีตึกอยู่ที่ลอนดอน จอมพลสฤษดิ์ได้มีโทรเลขถึงผม เรียกร้องให้รับตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลังแทน ในขณะที่นั้นจอมพลสฤษดิ์มีอำนาจมาก ชีตันทายชีปลายเป็น ผมไม่แน่ว่าถ้าปฏิเสธแล้วจะเกิดอะไรขึ้น แต่ก็ต้องปฏิเสธ จึงมีโทรเลขตอบท่านว่า ผมไม่ขอรับตำแหน่งนี้เพราะได้สาบานไว้เมื่อตอนเข้าเป็นเสรีไทยว่า จะไม่รับตำแหน่งการเมืองใด ๆ จนกว่าจะเกษียณอายุราชการ (เพื่อให้แน่ใจว่าการเข้าเป็นเสรีไทยนั้นไม่ใช่เพื่อผลประโยชน์ส่วนตัว) จอมพลสฤษดิ์ได้มีโทรเลขอีกฉบับหนึ่งเร่งเร้าให้ผมรับ “ประเทศชาติกำลังอยู่ในภาวะคับขันทางเศรษฐกิจ เห็นมีแต่คุณที่จะช่วยผมได้...” แต่ผมก็มีโทรเลขตอบมาว่า ผมยินดีรับใช้ประเทศชาติทุกอย่าง แต่ไม่ใช่ฐานะรัฐมนตรี ท่านนายกรัฐมนตรีคงจะไม่ต้องการรัฐมนตรีที่ทวนคำสาบานเป็นแน่ จอมพลสฤษดิ์จึงเจียบไป และตั้งผู้อื่นขึ้นมาแทน พอผมกลับจากการประชุมคณะมนตรีตึก จอมพลสฤษดิ์จึงได้แต่งตั้งให้ผมเป็นผู้ว่าการธนาคารแห่งประเทศไทย

ในการประชุมคณะมนตรีตึกในระยะนั้น มีกรณีสำคัญเกี่ยวกับชื่อเสียงและผลประโยชน์ของประเทศไทยคือ เกิดการลักลอบนำตึกส่งออกนอกโควตาอย่างอุกอาจที่ทำเรือภูเกิด นายเหมืองทั้งต่างประเทศและคนไทยเห็นแจ้งขัดกันทั่วหน้า (และความจริงหัวหน้าลักลอบนำตึกออกนั้นก็มิใช่อื่นไกล คือจอมพลสฤษดิ์นั่นเอง แต่ในขณะนั้นความเชื่อของผมทำให้ผมไม่ทราบข้อนี้) ผู้แทนมาเลเซียใน

คณะมนตรีดีบุกจึงนำความขึ้นฟ้องคณะมนตรีในฐานะผู้แทนไทย ผมจึงรีบเสนอหัวหน้าคณะปฏิวัติ คือจอมพลสฤษดิ์ ให้ออกคำสั่งทันทีให้เจ้าหน้าที่ศุลกากรและเจ้าหน้าที่ตำรวจสืบสวนโดยด่วน และให้อายัดดีบุกที่ลักลอบส่งออกนั้นเมื่อตามจับได้ แล้วก็มิโทรเลขด่วนถึงคณะมนตรีดีบุกแจ้งให้ทราบ ว่า รัฐบาลไทยได้ดำเนินการสืบสวนและให้อายัดดีบุกนั้นแล้ว จะแจ้งให้คณะมนตรีทราบเมื่อได้ความคืบหน้า ก็แนะการสืบสวนเช่นนั้นย่อมไม่ปรากฏว่าได้พบเรือที่นำสินค้าออกไป

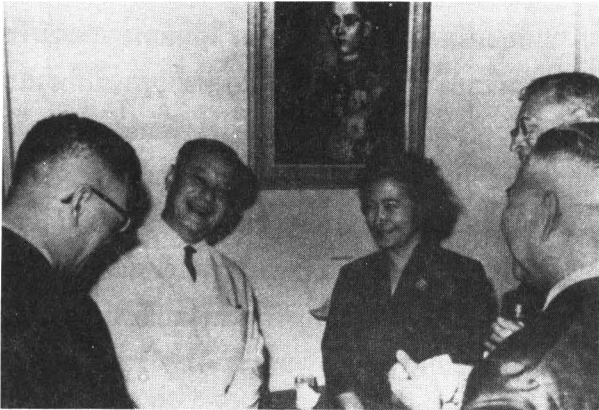
ในการประชุมคณะมนตรีดีบุกแต่ละครั้ง ภาคีต่าง ๆ ในคณะมนตรีก็เร่งรัดให้ผู้แทนไทยและรัฐบาลจัดการอย่างใดอย่างหนึ่ง เราก็ผัดเพี้ยนเขาตลอดมา เรือที่บรรทุกดีบุกที่ลักลอบมานั้น ปรากฏว่านำเอาดีบุกไปขึ้นที่เท็กซัส สหรัฐอเมริกา เราก็พยายามติดต่อสหรัฐฯ และเจ้าหน้าที่สหรัฐฯ ขอทราบรายละเอียด แต่ก็ไม่ทราบรายละเอียดสักที เรือที่บรรทุกดีบุกนั้นภายหลังได้ข่าวว่าล่มเสียแล้ว ยิ่งหาร่องรอยไม่ได้ คณะมนตรีก็เร่งเร้าให้ประเทศไทยจัดการอย่างใดอย่างหนึ่งเสีย กาลเวลาก็ล่วงไปได้สักปีเศษหรือสองปี จอมพลสฤษดิ์เองก็ไม่ไหวว่าคณะมนตรีรังแกไทย จึงโทรเลขสั่งผมว่า ถ้าคณะมนตรีเอาเรื่องนี้ขึ้นระเบียบวาระอีก ก็ให้คัดค้านแล้วให้เดินออกจากที่ประชุม ประเทศไทยจะเลิกเป็นภาคีสัญญาดีบุกละ ผมไตร่ตรองดูแล้วก็ส่งโทรเลขทวนคำสั่งเข้ามาว่า ผมไม่เห็นด้วยกับคำสั่งของท่าน เพราะใคร ๆ ก็รู้ว่ามีการลักลอบดีบุกจากประเทศไทย การเดินออกจากที่ประชุมก็เท่ากับรัฐบาลไทยชี้แพ้ชนดี และถ้าเราจะเลิกเป็นภาคีสัญญาดีบุกนั้น ตามสัญญาต้องบอกกล่าวล่วงหน้าหนึ่งปี และในระหว่างปีที่เรายังออกไม่ได้ คณะมนตรีจะแก้งเราอย่างไรก็ได้ เช่นตัดโควต้าให้ลดลงอย่างมาก ไม่เป็นประโยชน์แก่ประเทศไทยเสียเลย ขอให้ท่านนายกรัฐมนตรีออกคำสั่งให้ผมใหม่ จอมพลสฤษดิ์โทรเลขตอบไปว่ายกเลิกคำสั่งเดิม คุณจะทำอย่างไรก็ได้ตามใจ ต่อมาผมจึง

เร่งรัดให้คณะมนตรีทำการอย่างหนึ่งอย่างใด ผู้แทนมาเลเซียกับผู้แทนเบลเยียมเสนอให้ตั้งอนุญาโตตุลาการ ผมเห็นว่าการตั้งอนุญาโตตุลาการนั้นไม่เป็นประโยชน์แก่ประเทศไทย จึงอภิปรายว่าบทบัญญัติในสัญญาติบุกที่ให้ตั้งอนุญาโตตุลาการนั้น เป็นบทบัญญัติที่ว่าด้วยกรณีที่มีข้อขัดแย้งกันในบรรดาภาคี แต่กรณีนี้ไม่มีการขัดแย้งกันประเทศไทยและภาคีอื่น ๆ ก็เห็นพ้องต้องกันว่ามีกลลอบ เพียงแต่ไม่ทราบจำนวนที่กลลอบเท่านั้น ฉะนั้นควรจะตกลงกันฉันมิตรว่าจะกำหนดจำนวนเท่าใด คณะมนตรีก็ยินยอม และได้กำหนดจำนวนว่าน่าจะเป็นจำนวนหนึ่ง (จำไม่ได้ว่ากี่พันตัน) ขึ้นต่อไปก็คือรัฐบาลไทยเสนอให้ใช้บทบัญญัติอีกข้อหนึ่งในสัญญาติบุกว่าด้วยการส่งติบุกออกเกินโควตา คือให้ปรับใหม่ ให้ประเทศไทยเอาเงินเท่ากับมูลค่าของติบุกที่กลลอบออกนั้นเข้าไปในมูลภัณฑ์กันชน โดยมีสิทธิ์ในเงินนั้นและกำไรอันจะพึงมีจากมูลภัณฑ์กันชนเมื่อเลิกมูลภัณฑ์ คณะมนตรีก็ตกลงด้วย ผมกลับจากประชุมก็พูดกับสมาคมเหมืองแร่ให้เข้าใจและขอให้สมาคมเหมืองแร่นำเงินจำนวนที่ประเทศไทยจะต้องถูกปรับนั้นมาซื้อพันธบัตรรัฐบาล รัฐบาลจะได้มีเงินเอาไปชำระค่าปรับเขา สมาคมเหมืองแร่ก็ตกลงแต่โดยดี ครั้นต่อมามีการชำระบัญชีมูลภัณฑ์กันชนติบุก ปรากฏว่าส่วนที่รัฐบาลไทย “ถูกปรับ” นั้นก็ได้คืนมา ข้ายังมีกำไรเป็นเงินปันผลมาด้วย การที่มีเหตุร้ายก็กลายเป็นดี ชื่อเสียงรัฐบาลไทยก็ไม่เสีย เงินก็ไม่เสียกลับได้กำไร แต่ทำให้ผมกลุ้มใจไปหลายเวลาเพราะจำเป็นต้องขัดคำสั่งนายกรัฐมนตรี และได้ตั้งใจไว้ว่าถ้านายกรัฐมนตรียืนยันคำสั่งเดิม ผมก็จะลาออกไม่เฉพาะแต่ตำแหน่งผู้แทนไทยในคณะมนตรีเท่านั้น แต่จะลาออกจากตำแหน่งผู้ว่าการธนาคารชาติเป็นการคัดค้านด้วย

การปฏิบัติหน้าที่ราชการของผมในฐานะผู้ว่าการธนาคารชาติเป็นเวลา ๑๒ ปีเศษนั้น คงจะพอจำกันได้ดีพอใช้ว่า ได้ทำดีหรือทำ

บกพร่องมากนักน้อยเพียงใด ในระหว่างนั้น ได้มีการร่างพระราชบัญญัติ การธนาคารพาณิชย์ขึ้นใหม่ (มีเพื่อน ๆ หลายคนเป็นหัวแรง เช่น คุณสมหมาย สุนทระกุล เป็นอาทิ) ได้ตั้งโรงพิมพ์ธนบัตร ได้เริ่มจัดตั้งสำนักงานสาขา ได้ทำให้เงินสำรองระหว่างประเทศเพิ่มขึ้นเป็นอันมาก ได้รักษาเสถียรภาพของเงินตรา เป็นประโยชน์แก่การค้าการอุตสาหกรรมยิ่งนัก ได้ขยายงานธนาคารพาณิชย์ไปเป็นอันมากทั่วราชอาณาจักร ภายในธนาคารเองก็ได้มีการปรับปรุงระบบงานและอัตราเงินเดือน ขยายสวัสดิการ และได้เริ่มสะสมผู้มีสติปัญญาดีให้ เป็นกำลังของธนาคารสืบไป

วันหนึ่งระหว่างที่จอมพลสฤษดิ์ยังเป็นนายกรัฐมนตรีอยู่ มีผู้เสนอให้รัฐบาลตั้งกรรมการขึ้นคณะหนึ่ง มีอำนาจหน้าที่กำหนดนโยบายการเงิน เฉพาะอย่างยิ่งการเงินระหว่างประเทศ เมื่อวันนั้นเรื่องจะเข้าคณะรัฐมนตรีนั้น ผมไปร่วมประชุมคณะรัฐมนตรีเข้าหน่อย พบท่านปลัดบัญชาการ คุณหลวงวิจิตรวาทการ ท่านก็เล่าให้ฟังว่า จะมีการเสนอตัวกรรมการคณะนี้ขึ้นในวันนั้น ผมก็เรียนท่านว่านโยบายการเงินนั้น เป็นหน้าที่โดยตรงของผู้ว่าการธนาคารชาติภายใต้ความกำกับของรัฐมนตรีคลัง ส่วนเรื่องการเงินระหว่างประเทศนั้น นอกจากผู้ว่าการจะมีหน้าที่ความรับผิดชอบแล้ว ยังมีคณะกรรมการทุนรักษา ระดับอัตราแลกเปลี่ยน ซึ่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลังเป็นประธานอยู่อีกด้วย ผมไม่เห็นประโยชน์อันใดที่จะมีคณะกรรมการชุดใหม่นี้อีก ตรงกันข้ามจะเป็นโทษ เพราะทำให้ความรับผิดชอบพัวไป และผู้ที่มีรายชื่อในคณะกรรมการชุดนี้ก็มีหลายคนที่ผมไม่ไว้วางใจ ถ้าขึ้นจะตั้งคณะกรรมการชุดนี้ ผมก็ไม่มีความเลือกนอกจากจะลาออกจากตำแหน่งผู้ว่าการธนาคารชาติ คุณหลวงวิจิตรชะรอยจะนำเอาความเรื่องนี้ไปเรียนแก่นายกรัฐมนตรี ในวันนั้นและวันต่อ ๆ มาก็คงไม่มีใครเอ่ยถึงคณะกรรมการนโยบายการเงินอีก

ในงานเลี้ยงของสถานทูตไทยประจำกรุงมนิลา ประเทศฟิลิปปินส์
ขณะเดินทางไปรับรางวัลรามอน แม็กไซไซ ประจำปี ๒๕๐๘
ประเภทข้าราชการที่มีผลงานดีเด่น (Government Service)

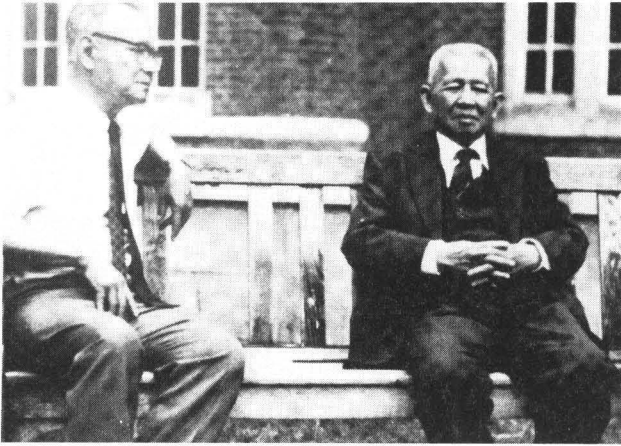
เมื่อจอมพลสฤษดิ์ถึงแก่อสัญกรรมไป ผมเป็นคนหนึ่งที่ได้รับแต่งตั้งให้มีหน้าที่สอบสวนทรัพย์สินของจอมพลสฤษดิ์ และผมรับรองได้โดยเกียรติยศว่า ในคณะกรรมการสอบสวนนั้นผมเป็นคนหนึ่งที่พยายามให้ความเป็นธรรมแก่จอมพลสฤษดิ์ กรณีใดที่เป็นที่สงสัยในข้อกฎหมายหรือข้อเท็จจริง ผมก็พยายามให้ประโยชน์แก่กองมรดกหรือแก่บุคคลภายนอก แต่กระนั้นก็ดี เมื่อท่านผู้หญิงจะฟ้องรัฐบาล ผมก็ตกเป็นจำเลยคนหนึ่ง แต่ที่ทำให้เกิดความโหม่นสมากก็คือ ในคำฟ้องนั้นบรรยายว่าผมเป็นคนที่แก่งหาเรื่องต่าง ๆ “โดยหวังผลประโยชน์ส่วนตัว” ทนายของท่านผู้หญิงซึ่งเขียนคำฟ้องนั้นก็ เป็นเพื่อนกันมา ไปเรียนที่อังกฤษด้วยกัน โฉนจึงมาบรรยายคำฟ้อง เช่นนี้ ประหนึ่งว่าไม่เคยรู้จักกันมาก่อน วันนั้นที่ได้อ่านคำฟ้องผม กลุ้มใจมาก รีบกลับบ้านแต่วันเพราะไม่มีจิตใจที่จะทำงาน แต่เดชะบุญเมื่อกลับถึงบ้านมีโทรเลขรออยู่ฉบับหนึ่ง แจ้งว่าผมได้รับรางวัล

รามอน แม็กไซไซ ประธานที่ปฏิบัติราชการด้วยความซื่อสัตย์สุจริตไม่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตัว ความที่ได้โหม่นสั่นในตอนกลางวันนั้นก็สูญสลายไป กลับมีใจเข้มแข็งขึ้น นี่แหละมนุษย์ อัจฉราภรณ์ยังมีอิทธิพลเหนือมนุษย์อยู่

นายกรัฐมนตรีที่มีความเมตตาแก่ผมมากที่สุดในตอนที่ผมรับราชการ คือจอมพลถนอม กิตติขจร ท่านผู้นี้นอกจากจะร่วมเรียนในวิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักรโดยท่านเป็นหัวหน้าชั้นแล้ว ท่านยังให้ความไว้วางใจผมเป็นพิเศษ ระหว่างที่ท่านเป็นรองนายกรัฐมนตรีอยู่ มีเรื่องอะไรเกี่ยวกับตัวผมท่านก็ช่วยแก้ไข มีงานสำคัญบางชิ้นที่คณะรัฐมนตรีจะมอบหมายให้ใครทำ ท่านก็มักจะเสนอชื่อผม ความสัมพันธ์ทางส่วนตัวระหว่างท่านกับผมก็เป็นไปอย่างสนิทสนม ฉะนั้นที่ผมได้เขียนจดหมายนายเข้ม เย็นยิ่งไปทวงท่านเมื่อทำ “การปฏิวัติ” ในพ.ศ. ๒๕๑๔ นั้น ผมเขียนด้วยความหวังดีต่อท่าน และได้จำหน่ายของมีหนังสือนำถึงท่านโดยตรง แจ้งให้ทราบแน่ชัดว่าจดหมายนี้มาจากผม แต่เมื่อท่านไม่มีปฏิกิริยาตอบอย่างไร ผมจึงนำเอาจดหมายนี้ออกตีพิมพ์เป็นจดหมายเปิดผนึก

ก่อนหน้านั้นสักสามสี่ปี ผมได้ไปขอพบท่านเป็นการส่วนตัว ท่านให้ไปพบที่กระทรวงกลาโหม ในห้องนั้นมีแต่ท่านและผมเท่านั้น ผมได้เรียนท่านว่า บรรดาญาติสนิทของท่านนั้นมีชื่อเสียงไปในเชิงที่ไม่ดี เพราะทุจริตเบียดเบียนราษฎรและพ่อค้า กับกระทำการผิดกฎหมายหลายเรื่อง ผมเล่าให้ท่านฟังเป็นเรื่อง ๆ จอมพลถนอมก็อึ้งไปครู่หนึ่ง และขอบคุณผมที่นำเรื่องมาบอก และท่านว่าท่านก็ได้ห้ามไปแล้ว โดยทั่วไปจะทำมาหากินอย่างไรก็ไม่ห้าม แต่อย่าเอาเปรียบคนอื่น ท่านก็รับคำว่าท่านจะดูเรื่องนี้และจัดการอย่างใดอย่างหนึ่ง แต่พฤติกรรมที่ปรากฏมานั้นแสดงว่าไม่ได้ผล

ครั้งหนึ่ง รัฐบาลของจอมพลถนอมประกาศออกมา ห้ามมิให้

กับอาจารย์ปรีดี พนมยงค์ที่มหาวิทยาลัยลอนดอน ประเทศอังกฤษ

รัฐมนตรีทั้งหลายประกอบการค้าหรือเป็นประธานกรรมการ กรรมการ ในธุรกิจต่าง ๆ ในการแสดงสุนทรพจน์ประจำปีที่สมาคมธนาคารไทย ผมจึงผูกเป็นคำกลอนยกย่องจอมพลถนอมว่าท่านทำดี แต่ยังมีรัฐมนตรีหลายท่านเป็นประธานหรือกรรมการธนาคารพาณิชย์อยู่ หรือว่าธนาคารพาณิชย์ไม่ใช้การค้า ? ในสองสามวันต่อมาจอมพลถนอมก็ลาออกจากประธานกรรมการธนาคารพาณิชย์ แต่ไม่ปรากฏว่ามีรัฐมนตรีอื่นใดลาออกตามท่าน

เมื่ออาจารย์ปรีดี พนมยงค์ออกจากประเทศจีนมาอยู่ฝรั่งเศส เมื่อปี ๒๕๑๓ ผมได้กำหนดไว้ก่อนแล้วว่า จะไปพักตากอากาศในประเทศฝรั่งเศส ทั้งนี้โดยไม่ได้ทราบล่วงหน้าว่าอาจารย์ปรีดีจะออกมาเมื่อท่านออกมาแล้วก็ได้คิดว่าสมควรจะไปเยี่ยมท่านเป็นการคารวะส่วนตัวในฐานะศิษย์อาจารย์ และในฐานะที่เป็นเสรีไทยได้บังคับบัญชาของท่าน ผมจึงได้เข้าพบจอมพลถนอมก่อนออกเดินทาง เพื่อเรียนท่านว่าผมจะไปเยี่ยมอาจารย์ปรีดี จอมพลถนอมก็แสดงความยินดี

และยังได้ฝากให้ผมนำความไปเรียนอาจารย์ปรีดีด้วย ผมก็รับเป็นสื่อให้และยังได้นำความจากอาจารย์ปรีดีมาเรียนจอมพลถนอมด้วย ต่อมาเมื่ออาจารย์ปรีดีฟ้องรัฐบาลไทยให้ออกหนังสือเดินทางให้ และให้จ่ายเงินบำนาญ ผมก็ได้เป็นสื่อให้ทั้งสองฝ่ายตกลงกันเป็นที่เรียบร้อยนอกศาล จอมพลถนอมก็ยังได้แสดงความชื่นชมยินดีที่ผมได้จัดการให้สำเร็จเป็นที่เรียบร้อย

เหลียวแลอุดมคติ

ท่านที่เคยฟังผมบรรยายหรือเคยอ่านหนังสือที่ผมเขียน คงจะระลึกได้ว่า ผมได้พูดได้เขียนไว้อย่างไรในเรื่องอุดมคติประจำใจ ผมยังขอยืนยันต่อไปอีกว่า คนเราจะเป็นคนที่สมบูรณ์ได้ต้องระลึกเสมอถึงคุณธรรม ๓ ข้อ คือ *ความจริง ความงาม และความดี* กล่าวโดยย่อความจริงหมายถึงสัจธรรมและหลักวิชา ความงามหมายถึงสิ่งต่าง ๆ ที่ทำให้มนุษย์มีวัฒนธรรม และความเพิลิดเพิลินเป็นการอดิเรก รวมทั้งการกีฬาประเภทต่าง ๆ ความดีนั้นหมายถึงการไม่เบียดเบียนประทุษร้ายต่อกัน ความสัตย์สุจริตและการบำเพ็ญประโยชน์ต่อเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน ถ้าขาดคุณธรรมอย่างใดอย่างหนึ่งก็จะทำให้มนุษย์นั้น ๆ มีความบกพร่องไป เช่น ถ้ามีแต่ความดีแต่ปราศจากหลักวิชาจะทำให้เกิดประโยชน์ไม่ได้ เพราะอาจจะใช้ความดีไปในทางที่ผิดกลายเป็นทำคุณบูชาโทษ ถ้าคนเรามีแต่ความจริงและความดี ไม่คิดถึงความงาม ศิลปวรรณคดี การสังคีต การนาฏศิลป์ก็จะเจริญไม่ได้ และคน ๆ นั้นหรือสังคมนั้น ๆ ย่อมจะแห้งแล้งไม่มีความสุข ถ้าคนเราและสังคมเราขาดความดีเสียแล้ว มีแต่ประทุษร้ายซึ่งกันและกัน และแม้แต่ไม่คิดประทุษร้ายแต่ไม่มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กัน คนนั้นและสังคมนั้นก็มีความเห็นแก่ตัว แย่งชิงทรัพย์สินเงินทองและอำนาจกันอย่างหน้าเลือด เพราะฉะนั้นไม่ว่าจะเป็นผู้ที่มีอำนาจปกครองวางนโยบาย

แผ่นดินหรือเป็นเอกชน จะละเลยความจริง ความดี และความงามเสียมิได้

อันความจริงและสัจธรรมนั้นก็เป็นที่ที่พวกเรานักการศึกษาทั้งหลายจะสนับสนุนให้เกิดขึ้น ไม่ว่าจะเป็นหลักวิชาแขนงใดระดับใด นักเรียนนักศึกษาเข้ามาในสถานการศึกษาก็ต้องการจะได้หลักวิชา ทั้งที่จะเป็นเครื่องมือเอาไปหากินต่อไปภายหน้า และที่จะเป็นเครื่องกระตุ้นให้เกิดความสามารถนึกคิดตรึงตรองได้ด้วยตนเอง ไม่หลงเชื่อคำกล่าวที่ไม่มีหลักฐานหรือความเชื่อในทางไสยศาสตร์ ตรงกับที่พระท่านเรียกว่าวิชา และครอบคลุมไปถึงวิชาทั้งทางโลกและทางธรรม

ทุกวันนี้ในประเทศไทย ปรากฏว่ามีข่าวลือกันจนเป็นที่วุ่นวายรวมทั้งที่ปรากฏในหน้าหนังสือพิมพ์ วิทยุ และโทรทัศน์ และข่าวลือเหล่านั้น ถ้าโดนแก่ตัวของตัวเองจึงจะแน่ใจว่า มักจะไม่เป็นความจริง ไบปอลิวกล่าวหากันนั้นคนนี้ก็มักกันจนแพร่หลาย ล้วนแล้วแต่เป็นไบปอลิวที่กล่าวหากันในข้อฉกฉกรรจ์ทั้งนั้น เฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องการเมือง (ไบปอลิวบางรายถึงกับยุยงส่งเสริมให้มีการใช้อาวุธ และบางรายก็ขู่จะล้างชีวิตกัน ไบปอลิวชนิดนี้ผิดกฎหมาย ตำรวจควรจับผู้กระทำผิดมาลงโทษ) เมื่อเป็นไบปอลิวหรือข่าวลือ ผู้ที่เขียนหรือผู้ที่ลือไม่กล้าลงชื่อรับผิดชอบ ผู้อ่านที่รักความจริงน่าจะถือว่าเป็นเหมือนบัตรสนเท่ห์ไม่ควรปักใจเชื่อ หนังสือพิมพ์ วิทยุ และโทรทัศน์ก็เช่นเดียวกันจะนำเอาคำกล่าวในไบปอลิวและข่าวลือมาเสนอต่อผู้อ่านผู้ชมผู้ฟัง ถ้ามีความรับผิดชอบจริง ๆ ก็ควรแสวงหาหลักฐานมาประกอบหรือสอบสวนเอาให้ได้ความจริงจงได้ มิฉะนั้นก็ควรดเว้นไม่เสนอ “ข่าว” นั้น เฉพาะอย่างยิ่งเมื่อเป็นการทำให้มีผู้เสื่อมเสียชื่อเสียง หรือทำให้ผู้อ่านผู้ฟังผู้ชมเข้าใจผิดในเรื่องสำคัญไป

ผมได้ทราบมาโดยมีหลักฐานเชื่อถือได้ว่า มีสถาบันการศึกษา

ชั้นสูงในประเทศไทยนำเอาชาวลิมาเสนอนักศึกษาชวนให้เชื่ออย่าง
ไม่แสดงหลักฐาน เช่นนี้ย่อมจะขัดกับความเป็นเลิศในวิชาการ เช่น
วิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร มีผู้กล่าวหาโดยไม่แสดงหลักฐานว่า
ผมและผู้อื่นอีกหลายคนเป็นคอมมิวนิสต์ ต้องการจะล้างชาติ ศาสนา
พระมหากษัตริย์ ต้องการจะให้ผมเป็นประธานาธิบดี เรื่องเหล่านี้เรา
ได้มาจากใบปลิวเถื่อน ข้อแรกที่สุดนั้น เรายังมีกฎหมายว่าด้วยการ
กระทำอันเป็นคอมมิวนิสต์อยู่ ถ้าใครเป็นคอมมิวนิสต์และกระทำการ
อันเป็นคอมมิวนิสต์ ก็ชอบที่ตำรวจจะจัดการตามกฎหมาย คือ จับกุมไป
แต่ก็ไม่เห็นมีใครถูกจับกุม ในเมื่อตำรวจไม่จับกุม และผู้พูดไม่มี
หลักฐานยืนยัน ผู้พูดก็ไม่น่าจะพูดในสถาบันการศึกษาชั้นสูงเช่นนั้น
และเมื่อมีการกล่าวหา ก็ควรที่จะให้ผู้ถูกกล่าวหาได้มีโอกาสโต้ตอบ จึง
จะมองเห็นความจริงได้ วิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักรนี้เป็นสถาบันที่
ผมรักและเคารพนับถือ เพราะได้เคยเรียนที่วิทยาลัยแห่งนี้เป็นรุ่นแรก
เพื่อนฝูงที่เรียนอยู่พร้อมกันก็ยิ่งรักใคร่นับถือกันอยู่ และเป็นแหล่งการ
ศึกษาของข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ ทั้งพลเรือน ทหาร และตำรวจ จึงเป็น
ที่น่าเสียดายที่เอาใจใส่ต่อสัจธรรมน้อยไป

ข้อกล่าวหาอย่างเดียวกัน ปรากฏว่า มีอยู่ในสภาความมั่นคง
แห่งชาติ ในคณะกรรมการกลั่นกรองของสภาความมั่นคงฯ มีอยู่ใน
กอร.รมน. และมีอยู่ในสถานที่อบรมทหารต่าง ๆ สถาบันเหล่านี้มีความ
รับผิดชอบมากต่อความมั่นคงของประเทศชาติ (เปรียบไม่ได้กับกลุ่ม
บางกลุ่มที่ไม่มีความรับผิดชอบ จึงกล่าวหาคนได้อย่างพล่อย ๆ แล้ว
ยังใช้อาวุธได้โดยผิดกฎหมาย แต่ไม่มีการลงโทษกัน) ฉะนั้น เพื่อ
เทิดทูนสัจธรรมและเพื่อประโยชน์ของความมั่นคงแห่งชาติ จึงควรจะ
ให้โอกาสแก่ผู้ถูกกล่าวหาได้โต้ตอบ หรือมิฉะนั้น ถ้ามีหลักฐานแน่
นอนก็จัดการแก่ผู้ถูกกล่าวหาไปตามกฎหมาย

ความจริงดังกล่าวหมายรวมถึงความจริงใจด้วย คือ ความ

สัมพันธระหว่างคนหนึ่งกับอีกคนหนึ่งต้องตั้งอยู่บนฐานแห่งความจริงใจ เฉพาะอย่างยิ่งเมื่อฝ่ายหนึ่งตกทุกข์ได้ยาก อีกฝ่ายหนึ่งต้องมีความมั่นคงเสมอต้นเสมอปลาย มิใช่ว่าเมื่อเขาได้ตีมีอำนาจวานาก็พิทอบ พิเทาเคารพรักใคร่ พอเขาได้ทุกข์ก็หลีกเลี่ยงไม่เหลียวแล การที่ผมได้ไปเยี่ยมอาจารย์ปรีดี พนมยงค์ที่ปารีส และได้ไปเยี่ยมจอมพลถนอม กิตติขจรที่สิงคโปร์ ก็ด้วยเหตุนี้ ไม่ใช่เรื่องของผู้อื่นที่จะโจษจันกันไปต่าง ๆ นานา โดยไม่คำนึงถึงสัจธรรม

ความงามนั้นเป็นเรื่องของจิตใจและร่างกาย ไม่เกี่ยวกับลัทธิ การเมืองใด ๆ ถ้ามีการเมืองเข้ามาแทรกแซง ความงามย่อมจะเสียไป ไม่เป็นคุณธรรมเสียแล้ว เราชมศิลปะ เรานิยมดนตรี เราชื่นชมในความเก่งของนักกีฬาที่สามารถควบคุมร่างกายของเขาให้กระทำการที่มนุษย์ธรรมดาไม่สามารถทำได้ ไม่ใช่เพราะเหตุว่า นักศิลปะ หรือนักดนตรี หรือนักกีฬานั้น จะต้องมีความคิดทางการเมืองเหมือนกับความคิดของเรา แต่เราชมเขานิยมเขาในเรื่องที่เขากระทำได้เด่น เป็นที่ซาบซึ้งใจแก่เรา ทำให้เรารู้สึกเพลิดเพลิน และรู้สึกนิยมชมชอบในเรื่องที่เขาแสดง ด้วยเหตุฉะนั้นผมจึงเห็นว่า การที่นิสิตนักศึกษาติเตียนดนตรีไทยหรือวรรณคดีไทย หาวว่าเป็นสมุนของศักดินา หาวว่าเป็นการมอมเมาประชาชนนั้น เป็นความเข้าใจผิดในเรื่องของศิลปะ และความงาม คนเราต่างคนก็ต่างใจ ใครจะชอบศิลปะทางไหนก็เป็นเรื่องของเขา แม้แต่ผมไม่ชอบดนตรีหรือวรรณกรรมสมัยใหม่ เมื่อคนรุ่นใหม่ต้องการฟังต้องการอ่าน ก็ไม่ขัดขวางและทนฟังทนอ่านได้ หน้าที่ของนิสิตนักศึกษาคือ เมื่อรักดนตรี นาฏศิลป์ วรรณกรรมสมัยใหม่แล้ว ก็ควรจะสนับสนุนให้ดนตรี นาฏศิลป์ และวรรณกรรมนั้นให้เจริญ แทนที่จะขัดขวางอย่างอื่นที่ตนไม่ชอบ อย่างนั้นจึงจะเรียกว่า ศิลปะเพื่อประชาชนจริง

เรื่องของความดีความประพฤติดี เป็นเรื่องที่ศาสนาต่าง ๆ ทุก

ศาสนาสอนเราให้ปฏิบัติ ความสัมพันธ์ระหว่างบุตรกับบิดามารดา ครูกับศิษย์ ญาติต่อญาติ มิตรต่อมิตร คนหนึ่งกับสาธารณชน เป็นเรื่องที่ศาสนากำหนดให้เราประพฤติและปฏิบัติอยู่ สรุปความก็คือ ให้มีน้ำใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อกัน ไม่ให้ประทุษร้ายต่อกัน ให้เกื้อกูลกัน ให้ทำประโยชน์แก่กัน ให้เฉลี่ยสุขซึ่งกันและกัน สมดังคำพระที่ท่านได้กล่าวไว้ว่า :

สปรฺริโส ภิกขเว กุเล ชายมาโน

ชนสฺส อตถาย หิตาย สุขาย โหติ

ข้อสำคัญที่พึงเอาใจใส่ก็คือ ศาสนาต่าง ๆ นั้นต่างก็มีข้อดีของตนทั้งนั้น เราเกิดมาในพระบวรพุทธศาสนา ก็เห็นว่าศาสนาของเรานั้นดี แต่ก็ต้องเห็นด้วยว่าคนอื่นเขาก็มีเสรีภาพในการถือศาสนาของเขาเช่นเดียวกัน ความสมานฉันท์ในเรื่องศาสนา (และเชื้อชาติ) ย่อมทำให้ชาติมีความมั่นคงมากขึ้น

สำหรับผมเอง แม้ว่าจะรู้สึกว่าได้ทำงานรับใช้ชาติและสังคมอย่างเต็มที่มาถึงจนอายุจะ ๖๐ ปีแล้วก็ตาม มีความรู้สึกว่าได้มีความบกพร่องอยู่มาก คือ การจัดระบบเศรษฐกิจให้เรียบร้อยตั้งได้ พรรณนามาข้างต้นนั้น ยังไม่สามารถที่จะบันดาลให้ผู้ที่ยากไร้เป็นจำนวนมากในประเทศไทยมีฐานะความเป็นอยู่ดีขึ้น เฉพาะอย่างยิ่งในชนบทที่แร้นแค้น ทั้งนี้อาจจะเป็นด้วยเหตุหลายประการที่มีใช้อยู่ในความรับผิดชอบของผม เช่น ประชากรเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว การศึกษาและอนามัยของประชาชนยังไม่ดีเท่าที่ควร เป็นต้น เนื่องด้วยเหตุฉะนี้จึงได้มาคิดเห็นว่า ถ้าไม่มีการลงมือพัฒนาชนบทอย่างละเอียดเพียงแต่สร้างระบบและสภาวะเศรษฐกิจให้ดีขึ้นอย่างเดียว ก็จะไม่สามารถกู้ฐานะของเพื่อนร่วมชาติหลายสิบล้านได้ดีพอ จึงได้ร่วมมือร่วมใจกับเพื่อน ๆ ทำการพัฒนาชนบทเป็นการช่วยเหลือรัฐบาล ไม่ใช่จะมาทำแข่งขันกับรัฐบาล งานพัฒนาชนบทที่วันนี้ได้จัดทำขึ้นสาม

เยี่ยมชาวบ้าน ที่ต. อุทอง อ. อุทอง จ. สุพรรณบุรี เมื่อปีพ.ศ. ๒๕๑๘
ในโครงการพัฒนาชนบทสมบูรณแบบระหว่างมหาวิทยาลัยลุ่มน้ำแม่กลอง

โครงการ ๒ ใน ๓ โครงการนี้ได้เริ่มทำขึ้นมาแล้ว ๗ ปี คือ โครงการของมูลนิธิบูรณะชนบทแห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์ จัดทำที่จังหวัดชัยนาทและอุทัยธานี และโครงการศูนย์บัณฑิตอาสาสมัครของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์สองโครงการนี้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงทราบ และได้เคยรับสั่งถามถึงกิจการ ทรงเอาพระทัยใส่อยู่ ถึงกับพระราชทานพระบรมราชูปถัมภ์แก่มูลนิธิ และพระราชทานพระบรมราโชวาทแก่บัณฑิตอาสาสมัครสองสามรุ่น ส่วนอีกโครงการนั้นคือโครงการพัฒนาลุ่มน้ำแม่กลอง ซึ่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์จัดทำขึ้นร่วมกับมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์และมหาวิทยาลัยมหิดล เพิ่งมีอายุได้ปีเศษ จึงมิได้ปรากฏผลว่าจะสำเร็จหรือไม่ประการใด แต่บรรดาอาจารย์และนิสิตนักศึกษาของทั้งสามมหาวิทยาลัยก็ได้ใช้ความพยายามทุ่มเททั้งกำลังกายกำลังใจให้แก่โครงการนี้เป็นอย่างมาก แต่

ภาวะทางการเมืองในปัจจุบันประกอบกับความเท็จซึ่งปรากฏอยู่ทั่วไปในขณะนี้ ทำให้โครงการพัฒนาชนบทเหล่านี้อยู่ในความเฟื่องฟูของทางราชการบางหน่วย เช่น กอ.รมน. และคณะกรรมการก้นกรองของสภาความมั่นคงแห่งชาติ โดยมีผู้กล่าวหาว่าอาจารย์และนิสิตนักศึกษาในโครงการนั้น ๆ ไปปลุกกระดมมวลชนให้มีความเกลียดชังรัฐบาล ความจริงหาได้เป็นเช่นนั้นไม่ บัณฑิตอาสาสมัครกิติ อาจารย์และนิสิตนักศึกษาในโครงการแม่กลองกิติ ได้รับการอบรมและคำสั่งให้ปฏิบัติงานในหน้าที่ของตนโดยมิให้เอาเรื่องการเมืองมาเกี่ยวข้อง ใครที่ไม่ปฏิบัติตามก็ถอนตัวออกจากโครงการ และทั้งสองโครงการนี้ก็ได้รับความสนับสนุนจากคณะรัฐมนตรีซึ่งงบประมาณแผ่นดินมาดำเนินการ แต่ก็มีวายที่จะมีผู้คอยระแวงสงสัยและหาความต่าง ๆ นานา ทั้งนี้จะมีส่วนเกี่ยวข้องกับความสงสัยในตัวผมด้วยกระมังด้วยเหตุฉะนี้ และเพื่อประโยชน์ของงานในโครงการ ผมจึงลาออกจากตำแหน่งผู้อำนวยการโครงการแม่กลอง กำลังหาผู้มาทำหน้าที่แทนอยู่ ส่วนโครงการศูนย์บัณฑิตอาสาสมัครนั้น ผมได้ลาออกจากตำแหน่งประธานกรรมการมาแล้วร่วมปี

แลดูสังคมไทยและอนาคตของไทย

ผมได้เคยพูดเคยเขียนไว้ที่อื่นว่า สังคมที่พึงปรารถนานั้นจะต้องประกอบด้วยคุณธรรม ๔ ประการ คือ มีสมรรถภาพ มีเสรีภาพ มีความชอบธรรม และมีความเมตตากรุณา สมควรที่จะนำมากล่าวโดยย่อในที่นี้ และประยุกต์กับสภาวะปัจจุบันของไทยเพื่อเป็นการชี้ช่องทางว่า เพื่ออนาคต เราทุกคนควรร่วมมือร่วมใจกันทำอย่างไรให้ได้มาซึ่งสังคมในอุดมคติ

ในสังคมที่มีสมรรถภาพนั้น ผู้ปกครองสังคมนั้นจะต้องใช้หลักวิชาดำเนินการของรัฐในทุกแห่งทุกมุม เพื่อให้สังคมนั้นดำเนินชีวิตไป

โดยลงทุนน้อยที่สุด ได้ผลมากที่สุดตามเป้าหมาย ไม่ว่าจะเป็สาขาวิชาใด วิทยาศาสตร์ เกษตรศาสตร์ การแพทยอนามัย วิศวกรรมศาสตร์ สถาปัตยกรรมศาสตร์ สังคมศาสตร์ทั้งมวล และมนุษยศาสตร์ทั้งมวล ในการนี้ไม่เฉพาะข้าราชการหรือนักการเมืองชั้นปกครองเท่านั้นที่จะต้องมีความรู้ความสามารถ แต่ประชาราษฎรทั้งหลายไม่ว่าต่ำหรือสูงก็ต้องมีการศึกษาพอสมควร เพื่อจะได้มีความรู้ความสามารถคิดแก้ปัญหาของตน รู้จักให้ความคิดซึ่งใจได้ด้วยตนเอง ฉะนั้น การศึกษาและอนามัยของประชาราษฎรจึงมีความสำคัญอยู่มาก

สังคมจะมีสมรรถภาพได้ก็ต้องอาศัยไม่มีความร่ำไหลและเหลวไหล ราษฎร พ่อค้า ข้าราชการเสียภาษีอากรกันเต็มเม็ดเต็มหน่วย ไม่มีการร่ำไหล ข้าราชการไม่มีที่จะเบียดเบียนราษฎร ทำหน้าที่ตามกำลัง คือ ตำรวจก็จับผู้ร้าย ครูก็สอนนักเรียน นายอำเภอก็ดูแลทุกข์สุขของราษฎร เป็นชั้น ๆ ไป เป็นต้น และข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อยก็ไม่มีการทุจริตล้างผลาญเงินหลวง หรือข่มขู่เอาเงินสินบนรางวัลจากพ่อค้าพาณิชย์ ในเรื่องนี้ รัฐธรรมนูญปัจจุบันได้บัญญัติไว้ให้มีผู้ตรวจบัญชีของรัฐสภา ซึ่งจะช่วยให้ป้องกันปราบปรามความทุจริตของข้าราชการ แต่ก็ยังไม่ได้รับความสนใจจากรัฐบาล ไม่มีการแต่งตั้งตามรัฐธรรมนูญ เมื่อร่างรัฐธรรมนูญกันนั้น มีผู้เสนอให้มีผู้ตรวจราชการของรัฐสภา เมื่อพิจารณากันก็ตกไป เป็นที่น่าเสียดายยิ่งนัก เพราะถ้าหากมีผู้ตรวจบัญชีของรัฐสภาและผู้ตรวจราชการของรัฐสภาขึ้นจริง ๆ ก็จะทำให้ความร่ำไหลและเหลวไหลที่มีอยู่ในวงราชการของไทยในปัจจุบันนี้ลดน้อยถอยลง ทำให้ประเทศไทยมีสมรรถภาพสูงขึ้น

อนึ่ง ใคร ๆ ก็พูดกันในสังคมไทยว่า ราชการปัจจุบันนี้ไม่มีสมรรถภาพเพราะระบบราชการไม่ดีอย่างหนึ่ง และมีการรวมอำนาจไว้ในเมืองหลวงจนเกินไปอีกอย่างหนึ่ง ระบบราชการไม่ดีเพราะมีการ

ทำงานซ้ำซ้อนกัน เกียงกันบ้าง แยงกันบ้าง และหานโยบายเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันมิได้ การรวมอำนาจไว้ในเมืองหลวงแทนที่จะกระจายไปสู่ท้องถิ่น ทำให้ท้องถิ่นไม่ได้รับการดูแลเท่าที่ควร ทำให้เกิดอุปสรรคนานาประการในการที่จะพัฒนาประเทศให้ทั่วถึงกัน เรื่องทั้งสองนี้จะทึงซ้ำไว้ไม่ได้เพราะคล้ายกับสนิมนับวันจะกินระบบราชการให้กร่อนหย่อนสมรรถภาพขึ้นทุกที จึงควรที่พวกเราราษฎรทั้งหลาย มหาวิทยาลัย และรัฐบาล จะร่วมมือกันหาวิธีแก้ปัญหานี้ให้จงได้โดยรวดเร็ว

เสรีภาพในสังคม หมายความว่าถึงเสรีภาพในการพูด การเขียน การคิด การชุมนุมกันโดยสันติและปราศจากอาวุธ เป็นต้น เสรีภาพเช่นว่านี้ไม่ใช่เสรีภาพในอันที่จะทำให้สิทธิเสรีภาพของผู้อื่นเสื่อมเสียไป และข้อจำกัดเสรีภาพอีกข้อหนึ่งคือประโยชน์ส่วนรวม โดยความเห็นชอบของประชาชนส่วนใหญ่หรือโดยรัฐบาล ผู้เผด็จการย่อมอ้างถึงประโยชน์ส่วนรวมเสมอ แต่เป็นเรื่องประโยชน์ส่วนรวมที่ผู้เผด็จการวินิจฉัยว่าเป็นประโยชน์ส่วนรวม มิใช่ประชาชนเป็นผู้วินิจฉัย การเสียภาษีที่รัฐสภาซึ่งราษฎรเลือกตั้งมาลงมติให้เสีย เป็นการจำกัดเสรีภาพที่ชอบธรรม

เสรีภาพมีคุณค่าแก่สังคม เพราะในสังคมนั้นมีคนจำนวนมาก ความคิดอ่านย่อมแตกแยกกันได้ มนุษย์เรามีสมองด้วยกันทุกคน และความคิดอันประเสริฐของมนุษย์แต่ละคนไม่เลือกชั้นวรรณะหรือทรัพย์สมบัติ ย่อมจะเป็นประโยชน์แก่สังคมทั้งนั้น เหตุไฉนเล่าเราจึงจะจำกัดเฉพาะความคิดเห็นของบุคคลส่วนน้อย ไม่เปิดโอกาสให้บุคคลทั้งหลายแสดงความคิดเห็นตามทัศนนิยมของเขา จะได้มีโอกาสเลือกได้ว่าวิถีทางใดจึงจะเป็นประโยชน์ที่สุดแก่ส่วนรวม

บางอาจารย์กล่าวถึงสิทธิเสรีภาพของมนุษย์ว่าเป็นของคู่กับชีวิต คือ มนุษย์เราเกิดมาทุกคนก็มีสิทธิเสรีภาพมาตรฐาน ซึ่งเป็นของ

ควบคุมมาโดยกำเนิด ใครทำลายล้างเสรีภาพย่อมเป็นผู้ที่เบียดเบียน
รอนสิทธิของเพื่อนมนุษย์โดยไม่ชอบธรรม

สิทธิเสรีภาพนี้จะมีได้ก็แต่ในสังคมที่เป็นเสรีประชาธิปไตย
เผด็จการไม่ว่าจะเป็นฝ่ายขวา (ฟาสซิสต์) หรือฝ่ายซ้าย (คอมมิวนิสต์)
ย่อมจำกัดเสรีภาพโดยอำเภอใจ เผด็จการฝ่ายขวามักจะห้ามไม่ให้คน
ของเขาทำการหนึ่งการใด เผด็จการฝ่ายซ้ายนอกจากจะห้ามมิให้ทำ
การหนึ่งการใด เช่น ตั้งพรรคการเมืองแล้ว ยังห้ามมิให้ไม่ทำการหนึ่ง
การใดด้วย เช่น จะเกียจคร้านก็ไม่ได้ต้องทำงานตามกำหนด คอมมิวนิสต์มักจะอ้างว่า เขาเป็นประชาธิปไตยทางเศรษฐกิจและสังคม คือมีความเสมอภาคในหมู่ราษฎร แต่หาได้เป็นประชาธิปไตยทางการเมืองและวัฒนธรรมไม่ ส่วนฟาสซิสต์นั้นไม่เป็นประชาธิปไตยทั้งการเมืองวัฒนธรรม เศรษฐกิจ และสังคม เราจึงไม่ควรรับเผด็จการทั้งฝ่ายขวาและฝ่ายซ้าย

ความชอบธรรมหรือที่มีผู้เรียกว่าความยุติธรรมนั้น หมายถึงว่า
ภายในสังคมนั้นมนุษย์ทุกคนเสมอกันในกฎหมาย ไม่ว่าจะเป็นลูก
เศรษฐี ขุนนาง มียศถาบรรดาศักดิ์ประการใด ถ้าทำผิดกฎหมายต้อง
ได้รับโทษเช่นกระยาจกคนยากไร้ หรือถ้าทำดีก็มีรางวัลตอบแทน
เสมอกัน ไม่มีการเลือกที่รักมักที่ชัง

ในสังคมที่มีความยุติธรรมนั้น เรื่องความสงบเรียบร้อยเป็น
เรื่องที่สำคัญยิ่ง ทหาร ตำรวจ อัยการ ตุลาการ ต้องมีสมรรถภาพ
และทำงานด้วยความเอาใจใส่และเที่ยงธรรม ไม่มีการยึดเยียดความ
ผิดให้แก่ราษฎร ไม่มีการจับยึดถึงแดงและเผา ไม่มีการยิงทิ้ง ไม่มี
การกล่าวหาใคร ๆ ว่าเป็นอะไรโดยปราศจากหลักฐานอันสัจจริง เช่น
กล่าวหาว่าใครเป็นคอมมิวนิสต์ เป็นต้น ทหารต้องป้องกันประเทศ
อย่างซื่อสัตย์สุจริตไม่ใช่สร้างแตกแยกในชาติ โดยพยายามใช้
เงินภาษีอากรมาปราบราษฎรผู้เสียภาษีอากร ตำรวจต้องทำหน้าที่

โดยปราศจากความหวาดเกรงต่ออิทธิพลทั้งหลายและไม่ลำเอียง ใคร
พกลูกกระเบิดโดยผิดกฎหมายต้องจับกุมไม่ว่าจะเป็นกลุ่มอะไร ใครคิด
ปฏิวัติโดยใช้กำลังเป็นการกระทำผิดกฎหมายอาญาฐานเป็นกบฏ ก็
ต้องจับกุม เพราะทหารและตำรวจเป็นที่พึ่งของราษฎร ไม่ใช่เป็นนาย
ของราษฎร ผู้ถูกกล่าวหาย่อมไม่มีความผิดจนกว่าจะหาหลักฐานได้
ว่าผิดจริง ใครแจกใบปลิวชักจูงให้ใช้อาวุธหรือกล่าวหาคนอื่นว่าใช้
อาวุธ ควรจะจับเพื่อจะได้ตัดต่อแห่งใบปลิวนั้น อัยการและตุลาการ
ต้องทรงไว้ซึ่งเกียรติ อยู่เหนืออิทธิพลของเงิน ของการขู่เข็ญ และของ
อำนาจ

ในสังคมที่มีความชอบธรรมนั้น ใครทำดีจะได้ดี ใครทำชั่วจะได้
ชั่ว นรกหรือสวรรค์อยู่ในชาตินี้เอง ไม่ต้องไปรอในชาติหน้า ผู้ที่ปลอม
ตัวว่าเป็นคนดีย่อมจะอยู่ในฐานคนดีอยู่ไม่นาน จะมีผู้คนพบในไม่ช้า

สังคมที่มีสมรรถภาพ เสรีภาพ และความชอบธรรม แต่
ปราศจากความเมตตากรุณาย่อมเป็นสังคมที่ไม่สมบูรณ์ เพราะบุคคล
ในสังคมนั้นก็ยังแตกต่างกันไปโดยกำเนิด โดยกรรมพันธุ์ และโดย
สิ่งแวดล้อม คนเรบางคนเกิดมาง่อยเปลี้ยเสียขา ตาบอด หูหนวก
หรือพิการอย่างอื่น ไม่ใช่ความผิดของเขา คนที่เกิดมาดีต้องช่วยเหลือ
เขา จะนึกผิด ๆ ว่าเพราะ “ชาติก่อน” เขาทำมาไม่ดีจึงได้รับความ
ทุกข์ในชาตินี้หาควรไม่ ความฉลาดหรือความโง่บางทีก็เป็นเรื่องของ
กรรมพันธุ์ซึ่งไม่แน่นอน คือพ่อฉลาด ลูกโง่ก็ได้ หรือกลับกัน เลือกไม่
ได้ เด็กที่มีของเล่นย่อมได้เปรียบเด็กจนที่ไม่มีของเล่น เด็กที่เกิดมา
ในชนบทแร้นแค้น โรงเรียนไม่ดี ครูไม่ดี อุปกรณ์การเรียนไม่ดี ย่อม
จะแข่งขันกับเด็กในเมืองที่มีโชควาสนาดีกว่ามิได้ เพราะฉะนั้นจะถือ
ลัทธิสมรรถภาพและเสรีว่าใครมีอายุสาวได้สาวเอาหาชอบไม่ คนที่มี
วาสนาดีกว่าจึงควรเกื้อกูล ควรทำประโยชน์ และควรเฉลี่ยสุขให้แก่
คนที่ไม่มีวาสนา

ที่กล่าวมานี้เป็นที่เรื่องที่ฝรั่งเขาเรียกว่า ความยุติธรรมในสังคม มีความหมายกว้างกว่าการกระจายรายได้หรือการกระจายทรัพย์สิน เพราะความสุขไม่ได้ขึ้นอยู่กับทรัพย์สินอย่างเดียว ในระบบสังคมที่ผู้หญิงแพ้เปรียบผู้ชาย เพื่อให้เกิดความยุติธรรมในสังคมก็ต้องแก้ไขระบบ เครื่องมือหากินถ้าใครไม่มีก็ต้องหยิบยื่นให้ การศึกษา การอนามัย และอาชีพเป็นเรื่องที่จะต้องให้แก่มนุษย์ทุกคน ความยากจนทำให้มนุษย์เสื่อมค่าของความเป็นมนุษย์ เรามีหน้าที่ช่วยเหลือซึ่งกันและกันทั้งนั้น

ตรงกันข้ามกับความเมตตากรุณา คือการพิฆาตเช่นฆ่าซึ่งกันและกัน ไม่ว่าจะเป็นชายพิฆาตขวา หรือขวาพิฆาตซ้าย ย่อมเลวด้วยกันทั้งนั้น ในสภาพปัจจุบันในเมืองไทย ข้อที่น่าสังเกตรก็คือฝ่ายที่เราเรียกกันว่าซ้าย คือ นิสิตนักศึกษา กรรมกร ชาวไร่ชาวนานั้น ไม่มีอาวุธ จะมีก็บางคนมีปืนไว้ป้องกันตัว แต่กระนั้นก็ยังมึบางโอกาสที่พวกฝ่ายนี้ขู่เข็ญว่าจะเผาตึกหรือทำลายทรัพย์สิน นี่ก็เป็นการกระทำอันมิชอบ แต่ฝ่ายที่เราเรียกว่าขวา คือ กระทั่งแดง นวพล และกลุ่มอื่น ๆ อีกมากมายนั้น มักใช้อาวุธเป็นเครื่องขู่ขวัญฝ่ายตรงกันข้าม นั่นก็เป็นการกระทำอันมิชอบ และผิดกฎหมายอย่างชัดแจ้ง ถ้าใช้ความเมตตากรุณาเป็นหลัก ถึงจะแตกแยกกันอย่างไรก็จะเจรจาทกลงกันได้ด้วยสันติวิธี อาวุธไม่เคยแก้ปัญหาอะไรได้ในโลกนี้ มีแต่จะสร้างปัญหาให้เกิดขึ้นใหม่ ๆ อยู่เสมอ แต่ความเมตตาเป็นสิ่งที่คำจุนโลก อหิงสาและสันติทำให้สังคมมีความสุขได้

การใช้อาวุธประกอบกับความเท็จเป็นเครื่องมือ นั้น แทนที่จะช่วยแก้ปัญหาให้ กลับจะเป็นการเสริมสร้างพลังให้ศัตรูอย่างมาก เช่น คนที่ไม่เป็นคอมมิวนิสต์แล้วเราเรียกเขาว่าเป็นคอมมิวนิสต์ และขู่เข็ญว่าจะสังหารเขาด้วยอาวุธเพราะเป็นคอมมิวนิสต์ ผู้ที่ถูกขู่เข็ญเกิดความหวาดกลัวหนีเข้าป่าไป ในป่าก็ต้องรับความช่วยเหลือทางอาวุธ อาหาร

ถ่ายที่เขื่อนจุฬาภรณ์ (น้ำพรม) เมื่อวันที่ ๒๐ พฤษภาคม ๒๕๑๘ หลังการสัมมนาเรื่อง
“เชื่อนผามอง : ปัญหาการตั้งรกรากใหม่และการเคลื่อนย้ายประชากร”

และอื่น ๆ จากคอมมิวนิสต์ ในไม่ช้าก็ต้องเป็นพวกของคอมมิวนิสต์ไป
เป็นการเพิ่มกำลังให้คอมมิวนิสต์ เราต้องการหรือไม่ กอ.รมน. คิดให้ดี
ตัวอย่างในลาวและเขมรและญวนก็มีอยู่เป็นอันมาก ถ้ารักชาติ ศาสนา
พระมหากษัตริย์จริง ก็ต้องคิดให้ดี ให้รอบคอบ

แลดูการเมืองและเศรษฐกิจของไทย

ในปัจจุบันนี้เราพูดกันอยู่ว่า แม้จะมีการเลือกตั้งในวันที่ ๔
เมษายนนี้ เราจะมีรัฐบาลที่มั่นคงมิได้ เพราะพรรคการเมืองมีมากมาย
และรัฐบาลที่จะตั้งขึ้นมาก็ต้องเป็นรัฐบาลผสมหลาย ๆ พรรค ยิ่งผสม
พรรคเล็กพรรคน้อยยิ่งจะขาดเสถียรภาพ ส.ส. ที่เลือกขึ้นมาก็คงไม่
วายต้องจ่ายเงินซื้อเสียงมามาก แล้วเมื่อเข้าสภาฯ ก็คงขายตัว ในไม่
ช้าสภาฯ ก็คงถูกยุบอีก และที่พูดกันมากก็คือ จะมีการเลือกตั้งจริง
หรือในวันที่ ๔ เมษายน เพราะมีผู้คิดจะทำปฏิวัติอยู่

เรื่องนี้ผมรู้สึกหนักใจมาก เพราะประชาธิปไตยของเราเพิ่งมี
 รากเล็ก ๆ ได้ไม่ถึง ๓ ปี ความปั่นป่วนทั้งหลายจะว่าเนื่องมาจากสภ
 นิติบัญญัติที่ผมเองเป็นสมาชิกก็เถียงไม่ถนัด

ผมคิดว่าในระยะนี้ ใครจะเป็นรัฐบาล จะเป็นฝ่ายซ้ายฝ่ายขวา
 ไม่สำคัญ สำคัญอยู่ว่าจะเป็นประชาธิปไตยหรือจะคิดล้างประชาธิปไตย
 นักการเมืองทั้งหลายที่เลื่อมใสในระบบประชาธิปไตยควรจะหาวิธีให้
 โอกาสประชาธิปไตยหยั่งรากแก้วลงให้ลึกให้มั่นคง แล้วจึงคิดเรื่องจะ
 เป็นขวาหรือจะเป็นซ้าย จึงจะชอบ ควรจะละซึ่งทิฐิฐิมานะหันหน้า
 เข้าหากันเป็นปีกเป็นแผ่นป้องกันลัทธิเผด็จการทั้งซ้ายและขวาให้ได้

วิธีหนึ่งที่จะให้รัฐบาลมีเสถียรภาพในสภาวะการณ์ปัจจุบันนี้
 เห็นจะเป็นวิธีที่ให้พรรคที่ได้รับเลือกเข้าไปในสภาผู้แทนมากที่สุด
 สามหรือสี่พรรครวมกันเป็นรัฐบาลแห่งชาติ โดยมีเสียงในสภาเกินกว่า
 ครึ่งมากพอสมควร ถ้าสี่พรรคไม่พอก็ห้าพรรค พรรคใดมีสมาชิกมาก
 ที่สุดให้หัวหน้าพรรคเป็นนายกรัฐมนตรี พรรคที่สมาชิกมากที่สุดให้
 หัวหน้าพรรคเป็นประธานสภา แล้วแบ่งหน้าที่ตำแหน่งรัฐมนตรีตาม
 ส่วนของจำนวนสมาชิกพรรค ไม่เลือกว่าพรรคใดเป็นขวาหรือซ้าย
 นโยบายร่วมของรัฐบาลผสมมีสามข้อ คือ (๑) เอกราชของประเทศ
 (๒) ความสงบเรียบร้อยของประชาชน (๓) การจัดช่องว่างระหว่าง
 คนมีกับคนจน เรื่องอื่นไม่เป็นเรื่องสำคัญ และหลักสามประการนี้ก็
 เป็นที่รับรองในนโยบายของพรรคทั้งหลายอยู่ การที่ให้พรรคใหญ่ ๆ
 เป็นรัฐบาลก็ถูกต้องตามหลักการประชาธิปไตย และส.ส.ทั้งหลายก็จะ
 หาวิธีขายตัวได้ยากขึ้น รัฐบาลก็จะมีเสถียรภาพพอสมควร ส่วนกลุ่ม
 ผลประโยชน์นอกสภาฯ เช่น กรรมกร นายจ้าง นิสิตนักศึกษา นวพล
 เหล่านี้ก็ยังคงดำเนินการอยู่ แต่ต้องเป็นไปโดยสันติปราศจากอาวุธ เรื่อง
 ได้แย้งกันทั้งหลายให้สภาผู้แทนราษฎรเป็นผู้ตัดสิน เมื่อตัดสินไป
 อย่างไรแล้วยอมรับมติของสภาฯ ถ้าไม่ชอบใจก็ยกขึ้นว่ากันใหม่ใน

การประชุมสภาสมัยต่อไป อย่างนี้พรรคการเมืองทั้งหลายจะยอมตกลงด้วยไหม จะยอมเสียสละไหมเพื่อความมั่นคงผลประโยชน์ของชาติและของประชาธิปไตย

ผมได้เขียนไว้ตอนต้นว่า ผมเสียตายที่รู้สึกว่าได้บกพร่องไปในการพิจารณาเรื่องเศรษฐกิจของประเทศ คือ ดูแต่ความเจริญเติบโตของส่วนรวมเป็นใหญ่ ไม่ได้เฉลียวถึงความยุติธรรมในสังคม ข้อนี้จึงพยายามแก้ด้วยวิธีพัฒนาชนบทอย่างจริงจัง ในระหว่างที่การลงทุนอุตสาหกรรมยังชบเซาอยู่ทุกวันนี้ ก็เป็นโอกาสแล้วที่รัฐบาลจะหาวิธีลงทุนทางเกษตรและทางสังคมสงเคราะห์ในชนบทให้มากขึ้น โดยไม่ต้องเกรงเงินจะเพ้อ ปัญหาที่สำคัญในปัจจุบันนี้ ได้แก่ การหาอาชีพให้แก่ราษฎรที่ไม่มืงานทำ กล่าวโดยย่อ ถ้าเราทำสิ่งเหล่านี้ก็จะช่วยให้คนมืงานทำมากขึ้นในชนบท โจรผู้ร้ายก็จะลดน้อยลง คือ (๑) ปฏิรูปที่ดินอย่างจริงจัง (๒) จัดรูปที่ดิน (๓) สนับสนุนราษฎรให้ปลูกพืชหลายฤดูด้วยการหาน้ำมาใช้และจัดงานตลาด (๔) จัดทำอุตสาหกรรมที่คาบเกี่ยวกับการเกษตรทั้งทางเครื่องมือการเกษตรและเอาผลิตผลทางเกษตรไปเป็นวัตถุดิบ (๕) ทำงานสังคมสงเคราะห์หนักมือขึ้นในชนบททั้งทางอุปโภคบริโภค บริการอนามัย การศึกษา วางแผนครอบครัว เป็นต้น (๖) ฝึกและอบรมคนให้ทำงานประเภทต่าง ๆ ข้างต้น

อาจารย์บางท่านบอกว่า ถ้าเรามัวแต่เอาใจใส่เรื่องความยุติธรรมทางสังคม จะทำให้ประเทศในส่วนรวมเจริญช้าลง ฉะนั้นจึงควรพัฒนาเศรษฐกิจเสียก่อน ถึงคนมืจะมีมากขึ้นคนจนจะจนลงก็ตาม ในไม่ช้าความเจริญก็จะลงมาถึงคนจนเอง เราได้ให้วิธีนี้มา ๒๐-๓๐ ปีแล้วปรากฏว่าไม่ได้ผล อาจารย์บางท่านอ้างว่า ความยุติธรรมในสังคมนั้นไม่ขัดกับการพัฒนาเศรษฐกิจ ถ้าเรามุ่งช่วยคนจน ปลอ่ยให้คนมืมีเขาช่วยตัวเอง ประเทศทั้งประเทศก็จะเจริญ บางประเทศ

ได้เคยใช้วิธีนี้มาแล้ว แต่ประสบความล้มเหลว ผมเองเชื่ออย่างตำรา
หลังนี้ แต่เห็นว่าต้องใช้วิธีการให้ถูก วิธีการที่ถูกนั้น คือ วิธีท
ประการที่ได้กล่าวมาข้างต้น

บทส่งท้าย

ยังมีอีกหลายเรื่องที่ยากจะเขียน แต่ไม่กัซัวโมงอายุขัยของ
ผมก็จะถึงหกสิบปีแล้ว จึงขอยุติแต่เรื่องเท่านี้ ยกเว้นจะพูดเป็นการ
ส่งท้ายอีกเพียงสองเรื่อง

เรื่องแรก เกี่ยวกับการชักจูงใจ เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับส่วนตัวผม
ขอพูดไว้เสียเลย ผมได้ยินมาเสียเมื่อแล้วว่า ดร.ป่วยหนูนักศึกษา
หรือมิฉะนั้นนักศึกษาหนูนดร.ป่วยให้เสีย คนที่มีลูกอายุ ๑๗-๑๘
หรือ ๒๐ ขวบ น่าจะรู้ว่าคนหนุ่มสาวสมัยนี้ เฉพาะอย่างยิ่งที่เป็น
นักศึกษารวมศาสตร์ เขาคิดได้เอง ไม่ต้องมีใครไปเสียมสอนเขาออก
ถ้าคิดจะเสียมสอนคนหนุ่มคนสาวสมัยนี้ก็เตรียมตัวผิดหวังได้ ส่วนที่
กล่าวว่า นักศึกษาลากผมไปทางต่าง ๆ นั้น ก็คงจะเข้าใจในลักษณะ
จิตใจของผมผิดไป บทผมจะดื้อก็คงดื้อไม่แพ้ใคร เช่น เรื่องเกี่ยวกับ
นายกรัฐมนตรีสามท่านที่ได้เขียนไว้แล้ว ข้อคิดข้อเตือนกันนี้นำมาใช้
ได้แก่คำกล่าวหาที่ว่า อาจารย์ปรีดี พนมยงค์พยายามชักจูงผม หรือ
แม้แต่อาจารย์เสนห์หรือคนใกล้ชิดอื่น ๆ พยายามชักจูงผม เป็นการดู
หมิ่นทั้งอาจารย์ปรีดี อาจารย์เสนห์ คนอื่น ๆ และเป็น การดูหมิ่นอย่าง
มากสำหรับตัวผม เสมือนหนึ่งซึ่งผิงจะหลอมอย่างไรก็ได้ ไม่มีความคิด
เป็นของตนเอง ครั้งหนึ่งผมเป็นผู้ว่าการธนาคารชาติอยู่ก็มีผู้กล่าวหา
คุณหญิงสุภาพ ยศสุนทร ว่าชักจูงผมและเขียนสุนทรพจน์ให้ไปพูด
จนกระทั่งคุณหญิงสุภาพ ยศสุนทรต้องเ็ดเตโร และแสดงพยานหลัก
ฐานให้ดูหลายครั้งหลายหน จึงค่อยคลายไป จะไม่ให้ผมเป็นตัวขอ
ตัวเองบ้างเลยหรือ ?

อีกเรื่องหนึ่ง ผมเคยเขียนไว้แล้วในที่อื่น แต่อยากจะยกเอามาให้ท่านทั้งหลายได้อ่านกันอีก เป็นความหวังสำหรับอนาคต และเป็นการแสดงทัศนคติเรื่องคุณภาพแห่งชีวิตที่ผมถืออยู่ (โปรดอ่านบทความเรื่อง *คุณภาพแห่งชีวิต ปฏิทินแห่งความหวัง : จากครรภ์มารดาถึงเชิงตะกอน* ที่หน้า ๑๐๑ -บรรณาธิการ)

สุดท้ายนี้ ขอขอบพระคุณท่านทั้งหลายที่อุตส่าห์อ่านมาจนจบ ขอความสุขสวัสดิ์และสันติสุขจงเป็นของท่านทั้งหลาย และพระท่านกล่าวไว้ดังนี้ เกี่ยวกับความสวัสดิ์

“เราตถาคตไม่เห็นความสวัสดิ์อื่นใดของสัตว์ทั้งหลาย นอกจากปัญญา เครื่องตรัสรู้ ความเพียร ความสำรวมอินทรีย์ และความเสียสละ”

ธรรมะในด้านเศรษฐกิจ

ธรรมะเป็นคำคู่กับศีล คำว่า “ศีล” หมายถึงการระงับไม่เบียดเบียนทั้งตนเองและผู้อื่น ส่วนความหมายของคำว่า “ธรรมะ” คือการช่วยส่งเสริมให้สถานะดีขึ้น เพื่อความเจริญของเอกชน มหาชน และส่วนประกอบที่สำคัญแห่งธรรมะก็คือ ความยุติธรรม

ตัวอย่างการประพาศิตตผลหลักธรรมะที่เห็นได้ง่าย เช่น

โจรที่ปล้นทรัพย์ เราถือว่าได้ทำผิดทั้งศีลและธรรมะในด้านเศรษฐกิจ เพราะได้เบียดเบียนเจ้าทรัพย์และถ่วงความเจริญคือนอกจากตัวเองจะไม่ประกอบสัมมาอาชีวะแล้ว ยังขัดขวางผู้อื่นซึ่งจะทำการประกอบสัมมาอาชีวะเพื่อประโยชน์และความเจริญของส่วนรวมอีกด้วย

ในทางตรงกันข้าม ถ้าผู้ใดมีความมานะอดทนพากเพียรคิดสร้างสรรค์สิ่งหนึ่งสิ่งใดขึ้น ช่วยเศรษฐกิจของประเทศ เราก็ถือว่าบุคคลผู้นั้นมีความดีความชอบและทำถูกหลักธรรมะ

การประพาศิตตผลหลักธรรมะในด้านเศรษฐกิจนั้น มีได้หลายกรณี เช่น

๑. เจ้าหน้าที่รัฐบาลบางคนใช้อำนาจและหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายมาเป็นประโยชน์ส่วนตัว ไม่ปฏิบัติหน้าที่ด้วยความซื่อตรง เพื่อให้ทุกคนได้รับประโยชน์ร่วมกัน กลับมีใจลำเอียงช่วยเหลือแต่เฉพาะผู้ที่ให้สินบน

ที่ว่าผิดหลักธรรมะ เพราะ

ก. ราษฎรส่วนใหญ่ที่ทำมาหาเลี้ยงชีพด้วยความสุจริตก็เกิดความย่อท้อที่จะทำดีต่อไป คิดแก่งแย่งเบียดเบียนกัน ไม่มีผู้ใดคิดจะทำงานที่ใช้เวลานาน ๆ กว่าจะได้ผลตอบแทน ก่อให้เกิดโจรภัย มีการปล้นแย่งชิงกันมากขึ้น ในท้องถิ่นตามจังหวัดต่าง ๆ อาชีพส่วนใหญ่ของราษฎรคือ การทำนา ประเทศได้อาศัยข้าวเป็นสินค้าออกที่สำคัญ ทำรายได้มาสู่คลังของชาติได้มาก แต่เมื่อเกิดเหตุเช่นนี้ก็เท่ากับตัดรายได้ของประเทศจากภายนอก

ข. การที่กสิกรทั้งหลายสามารถทำการเพาะปลูกได้ผลดีเท่ากับเพิ่มปริมาณการผลิตให้มากขึ้น ทำให้การค้าสะดวกยิ่งขึ้น แต่สิ่งเหล่านี้จะเป็นไปไม่ได้ถ้ามีโจรปล้นทรัพย์ เจ้าหน้าที่ทุจริตมาก ๆ เพราะสิ่งผลิตจะมีน้อยลง ไม่พอกับความต้องการของสังคมที่เพิ่มขึ้น อยู่เสมอ ความไม่พอดีนี้เป็นผลกระทบกระเทือนต่อเศรษฐกิจของประเทศเป็นอย่างมาก

๒. เจ้าหน้าที่ที่มีผลประโยชน์ส่วนตัวในหน้าที่การงานของตน ขัดกับประโยชน์ของส่วนรวม ถือว่าเป็นผู้ปฏิบัติผิดหลักธรรมะในด้านเศรษฐกิจ อาทิ ในฐานะเป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐบาล บุคคลนั้นจะต้องปฏิบัติหน้าที่ของตนในขอบเขตแห่งนโยบายของรัฐ ถ้าในขณะเดียวกัน เจ้าหน้าที่ผู้นั้นไปมีตำแหน่งหน้าที่และรับผิดชอบส่วนงานของเอกชน ไม่ว่าจะเพียงแห่งเดียวหรือหลายแห่งก็ตาม อาจเป็นประธานกรรมการ กรรมการผู้จัดการ ผู้ถือหุ้น ไม่ว่าจะโดยทางตรงหรือทางอ้อม แม้จะสุจริตเพียงใด บุคคลภายนอกย่อมจะระแวงสงสัย

และตั้งข้อรังเกียจ

ฉะนั้น ทางที่สมควรคือ เจ้าหน้าที่ผู้นั้นควรจะตลาออกจากหน้าที่หรือตำแหน่งต่าง ๆ เสีย ทำงานแต่เพียงประเภทเดียวโดยไม่ขัดกับประโยชน์ของส่วนรวม ถ้าเป็นไปได้ถือว่าบุคคลนั้นได้ทำถูกหลักธรรมะในด้านเศรษฐกิจ

๓. ข้าราชการแม้ว่าจะไม่ทุจริต แต่ไม่ทำงานให้รวดเร็วเพื่อประโยชน์แก่ประชาชน ก็ขัดขวางความเจริญในทางเศรษฐกิจ และโดยเฉพาะส่วนราชการที่จำเป็นต้องติดต่อกับประชาชนโดยตรง เช่น อำเภอก ถ้าทำงานล่าช้า นอกจากงานของรัฐจะไม่ก้าวหน้าไปแล้ว ยังไม่เปิดโอกาสให้ราษฎรได้ทำงานของตนได้ทันเวลาด้วย

ฉะนั้น รัฐบาลจะต้องถือเป็นหน้าที่ที่จะปรับปรุงข้าราชการในทุกกรมกองให้มีความกระตือรือร้นในการทำงาน จัดวางระเบียบงาน และข้าราชการในทุกกรมกองให้เหมาะสมกับตำแหน่งหน้าที่และความรับผิดชอบไม่ให้ก้าวก่ายกัน ให้ประสานงานกันได้ด้วยดี และทุกส่วนราชการจะต้องรู้ว่าแต่ละส่วนมีหน้าที่อย่างไร เพื่อจะได้ทำการงานติดต่อกันให้รวดเร็ว ถ้าเป็นการทำงานติดต่อกับประชาชนจะต้องทำให้อย่างรวดเร็วเรียบร้อย และไม่เรียกร้องค่าธรรมเนียมใด ๆ เกินกว่าที่ทางราชการได้กำหนดไว้

การที่ข้าราชการแต่ละคนพยายามปรับปรุงตัวเองให้มีความสามารถเหมาะสมกับหน้าที่ หรือการที่รัฐบาลเข้าใจใช้คนที่มีความรู้ความสามารถในกิจการงานชนิดนั้นโดยแท้จริงแล้ว ถือว่าได้ปฏิบัติถูกหลักธรรมะ

๔. นโยบายเศรษฐกิจที่มุ่งช่วยเหลือหมู่ชนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งโดยเฉพาะนั้น ถ้าทำให้คนกลุ่มใหญ่เดือดร้อนแล้ว ถือว่าผิดหลักธรรมะในด้านเศรษฐกิจ เพราะเป็นนโยบายเศรษฐกิจที่ไม่ได้ให้ความยุติธรรมต่อสังคม การทำให้เงินเฟ้อถึงขนาด การเก็บภาษีอากรไม่ทั่วถึง ผู้ที่มี

พระราชวรมณี (ประยูรย์ ปยุตโต) อวยพรให้อาจารย์ป่วย
ที่สำนักบัณฑิตอาสาสมัคร เมื่อคราวมาเยี่ยมชาวธรรมศาสตร์
ในวันที่ ๗ เมษายน ๒๕๓๐

อาชีพที่แน่นอน หรือข้าราชการส่วนมากซึ่งมีบัญชีแสดงรายได้และเงินเดือนเป็นหลักฐานเท่านั้นที่ต้องรับภาระภาษีเต็มที ถ้ารัฐบาลสามารถวางหลักเกณฑ์ที่เหมาะสม มีเจ้าหน้าที่ที่มีความซื่อสัตย์ต่อหน้าที่ทำงานอยู่แล้ว เท่ากับว่าได้พยายามทำให้ถูกหลักธรรมะในด้านเศรษฐกิจ

๕. ราษฎรที่สมคบกับข้าราชการทำการเอาเปรียบส่วนรวม ถือว่าทำผิดธรรมะในทางเศรษฐกิจ

ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดก็คือ การให้สินบนข้าราชการ ทำให้จิตใจของข้าราชการที่จะทำดีเสื่อมลง และในที่สุดความเดือดร้อนก็จะเกิดขึ้นทั่วไป ถ้าในส่วนของเกี่ยวข้องกับรายได้ของรัฐบาล เป็นต้น ในขณะที่ก็ตามถ้ารัฐบาลต้องการจะควบคุมการค้าการผลิตไว้ชั่วระยะหนึ่ง ถ้าประชาชนทุกคนเข้าใจหน้าที่อันดีของตน ไม่เอาไรต์เอาเปรียบกัน

หรือไม่จួយโอกาสคำกำไร หรือไม่ให้สินบนเจ้าหน้าที่ฝ่ายศุลกากร เพื่อเอาสินค้าต้องห้ามหรือจำกัดบางประเภทเข้ามาในประเทศแล้ว รัฐบาลและธนาคารก็จะสามารถควบคุมการเงินให้หมุนเวียนอยู่ในขอบเขตที่ต้องการ ตลอดจนสามารถคุมการถ่ายเทสินค้าให้มีราคา และปริมาณพอดีกับความต้องการและกำลังซื้อของประชาชน แต่ถ้ามีการทุจริตรัฐบาลก็ไม่อาจทำได้ และยังต้องขาดรายได้บางส่วนด้วย เงินจำนวนนั้นจะกลับไปตกอยู่กับคนหมู่น้อย คนหมู่มากต้องซื้อสินค้าที่มีราคาแพง จำเป็นที่เขาจะต้องมีรายได้เพิ่มขึ้น แต่ถ้าไม่มีทางเพิ่มขึ้น เพราะรัฐบาลไม่มีรายได้เพิ่มขึ้นตามส่วนที่สมควรจะจ่ายให้เป็นรายได้ของประชาชนแล้ว ก็ทำให้เศรษฐกิจของประเทศต้องถูกกระทบกระเทือน เพราะประชาชนส่วนใหญ่มีมาตรฐานการครองชีพต่ำลง

ฉะนั้น เราจึงเห็นได้ว่าการเอาเปรียบส่วนรวมจะโดยวิธีใดก็ตาม ถือเป็นผิดธรรมดาในด้านเศรษฐกิจ

อนึ่ง การควบคุมของรัฐบาล ถ้าเป็นเพียงเล็กน้อยชั่วคราวชั่วคราวไม่เป็นไร แต่ถ้าควบคุมมากจะทำให้การค้าการผลิตของประเทศปั่นป่วน เท่ากับก่อความเดือดร้อนให้แก่ราษฎร ถือว่าผิดหลักธรรมดาในด้านเศรษฐกิจ

๖. การหลบเลี่ยงการเสียภาษีของราษฎรก็ผิดหลักธรรมดา เพราะรัฐบาลเก็บเงินได้น้อยกว่าที่ควรจะได้

๗. การกักตุนสินค้าในยามขาดแคลนเพื่อหวังกำไรการค้าในตลาดมืด การปฏิบัติตนให้เป็นการฝ่าฝืนข้อบัญญัติแห่งกฎหมาย ถือเป็นปฏิบัติผิดหลักธรรมดาทั้งสิ้น เพราะก่อความเดือดร้อนให้กับผู้อื่นและกับส่วนรวม

๘. การที่ราษฎรแต่ละคนไม่มีอาชีพหรือไม่พยายามทำงานเพื่อเลี้ยงชีวิตของตนในทางที่ชอบ ไม่เข้าใจหน้าที่และไม่รู้จักประมาณและ

ความพอเพียง เอาไว้เอาเปรียบ ไม่มีการศึกษาอบรมที่ดี เท่ากับไม่ช่วยเหลือให้เศรษฐกิจของชาติก้าวหน้าไป คือถ่วงความเจริญของชาติ เหล่านี้ถือว่าปฏิบัติตนไม่ถูกหลักธรรมะในด้านเศรษฐกิจ

๙. การที่มีบุคคลกลุ่มน้อยร่ำรวยขึ้นอย่างมาก เป็นการผิดหลักธรรมะ เพราะในขณะที่กลุ่มคนมั่งมีมาก ๆ มีจำนวนคนน้อย กลุ่มคนจนก็จะขยายจำนวนออกไป เกิดปัญหาในทางสังคม มีการแบ่งแยกชั้นของคนโดยไม่ควร และการแบ่งแยกกันในลักษณะนี้เป็นผลเสียทั้งในด้านจิตใจและการครองชีพของประชาชน เป็นปัญหาหนักสำหรับรัฐบาลในการปกครองประเทศ นับว่ากระทบกระเทือนต่อเศรษฐกิจของประเทศทุกทาง

สำหรับข้อนี้ถ้าจะพิจารณาถึงการพนันต่าง ๆ การมีสลากกินแบ่ง ซึ่งเป็นการรวมเงินจากประชาชน หรือจากคนกลุ่มใหญ่มามอบเป็นรางวัลให้แก่บุคคลคนเดียว หรือบุคคลกลุ่มน้อย จึงเป็นการปฏิบัติที่ผิดหลักธรรมะด้วย แต่ถ้าหากว่าผู้ถูกรางวัลสลากนั้น นำเงินมาใช้เป็นประโยชน์แก่ส่วนรวมได้มากที่สุด ก็ไม่ถือว่าได้ปฏิบัติตนผิดหลักธรรมะแต่อย่างใด เช่น ผู้ถูกรางวัลเอาเงินทั้งหมดที่ได้มามอบให้แก่โรงพยาบาล หรือสถานศึกษาต่าง ๆ ซึ่งวิธีการที่กล่าวนี้เห็นว่าได้ผลน้อยมาก เพราะผู้มีโชคเช่นนั้นส่วนมากก็มักจะใช้เงินนั้นในทางอื่นที่ให้ความสุขเฉพาะตัว

ฉะนั้น ทางที่จะระงับก็คือ ไม่มีการพนันทุกประเภท แต่อย่างไรงี้ก็ดี รัฐบาลยังคงได้รับประโยชน์จากการขายสลากกินแบ่งอยู่บ้าง รางวัลที่ให้นั้นเป็นเพียงเพื่อจูงใจให้ราษฎรนำเงินที่มีอยู่มามอบรวมให้แก่รัฐบาล เพื่อใช้เป็นประโยชน์ต่อประเทศโดยทั่ว ๆ ไป

เปรียบเทียบการขายสลากกินแบ่งของรัฐบาลกับการขายพันธบัตรของรัฐบาลเอง จะเห็นได้ว่าปริมาณและจำนวนเงินที่ขายนั้น น้อยกว่ากันจนเทียบไม่ได้ แม้ว่าผู้ซื้อพันธบัตรจะได้เงินคืนพร้อม

ทั้งดอกเบี๊ยก็ตาม ฉะนั้นการปฏิบัติผิดหลักธรรมะของรัฐบาลในข้อนี้ รัฐบาลก็มีส่วนได้ประโยชน์ด้วย และประโยชน์ที่ได้นั้นก็ย่อมจะตกถึงราษฎรทุกคนด้วย จึงเป็นหน้าที่ของรัฐบาลจะต้องพิจารณาว่าควรจะให้มืออยู่หรือเลิกไป

๑๐. บุคคลที่มีความสามารถในกิจการค้า หรือทำงานใดก็ตาม ทำให้มีรายได้ส่วนตัวมากมาย หรือมีทรัพย์สินสมบัติเป็นมรดกตกทอดมา แม้ว่าจะได้รับมาโดยสุจริต ถ้าไม่ได้ทำให้ทรัพย์สินนั้นเกิดผลประโยชน์ต่อส่วนรวมแล้ว ถือว่าไม่ถูกหลักธรรมะในทางเศรษฐกิจ การที่กล่าวเช่นนี้เพราะมีความเข้าใจว่า การที่บุคคลผู้มีทรัพย์สินมากมายนำเงินนั้นมาลงทุนทำงานให้เกิดผลประโยชน์ต่อส่วนรวม ได้ปฏิบัติถูกต้องตามหลักธรรมะแล้ว เพราะได้ช่วยส่งเสริมให้ประเทศมีเศรษฐกิจดีขึ้น โดยบุคคลผู้นั้นไม่ได้รับประโยชน์แต่เพียงผู้เดียว บุคคลอื่น ๆ ก็ได้รับประโยชน์จากเงินนั้นด้วย และถ้าบุคคลผู้มีทรัพย์สินนั้นได้พยายามที่จะจัดสรรให้ตัวเองได้รับประโยชน์จากเงินนั้นเท่าเทียมหรืออยู่ในระดับที่ใกล้เคียงกับที่บุคคลอื่น ๆ จะได้รับ ก็นับว่าได้ทำถูกหลักธรรมะนั้นโดยแท้จริง

แต่ถ้าบุคคลผู้มีทรัพย์สินหรือรายได้ส่วนตัวมากมายไม่ได้ทำประโยชน์ให้แก่สังคมเลย มีเงินใช้จ่ายฟุ่มเฟือย ถือได้ว่าได้ทำการเบียดเบียนเพื่อนมนุษย์ในยามนั้น เพราะในขณะใดขณะหนึ่งความสมบูรณ์ของชาติวัดได้ด้วยจำนวนสินค้า ไม่ใช่เงิน ถ้าจำนวนประชากร ๑/๑๐ ของชาติสามารถเป็นเจ้าของและได้รับประโยชน์ถึง ๑/๒ ของสินค้าที่มีอยู่ อีก ๙/๑๐ ก็ย่อมจะได้รับความเดือดร้อน เพราะขาดแคลนสิ่งต่าง ๆ ที่จำเป็นต่อการยังชีพของตน มาตรฐานของบุคคลเหล่านั้นก็จะตกต่ำอย่างมากมาย ระดับความเป็นอยู่ของบุคคลหมู่ ๑/๑๐ กับ ๙/๑๐ จะต่างกันอย่างไรเทียบไม่ได้ นอกจากว่าบุคคลทั้ง ๒ กลุ่มนั้นจะได้พยายามปรับปรุงตัวเอง ไม่ใช่ให้กลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง

โดยเฉพาะเป็นฝ่ายปฏิบัติ

การที่ฝ่ายที่ยากจนจะเรียกร้องให้ฝ่ายที่ร่ำรวยเฉลี่ยทรัพย์สิน รายได้ให้แก่ตน โดยที่ตนเองไม่ทำอะไรเลย ก็ถือว่าเป็นผิดหลักธรรมะ เหมือนกัน หรือการที่ฝ่ายร่ำรวยตั้งหน้ากอบโกยเงินทองเข้าไว้ โดยไม่คำนึงถึงคนอื่น ก็ผิดหลักธรรมะเช่นกัน

ฉะนั้น การถือหลัก “ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว” นั้น ก็นับว่าเป็นการยุติธรรม และควรจะใช้ได้ในทุกกรณี คนที่สามารถหารายได้ หรือมีทรัพย์สินมรดกตกทอดมานั้น ถ้าไม่ได้ทำทรัพย์นั้นให้เกิดประโยชน์ก็ไม่เรียกว่าทำดี และเมื่อเขาทำไม่ดีทรัพย์นั้นก็หมดไป

อย่างไรก็ดี ข้อที่น่าคิดก็คือ การที่มีบุคคลหม่นน้อยร่ำรวยมาก ๆ นั้นไม่สมควร แล้วจะอย่างไรเพื่อให้ทุกคนมีรายได้หรือทรัพย์สินส่วนตัวในระดับที่ใกล้เคียงกัน ถ้าเราจะเพ่งเล็งถึงแต่พวกที่มีรายได้สูง ฝ่ายเดียว ก็จะทำให้บุคคลเหล่านั้นเกิดย่อท้อที่จะทำงานให้ได้ผลดี มาก ๆ ขึ้นไป

พิจารณาตามหลักธรรมะในด้านเศรษฐกิจแล้วจะเห็นว่า ถ้าจะทำให้ถูกหลักธรรมะ คือ ต้องช่วยสร้างความเจริญให้มีขึ้นทุกทาง และต้องมีความยุติธรรมในสังคมนั้น ๆ ฉะนั้น ถ้าจะดึงเอารายได้ของคน ที่มั่งมีมาโดยพละการ ก็ถือว่าไม่ได้ให้ความยุติธรรมแก่ผู้ที่ได้ทำงานมา แต่แรกเริ่ม เป็นการกระทบกระเทือนต่อจิตใจของกลุ่มชน ซึ่งแม้จะเป็นหม่นน้อยก็ถือว่าบุคคลเหล่านั้นได้รับการปฏิบัติที่ไม่ถูกหลักธรรมะ เหมือนกัน

วิธีการโดยละม่อมก็มีอยู่ คือ เก็บภาษีจากทุก ๆ คนตามรายได้ และทรัพย์สินที่มีอยู่ โดยเฉพาะภาษีจากมรดก แม้จะจัดเก็บในอัตราที่สูงก็อาจจะไม่กระทบกระเทือนต่อทายาทผู้รับมรดกมากนัก ส่วนการเก็บภาษีจากรายได้ ควรเพิ่มอัตราขึ้นตามปริมาณเงินได้ ผู้ที่มีรายได้น้อยก็เสียในอัตราที่ต่ำ แต่ผู้ที่มีรายได้มากก็ต้องเสียสละเสียภาษี

ในอัตราสูง

แต่ในเรื่องนี้ต้องอาศัยความรู้และความเข้าใจในระหว่างหมู่ชนด้วยกันจึงจะได้ผล ถ้าราษฎรพยายามหลบเลี่ยงการเสียภาษีให้กับรัฐบาลหรือไม่ทำการอาชีพ คือไม่ปฏิบัติตามหลักธรรมมาแต่ต้น ก็เป็นปัญหาที่ไม่อาจจะแก้กันให้ตกได้

สรุปรวมความว่า ในการรักษาระดับรายได้ของคนให้อยู่ใกล้เคียงกัน หรือให้มีความแตกต่างกันเพียงเล็กน้อยนั้น ควรพิจารณาถึงภาษีมรดกและภาษีเงินได้เป็นส่วนสำคัญ และประการสุดท้าย ทุกคนจะต้องมีอาชีพที่สุจริต ไม่ถ่วงความเจริญของส่วนรวมด้วยการไม่ทำงานหรือปฏิบัติผิดหลักธรรมในด้านเศรษฐกิจตั้งได้กล่าวมาแล้ว การมีการศึกษาอบรมในทางที่ดี เข้าใจนโยบายของรัฐ เข้าใจถึงเสรีภาพของตนในทางที่ถูก มีความหวังที่จะก้าวหน้าให้เท่าเทียมกันโดยไม่เป็นภัยต่อสังคม ทำงานด้วยความรู้ความสามารถที่มีอยู่ ย่อมจะเป็นผลดีต่อส่วนรวม และจะทำให้ปัญหาเศรษฐกิจในด้านอื่น ๆ ไม่ยากเกินกว่าที่บุคคลทุกคนจะช่วยกันแก้ไข

เป็นบทหนึ่งของคำบรรยายแก่นักศึกษาในระดับอุดมศึกษาเรื่องเศรษฐกิจแห่งประเทศไทย ซึ่งพิมพ์ครั้งแรกในปี.ศ. ๒๔๙๖ ปรับปรุงแก้ไขเป็นฉบับสมบูรณ์เมื่อปีพ.ศ. ๒๔๙๙ และพิมพ์ซ้ำใน เศรษฐทรศน์ : รวมข้อคิดข้อเขียนทางเศรษฐศาสตร์ของป่วย อิงภากรณ เมื่อปีพ.ศ. ๒๕๒๓

จดหมายของนายเข้ม เย็นยิ่ง เรียนนายทำนุ เกียรติก้อง ผู้ใหญ่บ้านไทยเจริญ

กุมภาพันธ์ ๒๕๑๕

เรียน พี่ทำนุ ที่รักใคร่นับถือเป็นส่วนตัว

สักสองปีเศษก่อนที่ผมจะได้จากหมู่บ้านไทยเจริญที่รักของเรา มาอยู่ห่างไกล พี่ทำนุในฐานะผู้ใหญ่บ้าน ได้จัดการสองอย่างที่ผมและใคร ๆ เห็นว่ามีคุณค่าอย่างยิ่งสำหรับหมู่บ้านเรา โดยเฉพาะสำหรับอนาคตของชาวไทยเจริญ คือได้จัดให้มีกติกามุขบ้านเป็นข้อบังคับสูงสุด แสดงว่าต่อไปนี้ชาวบ้านไทยเจริญจะสามารถยึดกติกาเป็นหลักในการดำเนินชีวิต ซึ่งดีกว่าและทำให้เจริญกว่าที่จะปกครองกันตามอำเภอใจของคนไม่กี่ปคน กับเปิดช่องให้มีการเปลี่ยนแปลงผู้ปกครองหมู่บ้านได้โดยสันติวิธี นั่นอย่างหนึ่ง กับอีกอย่างหนึ่งพี่ทำนุได้อำนวยให้ชาวบ้านเลือกกันขึ้นมาเป็นปากเสียงแทนกัน ผู้ได้รับเลือกก็รวมกันเป็นสมัชชามุขบ้าน มีอำนาจหน้าที่พิจารณาระเบียบข้อบังคับต่าง ๆ สำหรับหมู่บ้านของเรา โดยถือหลักประชาธิปไตย คือธรรมเป็นอำนาจ ไม่ใช่อำนาจเป็นธรรม-และธรรมเกิดจากประชาชน รวมความ

ว่าอำนาจสูงสุดมาจากธรรมของประชาชนในหมู่บ้านไทยเจริญทั้งหมด
เมื่อกติกาหมู่บ้านถือกำเนิดมาแล้วก็ดี และเมื่อได้มีสมัชชาหมู่บ้านขึ้นแล้วก็ดี ผมเองก็ไม่แน่ใจนักว่ากติกาทุกข้อถูกใจผม และไม่แน่ใจว่าสมาชิกของสมัชชาทุกคนเป็นคนดี แต่ผมก็ยังนิยมยินดีในท่านผู้ใหญ่บ้านท่าน เกียรติทอง ที่ได้อุตสาหกรรมสร้างสรรค์ให้มีกติกาดีกว่าไม่มี และให้มีสมัชชาดีกว่าไม่มี

บัดนี้ อนิจจา ผมจากหมู่บ้านไทยเจริญมาอยู่ไกลไม่ได้นาน ได้ทราบข่าวว่าที่ท่านเปลี่ยนใจโดยกะทันหัน ร่วมกับคณะของท่าน บางคนประกาศเลิกเลิกกติกาหมู่บ้าน และเลิกสมัชชาเสียโดยสิ้นเชิง หวนกลับไปใช้วิธีปกครองหมู่บ้านตามอำเภอใจของผู้ใหญ่บ้านกับคณะ ซึ่งในกรณีนี้ก็ยังคงเป็นของท่าน กับรองผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านชุดเดิมนั่นเอง เพียงแต่น้อยคนลง

เหตุผลต่าง ๆ ที่ท่านกับคณะแถลงให้ทราบว่าเป็นอนุสนธิแห่งการเปลี่ยนแปลงครั้งนี้ ผมได้พิจารณาใคร่ครวญและทบทวนโดยละเอียดแล้ว กับได้ใช้เวลาพิจารณาด้วยว่า เมื่อได้เลิกกติกาหมู่บ้านแล้ว ข้อต่าง ๆ ที่ร้ายอยู่นั้น จะแก้ไขเปลี่ยนแปลงให้กลับกลายเป็นดีไปได้หรือไม่ ก็ยังไม่เห็นมีท่าทีว่าจะบันดาลให้กลับกลายเป็นดีไปได้อย่างไรบ้าง เรื่องกลับร้ายมากขึ้นด้วยซ้ำ เช่น เรื่องความไม่สงบตามชายหมู่บ้านของเรา เป็นต้น ผมสังเกตเรื่องจากที่ห่างไกลแล้วก็ยังไม่พอ ยังไม่แน่ใจ เมื่อมีโอกาสผมก็เดินทางมาแวะที่บ้านไทยเจริญสองครั้ง เพื่อดูด้วยตา และฟังด้วยหู ผลลัพธ์ก็ยังยืนยันตามความเห็นเดิมนั่นเอง เพราะปัญหาความสงบเรียบร้อยก็ดี ภัยจากภายนอกหมู่บ้านก็ดี ปัญหาเศรษฐกิจก็ดี ปัญหาสังคมก็ดี ปัญหาเยาวชนก็ดี ปัญหาเหล่านี้ น่าจะแก้ไขได้ทั้งสิ้น ถ้าได้ทำกันจริงจัง โดยไม่ต้องเลิกกติกาหมู่บ้าน ถ้าจำเป็นจริง ๆ จะยุบสมัชชาเสียให้เลิกกันมาใหม่ก็ทำได้ ข้อสำคัญที่สุดก็คือ การจำกัดสิทธิของมนุษย์ การห้ามชาวบ้านไทยเจริญมิให้

อาจารย์ป่วย ในวัยหนุ่ม
ขณะเรียนหนังสือที่ประเทศอังกฤษ
ได้เข้าร่วมขบวนการเสรีไทย
ใช้ชื่อรหัสว่า “นายเข้ม เย็นยิ่ง”
หลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ ได้เลื่อนยศเป็น
นายพันตรีแห่งกองทัพบกอังกฤษ

ใช้สมองคิด ปากพูด มือเขียนโดยเสรี และมีให้ประชุมปรึกษาเรื่องราวต่าง ๆ เกี่ยวกับการปกครองหมู่บ้านที่รักของเราทุกคนโดยเสรีนั้น กลับเป็นการตัดหนทางมิให้หมู่บ้านไทยเจริญได้รับประโยชน์จากสมองอันประเสริฐของชาวบ้าน ทั้งในฐานะปัจเจกชน และในฐานะส่วนรวมด้วย

พี่ทำนุอาจจะแย้งผมได้ว่า เท่าที่มีการเปลี่ยนแปลงมา ก็เห็นแต่เจ้าหน้าที่หมู่บ้านและประชาชนชาวบ้านอนุโมทนาสาธุกันโดยทั่วไป จะมีเสียงคัดค้านบ้างก็เพียงคนโง่ ๆ ไม่กี่คน ผมขอเรียนด้วยความเคารพว่า เจ้าหน้าที่ส่วนใหญ่ของหมู่บ้านนั้น เขาได้ประโยชน์จากการเลิกสมัชชา ไม่ต้องยุ่งหัวใจกับสมาชิกสมัชชา พูดกันง่าย ๆ คือไม่มีใครขัดคอ ส่วนชาวบ้านนั้น พี่ทำนุก็ทราบดีว่า ชาวบ้านไทยเจริญส่วนใหญ่ ถือคาถารักษาตัวรอดเป็นยอดดี ผมขอยืนยันว่าผมเองก็เคยเป็นหัวหน้างานมาแล้ว จะทำถูกทำผิดหาคนแย้งหาคนโต้เถียงได้ยาก เพราะเขารู้จักรักษาตัวรอดเป็นยอดดีทั้งนั้น ส่วนที่ว่ามีเสียงคัดค้านแต่เพียงน้อยนั้นก็จริง แต่จริงเพราะเหตุว่ายามพอกอาวุธของพี่

ทำนุและคณะคอยปรามอยู่ตั้งแต่ต้นมือแล้ว โดยใช้ความเกรงกลัวเป็นเครื่องบันดาลให้มีเสียงคัดค้านอ่อนลง ถ้าอยากทราบชัดว่าชาวบ้านมีความจริงใจอย่างไร ก็ลองเลิกวิธีขู่เข็ญทำให้หวาดกลัวเสียเป็นไร

อย่างไรก็ตาม ที่ผมบันทึกนี้มา ก็หาได้ประสงค์ที่จะกล่าวแย้งที่ทำนุเป็นสำคัญไม่ ผมใคร่จะเรียนเสนอข้อที่พี่ทำนุกับผมเห็นพ้องต้องกันเป็นจุดเริ่มต้น นั่นคือ เราจะพัฒนาบ้านไทยเจริญให้เจริญยิ่ง ๆ ขึ้นไป

การพัฒนานั้นต้องพัฒนาให้สมบูรณ์ทุกด้าน จึงจะเกิดประโยชน์จริงจั่ง ด้านสังคม ด้านเศรษฐกิจ ด้านความสงบเรียบร้อย ด้านศีลธรรม ด้านวัฒนธรรม ด้านปัญญาและการศึกษา และด้านการปกครองเป็นอาทิ

ในด้านการปกครอง ตั้งแต่ผมรู้จักพี่ทำนุจนรักใคร่นับถือเป็นส่วนตัวมากกว่ายี่สิบปี ผมได้ยินอยู่เสมอว่าพี่ทำนุ (และคณะ) นิยมเสรีประชาธรรม (ฝ่ายแดงจำกัดเสรีประชาธรรม เราเคยอ้างอยู่เสมอซึ่งก็เป็นความจริง) จึงได้อุตสาหะใช้เวลา ความพิถีพิถันพิจารณา สมอบและเงินทองของหมู่บ้านร่วมสิบปี ทำกติกากองหมู่บ้านขึ้นมา ที่พี่ทำนุ (และคณะ) นิยมหลักเสรีประชาธรรมนั้น ผมก็นิยมด้วยอย่างจริงจัง ทุกวันนี้ในหมู่บ้านที่เจริญทั้งหลาย เขามักจะสนใจกับสิ่งแวดล้อมของมนุษย์ ซึ่งหากเป็นพิษ ก็จะเป็นภัยแก่มนุษชาติอย่างใหญ่หลวง เขาเกรงผลร้ายของวิทยาศาสตร์ เมื่อเรานำไปใช้ในทางที่ผิด เช่น กลิ่นไอ น้ำมันรถยนต์ ควันท่อจากโรงงาน การใช้สารเคมีในทางที่เป็นพิษแก่ลุ่มน้ำและดินป่าฟ้าเขา เป็นต้น สำหรับหมู่บ้านไทยเจริญของเราก็มีสิ่งแวดล้อมที่เป็นพิษอยู่เป็นอันมาก แต่ผมว่าอะไรก็ไม่ร้ายเท่าพิษของความเกรงกลัวซึ่งเกิดจากการใช้อำนาจขู่เข็ญ และการใช้อำนาจโดยพลการ (แม้ว่าจะใช้ในทางที่ถูก) เพราะความเกรงกลัวย่อมมีผลสะท้อนเป็นพิษแก่ปัญญา เมื่อปัญญาเป็นพิษแล้ว ในบางกรณีก็กลายเป็น

เป็นอัมพาตทำอะไรไม่ได้ บางกรณียิ่งร้ายไปกว่านั้น ปัญญาเกิดผิด
สำแดง อัดอั้นหนัก ๆ เข้าเกิดระเบิดขึ้น อย่างที่เกิดมีมาแล้วในหมู่-
บ้านอื่น ๆ หลายแห่ง ทุกวันนี้อ่านหนังสือพิมพ์แต่ละวันก็พบโดยทั่วไป

ภัยจากภายนอกหมู่บ้านไทยเจริญนั้น ผมเห็นด้วยกับพี่ท่านว่า
ต้องขจัดให้สิ้นไป แต่ถ้าหมู่บ้านของเรามีแต่การใช้อำนาจ ไม่ใช่สมอง
ไปในทางที่ควรเช่นที่บรรพบุรุษไทยเราเคยใช้มา จนสามารถรักษา
เอกราชได้มาช้านาน เมื่ออำนาจทำให้กลัว ทางชีวิตวิทยาท่านว่าไว้ว่า
เส้นประสาทบังคับให้หลับตาเสีย และเวลาหลับตานั้นแหละ เป็นเวลา
แห่งความหายนะ ปรปักษ์ของเราจะถือโอกาส เราหลับตาเมื่อใด เขา
ได้เปรียบเมื่อนั้น

อีกประการหนึ่ง ที่ผมเห็นว่าสำคัญมาก คือพี่ท่านก็หกลีบเศษ
ผมก็ใกล้จะหกลีบเข้าไปทุกที ต่างก็จะลาโลกกันไปไม่ช้า ผมก็มี
ความทะเยอทะยานเช่นเดียวกับพี่ท่าน ที่จะทิ้งโลกและหมู่บ้านไทย
เจริญไว้ให้ลูกหลาน เป็นโลกและหมู่บ้านที่น่าอยู่ มีความสงบสุข เป็น
ไทยสมชื่อ และเจริญสมหวัง ปัจจัยสำคัญของความเป็นไทยและความ
เจริญ คือ ความสามารถที่จะเปลี่ยนแปลงอะไรในหมู่บ้านของเราโดย
สันติวิธี และเป็นไปตามกติกา ถ้าเราทำได้เพียงเท่านั้น แม้จะไม่
สามารถทำอย่างอื่นได้มากนัก ผมว่าพี่ท่านจะมีบุญคุณแก่เยาวชน
ของเราอย่างเหลือหลาย

บางคนอาจจะตั้งปัญหาว่า เยาวชนทุกวันนี้ควรหรือที่จะส่ง-
เสริมให้มีสิทธิและเสรีภาพตามกติกาหมู่บ้าน น่าสนับสนุนละหรือ
ทุกวันนี้ความประพฤติของเยาวชนมักจะเลวทรามน่าหมั่นไส้ ผมเองก็
หมั่นไส้อยู่หลายครั้งหลายหน แต่พี่ท่านเองก็มอบหมายให้ผม
เกลือกกลั้วมากับเยาวชนเป็นเวลาหลายปี เมื่อผมพิจารณาด้วยความ
เที่ยงธรรมแล้ว ผมกลับรู้สึกภาคภูมิใจในเยาวชนของหมู่บ้านไทย
เจริญเรา แทนที่จะรู้สึกหมั่นไส้ เขาสงบเสงี่ยมเจียมตัว และคารวะ

พวกเรามากกว่า และผิดกับที่เห็นมาในหมู่บ้านอื่น ๆ ผมเห็นใจเยาวชนที่เขาได้รับการสั่งสอนจากพวกเราให้รักหลักประชาธรรม (ซึ่งก็ถูกต้อง) ให้รักและนิยมเสรีภาพในการคิด การพูด การเขียน และการสมาคม (ซึ่งก็ถูกต้องปรากฏในกติกาหมู่บ้านตลอดมาทุกกติกา) และเขานำเอาคำสั่งสอนของพวกเรานั้นเอง ไปประทับใจของเขา พอหมู่บ้านมีกติกาขึ้น เขาก็ดีใจ เพราะเป็นไปตามความคาดหวังของเขา ซึ่งตรงกับคำสั่งสอนของพวกเรา แต่กติกามีชีวิตอยู่ไม่นาน ก็ถูกปลิดไปโดยฉับพลัน และไม่มีอะไรให้ความหวังได้แน่นอนว่าจะคืนชีพกลับมากำหนดเมื่อใด ใครเล่าจะไม่เสียดาย ใครเล่าจะไม่ผิดหวัง เพราะเขาคาดหวังว่าจะได้มีส่วนร่วมในการสร้างสรรค์ความเจริญให้แก่ไทยเจริญตามกติกาของหมู่บ้าน แต่กระนั้นก็ตาม เยาวชนของเราก็ยังตั้งอยู่ในความสงบ พยายามข่มความกลัวบ้างเมื่อพูดจาขอร้องแก่พวกเรา เพราะเขายังเชื่อในเจตนาอันดีของคนปุ่นเรา อย่างนี้จะไม่เอ็นดูจะไม่เมตตากรุณา และภาคภูมิใจในเยาวชนของเราได้อย่างไร ?

ด้วยเหตุผลนานาประการที่ผมได้เรียนมาข้างต้น และด้วยความรักใคร่เคารพในพี่ท่านุ ผมจึงขอเรียนวิงวอน ให้ได้โปรดเร่งให้มีกติกาหมู่บ้านขึ้นเกิดโดยเร็วที่สุด ในกลางปี ๒๕๑๕ หรืออย่างช้าก็อย่าให้ข้ามปีไป โปรดอำนวยให้ชาวบ้านไทยเจริญมีสิทธิเสรีภาพตามหลักประชาธรรม สามารถเลือกตั้งสมัชชาขึ้นโดยเร็วอย่างที่พี่ท่านุได้ทำมาแล้ว ก็จะเป็นบุญคุณแก่ชาวบ้านไทยเจริญอย่างเหลือคณานับในปัจจุบันและอนาคตกาล

ด้วยความเคารพนับถือ

เข้ม เย็นยิ่ง

บันทึกประชาธรรมไทยโดยสันติวิธี

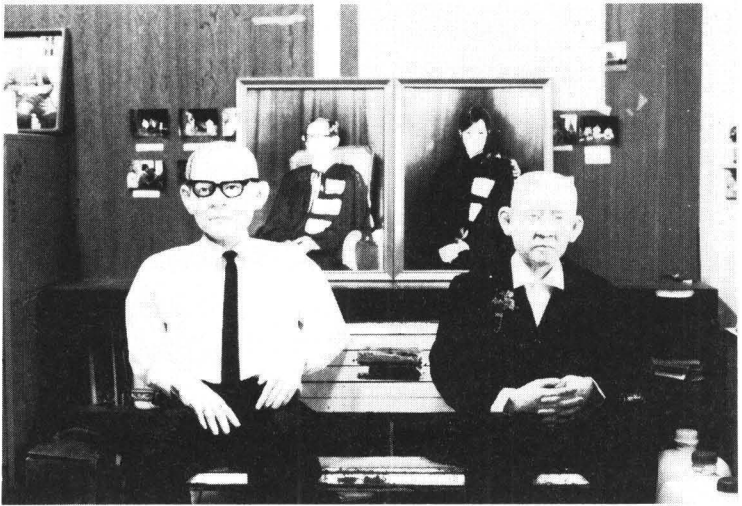
อนุสนธิของจดหมายนายเข้ม

นายเข้มเขียนจดหมายถึงนายท่าน เมื่อกุมภาพันธ์ปีนี้ เพราะเหตุหลายประการ บางประการได้กล่าวไว้ในจดหมายนั้นแล้ว แต่ยังมีเหตุจงใจอย่างอื่นอีก เช่น

ก. คนไทยที่ใฝ่เสรีภาพจำนวนมากอยากจะเขียน อยากจะพูด เพื่อเรียกร้องสิทธิเสรีภาพกลับคืนมาโดยเร็ว แต่ไม่สามารถร่วมกันแสดงออกมาได้ (ตัวอย่าง โปรดดูละครเรื่อง “เมื่อฉันสำเร็จความใคร่ด้วยตัวเอง ในอาณาจักรแห่งความกลัวที่ฉันฝันไป” ในคอลัมน์ปฏิกริยา ใน *สังคมศาสตร์ปริทัศน์* มีนาคม ๒๕๑๕ ซึ่งเป็นเรื่องจริง)

ข. หนุ่มสาวนิสิตนักศึกษาที่นิยมในสันติวิธีไม่สามารถแสดงความเห็นให้ประจักษ์ได้ มีหน้าซ้ำถูกปราบและถูกสะกดรอยตามทั่วไป ถ้าผู้รักสันติที่เป็นผู้แทนนิสิตนักศึกษาเหล่านี้ ถูกปราบและประณามหนักเข้า ผู้ที่มีหัวรุนแรงจะเฟื่องขึ้นในกลุ่มนิสิตนักศึกษา และอาจจะเกิดเรื่องร้ายขึ้นได้

ค. เหตุการณ์ภายในประเทศร้ายลงทุกที ไม่ว่าจะเป็นเรื่อง

ความสงบเรียบร้อย หรือการปกครอง เมื่อได้ยุบเลิกรัฐธรรมนูญแล้ว การบริหาร ๔-๕ สายก็ยังสับสนอลหม่าน ไม่มีท่าว่าจะแก้ปัญหาต่าง ๆ ได้โดยเร็ว

ง. ปัญหาการเมืองต่างประเทศรุนแรงเข้าทุกวัน การจำกัด เสรีภาพยิ่งจะก่ออุปสรรคในการคิดแก้ปัญหาที่ยิ่งขึ้น เพราะ ประชาชนประหนึ่งว่าไม่ใช่ธุระ มิได้มีส่วนร่วมในการพิจารณา เพื่อแก้ ปัญหาของชาติ ทั้ง ๆ ที่ปัญหาสำคัญนี้จะแก้ไขได้ด้วยความเป็นน้ำ หนึ่งใจเดียวกันทั่วประเทศ

ผมมีฐานะปานนี้ แก้ปานนี้แล้ว ถ้าไม่จับเรื่องและริเริ่ม จะคอย ให้ใครริเริ่มก็กระไรอยู่

ผมได้พูดได้เขียนเสมอว่า ตราบใดที่ยังไม่พ้นเกษียณอายุ ราชการ จะไม่ขอรับตำแหน่งการเมืองใด ๆ เป็นอันขาด การเขียน จดหมายนายเข้มไม่ใช่การขอรับตำแหน่งการเมือง แต่เป็นการใช้สิทธิ เสรีภาพของพลเมืองไทยผู้หนึ่ง

ส่วนที่มีผู้เห็นว่า จะหาเสียงจากนิสิตนักศึกษา นั้น จำเป็นละหรือที่จะหาเสียง ? จำเป็นละหรือที่จะต้องตอบมากไปกว่านี้ ?

ความสำคัญยิ่งของสันติวิธี

ถ้ายึดมั่นในหลักประชาธิปไตยแล้ว ไม่มีวิธีอื่นใดเพื่อได้มาซึ่งประชาธิปไตยนอกจากสันติวิธี

การใช้อาวุธขู่เข็ญประหัตประหารกันเพื่อประชธรรมนั้น แม้จะสำเร็จอาจจะได้ผลก็เพียงชั่วคราวช่วยยาม จะไม่ได้ประชธรรมถาวร เมื่อฝ่ายหนึ่งใช้อาวุธแล้ว อีกฝ่ายหนึ่งแพ้ ก็ยอมคิดใช้อาวุธโต้ตอบ เมื่ออาวุธปะทะกันแล้วจะรักษาประชธรรมไว้ได้อย่างไร ตัวอย่างมีทั่วไปในอาฟริกา เอเชีย อเมริกาใต้ และผู้ที่สมคบกันใช้อาวุธแสวงอำนาจนั้น ภายหลังก็มักจะแตกแยกกันเพราะชิงอำนาจกัน ใช้อาวุธต่อสู้ซึ่งกันและกันอีก ไม่มีที่สิ้นสุด

สันติวิธีเพื่อประชธรรมนั้น เมื่อใช้กับฝ่ายที่มีอาวุธ ก็ไม่แน่ว่าจะกระทำสำเร็จ และแม้จะสำเร็จก็ต้องใช้เวลานาน เช่น มหาตมา คานธีใช้กับอังกฤษ ต้องระงำลำบาก ต้องมานะอดทนเด็ดเดี่ยว ต้องอาศัยความกล้าหาญมากกว่าผู้ที่ใช้อาวุธ เพราะมือเปล่าต้องเผชิญกับอาวุธ

สมมุติว่า เราบ่กใจท้อเสียก่อนว่าสันติวิธีจะไม่สามารถนำประชธรรมมาได้ (ความจริงไม่น่าท้อเสียก่อน) สมมุติว่าไม่มีหวังสำเร็จก็น่าคิดว่าควรจะทำ หรือควรจะพูดควรเขียนเพื่อเสรีภาพ หรือสำหรับผม แม้จะไม่มีหวังสำเร็จ ก็อดเขียนอดพูดไม่ได้ มิฉะนั้นแล้วจะคับใจเหลือประมาณเพราะขัดหลักการในใจ จะเสียตายโอกาส จะมองหน้าเพื่อนฝูง พี่น้อง ลูกหลาน ลูกศิษย์ไม่ได้

ชาวรัสเซียเพียงหยิบมือที่คัดค้านรัฐบาลโซเวียตที่กำลังจัดเสรีภาพนักเขียนและศิลปิน และที่ยกทัพเข้าย่ำยีเชโกสโลวาเกีย นั้น

เขาไม่ได้คาดหวังว่าจะทำสำเร็จได้ผล แต่เขาก็ทำ เมื่อถูกจับขึ้นศาล เขาแถลงว่า “พวกข้าพเจ้าทราบตระหนักดีว่า จะถูกจับและฟ้องด้วยข้อหาเท็จ ด้วยการปลุกพยานเท็จ (เขาใช้สันติวิธีประท้วง แต่ถูกหาว่าก่อการจลาจล) และทราบล่วงหน้าแล้วว่า จะต้องโทษหนักและทารุณเพียงใด (ถูกส่งเข้าค่ายกักกันและให้ทำงานหนักคนละหลาย ๆ ปี) แต่พวกข้าพเจ้าก็จำเป็นที่จะแสดงให้โลกทราบว่า ในโซเวียตรัสเซียยังมีราษฎรหลายคนที่ไม่ชอบให้รังแกเชกโกสโลวาเกีย” ทุกวันนี้ก็ยังมีผู้ประท้วงรัฐบาลโซเวียตอยู่ และมีหนังสือพิมพ์ใต้ดิน เช่น *Diary of Current Events* ออกเผยแพร่ทางลับอยู่ทั่วไป

ผู้รักเสรีภาพในยุโรป อาฟริกา อเมริกาใต้ และเอเชีย ยังยืนหยัดป้องกันสิทธิเสรีภาพด้วยสันติวิธีอยู่เป็นอันมาก ไม่ว่าจะมีความหวังสำเร็จหรือไม่

สรุปความว่า สันติวิธีเป็นวิธีเดียวเพื่อประชาธรรมถาวร คงต้องใช้เวลานาน คงต้องเสียสละ คงต้องกล้าหาญเด็ดเดี่ยวเป็นพิเศษ คงเป็นที่เย้ยหยันของผู้อื่น แต่ถ้ามันในหลักการจริง ความมานะอดทน ย่อมตามมาเอง

วิธีสันติ

จุดหมายปลายทาง คือสิทธิเสรีภาพของประชาชนทางการเมือง ซึ่งเราเรียกว่าประชาธรรม คือธรรมเป็นอำนาจ ไม่ใช่อำนาจเป็นธรรม (ประชาธิปไตยเดี๋ยวนี้ใช้กันจนเพ้อความหมายไป) บ้านเมืองที่มีประชาธรรมนั้นมีชื่อมีแปะ ไม่ใช่ปกครองกันตามอำเภอใจของกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง

ประชาธรรมย่อมสำคัญที่ประชาชน ถ้าประชาชนส่วนใหญ่ไม่ต้องการประชาธรรม ก็ย่อมไม่มีทางที่ใครจะหยิบยื่นให้

ฉะนั้นจุดเริ่มต้นและจุดหมายสุดท้าย คือประชาชนชาวไทย

ภาพวาดโดยชัย ราชวัตร
เมื่อวันที่ ๒๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๒๖
ตั้งอยู่ที่ห้องอนุสรณ์ป่วย อังภากรณ์
ณ อาคารวิจัย
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ศูนย์รังสิต

สิทธิเสรีภาพของประชาชนไทย

ในบรรดาประชาชนนั้น ไม่ว่าจะแห่งใด ย่อมมีผู้นำ ในกรณีนี้คือ ผู้ที่ได้สำนึกแล้วในสิทธิเสรีภาพ และใครเล่าที่ได้สำนึกเช่นนี้ ถ้าไม่ใช่ ผู้ที่ได้มีวาสนาได้รับการศึกษา ทั้งภายในและภายนอกประเทศ เมื่อมี วาสนาถึงเพียงนี้ก็ย่อมต้องมีหน้าที่ความรับผิดชอบมากกว่าผู้อื่น การ นำไม่ใช่เป็นสิทธิหรืออภิสิทธิ์ แต่เป็นหน้าที่

วิธีการแยกได้เป็นสองระยะ

๑. วิธีระยะยาว

๑.๑ พยายามพูด เขียน เรียกร้องสิทธิเสรีภาพของมนุษย์ อย่า ให้ประทีปดับ ถ้ามืดไปนาน ๆ จะสืมเลื่อนกันได้ง่าย

๑.๒ แต่ละคนที่รักเสรีภาพ พยายามปฏิบัติหน้าที่การงานของ ตนให้ดีเด่นด้วยความซื่อสัตย์สุจริต อย่าให้มีมลทิน ทำประโยชน์ให้ แก่คนหนุ่มมากทั้งในชนบทและในเมือง จะเป็นที่รักเคารพและศรัทธา

แก่ประชาชนเอง แม้ว่าจะลำบากและใช้เวลานาน

๑.๓ การรักษาประชธรรมนั้น ป้องกันง่ายกว่าแก้ เมื่อมีรัฐธรรมนูญเมื่อใด รวบรวมกันเป็นปึกแผ่น เป็นสมาคม เป็นชุมนุม เพื่อสงวนรักษาและป้องกันรัฐธรรมนูญ มิให้ใครยุบเลิกไปอีก การป้องกันรัฐธรรมนูญมิใช่หมายความว่า แก่รัฐธรรมนูญไม่ได้ เปลี่ยนแปลงแก้ไขได้ แต่ต้องเป็นไปโดยชอบธรรมและสันติวิธีแห่งกฎหมาย

๑.๔ หากเกิดกรณีที่จำเป็นจำเป็นต้องป้องกันรัฐธรรมนูญ เมื่อผู้รักเสรีภาพเป็นที่เชื่อถือเคารพของประชาชนได้รวบรวมกันเป็นปึกแผ่น ดังกล่าวแล้ว ก็ย่อมจะหาวิธีอันสันติได้รับความสนับสนุนจากประชาชนสามารถป้องกันเหตุร้าย เช่น การยึดอำนาจด้วยอาวุธ เป็นต้น ได้โดยง่าย สมมุติว่าผู้รักเสรีภาพเหล่านั้นเป็นข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ เป็นศาสตราจารย์ที่มีชื่อเสียง เป็นพ่อค้าที่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม เป็นนักวิทยาศาสตร์สำคัญ เป็นจิณตกวี เป็นศิลปินเอก ฯลฯ รวมกันมีจำนวนมากพอ ใช้สันติวิธี ไม่ร่วมมือกับผู้ที่ใช้อำนาจจะเลิกล้มรัฐธรรมนูญ ก็คงจะได้ผลดีกว่าที่ต่างคนต่างนั่งนอนงอมืองอเท้า ให้เสื่อมสิทธิเสรีภาพไป

๑.๕ ข้อที่ควรระวังคือ ผู้รักเสรีภาพที่มีการศึกษาสูงนั้นมักจะแตกสามัคคีกันง่าย เท่าที่ได้มีการปกครองระบบรัฐสภามาก็สี่สิบปี ล้มลุกคลุกคลานตลอดมา เพราะเหตุสำคัญเหตุหนึ่ง คือความแตกสามัคคีในบรรดาผู้ใฝ่เสรีภาพ มักจะทะเลาะโกรธเคืองกันในเรื่องเล็กน้อย มีการปะทะกันส่วนตัวทั้งทางคารมและการกระทำ ทั้ง ๆ ที่ใฝ่เสรีภาพอยู่ด้วยกัน ฉะนั้นขอให้ผู้ใฝ่เสรีภาพทั้งหลายปรองดองกัน ผันผ่อนหย่อนตามกันบ้างเพื่อประโยชน์ในหลักใหญ่ คือการแสวงและสงวนสิทธิและเสรีภาพ

๑.๖ ถ้าใครกระทำได้ดังที่ได้กล่าวมาแล้ว ยังพลาดพลั้งไปอีก ก็ควรคิดเสียว่าการได้มาซึ่งของดี คือสิทธิเสรีภาพนั้น ต้องลำบากจึงจะ

สำเร็จ และกลับกัน เมื่อลำบากแล้วได้มาต้องเป็นของดีแน่ เมื่อพลาดไปแล้วก็ต้องเริ่มกันใหม่ มานะก่อให้เกิดสำเร็จ (คนอายุเกิน ๕๐ อย่างผม คงจะไม่มีวาสนาเห็นประชากรมอันแท้จริงในประเทศไทย แต่คนที่ไม่เกิน ๕๐ คงจะมีหวัง)

๒. วิธีในปัจจุบัน

๒.๑ แต่ละกลุ่มของผู้รักเสรีภาพคงจะอยู่ห่างไกลกันบ้าง แต่ก็ควรจะมีสัมพันธติดต่อกันอยู่เสมออย่าให้ขาดสาย เพื่อให้ทราบกันและกันว่าใครบ้างคิดอย่างเดียวกัน จะได้แลกเปลี่ยนทัศนะกันได้เสมอ

๒.๒ แต่ละกลุ่มของผู้รักเสรีภาพควรศึกษาภาวะและข้อเท็จจริง ความเคลื่อนไหวภายในประเทศไทยอยู่เสมอ

๒.๓ ในการแลกเปลี่ยนข่าวสารภาวะและทัศนะความคิดเห็นกันหลาย ๆ กลุ่มคงจะต้องอาศัยมีศูนย์กลางเพื่อสัมพันธกันได้สะดวก คงจะตกลงกันหาศูนย์กลางได้ไม่ยากนัก

๒.๔ เพื่อให้ প্রতিปแห่งเสรีภาพคงส่องสว่างอยู่ตลอดไปไม่เลือนราง แต่ละคน แต่ละกลุ่ม ควรจะเขียนและพูดเรียกร้องประชาธิปไตยให้ได้มาโดยเร็วที่สุด โดยไม่ขาดสาย (ผมจะเขียนอยู่เรื่อย ๆ ใครจะเขียนหรือไม่ไม่สำคัญ แต่ถ้าช่วยกัน ผลัดกันเขียน ก็จะมีน้ำหนักมากขึ้น) และควรจะศึกษาว่ารัฐธรรมนูญที่เราจะได้มาในอนาคตนั้น ควรจะมีรูปและสาระอย่างไรจึงจะเข้าหลักประชาธรรม ความคิดเห็นที่ได้จากการศึกษานั้น ก็ควรเผยแพร่ให้ทราบกันโดยเปิดเผย

๒.๕ ผู้ที่ใฝ่เสรีภาพทุกคน ทุกกลุ่ม ควรจะช่วยซึ่งกันและกันในกรณีที่มีผู้ใดผู้หนึ่งถูกประทุษร้าย หรือจำกัดเสรีภาพ เนื่องด้วยการกระทำเพื่อเสรีภาพประชาธรรม การช่วยซึ่งกันและกันเช่นนี้ย่อมจะต้องร่วมกันเป็นจำนวนมากพอ จึงจะสามารถทำให้เกิดผลได้ทั้งทางตรงคือช่วยได้จริง และทางอ้อม คือช่วยให้เกิดมติมหาชน มีเมตตาแก่ผู้ที่

ได้ทุกข์ กรณีจะเป็นอย่างไรก็ตาม การช่วยเหลือนี้ควรเป็นไปโดย สันติวิธี

ข้อความต่าง ๆ ในบันทึกนี้ เขียนขึ้นเพื่อเสนอเป็นความเห็น สำหรับพิจารณากัน ใครไม่เห็นด้วยในสาระสำคัญ ก็ไม่จำเป็นต้อง เชื่อถือหรือปฏิบัติตาม รายละเอียดต่าง ๆ นั้นแก้ไขเปลี่ยนแปลงได้ แต่หลักการที่ขอยึดมั่นเปลี่ยนไม่ได้ คือสันติวิธีเพื่อประชาธรรม

เคมบริดจ์ สหราชอาณาจักร

๒๗ เมษายน ๒๕๑๕

มหาวิทยาลัยกับสังคมไทย

ประโยชน์ของมหาวิทยาลัย

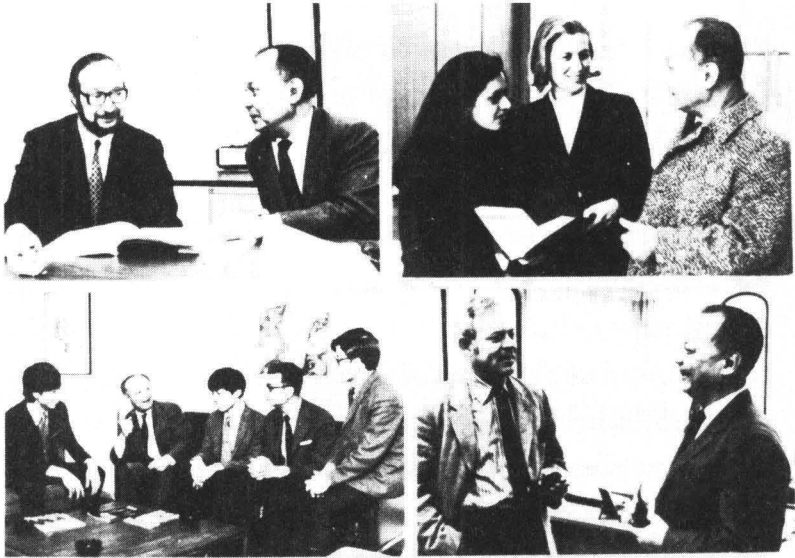
โบราณท่านเปรียบวิชาว่าเป็นทรัพย์ ถ้าเราเชื่อกันจริง ๆ ว่าสังคมที่จะอยู่ได้ด้วยความสุขความเจริญนั้นควรจะมีการกระจายเฉลี่ยทรัพย์ให้ทั่วถึงกัน อย่าให้ใครจนจนเกินไป และอย่าให้ใครมั่งมีจนเกินไป แล้วสังคมนั้นก็ควรจะมีหน่วยงานการศึกษาให้ประชาชนได้รับวิชาโดยทั่วถึงกัน หรืออีกนัยหนึ่ง การศึกษาประชาชนบาลชั้นประถมและการศึกษาชั้นมัธยม ย่อมมีความสำคัญมากกว่าการศึกษาชั้นอุดม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสังคมไทยซึ่งคนมีวาสนาได้เรียนชั้นอุดมจำนวนน้อยนัก ไม่ถึงหนึ่งในพันของคน que เข้าเรียนชั้นประถมปีที่ ๑ ข้อนี้ได้รับการยืนยันจากนักเศรษฐศาสตร์ ซึ่งวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างการลงทุนเพื่อการศึกษา และผลที่จะได้รับจากการศึกษาในระดับต่าง ๆ เช่น ศาสตราจารย์มาร์ก เบลา ก็ได้วิเคราะห์เรื่องการศึกษาของไทยสำหรับสภาการศึกษาแห่งชาติ เมื่อ ๓-๔ ปีก่อน และได้แสดงผลของการวิเคราะห์ไว้โดยชัดเจนว่าผลได้จากการศึกษาชั้นประถมเป็นสูงสุด และผลได้จากชั้นมหาวิทยาลัยต่ำสุด

ที่กล่าวมาข้างต้น มิได้หมายความว่าเลยไปจนถึงจะแนะนำให้สังคมไทยเลิกสนับสนุน หรือลงทุนในการศึกษาชั้นอุดม เพราะแม้ว่าจะได้ผลน้อยกว่าการศึกษาชั้นอื่น ๆ ก็เป็นเรื่องที่สำคัญมากพอที่สังคมจะต้องลงทุนสนับสนุนต่อไป แต่ต้องการจะชี้ให้เห็นว่า ความสำคัญของมหาวิทยาลัยนั้นมิใช่ความสำคัญที่สูงสุด ถ้ามหาวิทยาลัยต้องการให้สังคมลงทุนสนับสนุนต่อไป มหาวิทยาลัยจะต้องพิสูจน์ให้เห็นประจักษ์กันว่าจะทำประโยชน์ให้สังคมได้จริง ๆ และจะต้องดำเนินการทำประโยชน์ให้แก่สังคมอยู่เสมอ

ประโยชน์ของมหาวิทยาลัยต่อสังคม เป็นประโยชน์ชนิดที่สถาบันประเภทอื่นไม่สามารถทำได้มีอยู่หลายประการ คือ การสอนวิชาชั้นสูง การศึกษาวิจัย เพื่อให้วิชาก้าวหน้า และเป็นวิชาที่สังคมจะนำไปใช้ได้ การปฏิบัติงาน และเป็นที่ปรึกษาทางราชการ และทางวิสาหกิจเอกชน การเกิดทุนรักษาคุณธรรมในสังคม เป็นต้น ในบทความนี้จะได้ขยายความประโยชน์ต่าง ๆ นี้เป็นลำดับไป

หน้าที่สอน

หน้าที่ของมหาวิทยาลัยที่เห็นได้ชัด คือสอนนิสิตนักศึกษาให้มีวิชาชั้นสูง ให้มีความรู้ ความสามารถสนองความต้องการของสังคม สังคมไทยเป็นสังคมที่ล่าหลังทางเศรษฐกิจ หรือที่เรียกว่าด้อยพัฒนา เราพยายามพัฒนาเศรษฐกิจและการสังคมด้วยวิธีวางแผนพัฒนา ระยะเวลา ๓ ปี ๕ ปี ๖ ปี แล้วแต่กรณี ความต้องการผู้มีความสามารถทางวิชาการเพื่อรับราชการและประกอบธุรกิจเอกชนนั้น ย่อมมีอยู่เป็นอันมาก และมีอยู่ทุกแขนงวิชา ประเทศด้อยพัฒนาที่เคยเป็นเมืองขึ้นของประเทศอื่นมาก่อน ย่อมขาดแคลนผู้มีวิชาชั้นสูงเห็นได้ชัด เพราะแต่ก่อน ต้องอาศัยคนของชาติที่ครอบครองตนทำหน้าที่เหล่านี้ แม้แต่ประเทศไทยเอง แต่ก่อนก็ต้องอาศัยชาวต่างประเทศ

กับศิษย์และชาวต่างประเทศ ขณะไปสอนที่ Woodrow Wilson School
มหาวิทยาลัยปรินซ์ตัน รัฐนิวเจอร์ซีย์ สหรัฐอเมริกา เมื่อปีพ.ศ. ๒๕๑๓

เป็นอันมากมาบริหารงานและเป็นที่ปรึกษา แม้ปัจจุบันนี้ก็ยังคงต้องการ
ความช่วยเหลือด้านนี้จากต่างประเทศอยู่ ยังมีแผนพัฒนาลงทุนใน
เกษตรกรรม การคมนาคม อุตสาหกรรม การพลังงาน ฯลฯ ตามวิชา
การและเทคนิคสมัยใหม่ก็ย่อมยิ่งจำเป็นต้องผลิตผู้มีวิชาชั้นสูงมาใช้
งานมากขึ้น

บทบาทของมหาวิทยาลัยในการสอนและผลิตบัณฑิตนั้น เป็น
เรื่องที่จะต้องขยายความอีกมาก จะขอยกไปอภิปรายให้ละเอียดยิ่งขึ้น
ในตอนหลัง

หน้าที่วิจัย

อาจารย์ (และนักศึกษาชั้นปริญญาสูง) ในมหาวิทยาลัย นอก

จากจะทำหน้าที่สอนนักศึกษาแล้ว จำเป็นต้องฝึกฝนวิชาของตนให้ลึกซึ้งกว้างขวางก้าวหน้าให้ทันสมัยอีกด้วย เพราะวิชาในโลกนี้ไม่หยุดนิ่งอยู่กับที่ ต้องก้าวหน้าอยู่เสมอ ยิ่งสมัยนี้วิทยาศาสตร์และสังคมศาสตร์เจริญอย่างรวดเร็ว แตกต่างกับเมื่อ ๑๐-๒๐ ปีก่อนอย่างผิดตาจริงอยู่อาจารย์ในมหาวิทยาลัยไทยมีเครื่องมือ ห้องสมุด ห้องปฏิบัติการทดลองไม่ได้สมบูรณ์เพราะประเทศและมหาวิทยาลัยของเราจนกว่าเขาและวิทยาการสมัยใหม่เราก็เริ่มทีหลังเขา ที่จะหวังให้อาจารย์ไทยในเมืองไทยคิดค้นอะไรขึ้นใหม่ให้ได้ผลเลิศลายนั้น คงจะหวังได้ยาก (แต่ก็เป็นไปได้เหมือนกัน)

ถึงกระนั้นการที่อาจารย์ในมหาวิทยาลัยไทยพยายามฝึกฝน ขวนขวายอ่านและสดับตรับฟัง เพื่อทราบวิชาในสาขาของตนนั้นในโลกภายนอกได้ก้าวหน้าไปในลักษณะใด และนำมาถ่ายทอดให้นักศึกษาของตนได้รับทันกาลสมัย ก็นับได้ว่าเป็นงานวิจัยที่มีประโยชน์จริง ๆ ได้สถานหนึ่ง แต่ขอบฟ้าของการวิจัยมิใช่จะแคบเพียงเท่านั้น วิชาความรู้ที่ผู้อื่นในประเทศอื่นเขาสามารถคิดค้นใหม่ ๆ ได้นั้นส่วนมากใช้ได้แต่ในประเทศอื่น จะนำมาใช้ในประเทศไทยก็ต้องดัดแปลงเพิ่มเติมในรายละเอียดบ้าง ในสาระสำคัญบ้าง ฉะนั้นงานวิจัยของอาจารย์ไทยที่อาศัยผลงานของผู้อื่นนำมาดัดแปลงให้ใช้ประโยชน์ในภาวะของเมืองไทย ก็ย่อมเป็นงานวิจัยที่มีคุณค่าต่อสังคม และโลกแห่งวิชาการเป็นอย่างดี ที่กล่าวนี้หมายถึงวิชาทุกด้าน วิทยาศาสตร์ สังคมศาสตร์ และมนุษยศาสตร์ ศิลปะ วรรณคดี ฯลฯ

งานวิจัยของอาจารย์อาจจะมีความมุ่งหมายได้หลายอย่าง เท่าที่ได้กล่าวมาแล้ว ได้กล่าวถึงงานที่มุ่งหมายผดุงความรู้เฉพาะสาขาวิชาที่อาจารย์สันทัด แต่อาจารย์อาจจะนำความรู้หลาย ๆ สาขาวิชามาผสมผสานกัน เป็นแบบพหุสาขาวิชา (multi-discipline) ข้อนี้เป็นเรื่องสำคัญมาก เพื่อจะทำประโยชน์ให้สังคม เพราะเหตุการณ์

ต่าง ๆ ในสังคม แท้จริงนั้นมักจะมีสาเหตุสืบเนื่องกันมาหลายทาง เศรษฐกิจ สังคม การปกครอง ปรัชญา และประวัติศาสตร์ เป็นอาทิ โครงการพัฒนาประเทศจะมุ่งพิจารณาแต่ในแง่เศรษฐศาสตร์ย่อมบกพร่องได้ง่าย เพราะบางทีความเจริญทางเศรษฐกิจก่อให้เกิดปัญหาทางสังคมและทางการเมืองได้ ด้วยเหตุฉะนั้นความรู้แบบพหุสาขาวิชาจึงสำคัญยิ่งนักสำหรับอาจารย์สังคมศาสตร์ ในด้านวิทยาศาสตร์ก็เช่นเดียวกัน ความรอบรู้ซึ่งเกิดจากงานวิจัยจึงเป็นช่องทางสำคัญ ที่มหาวิทยาลัยจะบำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคมได้ไม่ควรละเลย

ถ้าอาจารย์ทุกคนทำงานวิจัยแต่ในด้านประยุกต์เพื่อนำไปใช้ประโยชน์โดยตรง และทันทีสำหรับสังคม ผมก็คิดว่าไม่พอเพราะไม่ว่าจะเป็นวิชาสาขาใด ก่อนที่จะนำความรู้ไปประยุกต์เป็นเรื่องจริงจึงได้ นั้น จำต้องมีความรู้จริงทางทฤษฎีพื้นฐาน จึงจะนำไปใช้เป็นคุณหนักแน่นได้ อีกประการหนึ่งวิชาชั้นสูงในโลกนี้ปราศจากขอบเขตยากที่จะกำหนดแน่นอนแต่ต้นได้ว่า ทฤษฎีหรือความคิดเบื้องต้นอันใดจะนำไปใช้ได้ผลจริงหรือไม่ ฉะนั้นงานวิจัยทางทฤษฎีย่อมมีประโยชน์เสมอ อาจารย์บางคนสนใจทางทฤษฎีมากกว่าวิชาประยุกต์ก็ควรจะทำการศึกษาตามแนวที่ตนถนัด งานวิจัยทฤษฎีนี้ต้องอาศัยความสามารถชุดคู่ตั้งปัญหาต่าง ๆ นานา บางเรื่องก็มีลักษณะเป็นเส้นผมบังภูเขา และต้องอาศัยความคิดที่มีแนวแตกต่างไปจากสามัญสำนึก ความสามารถใช้วิจารณ์ญาณทั่วถึงข้อที่มหาชนรับรองกันอยู่เดิมอย่างไม่มีลุ่มหลุมตานั้น เป็นข้อสำคัญในการวิจัยทฤษฎี งานวิจัยชนิดนี้และคุณวุฒิชนิดนี้ย่อมทำประโยชน์ให้แก่สังคมได้

งานวิจัยดังกล่าวมาข้างต้นนั้น นอกจากอาจารย์จะเป็นผู้กระทำแล้ว นักศึกษาในชั้นปริญญาโทและเอกก็มีหน้าที่ และสามารถกระทำด้วย การเปิดสอนชั้นปริญญาสูง ๆ ในมหาวิทยาลัยไทยจึงมีเหตุผลสนับสนุนได้ด้วยเหตุนี้

หน้าที่ปฏิบัติและให้คำปรึกษา

อาจารย์มหาวิทยาลัยอาจทำประโยชน์โดยตรงแก่สังคมโดยเข้าไปปฏิบัติงานในราชการหรือในองค์การเอกชน ใช้ความรู้สติปัญญาที่ได้ฝึกฝนแล้วเป็นประโยชน์ได้ ในบางประเทศเขาใช้วิธีแลกเปลี่ยนคนทำงานกันระหว่างมหาวิทยาลัยกับหน่วยงานรัฐบาล เป็นระยะเวลาหนึ่ง เช่น เอาอาจารย์ไปทำงานในกระทรวงทบวงกรม และเอาเจ้าหน้าที่ในกระทรวงทบวงกรมไปทำงานเป็นอาจารย์ชั่วคราว จะเป็น ๑ ปี หรือนานกว่านั้นก็ได้อีก ๑ ปีอาจจะสั้นไป ที่เหมาะตามสภาพของเมืองไทยควรจะเป็น ๒ หรือ ๓ ปี ในประเทศอเมริกา ประธานาธิบดีแทบทุกสมัยในระยะ ๔๐ ปีที่แล้วมา มักจะเรียกใช้อาจารย์มหาวิทยาลัยไปช่วยบริหารกิจการ หรือเป็นที่ปรึกษารัฐบาล อยู่เนือง ๆ ในองค์การระหว่างประเทศ ไม่ว่าจะเป็นสหประชาชาติ องค์การศึกษาศาสตร์และวัฒนธรรม องค์การแรงงานระหว่างประเทศ ธนาคารโลก กองทุนการเงินระหว่างประเทศ องค์การอาหารและเกษตร หรือคณะกรรมการเศรษฐกิจแห่งเอเชียตะวันออกเฉียง เขาเชิญอาจารย์ไปปฏิบัติงาน หรือประชุมสัมมนา หรือเป็นที่ปรึกษาทั่วไป หรือพิจารณาปัญหาเฉพาะเรื่อง หรือให้ร่วมคณะสำรวจเรื่องต่าง ๆ อยู่เสมอ

ในบางประเทศ เมื่อจะมีข้อดำริวางนโยบายใหม่ในเรื่องต่าง ๆ เขามิชอบธรรมเนียมที่ดี คือตั้งคณะกรรมการพิเศษขึ้นศึกษาเรื่องแล้วเสนอแนะคณะกรรมการดังกล่าว ในสหราชอาณาจักรเรียกว่า Regal Commission ในกรณีเช่นนี้แทบทุกกรรมการ จะมีอาจารย์เข้าไปแทรกเป็นยาดำเสมอ ในประเทศที่มีเรื่องพิพาทเกี่ยวกับค่าจ้างแรงงานบ่อย ๆ เขามักตั้งคณะตุลาการพิเศษขึ้นพิจารณาวินิจฉัยฐานคนกลาง อาจารย์มหาวิทยาลัยก็มักจะได้รับเชิญให้เป็นตุลาการเพราะเหมาะที่จะเป็นคนกลางไกลเกลี่ย

ทางด้านธุรกิจเอกชน บริษัทอุตสาหกรรมพาณิชย์กรรมต่าง ๆ รวมทั้งสมาคมพ่อค้า และสมาคมนักอุตสาหกรรมในยุโรปและอเมริกา ได้ใช้อาจารย์มหาวิทยาลัยเป็นผู้ทดลองค้นคว้าในห้องปฏิบัติ เป็นที่ปรึกษา เป็นกรรมการ อนุกรรมการในสมาคมดังกล่าว นำสังเกตว่า ในประเทศเหล่านี้และในออสเตรเลีย นิวซีแลนด์ เมืองใดมีการผลิตสินค้าประเภทใด มหาวิทยาลัยที่ตั้งอยู่ในเมืองนั้นมักจะมี ความเชี่ยวชาญสั่งกัดในวิชาที่เกี่ยวกับสินค้านั้น ๆ ไม่ว่าจะเป็นเกษตรกรรม หรืออุตสาหกรรมรองเท้า อุตสาหกรรมเหล็ก อุตสาหกรรมไฟฟ้า อุตสาหกรรมสร้างเครื่องบิน ทั้งนี้ก็เพราะนักศึกษาเรียนวิชาเหล่านั้น แล้วก็เข้าทำงานในห้องถิ่นได้เลย และอาจารย์ก็ได้ช่วยงานในห้องถิ่น ได้สะดวก วิชาที่แตกงานได้ง่ายเพราะอยู่ใกล้ของจริง และวิชากิจต่าง ๆ ก็สนใจสนับสนุนมหาวิทยาลัยที่ทำประโยชน์ให้แก่ตน เป็นการเกื้อกูลซึ่งกันและกันได้ผลดีด้วยกันทุกฝ่าย

ในความสัมพันธ์เกื้อกูลซึ่งกันและกันระหว่างชุมชนกับมหาวิทยาลัยนี้ อาจารย์มหาวิทยาลัยอาจจะได้รับประโยชน์ทางการเงิน เป็นรายได้เพิ่มเติมเงินเดือนประจำ ซึ่งก็เป็นเรื่องสำคัญพอใช้สำหรับมหาวิทยาลัยซึ่งส่วนมากเงินเดือนอาจารย์มักจะต่ำกว่าราชการ หรือ วิชากิจเอกชน แต่ที่สำคัญกว่านั้นคือ วิชาและประสบการณ์ที่ อาจารย์จะนำมาสอนศิษย์นั้นเป็นวิชาทันสมัยและเกี่ยวข้องกับชุมชน นำไปใช้ได้ทันทีตามความต้องการของชุมชน มิใช่เป็นการสอนโดยเพียงแต่เปิดตำรา (บางที่ไม่เปิดด้วยซ้ำ) แล้วสอนไปตามบุญตามกรรม ทางราชการและชุมชนแล้วก็ได้ประโยชน์จากอาจารย์ ไม่ว่าจะเป็นการช่วยงานประจำหรือเพียงเป็นครั้งคราวเพราะมีโอกาสดำฟัง ได้รับความคิดเห็นอันเป็นอิสระ นอกเหนือไปจากความคิดของผู้ที่ทำงานจำเจ เสมือนหนึ่งห้องปิดประตูหน้าต่างไว้จนอากาศอับเฉา ได้เปิดช่องลมให้กระแสนสดชื่นระบายอากาศ และบรรยากาศเหมาะแก่ความเจริญ

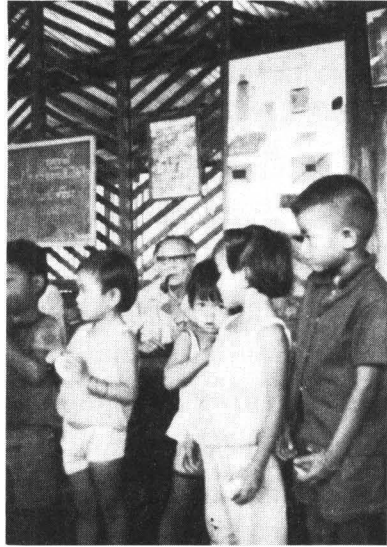
ของงานไม่ว่าชนิดใด

หน้าที่ในฐานะปัญญาชน

ทุกวันนี้ เรามักจะบ่นเรื่องความเสื่อมของศีลธรรมจรรยาและคุณค่าทางวัฒนธรรม บ่นว่าคนเราตั้งแต่ผู้น้อยไปถึงผู้ใหญ่ในราชการ มักไม่ตั้งอยู่ในสุจริตธรรม การบ่นเช่นนี้บ่นกันทุกคน ชาวบ้านร้านตลาดจนถึงผู้ใหญ่ก็บ่น อาจารย์มหาวิทยาลัยก็บ่น บางทีการบ่นนั้นก็ไม่นำไปสู่การคิดอ่านแก้ไขปัญหาเลย

ในสมัยก่อน ๆ เรื่องศีลธรรมเสื่อม ฯลฯ ก็มีอยู่เหมือนกัน แต่อย่างน้อยเมื่อรุ่นผมเด็ก ๆ ก็ยังสามารถมองเห็นว่ามีผู้พยายามดำรงชีวิตให้เป็นตัวอย่างที่ดีได้ เริ่มตั้งแต่ผู้ใหญ่ภายในครอบครัว ครูและอาจารย์ตั้งแต่ชั้นประถมขึ้นไป พระภิกษุสงฆ์ตั้งแต่ชั้นพระราชาคณะลงมา บำเพ็ญพรหมจรรย์ถือศีล มีสมณะให้ชาวบ้านเห็น และถือเป็นบรรทัดฐาน ผู้ใหญ่ในราชการก็มีเรื่องมิดีมีร้ายให้ชาวบ้านลือกันบ้างแต่ไม่บ่อยนัก จะเห็นได้ว่าเรื่องศีลธรรม คุณธรรมแห่งชีวิต และอุดมคติแห่งชุมชนนั้น หาใช่เป็นเรื่องที่จะบ่น หรืออภิปราย หรือสัมมนากันอย่างเดียวไม่ เป็นเรื่องที่จะเกิดทุนได้ด้วยความประพฤติกและการกระทำเป็นเยี่ยงอย่างกันมากกว่า เฉพาะอย่างยิ่งหน้าที่นี้ควรจะตกอยู่ที่ผู้มีอำนาจและผู้มีปัญหา อาจารย์มหาวิทยาลัยจัดว่าเป็นผู้ทรงปัญญา จึงมีหน้าที่เป็นสำคัญด้วย

ในชุมชนใดชุมชนหนึ่ง สิ่งที่เหนียวรั้งใจและการประพฤติกของคนย่อมได้แก่จารีต ประเพณี คำสั่งสอน และการปฏิบัติของผู้นำในด้านต่าง ๆ ผู้นำดังกล่าวอาจจะเป็นผู้อาวุโสทางวัย หรือวุฒิอย่างอื่น เป็นกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน และเป็นภิกษุหรือสมภาร ประเภทหลังนี้ควรจะรวมครูและอาจารย์เข้าด้วยตามลักษณะของชุมชนสมัยปัจจุบัน ในสมัยโบราณ นอกจากภิกษุสงฆ์จะมีหน้าที่ทางศาสนา หน้าที่เทศนาสั่งสอน

กับเด็ก ๆ ที่โรงเรียนในภาคอีสาน
เมื่อครั้งออกเยี่ยมบัณฑิตอาสาสมัคร
(ซึ่งไปช่วยสอนหนังสือ)
มีนาคม ๒๕๑๘

ชาวบ้านแล้ว วัดยังเป็นโรงเรียนของเด็กและเยาวชน ซึ่งได้ความรู้ทางโลกและทางธรรมจากพระภิกษุซึ่งทำหน้าที่เป็นครูและอาจารย์ ส่วนชาวบ้านก็เคารพนับถือภิกษุสงฆ์ว่าเป็นผู้รู้คงแก่เรียนและทรงศีล ทุกวันนี้เราเรียกคนที่มีความรู้และคงแก่เรียนว่าปัญญาชน แต่คนที่ชอบให้คนอื่นเรียกตนว่าปัญญาชน มักจะไม่รับหน้าที่เป็นผู้ทรงศีล สมัยนี้หน้าที่สอน “หนังสือ” ของภิกษุสงฆ์ได้ออนไปให้ครูอาจารย์ เป็นส่วนใหญ่ หน้าที่ในเรื่องจริยวัตรของผู้รู้ ผู้คงแก่เรียน จึงควรจะติดมาเป็นของครูและอาจารย์ฆราวาสทั้งหลายด้วย กล่าวอีกนัยหนึ่ง อาจารย์มหาวิทยาลัยจะเพิกเฉยต่อหน้าที่ทำเยี่ยงอย่างจริยวัตรแก่ชุมชนนั้นหาควรไม่

แน่ละ อาจารย์มหาวิทยาลัยเป็นฆราวาส ไม่จำเป็นต้องยึดถือพรหมจรรย์อย่างภิกษุ และอาจารย์มีความรับผิดชอบเรื่องครอบครัวของตน มีความกังวลทางโลกมากกว่าภิกษุ แต่ความแตกต่างใน

หน้าที่ความรับผิดชอบระหว่างอาจารย์ฆราวาสกับอาจารย์พระนั้น เป็นความแตกต่างในเรื่องละเอียดปลีกย่อย ในหลักการไม่ควรจะแตกต่างกัน เช่น เรื่องความโลภ และความสันโดษ มีพุทธภาษิตกล่าวไว้ว่า ไม่มีอะไรน่าเกลียดกว่าภิกษุที่ขาดสันโดษ เป็นหลักการสัจจะฉันใด ภาษิตสำหรับอาจารย์ก็เป็นสัจจะฉันนั้น คือไม่มีอะไรน่าเกลียดกว่าอาจารย์ที่ขาดสันโดษ

บุคคลสามัญในชุมชนย่อมหวังฟังผู้คงแก่เรียนหรือปัญญาชนอย่างอาจารย์ ให้เป็นผู้แนะนำในด้านศีลธรรม ความประพฤติ ความมั่นคงซื่อสัตย์ ความสุจริตในหน้าที่ ความวิริยะอุตสาหะ ความเมตตา เอาใจใส่ต่อศิษย์และต่อคนทั่วไป สันโดษและถ่อมตน เป็นต้น นอกจากนี้ แต่ก่อนเราได้ฟังวัดและภิกษุสงฆ์มากในเรื่องความงามแห่งชีวิต คือวิจิตรศิลป์ ศิลปะประเภทอื่น ๆ และวรรณคดี สมัยนี้หน้าที่ ชักนำศิษย์และชุมชนให้ใฝ่และแสวงความรื่นรมย์อันชอบธรรมใน ศิลปะและวรรณคดี ควรจะตกเป็นของอาจารย์ผู้เป็นปัญญาชน และเนื่องจากอาจารย์เป็นฆราวาส วัฒนธรรมประเภทอื่น ๆ เช่น ดนตรี นาฏศิลป์ และการกรีฑา กีฬา ก็เหมาะสำหรับอาจารย์จะเป็นผู้ชักนำ ที่กล่าวนี้มิได้หมายความว่าอาจารย์แต่ละคนจะพึงกระทำหน้าที่ วัฒนธรรมทุกอย่าง ซึ่งเป็นไปไม่ได้ แต่อาจารย์ทุกคนควรจะถือเป็นหน้าที่ที่จะอยู่ในศีลธรรมครองชีพอยู่ในจริยธรรม ส่วนด้านวัฒนธรรม คือศิลปะต่าง ๆ และการกีฬาต่าง ๆ นั้น ก็ต้องแล้วแต่ความถนัดของแต่ละคน แต่เป็นหน้าที่ส่วนรวมของแต่ละมหาวิทยาลัย

หน้าที่ของชุมชนต่อมหาวิทยาลัย

ในการเรียกร้องให้มหาวิทยาลัยและอาจารย์ปฏิบัติหน้าที่ซึ่งได้กล่าวมาข้างต้น ชุมชนก็ย่อมมีหน้าที่อำนวยความสะดวกให้มหาวิทยาลัยมีลักษณะวิธีการดำเนินงาน ในแบบที่จะส่งเสริมให้ปฏิบัติหน้าที่ได้โดยสะดวก

ลักษณะและวิธีดำเนินงานมหาวิทยาลัยนี้ จะนำมากล่าวในตอนนี่เท่าที่เห็นเป็นสำคัญ

รูปร่างของมหาวิทยาลัยไม่ควรจะเหมือนกับรูปร่างหน่วยราชการ เพราะมหาวิทยาลัยจะต้องเน้นหนักไปทางศึกษาอบรมถ่ายทอดวิชา มีความสัมพันธ์ระหว่างศิษย์กับอาจารย์ ศิษย์กับศิษย์ และอาจารย์กับอาจารย์ มีการศึกษาวิจัย และสร้างจริยวัตรของปัญญาชน บรรดาบุคคลที่ประกอบขึ้นเป็นมหาวิทยาลัยนั้น ไม่ควรจะแยกเป็นผู้อยู่ได้ บังคับบัญชาและผู้บังคับบัญชา แต่ควรแยกเป็นผู้ต้องการแสวงวิชา กับผู้ที่ช่วยให้ผู้อื่นได้วิชา อาจารย์มีหน้าที่สองหน้าที่คือ ช่วยให้ศิษย์ได้วิชาและแสวงวิชาของตนเองด้วย ความสัมพันธ์ระหว่างอาจารย์กับอาจารย์ ควรจะเป็นแบบเกื้อกูลซึ่งกันและกันให้ได้วิชาเพิ่มขึ้นแต่ละคน ทั้งในวิชาลักษณะเดียวกันและวิชาที่มีลักษณะคาบเกี่ยวกัน อาจารย์ทั้งหลายไม่ว่าอาวุโสหรือไม่ย่อมต้องอยู่ในระเบียบวินัย แต่เป็นระเบียบวินัยต่างกับข้าราชการ การสอน การศึกษา และวินัย จะจำกัดเข้าออกตามเวลากำหนดไม่ได้ ต้องยืดหยุ่นให้ตามแต่ละคน และความจำเป็นของเรื่อง งานอำนวยความสะดวกนั้นต้องมีแน่ แต่ก็ไม่ควรเป็นเรื่องบังคับบัญชาลำดับชั้นแบบราชการ ควรจะเกิดจากหลักการอยู่ร่วมกัน เรียนและวิจัยร่วมกัน อยู่ในบังคับของมติร่วมกัน แต่ละคนอยู่ในระเบียบวิจัยของมติส่วนรวมเพื่อประโยชน์ทางวิชาการของแต่ละคน และของส่วนรวม ในหมู่คณะอย่างอาจารย์ก็จำต้องมีผู้นำเป็นธรรมดา แต่ใครจะเป็นผู้นำ ควรจะเป็นไปตามมติของส่วนรวม และผู้นำที่ดีจะต้องสามารถชักจูงคนอื่น ๆ ให้ดำเนินไปในแนวที่ตนเห็นเป็นประโยชน์ถาวรแก่หมู่คณะ และจะต้องได้รับความไว้วางใจเชื่อถือจากส่วนรวม เช่นนี้จึงเหมาะกับลักษณะของคณะปัญญาชนเปิดโอกาสให้ปัญญาและวิทยาเจริญงอกงามได้อยู่เสมอ ทั้งในบรรดาอาจารย์และศิษยานุศิษย์

ได้รับเชิญเป็นผู้บรรยาย
ในการสัมมนาที่ประเทศสหรัฐอเมริกา
พฤศจิกายน ๒๕๑๔

มหาวิทยาลัยจะดำเนินงานและเจริญก้าวหน้าได้ ต้องอาศัยความสนับสนุนทางการเงินและปัจจัยอื่นๆ จากชุมชน ซึ่งหมายความว่าไม่เฉพาะแต่รัฐบาล รวมถึงศิษย์เก่าและสาธารณชนโดยทั่วไป อาจารย์ควรจะได้รับรายได้และจตุปัจจัยพอควรแก่อัตภาพ จะได้ไม่ต้องพะวงไปหากินวิธีอื่น แต่ก็ไม่จำเป็นจนถึงกับเท่าเทียมกับคนอื่นที่ได้รายได้สูงจากบริษัทเอกชนชั้นนำ ผู้มีใจรักเป็นอาจารย์นั้นก็ต้องมีหน้าที่เลี้ยงตนและครอบครัว แต่มักจะไม่ได้ถือเรื่องเงินเป็นสำคัญจนเกินไป ที่สมัครเป็นอาจารย์เพราะรักวิชา และรักการเพิ่มพูนวิชา รักการเผยแพร่วิชาเป็นเบื้องต้น ข้อสำคัญสำหรับอาจารย์คือโอกาสศึกษาวิจัยเพิ่มเติม ห้องสมุด ห้องทดลองปฏิบัติ เครื่องมือทดลอง และบรรยากาศทางวิชาการเป็นอุปกรณ์อันสำคัญยิ่ง อาจารย์ควรจะได้มีโอกาสพักจากหน้าที่สอนเป็นครั้งคราว เพื่อศึกษาวิจัยเพิ่มเติมความรู้ของตนให้ทันสมัยอยู่เสมอ ฝรั่งเรียกว่า “sabbatical leaves”

ผมจะขอยืมคำพระท่านมาใช้เรียกว่า “ไปรุดงค์ศึกษา”

การเงินประเภทหนึ่งซึ่งจำเป็นมาก คือเงินทุนเล่าเรียนสำหรับนักศึกษาที่มาจากแดนกันดาร และนักศึกษาที่บิดามารดาไม่สามารถอุปการะให้เรียนได้ ชุมชนควรจะอุทิศสนับสนุนการเงินประเภทนี้ ได้กล่าวมาแล้วว่า มหาวิทยาลัยควรจะเป็นจุดรวมของผู้แสวงวิชา แก่นของจุดรวมนั้นคือการอยู่ร่วมกัน และถ่ายทอดวิชาและประสบการณ์ซึ่งกันและกัน สังคมไทยเป็นสังคมที่บุคคลต่าง ๆ มีชั้น ทรัพย์สิน และความเป็นอยู่แตกต่างกันมากมาย ถ้ามหาวิทยาลัยมีศิษย์และอาจารย์จำเพาะแต่ที่มาจากพื้นเพแบบเดียวกันหมดหรือเป็นส่วนใหญ่ เช่นมาจากกรุงเทพฯ หรือมาจากครอบครัวข้าราชการ มหาวิทยาลัยนั้นจะเจริญทางความคิดอย่างสมบูรณ์มิได้ มหาวิทยาลัยควรจะเป็นที่รวมของคนในระดับต่าง ๆ ในประเทศ ผู้ที่อยู่ในชนบทกันดาร ผู้ที่มีรายได้น้อย แต่มีวุฒิปัญญาพอเรียนได้ จึงควรได้รับการสนับสนุนเป็นพิเศษ เป็นการเสาะแสวงหาช้างเผือกในป่า ทั้งนี้ยังมีได้กล่าวถึงความยุติธรรมแห่งสังคม และยังมีได้คำนึงถึงหลักการของประธานาธิบดีรามอน แม็กไซไซที่ว่า “ใครเกิดมามีน้อย กฎหมายบ้านเมืองควรช่วยให้มีมาก”

บรรยากาศวิชาการภายในมหาวิทยาลัยนั้น ขึ้นอยู่กับเสรีภาพวิชาในโลกนี้ไม่มีขอบเขตจำกัด ทฤษฎีที่เราเห็นเมื่อวานนี้ว่าผิด พรุ่งนี้อาจจะกลายเป็นกฎที่ใคร ๆ ยึดถือทั่วไปก็เป็นได้ อาจารย์และศิษย์แต่ละคนควรจะได้โอกาสคิด พูด เขียน อ่านเรื่องต่าง ๆ โดยไม่ต้องคำนึงว่าจะเป็นเรื่องแผลง ๆ ที่ใคร ๆ ดูหมิ่น และไม่ต้องคำนึงว่าจะทำให้ใครขัดใจหรือไม่ ไม่ว่าจะป็นภายในมหาวิทยาลัยหรือภายนอกในชุมชน ยกเว้นแต่เมื่อเห็นประจักษ์ว่าการกระทำนั้น ๆ เป็นการประทุษร้ายผู้อื่น หรือต่อส่วนรวม (ผมใช้คำว่า “เห็นประจักษ์” เพราะไม่ได้หมายความว่า พอมิใครคนใดคนหนึ่งหรือหลายคนจะเป็นอธิการบดีก็ดี คณะบดีก็ดี อาจารย์ด้วยกันก็ดี หรือบุคคลในรัฐบาลก็ดี

อ้างว่าเกิดการประทุษร้ายแล้วก็เป็นอันต้องห้าม) การจำกัดเสรีภาพทางวิชาการเมื่อจะมีขึ้น ก็ควรจะมิตัวดมติของคณาจารย์ คืออาจารย์ทั้งหลายเป็นผู้กำหนดโดยส่วนรวม เสรีภาพทางวิชาการดังกล่าวเป็นหลักการสำคัญของมหาวิทยาลัย จะเกิดขึ้นไม่ได้ตราบใดที่มหาวิทยาลัยยังอยู่ในระบอบราชการ

ความหมายของหน้าที่สอนและอบรม

ในตอนต้น ได้กล่าวถึงหน้าที่ของมหาวิทยาลัยในการอบรมและสอนให้นักศึกษามีวิชาติดตัวไปประกอบอาชีพ และสนองความต้องการของชุมชน ในที่นี้จะขอขยายความเพิ่มเติม

ได้กล่าวมาแล้วว่าในกรอบของการศึกษา การศึกษาชั้นอุดมแต่ในลำพังของตนเองนั้น มีความสำคัญน้อยกว่าการศึกษาชั้นประถมและมัธยม เพราะประโยชน์ตกแก่คนส่วนน้อย แต่การศึกษาชั้นประถมและมัธยมนั้น ต้องอาศัยมหาวิทยาลัยอยู่หลายทาง เช่น ผลิตครูสำหรับสอนตามโรงเรียนต่าง ๆ การวิจัย การวางแผนและจัดการศึกษา การวิจัยหลักสูตร การหาวิธีขยายการศึกษาด้วยวิธีใหม่ ๆ อันเหมาะสมแก่กาลเทศะของไทย เป็นต้น ความสัมพันธ์ระหว่างอาจารย์ชั้นอุดมกับอาจารย์ชั้นมัธยมในประเทศไทยน่าจะใกล้ชิด มีการร่วมมือกันมากกว่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน เพื่อประโยชน์ของนักเรียน การแยกความรับผิดชอบเรื่องนโยบายการศึกษาออกไปเป็นหน้าที่ของ ๓ กระทรวงดังปัจจุบันของไทย เป็นอุปสรรคสำคัญในการส่งเสริมและการวางแผนการศึกษา

ทุกวันนี้ เราหลงคิดมุ่งไปแต่ว่า มหาวิทยาลัยจะสอนเฉพาะนักศึกษาที่เรียนตามหลักสูตรชั้นปริญญา หรือประกาศนียบัตรชั้นสูงอย่างอื่นไม่ต้องเกี่ยวข้อง การกระทำเช่นนี้ เท่ากับปิดประตูไม่ยอมเผยแพร่วิชาให้กว้างขวาง และตัดโอกาสโดยใช้เหตุสำหรับคนส่วนมาก

ที่ต้องการวิชาชั้นสูงโดยไม่พะวงถึงปริญญา มหาวิทยาลัยควรจะเปิดประตูให้กว้างกว่านี้ แต่ไม่ได้หมายความว่า ให้เปิดแบบมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมืองแต่ก่อนและมหาวิทยาลัยรามคำแหงสมัยนี้ เพราะลำสมัยและมีปัญหามาก ถ้าจะทำแบบมหาวิทยาลัยที่ไม่จำกัดจำนวนนักเรียนกันจริง ๆ ก็ควรเอาอย่าง Open University ของสหราชอาณาจักร ซึ่งเขาทำโดยคิดหลักการ และวิธีปฏิบัติไว้อย่างรอบคอบ ใช้เวลาเตรียมงาน ๕ ปีจึงเปิดสอน แต่ที่ตั้งใจจะเสนอในที่นี้ก็คือคำนึงถึงผู้ที่ใฝ่วิชาจริง ๆ แต่ไม่ใช่วิชาครบชุดตามหลักสูตรปริญญาสนใจเพียงบางวิชาอยากจะเรียน แต่มาเรียนตามปกติไม่ได้ เพราะอายุมากเสียแล้วบ้าง เพราะต้องประกอบอาชีพในเวลาเรียนปกติบ้าง หรือเพราะเหตุอื่น มหาวิทยาลัยควรจัดหลักสูตรพิเศษภาคค่ำให้ได้เข้ามาเรียนเป็นเอกเทศ ใครจะเรียนก็วิชาที่แล้วแต่กำลังและความสนใจของตน ถ้าทำแบบนี้จะเข้าหลักการศึกษาลงตลอดอาชีพ (life long education) ซึ่งเป็นที่นิยมกันทั่วโลก เช่น สตรีที่มีบุตรเล็ก ๆ ต้องดูแลอาจจะรอให้ลูกโตสักหน่อยแล้วจึงเข้ามาเรียนวรรณคดีไทย หรือภาษาต่างประเทศ หรือการบัญชี เป็นต้น หรือนักธุรกิจที่อยากเรียนรู้กฎหมายนิติกรรม หรือกฎหมายภาษีอากร หรือคนซ่อมรถยนต์ ต้องการเรียนทฤษฎีวิศวกรรม หรือใครก็ตามอยากเรียนคณิตศาสตร์ชั้นสูง เป็นต้น ถ้าทำเช่นนี้มหาวิทยาลัยก็จะได้ทำหน้าที่สอนและหน้าที่สนองความต้องการของชุมชนไปด้วยพร้อมกัน

ก่อนจบ ใครจะเสนอประเด็นที่มหาวิทยาลัยมีหน้าที่อบรมและสอนนักศึกษาว่ามีความหมายที่แท้จริงอย่างไร ตามความเห็นของผม การอบรมการสอนนั้นมีจุดมุ่งหมายสำคัญอยู่คือ อำนวยให้นักศึกษาเป็นบัณฑิตได้ ความเป็นบัณฑิตหมายความว่า (๑) เป็นมนุษย์ที่ดี (๒) เป็นพลเมืองที่ดี และ (๓) เป็นผู้สามารถประกอบอาชีพ ต้องพร้อมสมบูรณ์ทั้ง ๓ ประการและความสำคัญก็เป็นไปตามลำดับ ๑-๒-

๓ และ ๔ ข้างต้น บุคคลจะมีประโยชน์ไม่ได้ ถ้ามีแต่ความรู้สำหรับอาชีพอย่างเดียว ต้องเป็นคนดี มีศีลธรรม ถือความสัตย์ รักศิลปะและความงาม รักหมู่คณะ เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม บำเพ็ญตนเป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น ๆ ฯลฯ ที่สำคัญที่สุด คือไม่ยอมเป็นหุ่นกระบอกให้มือที่สามชักใย หรือกรอกคำพูดใส่ปาก หรืออีกนัยหนึ่งเราต้องสอนและอบรม และส่งเสริมให้ศิษย์รู้จักใช้ความคิดโดยอิสระ ในต่างประเทศทั่วโลก ในอิหร่าน อินโดนีเซีย ไนจีเรีย เอธิโอเปีย แทนซาเนีย เนปาล เขาสนใจที่จะอบรมนักศึกษาให้บำเพ็ญตนเป็นประโยชน์แก่ชุมชน โดยจัดหลักสูตรไว้เพื่อสำหรับผู้ที่อาสาสมัครไปปฏิบัติงานบูรณะชนบท เป็นการอบรมให้เป็นพลเมืองดี ให้มีใจเผื่อแผ่เพื่อนมนุษย์ ผู้ที่กล่าวว่า “นักเรียนมีหน้าที่เฉพาะแต่การเรียน” นั้น กล่าวถูกและกล่าวผิดแล้วแต่จะตีความหมายคำว่า “เรียน” กว้างหรือแคบเพียงใด ถ้าตีความหมาย “เรียน” อย่างแคบ ก็เป็นมิจฉาทิฐิแน่นอนไม่ว่าใครจะเป็นผู้กล่าว ถ้าหมายความว่านักศึกษาจะต้องเรียนโดยเอาใจใส่ต่อเหตุการณ์ของชุมชน เรียนโดยสนใจช่วยแก้ปัญหาบ้านเมือง เรียนโดยแสดงความคิดเห็นโดยอิสระและใช้ชีวิตสันติ แม้ว่าจะร่วมกันเป็นหมู่มากก็เป็นความหมายที่ถูก และครูบาอาจารย์มหาวิทยาลัยควรจะมีคามภาคภูมิใจว่าตนได้ทำหน้าที่ถูกต้องแล้ว และได้ช่วยเหลือชุมชนโดยอบรมสั่งสอนศิษย์มาสำเร็จครบถ้วนทุกประการ

เขียนเมื่อกรกฎาคม ๒๕๑๖

และพิมพ์ครั้งแรก ใน *ศูนย์ศึกษา* ปีที่ ๑๕ เมษายน-มิถุนายน ๒๕๑๖

คุณภาพแห่งชีวิต ปฏิทินแห่งความหวัง : จากครรภ์มารดาถึงเชิงตะกอน

เมื่อผมอยู่ในครรภ์ของแม่ ผมต้องการให้แม่ได้รับประทานอาหารที่เป็นคุณประโยชน์ และได้รับความเอาใจใส่และบริการอันดีในเรื่องสวัสดิภาพของแม่และเด็ก

ผมไม่ต้องการมีพี่น้องมากอย่างที่พ่อแม่ผมมีอยู่ และแม่จะต้องไม่มีลูกถีนึก

พ่อกับแม่จะแต่งงานกันถูกกฎหมายหรือธรรมเนียมประเพณีหรือไม่ ไม่สำคัญ แต่สำคัญที่พ่อกับแม่ต้องอยู่ด้วยกันอย่างสงบสุข ทำความอบอุ่นให้ผมและพี่น้อง

ในระหว่าง ๒-๓ ขวบแรกของผม ซึ่งร่างกายและสมองผมกำลังเติบโตในระยะที่สำคัญ ผมต้องการให้แม่ผมกับตัวผมได้รับประทานอาหารที่เป็นคุณประโยชน์

ผมต้องการไปโรงเรียน พี่สาวผมหรือน้องสาวผมก็ต้องการไปโรงเรียน จะได้มีความรู้หากินได้ และจะได้รู้คุณธรรมแห่งชีวิต ถ้าผมมีสติปัญญาเรียนชั้นสูง ๆ ขึ้นไป ก็ให้มีโอกาสเรียนได้ ไม่ว่าจะพ่อแม่ผมจะรวยหรือจน จะอยู่ในเมืองหรือชนบทแร้นแค้น

ที่สวนสาธารณะแห่งหนึ่ง
ในกรุงลอนดอน
ภาพจากหนังสือ
คิดถึงอาจารย์ป๊วย

เมื่อออกจากโรงเรียนแล้ว ผมต้องการงานอาชีพที่มีความหมาย
ทำให้ได้รับความพอใจว่าตนได้ทำงานเป็นประโยชน์แก่สังคม

บ้านเมืองที่ผมอาศัยอยู่ จะต้องมียี่สิบแปด ชั่วโมงการทำงาน กวดขัน
หรือประทุษร้ายกัน

ประเทศของผมควรจะมีความสัมพันธ์อันชอบธรรมและเป็น
ประโยชน์กับโลกภายนอก ผมจะได้มีโอกาสเรียนรู้ถึงความคิดและ
วิชาของมนุษยย์ทั้งโลก และประเทศของผมจะได้มีโอกาสรับเงินทุน
จากต่างประเทศมาใช้เป็นประโยชน์แก่ส่วนรวม

ผมต้องการให้ชาติของผม ได้ขายผลิตผลแก่ต่างประเทศด้วย
ราคาอันเป็นธรรม

ในฐานะที่ผมเป็นชาวนาชาวไร่ ผมก็อยากมีที่ดินของผมพอ
สมควรสำหรับทำมาหากิน มีช่องทางได้กู้ยืมเงินมาขยายงาน มี
โอกาสสุ่ววิธีทำกินแบบใหม่ ๆ มีตลาดดีและขายสินค้าได้ราคายุติธรรม

ในฐานะที่ผมเป็นกรรมกร ผมก็ควรจะมีหุ้นส่วน มีส่วนในโรง-

งาน บริษัท ห้างร้านที่ผมทำอยู่

ในฐานะที่ผมเป็นมนุษย์ ผมก็ต้องการอ่านหนังสือพิมพ์และหนังสืออื่นๆ ที่ไม่แพงนัก จะฟังวิทยุ ดูโทรทัศน์ก็ได้ โดยไม่ต้องทนรบกวนจากการโฆษณามากนัก

ผมต้องการสุขภาพอนามัยอันดี และรัฐบาลจะต้องให้บริการป้องกันโรคแก่ผมอย่างฟรี กับบริการการแพทย์ รักษาพยาบาลอย่างถูกอย่างดี เจ็บป่วยเมื่อใดหาหมอหาพยาบาลได้สะดวก

ผมจำเป็นต้องมีเวลาว่างสำหรับเพลิดเพลินกับครอบครัว มีสวนสาธารณะที่เขียวชอุ่ม สามารถมีบทบาทและชมศิลปะ วรรณคดี นาฏศิลป์ ดนตรี วัฒนธรรมต่างๆ เทียวงานวัด งานลอยกระทง งานนักขัตฤกษ์ งานกุศลอะไรก็ได้พอสมควร

ผมต้องการอากาศบริสุทธิ์สำหรับหายใจ น้ำบริสุทธิ์สำหรับดื่ม เรื่องอะไรที่ผมทำเองไม่ได้หรือได้แต่ไม่ดี ผมก็จะขอร่วมมือกับเพื่อนฝูงในรูปสหกรณ์ หรือสโมสร หรือสหภาพ จะได้ช่วยซึ่งกันและกัน

เรื่องที่ผมเรียกร้องข้างต้นนี้ ผมไม่เรียกร้องเปล่า ผมยินดีเสียภาษีอากรให้ส่วนรวมตามอัตรา

ผมต้องการโอกาสที่มีส่วนในสังคมรอบตัวผม ต้องการมีส่วนในการวินิจฉัยโชคชะตาทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมของชาติ

เมื่อผมก็ต้องการโอกาสต่างๆ เช่นเดียวกับผม และเราสองคนควรจะได้รับความรู้และวิธีการวางแผนครอบครัว

เมื่อแก่ ผมและเมียก็ควรได้ประโยชน์ตอบแทนจากการประกันสังคม ซึ่งผมได้จ่ายบำรุงตลอดมา

เมื่อจะตาย ก็ขออย่าให้ตายอย่างโง่ ๆ อย่างบ้า ๆ คือ ตายในสงครามที่คนอื่นก่อให้เกิดขึ้น ตายในสงครามกลางเมือง ตายเพราะอุบัติเหตุรถยนต์ ตายเพราะน้ำหรืออากาศเป็นพิษ หรือตายเพราะ

ภาพจากหนังสือ
สมุดภาพอาจารย์ป็ว ย

การเมืองเป็นพิษ

เมื่อตายแล้ว ยังมีทรัพย์สินสมบัติเหลืออยู่ เก็บไว้ให้เมียผมพอใช้ใน ชีวิตของเธอ ถ้าลูกยังเล็กอยู่ก็เก็บไว้เลี้ยงให้โต แต่ลูกที่โตแล้วไม่ให้ นอกนั้นรัฐบาลควรเก็บไปหมด จะได้ใช้ประโยชน์ในการบำรุงชีวิต ของคนอื่น ๆ บ้าง

ตายแล้ว เผาผมเกิด อย่าฝั ง คนอื่นจะได้มีที่ดินอาศัยและทำกิน และอย่าทำพิธีรดองในงานศพให้วุ่นวายไป

นี่แหละคือความหมายแห่งชีวิต นี่แหละคือการพัฒนาที่จะควร ให้เกิดขึ้นเพื่อประโยชน์ของทุกคน

เป็นข้อเขียนที่ได้รับการเผยแพร่มากที่สุด คัดจากภาคผนวกของบทความเรื่อง “ข้อคิด เรื่องการพัฒนาเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ สำหรับค.ศ. ๑๙๘๐” (ซึ่งเดิมเขียนเป็นภาษาอังกฤษ) และพิมพ์เป็นภาษาไทยครั้งแรก ใน *สังคมศาสตร์ปริทัศน์* ปีที่ ๑๑ ฉบับที่ ๑๐ ตุลาคม ๒๕๑๖ โดยใช้ชื่อว่า “การอยู่ดีกินดีของคนในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (ปฏิทิน แห่งความหวัง จากครรภ์ถึงเชิงตะกอน)” ส่วนการพิมพ์ครั้งนี้ (พ.ศ. ๒๕๓๘) คัดจาก ส่วนท้ายของบทความเรื่อง “เหลียวหลังแลหน้า” ในหน้า ๒๒

ภาค ๒

ข้อเขียนสำหรับ คนหนุ่มสาว

- จรรยานักเรียน ๑๐๘
เสียดายโอกาส ๑๑๙
เรียนเพื่อสอบ หรือสอบเพื่อเรียน
หรือเรียนเพื่อเรียน ๑๒๒
เรียนให้เก่ง ๑๒๖
ความชอบธรรมในมหาวิทยาลัย ๑๓๕
Labor Omnia Vincit ๑๔๕
ฟังไม่ได้ศัพท์ จับเอามากระเดียด ๑๔๙
แตกเนื้อหนุ่ม ๒๔๗๕ ๑๕๒
เสียชีพ อย่าเสียสิน ๑๖๑

จรรยาหนักเรียน

ความบกพร่องแห่งสมัยปัจจุบันนี้ ทำให้ข้าพเจ้ารู้สึกสนใจในเรื่องจรรยาของนักเรียน หัวข้อที่ข้าพเจ้าจะพูดในเรื่องนี้แบ่งเป็นสามประการ คือ ขุมปัญญา ลักษณะวิชา และวินัยของนักเรียน

๑. ขุมปัญญาของนักเรียน

ในการที่จะยังให้รู้ถึงขุมปัญญาของนักเรียนนี้ เราจะต้องไม่พิจารณาแต่เฉพาะความสามารถเบ็ดเตล็ดบางประการ เช่น ความสามารถทำสิ่งนั้นสิ่งนี้ได้ด้วยวาจาเท่านั้น เราจะต้องมุ่งหมายใฝ่เอาความสามารถอันสูงสุด และถ้าจะทำได้ ก็เพียรพยายามด้วยฉันทะและอุตสาหะ นำตนไปสู่สัจจะอันล้ำเลิศ อันปัญญาของมนุษย์เรานั้นเติบโตใหญ่ขึ้นโดยทำนองเดียวกันทุกคน กล่าวคือ อาจจะมีเจริญไปบุลย์ขึ้นด้วยการรองรับเอาวิชาตามากขึ้น โดยทั่วไปแล้ว บุคคลที่สามารถมักจะมีอารมณ์อันดีและเคารพต่อธรรมะ เพราะเหตุว่าบุคคลที่สามารถก็มีใช้อื่นไกลเฉย เปรียบเสมือนมวลเส้นเลือดลมอันดีปลอดโปร่ง เป็นช่องทางให้วิชาแห่งสากลโลกไหลผ่านได้โดยสะดวก

เป็นประธานในพิธีไหว้ครู ที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เมื่อปีพ.ศ. ๒๕๑๙

ฉะนั้นท่านเหล่านี้จึงมีธรรมะเป็นทุนอยู่ มิเพียงแต่จะเป็นจำนวนมาก แต่หากเป็นทุนชนิดซึ่งไม่รู้จักหมดสิ้น

มนุษย์ทั่วไปย่อมมีใจดี มีธรรมะ แต่ในเฉพาะบุคคลหนึ่ง ๆ นั้น อาจมีกิเลสเข้าแทรกแซง โดยที่หมกมุ่นอยู่แต่ในวิชาซึ่งมีประมาณจำกัดและมีขอบเขตแคบ แทนที่จะใส่ใจในสัจจะอันล้ำเลิศ สันดานของปุถุชนเรามักจะเอออวยอยู่แต่ในหลักแคบ ๆ ของเราเอง และเชื่อฟังอยู่แต่ความคิดชั่วแล่น เพิกเฉยต่อหลักวิชาอันแท้จริงแห่งสากลโลก ท่านวีรชนจะเป็นผู้ประเสริฐได้ ก็โดยอาศัยเหตุที่ท่านมีธรรมะอันไพศาลเป็นหลักอยู่ ท่านเปิดปากขึ้นเมื่อใด ธรรมะนั้นนั้นก็กล่าวถ้อยคำแทน หากท่านจำเป็นจะต้องการทำสิ่งใด ธรรมะนั้นก็เป็นผู้กระทำให้

หนึ่ง ถ้อยคำและการกระทำของท่านวีรชนนี้ สามัญชนทั้งมวลก็ย่อมสังเกตเห็นได้ด้วยใจของตนเอง เพราะดวงใจของวีรชนและสามัญชนก็เป็นดวงใจดวงเดียวกัน แต่สามัญชนก็มีกิเลสกันอยู่ทำให้ด้อยปัญญา ความประเสริฐเป็นสิ่งที่ง่ายและชัดแจ้งอย่างที่สุด และ

แท้จริงความง่ายและชัดเจนนี้แหละคือความประเสริฐ ปัญญาอันล้ำเลิศนั้น เราจะบรรลุถึงได้ก็แต่เมื่อได้ทอดทิ้งวิธีการใช้ความคิดทบทวนไปมาเปล่า ๆ อย่างไม่เข้าเรื่อง แล้วหันมาเปิดโอกาสให้ปฏิภาณมีโอกาสเจริญตัวได้เต็มที่

และเมื่อปฏิภาณได้มีช่องทางเป็นอิสระ สติปัญญาก็ย่อมเจริญขึ้นตามกันไป สามัญชนย่อมใช้ความคิดวนเวียนอยู่เหมือนใช้โคผูกลูกไม้เดินหมุนบดอยู่ หยอตอะไรเข้าไปก็มีแต่ธาตุชนิดเดียวกันกลับออกมา แต่พอมนุษย์ละทิ้งจารีตการใช้ความคิดแบบเก่าเสียได้เมื่อใด หันมาใช้ความคิดที่เกิดขึ้นจากปฏิภาณ เมื่อนั้นก็จักสามารถนำเอาถ้อยคำไพเราะ การมคมคาย ความหวัง ความตั้งงาม ความรู้ ตลอดจนจนเกร็ดนิยายต่าง ๆ มาใช้เป็นเครื่องมือได้

๒. ลักษณะวิชาของนักเรียน

ตอนเช้าพเจ้าจะขอกล่าวถึงงานที่นักเรียนจะต้องทำ อันขุมปัญญาของนักเรียนซึ่งข้าพเจ้าได้กล่าวมาในตอนต้นนั้น ย่อมเป็นขุมปัญญาอันกว้างใหญ่ไพศาลฉันทใด ลักษณะวิชาของนักเรียนก็ย่อมมีขอบข่ายกว้างขวางฉันทนั้น ส่วนมากเรามักจะไม่สำนึกว่า ขุมวิชานั้นมีอยู่เนกอนันต์ และมักจะไม่นำพาต่อการสืบเสาะหาวิชาเพิ่มเติมเลย คนในประเทศอื่นเขาเรียนกันได้อย่างไร ถ้าเราเรียนเสมอเขาได้หรือเพียงแต่สามารถเขียนหนังสือให้คนอ่านได้ ก็มักจะเป็นที่พอใจกันแล้ว เรามักจะถือเสียว่าในโลกนี้ไม่มีวิชาอะไรใหม่ ปักใจเสียว่าองค์วิชาเท่าที่เรียนกันได้นั้น คนเก่าได้รวบรวมลงในเล่มหนังสือครบถ้วนนานมาแล้ว และถ้าเราจะพูดหรือแต่งอะไรเพิ่มเติม ก็มีแต่จะเป็นส่วนประกอบปลีกย่อยออกไปเท่านั้น ความเข้าใจเช่นนี้เป็นความคิดซึ่งตื่นมาก ขอให้กลับถือเสียใหม่เถิดว่า บทประพันธ์ต่าง ๆ ยังมีแต่งขึ้นน้อยนัก และจินตกวีของโลกนั้นพึงจะเริ่มขับบทเพลงกล่อมโลกมาได้ไม่

นานเลย ธรรมชาติในตัวเราจะต้องเตือนเราอยู่เป็นนิตย์ว่า “โลกเรานี้ยังใหม่อยู่ ยังไม่มีใครทดลองทำอะไร อย่าได้เชื่อในอดีตนัก ถือเสียว่าโลกของเราในวันนี้ยังคงบริสุทธิ์เปรียบสาวพรหมจารี”

ในคำกล่าวข้างต้นนี้ ข้าพเจ้ามิได้มุ่งหมายที่จะกล่าวร้ายติเตียนบทประพันธ์เก่า ๆ ทั้งหลายให้เสื่อมค่าลงไป หามิได้ ข้าพเจ้าขอกกล่าวแต่เพียงว่า ไม่มีศิลปะวรรณคดีชิ้นใดเลยที่เกิดกันไว้มิให้เราคิดค้นทดลองประดิษฐ์เรื่องเดียวกันนั้นขึ้นใหม่ เพราะเมื่อดวงวิญญาณของมนุษยชาติฉายเข้าจับศิลปะวรรณคดี ไม่ว่าจะ เป็นชั้นเลิศสักเพียงใด ก็ย่อมจะปรากฏเป็นมลทินเสื่อมสลายไป อันบทประพันธ์ต่าง ๆ นั้นเราจะลำดับชั้นได้ว่าประเสริฐเพียงใด ก็โดยที่ได้นำมาเปรียบเทียบกันเท่านั้น แต่เมื่อนำเอาบทประพันธ์ของมนุษย์ทั้งมวลมาเปรียบกับมหาวินิจฉัยอันดีแล้ว ก็ไม่มีบทใดนับได้ว่าประเสริฐเลย แม้แต่บทของท่านโฮเมอร์ หรือมิลตันผู้ยิ่งใหญ่

ฉะนั้นแหละ ทุกกาลสมัย บุคคลทุกคนย่อมได้รับความยุติธรรมเท่าเทียมกัน สติย่อมสอนมิให้มนุษย์เกลียดชัง กลัว หรือเสียนแบบจากบุพชนของตน และย่อมสอนมิให้มนุษย์ทอดอาลัยเสีย ประหนึ่งว่าโลกของเรานี้ซบลงเสียเต็มที ประหนึ่งว่าวิชาความรู้ต่าง ๆ นั้นได้มีผู้รู้เสียจนสิ้นสุดแล้ว หรือประหนึ่งว่าตนเกิดมาในท่ามกลางความบ่ารุง บำเรอจนสุดขีด ไม่ต้องคิดอ่านทำอะไรอีกแล้ว หามิได้ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ในสากลโลกย่อมบันดาลให้มีดวงปรีชาญาณเกิดขึ้นใหม่เสมอไม่มีวันสิ้นสุด และเมื่อดวงปรีชาญาณนั้นฉายส่องไปจับสิ่งใดเข้า แม้จะเป็นฝุ่นเป็นทราย สิ่งนั้นย่อมปรากฏเป็นสิ่งใหม่เอี่ยมซึ่งมีคุณความดีเสมอ กับสิ่งอื่น ๆ จำนวนสุดคณนา

๓. วินัยของนักเรียน

กฎแห่งความหวังและชีวิตแห่งนักเรียนนั้น ก็อยู่ในหลักข้อ

เดียวกันกับที่ได้บรรยายมาแล้วเกี่ยวกับขุมปัญญาและลักษณะวิชานั้นเอง นักเรียนพึงรู้เถิดว่าโลกนี้เป็นสิทธิของตน แต่เราจะเข้าครอบครองโลกได้ก็ต่อเมื่อบำเพ็ญตนให้สอดคล้องเหมาะสมกับสิ่งประกอบต่าง ๆ ของโลก นักเรียนจะต้องบำเพ็ญตนเป็นผู้รักความสงบ รักงาน มีสันโดษ และเมตตากรุณา

นักเรียนทั้งหลาย พึงถือความเยียบสงบเป็นเจ้าสาวคู่ชีวิตของตนเถิด แม้จะเกิดความยินดียินดีร้ายขึ้นก็เก็บความรู้สึกไว้กับตนเอง พึงพอใจประมาณความดีของตนด้วยตนเอง และพึงพอใจรับความสรรเสริญของตนเองเป็นรางวัล ก็เหตุใดเล่า ที่นักเรียนจะต้องอยู่ในความเยียบสงบ เหตุนั้นก็คือ เพื่อจะได้รู้จักคุ้นเคยกับความคิดของตน ผู้ได้อยู่ในที่สงบแต่ในใจดีนรนกระวนกระวายใครจะมาคลุกคลีอยู่กับฝูงชน ก็เท่ากับว่าไม่อยู่ในที่สงบ ใจของเขาแท้จริงอยู่ในตลาดจอแจ ไม่สามารถจะเห็น ฟัง หรือคิดอะไรได้ แต่เมื่อใดท่านได้ตั้งสมาธิรักษาดวงจิตของท่าน ห่างเพื่อนห่างฝูง บำเพ็ญชีวิตสงบแล้ว เมื่อนั้นแหละจิตตานุภาพของท่านก็จะเจริญงดงามบริบูรณ์อยู่ภายใน เสมือนหนึ่งต้นไม้ในป่าหลวงและดอกไม้ในทุ่ง ท่านจะได้บรรลุถึงผลแห่งวิชา และเมื่อท่านกลับออกมาพบเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน ท่านก็อาจจะถ่ายทอดวิชาให้เขาได้ และเขาก็ยินดีรับเอาไป

แต่อย่าได้นำตนสู่ที่สงบแต่เพียงเพื่อจะได้หวนกลับเข้าสู่สมาคมในบัดเดี๋ยวใจ ความสงบเช่นนี้ไม่นับว่าเป็นความสงบ เป็นการสงบชนิดวุ่นวายและไม่สดชื่น อันมหาชนนั้นก็มีความรู้ความชำนาญในเชิงสมาคมของเขาอยู่แล้ว เขาต้องการอยู่ แต่ขอให้นักเรียนนำเอาความรู้ความชำนาญอันเกิดขึ้นเป็นส่วนตัว คือความรู้อันเป็นสัจจริง และประเสริฐมาเปิดเผย เพราะความรู้ความชำนาญประการหลังนี้ มหาชนที่ตั้งเคหสถานอยู่ในท้องถนนไม่สามารถก่อให้เกิดขึ้นได้ สิ่งที่เขาต้องการอยากได้จากท่านก็คือ สิ่งประเสริฐอันมาจากความคิดชนิด

ร่วมวงสนทนากับนักศึกษา ในงานเลี้ยงต้อนรับนักศึกษาใหม่ ปีการศึกษา ๒๕๑๘

สูง ชนิดเที่ยงตรงและคู่ควรแก่มนุษย์ชาติ และความประเสริฐนี้จะหาได้จากความสงบ มิใช่จากความมั่วสุม เรื่องนี้มีได้สำคัญอยู่ที่การพาเอาร่างกายออกไปสู่อากาศที่โดดเดี่ยว หากสำคัญอยู่ที่อิสรภาพแห่งจิต ที่สวน กระต้อม ป่า และเขา มีประโยชน์ก็แต่เฉพาะในฐานะเป็นสิ่งอุป-กรณ์ ก่อให้เกิดความสงบ แม้แต่จินตกรวิที่มีชีวิตอยู่ในมหานครก็ยังมีบำเพ็ญตนเป็นโยคะได้ เมื่อมีสมาธิแล้ว แม้จะอยู่ในที่ใดก็สำรวจความสงบขึ้นจนสำเร็จ

แต่แน่ละ ข้าพเจ้ามิใช่ว่าจะหลงเชื่อในความสงบอย่างงมงายหนุ่มสาวทั้งหลายพึงฝึกฝนตนให้รู้จักใช้ความสงบและสมาธิเกิด แต่อย่าให้ตกเป็นทาสแก่สิ่งหนึ่งสิ่งใดเลย ทั้งสองประการนี้ ดวงจิตที่ฉลาดละจากฝูงชนไปก็โดยประสงค์จะได้พบสมาธิอันแท้จริง เท่ากับละจากของเทียมไปไผ่ของแท้ ท่านจะเรียนทุกสิ่งที่สมาธิสอนท่านได้เพียงในเวลาเล็กน้อย ไม่ต้องไปงานเดินร่ำ งานมหรสพ งานกรีธาหรือชมละครกันซ้ำซากจนเป็นงานประจำอย่างโหดเขลา และสิ่งประเสริฐอันใดเล่าจะปฏิบัติออกมาได้จากชีวิตที่ดำเนินอยู่แบบ

ตื่น ๆ และในท่ามกลางความลุ่มหลงฉะนี้

นักเรียนที่ติดย่อมไม่หลงเหลือจากภาวะของตนในวัยต้น ๆ เขาจะต้องพยายามเรียนรู้ถึงข้อเร้นลับแห่งความอดสาหะและอดทน จะต้องทำให้มือทั้งสองของเขาคุ้นกับแม่พระธรณีที่ป้อนอาหารเลี้ยงเขา และคุ้นกับเหวี่ยงโคลซึ่งจะต้องผ่านมาก่อนความสบายและความสำรวย นักเรียนทั้งหลายจงใช้หนี้ตอบแทนแผ่นดินของตนเถิด และจงทำประโยชน์ตอบแทนเพื่อนร่วมโลกเยี่ยงผู้ที่มีสัตย์และมีเกียรติ โดยมีได้เพิกเฉยต่อการบูชาเทพยเจ้า ผู้ดลใจเหล่าจินตกวีให้ได้นำเอาบทเพลงอันไพเราะมาขับกล่อมโลกอยู่อย่างมีวิสัยทัศน์สุดกมล เมื่อใดนักเรียนประกอบด้วยคุณ ๒ ประการ คือความอดสาหะและปรีชาญาณ เมื่อนั้นก็จะนับได้ว่าเป็นผู้สมบูรณ์เพียบพร้อม ด้วยกำลังคุณ ๒ ประการนี้แหละที่ปรากฏอยู่ในนิพนธ์แห่งจอมปราชญ์ทั้งหลาย

นักเรียนทั้งหลายจงดำเนินตามแนวแห่งความสันโดษเถิด ความยั่วยวนมารยามืออยู่มากมายเหลือจะนับได้ แต่นักเรียนควรจะยึดมั่นในจิตของตน ชื่อเสียงความสำเร็จของเรานั้นเองเป็นเครื่องนำเอาอันตรายติดตามด้วย สิ่งที่จะกายเคืองและเป็นพิษมักจะเกิดขึ้นกับผู้มีกิตติศัพท์เลื่องลือ ด้วยเหตุว่า เมื่อมหาชนได้ลิ้มมธุรสของเขาแล้วย่อมจะพยายามเสาะแสวงหาเขาก่อนที่จะคำนึงถึงความยากลำบากอันเป็นต้นเหตุแห่งกรรมและความคิดนั้น ๆ ต่างก็พยายามแสวงหาผู้ที่มีชื่อเสียงเพื่อจะขอให้ฉายดวงประทีปส่องปริศนาต่าง ๆ ให้กระจ่างไป โดยคาดคะเนว่าปริศนานั้น ๆ ได้มีคำไขจารึกอยู่บนแนวกำแพงแห่งชีวิตแล้ว แต่หาเป็นเช่นนั้นไม่ กลับปรากฏว่านักเรียนผู้รื้อนั้นแหละมีความโง่เขลาไม่ผิดกับสามัญชนเลย ไร้เสียซึ่งดวงประทีปอันสามารถส่องแสงออกมาสม่ำเสมออยู่ได้ไม่จำกัดเวลา กลายเป็นแสงความคิดริบหรี่ซึ่งพวยพุ่งออกมาได้เพียงบัดใจ แล้วก็กลับมดมนไป และมีหน้าซ้ำแสงน้อย ๆ นี้ยังไม่สามารถขจัดปัญหาต่าง ๆ ให้ปลาสนาไปได้เลย

เมื่อเป็นเช่นนี้แล้ว ก็ย่อมเกิดความโทมนัสเศร้าใจ นักเรียนผู้นั้นอาจหวาดไปว่า ตนจะเป็นที่ผิดหวังของมหาชนผู้นิยมตนอยู่ จึงมักตั้งตนเป็นผู้ขลัง ประกอบด้วยความรู้สึกสีกลับมหัตถจริย มักจะเงี้ยวหูฟังปัญหา แล้วนำเอามาเก็บตอถ่วงเวลาไว้ ครั้นแล้ว เมื่อไม่สามารถให้คำตอบอันถูกต้องแม่นยำ ก็กล่าวถ้อยคำออกมาเป็นโวหาร ถือเอาคำตอบเป็นคำตอบพิสดารไป

เพราะฉะนั้น นักเรียนจึงควรเป็นผู้รู้จักยังคิดและรักความสัตย์จริง และสามารถอดทนนิ่งเงียบอยู่ได้ในบางโอกาส โดยระลึกว่าความจริงนั้นเองอาจจะทำให้ความเยือกเกิดความไพเราะจับใจได้ ขอให้ยึดมั่นแต่ในความสัตย์เถิด จงเปิดเผยข้อความจริงแก่ผู้ที่ซักถามตนแต่โดยชื่อ เมื่อมีผู้มาหาหรือก็พึงแสดงให้เขาทราบอย่างสุจริตถึงข้อที่ท่านเคยเรียนรู้มา ตลอดจนวิธีการและเครื่องมือของท่าน เพื่อเปิดโอกาสให้ผู้อื่นได้ใช้วิธีและเครื่องมือเหล่านั้นอย่างเสรี และเมื่อท่านได้บำเพ็ญตนเป็นผู้สุจริตและเมตตาถึงขนาดเล็คนี้อันแล้ว ท่านก็จะสามารถทราบซึ่งถึงข้อเร้นลับแห่งธรรมชาติของท่านเองด้วย

เมื่อนักเรียนยอมอ่อนน้อมต่อมตนลงมาด้วยความมั่นใจประการนี้แล้ว เขาก็จะได้รับรางวัลอันเป็นที่พึงพอใจภายในดวงจิตของเขาเอง แม้ว่าจะได้ฝ่าฟันอุปสรรคและประสบความไม่สำเร็จมาเป็นเวลานาน หากว่าบังเอิญมีผู้ร่วมงานอันไม่ชอบด้วยน้ำใจก็ขอย่าได้โทมนัสน้อยใจจนเกินควร ลองคำนึงดูเถิดว่า ถ้าไม่มีอุปสรรคมาขัดขวางหรือไม่มีผู้ยุยวให้เกิดมานะขึ้นแล้ว ถ้อยคำหรือผลงานอันดีนั้น ๆ จะเกิดขึ้นได้อย่างไร

ความสรุป

ท่านทั้งหลาย ข้าพเจ้าได้บังอาจนำเอาคติเหล่านี้มาเสนอท่านก็เพราะเหตุว่า เมื่อท่านได้ออกไปสู่โลกเพื่อประกอบอาชีพทั้งในทาง

ราชการและส่วนตัวแล้ว ท่านอาจจะไม่รู้รู้สึกเสียใจว่าท่านได้เคยฟังคำเตือนในเรื่องหน้าที่เบื้องต้นแห่งผู้ที่ใฝ่เรียน และคำเตือนชนิดนี้น้อยหนักหนาที่ท่านจะได้ยินจากสหายใหม่ ๆ ของท่านในอนาคต ตรงกันข้าม ทุกคืนทุกวันที่ท่านคงจะได้ยินแต่คติชนิดต่ำ เช่น เขาอาจจะแนะนำท่านว่า หน้าที่ข้อแรกของท่านก็คือ จะต้องมุ่งหาที่ดิน บ้านเรือน ทรัพย์สมบัติ ยศศักดิ์ และชื่อเสียง เขาจะเยาะเย้ยถามท่านว่า “ไอ้วิชาที่ท่านแสวงอยู่นี้มันดีสักแค่ไหน และความงามความไพเราะแห่งบทนิพนธ์นั้นเอาไปใช้อะไรได้” แต่ถึงกระนั้นก็ดี หากว่าท่านยังรู้สึกตนว่า สิ่งศักดิ์สิทธิ์ในสากลโลกได้เรียกร้องให้ท่านเพ่งเล็งหาความจริง ความงาม และความไพเราะแล้วไซ้ร้ ก็จงยึดมั่นในความกล้าความสัตย์นั้นเถิด ขณะใดที่ท่านกล่าวว่า “ใครเขาประพุดได้อย่างไร เราก็จะประพุดตอย่างนั้น ข้อที่ใฝ่ฝันอยู่แต่ก่อนนั้นขอเลิกกันที เราจะต้องแสวงหาทรัพย์สินเงินทองเสียก่อน วิชาความรู้และความคาดหวังอย่างเพื่อ ๆ เมื่อก่อนนี้พักไว้เสียทีก่อน จนกว่าจะสบโอกาสเหมาะ” เมื่อใดที่ท่านพูดหรือคิดเช่นนั้น เมื่อนั้นแหละเป็นความดับแห่งจิตของท่าน และช่ออ่อนแห่งศิลปะ วรรณคดี หรือวิทยาก็จะร่วงโรยอับเฉาไปอีก

ข้อหนึ่ง ทำนองเดียวกับที่ได้เคยร่วงโรยอับเฉาไปแล้วนับแสน ขณะใดที่ท่านจะต้องตัดสินใจเลือกเดินทางอย่างนี้ ขณะนั้นเป็นกาลสำคัญแห่งชีวิตของท่าน และจงยึดมั่นเลือกเอาข้างวิชาความรู้เถิด

อันความย่ำยวนมารยาแห่งโลกนี้แหละ ที่ทำให้เราเกิดความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องเป็นผู้เคร่งในการเรียน เป็นสมณะแห่งวิทยา และผู้รักเรียนนั้นเองก็มีหน้าที่และสิทธิที่จะบังคับโลกเดินตามตน มิใช่ตนเดินตามโลก จงน้อมรับเอาธรรมอันกระจายตลบอยู่แล้วในของทุกสิ่งทีประกอบขึ้นเป็นธรรมชาติ จงช่วยเป็นลิ้นให้ธรรมชาติได้กล่าวมธุรสกล่อมใจมนุษย์ และจงแสดงให้โลกอันโง่เขลาเล็งเห็นเสียที่ว่าวิชาความรู้นี้ประเสริฐเพียงใด

เมื่อเราได้เห็นอยู่ดำตาแล้วว่า กาลสมัยของเรานี้มีบาปอยู่หนาแน่น และบ้านเมืองของเรามีความเท็จความชั่วดาษดื่นอยู่ ก็ขอให้เราทั้งหลายจงเข้าสู่ร่มเย็นแห่งวิชาและแสวงหาความรู้ซึ่งใคร ๆ เขาได้ละเลยเสียแล้ว ถึงแสงแห่งวิชานั้นจะริบหรี่ก็จงพอใจเถิด เพราะถึงจะเป็นสิ่งเล็กน้อยก็ยังเป็นของ ๆ เราจริง ๆ จงมุ่งหน้าค้นแล้วค้นอีกต่อไป อย่าได้ท้อถอย อย่าได้ทะนงจนถึงกับวางมือจากการค้นคว้าหาความรู้ อย่าเชื่อถือในความคิดของท่านจนงมงาย และก็อย่าหลงลุ่มผู้อื่นโดยไม่พิจารณาถึงเหตุผล ท่านมีสิทธิที่จะเดินทางข้ามทะเลทรายไปสู่วิชา ถึงจะเป็นทะเลทรายก็มีดวงดาราส่องแสงอยู่แพรวพราว และเหตุใดจนเล่า ท่านจึงจะสละสิทธินี้ของท่านเสีย ไปชิงสุกก่อนห่าม โดยเห็นแก่ความสำราญในที่ดินสัก ๑ ไร่ บ้านสัก ๑ หลัง และยุ้งสัก ๑ ยุ้ง วิชาเองก็มีหลังคามีเตียงและมีอาหารไว้ต้อนรับท่าน

จงบำเพ็ญตนให้เป็นผู้จำเป็นแก่โลก มนุษยชาติก็จะนำอาหารมาสู่ท่านเอง และถึงแม้ว่าจะให้ไม่ถึงยุ้งถึงฉาง แต่ก็จำเป็นบำเหน็จชนิดที่ไม่ลบล้างบุญคุณของท่านที่ทำไว้ต่อมนุษยชาติ ไม่ลบล้างความรักใคร่นิยมของคนทั้งหลาย และไม่ลบล้างสิทธิของท่านที่มีอยู่ต่อศิลปะ

ต่อธรรมชาติ และต่อความหวังของมนุษย์

ขอท่านอย่าได้กริ่งเกรงในข้อที่ข้าพเจ้าแนะนำให้ท่านถือเคร่งเป็น โยคีจนเกินไปเลย โปรดอย่าตั้งปัญหาถามว่า “นักเรียนที่หลบหลีก ถอนตัวจากสมาคมนั้นจะทำประโยชน์ได้อย่างไร?” อย่าถามว่า “ใครเล่าจะได้ประโยชน์จากกิจกรรมผู้ช้อนวิชาของตน และปกปิด ความคิดอ่านของตนจากโลกซึ่งกำลังเร่งเร้ารออยู่?”

จะปกปิดความคิดความรู้ณะหรือ ปกปิดแสงเดือนแสงตะวันเสีย จะง่ายกว่า วิชาความรู้นั้นแหละเป็นแสงอันเลิศกระจ่างจำไปทั่วจักรวาล แม้ว่าท่านจะเกิดเป็นใบ้ไปเสีย วิชาที่ย่อมเปล่งวาจาออกมาได้โดยวิธี อัจฉริยะของมันเอง วิชาที่ย่อมไหลหลั่งออกมาเองจากการกระทำของท่าน จากลักษณะนิสัยของท่าน และจากดวงหน้าของท่าน วิชาจะนำ มิตรภาพมาสู่ท่าน จะเหนี่ยวรั้งท่านไว้มั่นกับธรรมะด้วยความรักและความคาดหวัง มนุษย์ผู้มีใจเป็นธรรมและอาศัยกฎแห่งธรรมะอันเลิศ ซึ่งแบ่งแยกออกมิได้นี้ วิชาจะประสิทธิผลอันงามพร้อมสมบูรณ์ทุก ประการ ภายในดวงจิตแห่งนักเรียนซึ่งเป็นที่รักที่นิยมแห่งฟ้าดิน

ตัดตอนและแปลเรียบเรียงจากสุนทรพจน์ของนักปราชญ์ชาวอเมริกัน ชื่อ ราล์ฟ วัลโด เอเมอร์สัน แสดง ณ สมาคมวรรณคดีแห่งสำนักเรียนดาร์ทมัธ เมื่อปีพ.ศ. ๒๓๘๑ ในชื่อว่า “Literary Ethics” อาจารย์ป๊วยเลือกแปลโดย “ถือเอาความเป็นใหญ่ ไม่เป็นห่วง ถ้อยคำ คือแปลอย่างเสรี...ชื่อเรื่องในภาษาอังกฤษ...แปลตรงตัวได้ว่า ‘จรรยาของนักหนังสือ’ หรือ ‘จรรยาของนักอักษรศาสตร์’ ในที่นี้ใช้คำว่า ‘นักเรียน’ แทน เพราะเห็นว่าบทความนี้ใช้ได้สำหรับนักเรียนทุกวิชา อนึ่ง คำว่า ‘นักเรียน’ ในที่นี้หมายถึงทั้งเด็ก และผู้ใหญ่ ตรงกับคำ ‘Scholar’ ในภาษาอังกฤษ...หรือตรงกับคำว่า ‘นักศึกษา’ ซึ่งมีใจความเดียวกัน” พิมพ์ครั้งแรก ในหนังสือ *ที่ระลึกงานฌาปนกิจศพนางเชย ประสาท-เสรี และนางเซาะเซ็ง อึ้งภากรณ์* เมื่อปีพ.ศ. ๒๔๘๓ และใน *อนุสรณ์เศรษฐศาสตร์ ๒๕๐๗*

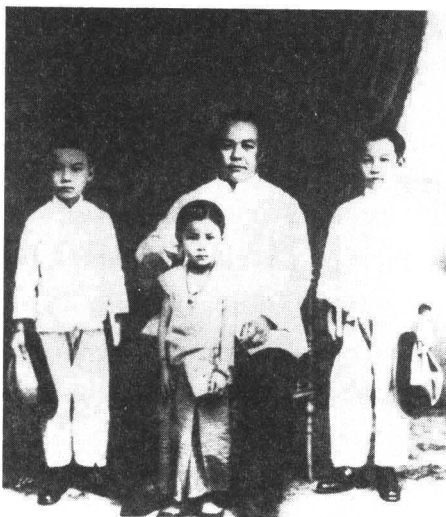
เสียดายโอกาส

วันนั้นผมตื่นแต่เช้ามีด แต่รู้สึกว่าจะไปใช้ หนาว ๆ ร้อน ๆ คิดว่าจะไม่ไปโรงเรียน ตามปกติผมมักจะฝันไปโรงเรียนเสมอแม้ว่าจะเจ็บป่วยเล็กน้อย เช่น ตาแดง คางทูม บางครั้งไปโรงเรียนแล้วครูเคยไล่ให้กลับบ้าน เพราะเกรงว่าจะติดเพื่อนนักเรียนอื่น ๆ

ที่เล่ามาข้างต้นและจะเล่าต่อไปนั้นเป็นเรื่องประมาณเกือบ ๔๐ ปีแล้ว เวลานั้นผมอายุประมาณสิบขวบเศษ ๆ

เมื่อผมล้างหน้าล้างตาเสร็จ ก็ปรากฏว่าบิดาของผมตื่นก่อนแล้ว บิดาของผมป่วยเป็นฝีที่หลังอยู่หลายวัน ตามปกติท่านควรจะอยู่ในมุ้ง แต่เช้ามีดวันนั้นท่านก็ตื่นเช้า พอเห็นผมเข้าท่านก็รู้สึกดีใจ เรียกว่า “ป่วย ไปซื้อโจ๊กให้กินหน่อยเถิด”

บ้านเราอยู่ที่ตรอกวานิช ะหว่างตลาดน้อยกับวัดปทุมคงคา ถ้าไปซื้อโจ๊กต้องเดินไปสำเพ็ง แม้แต่โรงเรียนผมก็ตั้งใจจะไม่ไปแล้ว ถ้าจะไปซื้อโจ๊กให้เถิด ต้องผลัดผ้าโสร่งที่นุ่งอยู่เป็นนุ่งกางเกง ต้องใส่เสื้อใหม่ ต้องเดินไปลิบห่านาที่ เดินกลับมาลิบห่านาที่ ใครจะไป ? ทั้งตัวเราเองก็ตระครันตะครอไม่ใคร่สบายอยู่แล้ว ผมอดเอื้อนอยู่ เดี๋ยว

เด็กชายป๊วย (ซ้ายสุด)
กับพ่อ (นายชา)
พี่ชาย (กำพล อิงภากรณ์)
และน้องสาว (ระเบียบ
ยุทธวงศ์) ที่ร้านถ่ายรูปเล่าจั้น
ต. ตลาดน้อย พระนคร
เมื่อประมาณ ๗๐ ปีก่อน

ทำไมไม่ใช้คนอื่น ทำไมมาใช้ผมอยู่คนเดียว

บิดาของผมไม่พูดอะไร ท่านเป็นคนที่ไม่ช่างพูดเป็นปกติอยู่แล้ว แม้แต่จะถูกลูกก็ไม่อยากพูด ผมคิดไปคิดมา เต็มใจทั้งที่ต้องไปซื้อโจ๊กให้หน่อย แต่ได้กระบิดกระบวนอยู่แล้วตั้งครึ่งชั่วโมง และก่อนจะออกเดินทางไปซื้อที่สำเพ็งก็ต้องแสดงฤทธิ์ด้วยการทำหน้าเจ้าหน้าจอก ระพืดกระพืดให้เป็นที่ประจักษ์

บ่ายวันนั้น บิดาของผมนอนหลับไปได้สักหนึ่งชั่วโมง หมอก็มาเยี่ยม คล่าดูชีพจร บิดาของผมสิ้นลมไปแล้ว

ทุกวันนี้ ผมยังเสียดายโอกาสในวันสุดท้ายแห่งชีวิตของบิดา ผม ท่านให้ออกาสผมรับใช้ท่าน แต่ผมไม่ได้รับโอกาสนั้นด้วยหน้าซึ้นตาบาน กลับทำให้ซุ่นหมองใจท่าน ข้อแก้ตัวใด ๆ ฟังไม่ขึ้นทั้งสิ้น รวมทั้งข้ออ้างว่าไม่ใคร่สบาย

นักศึกษาที่รับผิดชอบในการจัดพิมพ์ เศรษฐศาสตร์อนุสรณ์ ปี ๒๕๐๙ นี้ มาเร่งรัดให้ผมเขียนเรื่องให้ “อนุสรณ์” แปลว่า “ความ

รำลึก” ความรำลึกเรื่องแรกที่แล่นสู่สมอง คือ เรื่องที่เล่ามาให้อ่านในตอนข้างต้นนี้

นักศึกษาที่รักทั้งหลาย โอกาสในชีวิตของเรามีน้อยนัก ถ้าพลาดโอกาสไปจะเสียดายจนตาย เพราะในชีวิตน้อยนักที่เราจะสอบแก้ตัวได้ ไม่เหมือนเราสอบที่มหาวิทยาลัย

วัยที่เราศึกษาอยู่ในมหาวิทยาลัยเป็นวัยที่ดีที่สุดในชีวิตของมนุษย์ทั้งชายและหญิง วัยหนุ่มวัยสาวเป็นวัยที่ขึ้นบาน กำลังวังชาก็แข็งแกร่ง สติปัญญาก็เฉียบแหลมที่สุดในอายุขัย พวกเราเพิ่งพ้นวัยเด็กมา และวัยเด็กนั้นก็ทุเรศเพราะไม่เตียงสา และพวกเราก็ยังไม่มีบรรลุถึงวัยผู้ใหญ่ วัยผู้ใหญ่ั้นทุเรศเพราะมีเรื่องกวนใจต้องรับผิดชอบจุกจิก การประกอบอาชีพก็เต็มไปด้วยอุปสรรครกใจ ไฉนเล่าเราจะปล่อยโอกาสแห่งวัยหนุ่มสาวให้ล่วงผ่านไปโดยเปล่าประโยชน์ อีกไม่ช้าเราหวังจะได้รับยกย่องเป็นเศรษฐศาสตร์บัณฑิต เราได้ถือโอกาสรับและแสวงหาวิชาความรู้ที่จริงที่แน่นแฟ้นสมกับที่จะเป็นบัณฑิตจริง ๆ หรือ ? หรือเราจะเกาะโซดให้นำชื่อบัณฑิตมาสู่เรา โดยภายในสมองของเราคงอยู่ มีแต่ความท่องจำบวกด้วยโซด ? เราได้ถือโอกาสหรือเปล่าที่จะฝึกฝนความคิดของเราด้วยการอ่าน การฟัง การคิดทบทวนและการสร้างพลังแห่งความคิดของมนุษย์ขึ้นแก่ตัวเรา ? เราจะถือโอกาสหรือไม่ที่จะปักเข็มแห่งความคิดของเราไปสู่ทิศแห่งธรรมะ ซึ่งเป็นทิศเดียวที่มีความสว่างแห่งชีวิตและเกียรติ ? เรามีเครื่องมือพร้อมในวัยนี้ เรามีโอกาสเดียว...เสียดายโอกาส

เรียนเพื่อสอบ หรือสอบเพื่อเรียน หรือเรียนเพื่อเรียน

ผมได้รับจดหมายจากนักเรียนเก่าของคณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์หลายคน ที่ไปศึกษาต่อ ณ มหาวิทยาลัยต่าง ๆ ในสหรัฐอเมริกา บางคนมักจะบ่นในทำนองที่ว่า การเรียนที่มหาวิทยาลัยอเมริกันนี้ พวกเขาดูหนังสือกันไม่ใคร่ทัน แม้พวกอเมริกันเองที่อ่านเร็วเข้าใจเร็ว ก็มักจะดูหนังสือไม่ใคร่ทัน เพราะตามมหาวิทยาลัยเขาสอบไล่ (examination) และทดสอบ (test) กันบ่อย ๆ ในภาคการเรียนหนึ่งจะต้องมีการทดสอบหลายครั้ง แล้วมีการสอบไล่อย่างน้อยหนึ่งครั้ง ฉะนั้น ถ้าใครอยากจะสอบไล่ได้ ก็ต้องรีบ ๆ เตรียมตัวสอบอยู่เสมอ การอ่านหนังสือตำราเพื่อเตรียมสอบนั้น ก็ต้องอ่านแบบกินข้าวที่เรียกกันว่ายัด เป็นคำไม่สุภาพ คือรีบ ๆ อ่านไม่ทันได้ย่อย ไม่ทันได้คิด ฉะนั้นเมื่อสอบเสร็จ แม้ว่าสอบไล่ได้คะแนนผ่านไป ดีบ้างไม่ดีบ้าง วิชาความรู้ที่ได้จากการอ่านเตรียมสอบนั้น มักจะบินกลับไปคืนสู่อาจารย์ คืนสู่ตำรา มักจะไม่ติดตัวผู้อ่านลืมหืมตา ถ้าเป็นเช่นนั้นจริง ผมก็ต้องปลงสังเวชว่า นี่เขาเรียนกันเพื่อสอบ ไม่ใช่เรียนเพื่อแสวงหาวิชา

ในหน้าที่คุณบดีที่เศรษฐศาสตร์ มีอาจารย์บางท่านมาปรารภกับผมว่า วิชาที่อาจารย์สอนอยู่นั้น ใครจะมีการทดสอบเก็บคะแนนไว้บ้างสำหรับนักศึกษาในระหว่างที่สอนอยู่ เอาไปบวกกับคะแนนสอบไล่ปลายภาคการศึกษา ผมก็เรียนตามอาจารย์นั้นว่าเพราะเหตุใด มักจะได้คำตอบว่า ถ้ามีการทดสอบละก็นักศึกษามักจะขะมักเขม้น ขยันอ่านตำรา และฟังคำบรรยาย ถ้าไม่มีการทดสอบ นักศึกษามักจะเนือยๆ ไป อ่านบ้างไม่อ่านบ้าง ฟังบ้างไม่ฟังบ้าง ถ้าเป็นเช่นนี้จริง ผมก็ต้องปลงสังเวชว่า นี่เขาสอบเพื่อให้เรียน แล้วก็เรียนเพื่อสอบ ไม่ใช่เรียนเพื่อแสวงหาวิชา

ผมปลงสังเวชดังๆ ให้อาจารย์ฟัง อาจารย์ท่านก็ตอบว่า นักเรียนของเราไม่เหมือนนักเรียนที่อื่น ถ้าไม่ทดสอบเก็บคะแนนเอาไปรวมกับการสอบไล่ละก็ นักเรียนจะไม่เอาใจใส่ ขาดเรียนบ้าง ไม่เข้าห้องสมุดบ้าง เพราะไปติดลองกับเดินขบวนเชียร์ ถือเป็นเรื่องสำคัญกว่าการเรียน ดูแต่ที่คณบดีสั่งให้นักศึกษาไปฟังคำบรรยายพิเศษซึ่งเชิญศาสตราจารย์ที่มีชื่อเสียงของโลกมาบรรยายซิ พอประกาศสั่งไป

นักศึกษาก็มาถามว่าคำบรรยายพิเศษนี้เกี่ยวกับการสอบไล่ใหม่ ถ้าไม่เกี่ยวกับการสอบไล่ก็จะไม่ไปฟัง ผมก็ต้องปลงสังเวชว่า อ้อนี่เขาเรียนเพื่อสอบ ถ้าไม่สอบก็ไม่เรียน

เมื่อผมเรียนเศรษฐศาสตร์อยู่ที่มหาวิทยาลัยลอนดอนนั้น เรามีภาคการศึกษาปีละสามภาค เรียนสามปีแก้ภาค ถ้าสอบไล่ได้ก็เป็นเศรษฐศาสตร์บัณฑิต ในปีแรกเรียนไปฟังคำบรรยายไป เข้าห้องสมุดอ่านหนังสือตำราไป ภาคแรกก็ยังไม่มีการสอบหรือทดสอบ ภาคสองก็แล้วไม่มีทดสอบหรือสอบไล่ มาสอบกันจริง ๆ เมื่อปลายภาคสาม ถ้าสอบได้เขาชมเชยเรียกว่าผ่านการสอบไล่ชั้นกลาง (intermediate) ไปได้แล้ว พอขึ้นปีที่สอง มหาวิทยาลัยบอกว่าเป็นปีนี้อ่านหนังสือตำราได้ตามชอบใจ ไม่มีสอบเลยทั้งปี ไปสอบเอาปีที่สามและสอบในตอนปลายปีเสียด้วย ผมก็เลยขี้เกียจ ชอบตำราอะไร ก็อ่านไปตามพอใจ หลักเศรษฐศาสตร์ ทฤษฎีเศรษฐศาสตร์ การเงินการธนาคาร วิชาใดว่าอย่างนี้ มาร์ชกาลว่าอย่างนั้น เคนส์มาแปรเป็นอีกอย่าง ฯลฯ อะไรมันถูกอะไรมันผิด เอามาใช้ที่เมืองไทยได้ไหม ยางกับตีบุกพิเศษอย่างไร รถไฟในประวัติเศรษฐกิจมีความสำคัญอย่างไร ทำไมอเมริกาจึงก้าวหน้าไปกว่าอังกฤษและยุโรป ทำไมนโยบายเศรษฐกิจจึงขัดกับนโยบายสังคม มุสโสลินีปฏิรูปที่อิตาลีอย่างไรบ้าง และเกี่ยวกับเศรษฐกิจอย่างไร อารยธรรมตะวันตกต่างกับอารยธรรมตะวันออกอย่างไร พุทธศาสนาต่างกับศาสนาอื่นอย่างไร ทำไมรัฐบาลอังกฤษจึงมันคงเปรียบกับรัฐบาลฝรั่งเศส ฯลฯ ผมฟังแล้วอ่าน อ่านแล้วคิด คิดแล้วฟัง ฟังแล้วอ่าน อ่านแล้วถกเถียงกับเพื่อน ถกแพะเพื่อนไปอ่านใหม่ ยิ่งแพะเพื่อนอยู่อีกก็ถามครู ครูดีเตียนกลับไปอ่านใหม่ กลับมาเอาชนะครูให้ได้ กลับมาเถียงกับเพื่อนอีก ยิ่งอ่านยิ่งขี้เกียจ ยิ่งเถียงยิ่งรู้ตัวว่าจน ยิ่งจนยิ่งชวนชวาย ฯลฯ พอปลายปีที่สามปากก็จืด วิชาที่แน่น ครูออกข้อสอบมาก็เอาที่อ่านที่เถียงกับเพื่อนกับครูมา

บรรยายในคำตอบเป็นฉาก ๆ ครูบอกว่าวิชาแน่นพอใช้ได้ รับปริญญาเกียรตินิยมได้ ผมมีความพอใจ ผู้ดูแลนักเรียนพอใจ ให้เงินรางวัลสี่สิบห้าปอนด์ไปเที่ยวได้ รัฐมนตรีคลังที่เมืองไทยเจ้าสังกัดมีความพอใจ เพื่อน ๆ ปลงสังเวชว่า เจ้าขี้ขี้ เรียนเพื่อเรียน แล้วยังเรียนเพื่อไว้สอบด้วย

คุณทั้งหลายที่เป็นนิสิตแผนกวิชาเศรษฐศาสตร์ คณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชี จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย คุณคงไม่แตกต่างกับลูกศิษย์ของผมที่ธรรมศาสตร์มากนัก เพราะคุณก็รุ่น ๆ เดียวกัน ความคิดความอ่านก็คงคล้ายคลึงกัน ผมขอถือวิสาสะถามเหมือนกับที่ถามศิษย์ของผมหน่อยเถอะ เราจะเรียนเพื่อสอบ หรือสอบเพื่อเรียน หรือจะเรียนเพื่อเรียนแล้วถึงเวลาสอบก็เหมือนปะเสื่อ เราก็อาย (หรือหญิง) ซาดิเซีย วิชาเกือกจะสู้ดูสักหน จะมุ่งอย่างไรแน่ ?

คุณจะเลือกอย่างไรก็เป็นเรื่องของคุณ แต่ถ้าเป็นผม ใครมาสบประมาทว่าถ้าไม่สอบแล้วไม่ควรเรียน ผมจะยอมไม่ได้ เพราะเรามามหาวิทยาลัย พ่อแม่หรือผู้อุปการะให้ทุน (ในกรณีของผม ประชาชนทั้งประเทศ) หวังว่าจะให้มาเรียน คดีที่ฟังยัดถือ คือถ้าไม่เรียนก็อย่าสอบ ไม่ใช่ถ้าไม่สอบก็อย่าเรียน

คณะเศรษฐศาสตร์ มธ.

๑๕ สิงหาคม ๒๕๑๐

เรียนให้เก่ง

นักศึกษาที่รัก

ในการเขียนเรื่องสำหรับอนุสรณ์เศรษฐศาสตร์ประจำปี ๒๕๑๐ นี้ ผมจะขอคุยสักหน่อย คำว่าคุยในที่นี้หมายความว่าไอ้อวด นาน ๆ ที่ฟัง อาจารย์ไอ้อวดบ้าง หวังว่าคงจะไม่รังเกียจ

มีนักศึกษามาถามผมบ่อย ๆ ว่า ได้ข่าวว่าคนบดีเรียนเก่ง เรียนอย่างไรจึงเก่ง บางคนกล้าหน่อยก็ถามว่า ที่เขาสื่อกันว่าเรียน เก่งนั้นจริงเพียงใด

คำถามเช่นนี้ จะตอบโดยไม่ไอ้อวดยอมทำไม่ได้ แต่อย่างไรก็ ตาม ควรพิจารณาข้อเท็จจริงก่อน

ในชั้นประถมและมัธยม ผมเรียนอยู่ที่โรงเรียนอัสสัมชัญ บางรัก สอบไล่ได้คะแนนรวมมักจะไม่ต่ำกว่า ๘๐ % บางครั้งพลาดก็ต่ำลง มาบ้าง แต่ไม่ถึง ๗๕ % แต่ตั้งแต่มัธยมห้าไปถึงแปด คะแนนส่วน มากใกล้ ๘๐ % บางปีก็เกินกว่า ๘๐ %

ในการศึกษาชั้นอุดมศึกษาที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมือง ผมเรียนพลาง ทำงานพลาง สอบไล่ได้เป็นธรรมศาสตร์บัณฑิตภายใน

กำหนดสามปี คะแนนส่วนมากได้พอดำเนินไป รัชพระราชทานปริญญา
ลำดับที่ ๖๕ ในจำนวนรุ่นเดียวกัน ๗๙ คน

ในการศึกษาชั้นปริญญาตรีทางเศรษฐศาสตร์ ที่มหาวิทยาลัย
ลอนดอน มีการสอบไล่สองครั้งในระยะเวลาสามปี สอบชั้น intermediate
เมื่อปลายปีแรก เข้าใจว่าได้คะแนนไม่สู้ดีนัก (ถ้าดีก็คงจำได้เอามากๆ
ได้) และสอบชั้น finals เมื่อปลายปีที่สาม การสอบ finals มีสอบข้อ
เขียนแก้ลักษณะวิชา อาจารย์บอกผลสอบว่าได้ grade A แปร
ลักษณะวิชา และ B หนึ่งลักษณะวิชา สรุปว่าได้เกียรตินิยมอันดับหนึ่ง
ได้รับอนุญาตให้เรียนปริญญาเอกต่อได้

ในการศึกษาชั้นปริญญาเอกทางเศรษฐศาสตร์ที่มหาวิทยาลัย
ลอนดอน (หลังจากไปเป็นทหารเสียสามปีกว่า) ไม่ต้องสอบเขียน แต่
ทำวิทยานิพนธ์ (เรื่องเศรษฐศาสตร์ว่าด้วยการควบคุมตึกรัง) และ
สอบปากเปล่า ได้กระทำสำเร็จภายในสามปี* เอาวิทยานิพนธ์มาอ่าน
ใหม่เร็ว ๆ นี้ รู้สึกว่าไม่สู้จะวิเศษนัก

สมมุติว่าผลของการเรียนตามข้อเท็จจริงข้างต้นแสดงว่าเรียนแก้
ปัญหาต่อไปคือเรียนอย่างไร ที่จะบรรยายต่อไปนี้เป็นวิธีการที่ใช้มา

* ผมเริ่มเรียนใหม่เมื่อเลิกสงครามในต้นปีค.ศ. ๑๙๔๖ เขียนวิทยานิพนธ์เสร็จและสอบ
ปากเปล่าเสร็จเมื่อปลายปีค.ศ. ๑๙๔๘ แต่เมื่อเวลานั้นทางการเมืองไทยโงะกันอย่าง
ชวนให้เสียหายว่า ผมได้โดดร่มเข้ากรุงเทพฯ เพื่อร่วมปฏิวัติหรือปฏิวัติซ้อน ฟัน้องทาง
กรุงเทพฯ เตื่อตรอนใจ เขียนจดหมายไปบอกทางลอนดอนว่าอย่าเพิ่งเดินทางกลับ จะ
เป็นอันตราย เพราะเพื่อนฝูงก็ถูกจับไปหลายคน ผมจึงเข้าหาศาสตราจารย์ Robbins
ขออย่าเพิ่งให้มหาวิทยาลัยประกาศผลสอบไล่ได้ เพราะถ้าสอบไล่ได้แล้วก็ต้องเดินทาง
กลับ ถ้าเดินทางกลับตอนนั้นก็อาจจะมึอันตราย ศาสตราจารย์ Robbins บอกว่า หมอ
นี่พิกล ตั้งแต่ตั้งมหาวิทยาลัยยามี้แต่คนมาเร่งให้ประกาศผลสอบไล่ได้ นีมาขอให้หน่วง
ไว้ แต่ท่านก็หน่วงให้หลายเดือน

แล้วเฉพาะตัว ไม่อาจเอื้อมที่จะแสดงเป็นหลักการสำหรับนานาจิตตัง แต่บางข้อก็คงจะเป็นประโยชน์แก่นักศึกษาอื่นได้บ้าง เช่นความ พากเพียร

๑. ความพากเพียร

ถ้าใครมาบอกเราว่ามีผู้นั้นผู้นี้สติปัญญาเลิศมनुษย์ ไม่ต้องเล่าเรียนอะไรหนักหนา ก็สอบได้ดีและเด่น อย่าเชื่อ เพราะสติปัญญา นั้นจริงอยู่ บางคนอาจจะดีกว่าคนอื่น แต่การฝึกฝนสติปัญญานั้นไม่มีวิธีอื่น นอกจากใช้ความอดุสาหะพากเพียร

เมื่อผมเรียนอยู่มัธยมห้า กำลังคลั่งพลศึกษา เพื่อน ๆ เขาชวนให้ออกวิ่งเช้า ๆ ก็ตื่นแต่ตีสามหรือตีสี่ วิ่งบ้างเดินบ้างจากตลาดน้อย มาสนามหลวง แล้วก็วิ่งรอบสนามหลวง (เพื่อน ๆ บางคนวิ่งได้หลายรอบ ผมบางที่ก็ไ้รอบ บางที่ก็ครึ่งรอบ) แล้วกลับบ้าน พอกลับบ้านยังไม่สว่าง จิตใจปลอดโปร่ง ก็รู้สึกว่าการเข้าตุนนี้เป็นเวลาเหมาะสำหรับเล่าเรียน ต่อมาแม่จะไม่ออกวิ่งเช้า ๆ ผมก็มักจะตื่นช้ามาก ๆ มีเวลาท่องและหาความรู้จากหนังสือเรียนได้สักสองสามชั่วโมงก่อนไปโรงเรียน วันละสองสามชั่วโมงนี้เป็นกำไรสุทธิ เพราะปกติมักจะทำการบ้านเสร็จตอนเย็นหรือหัวค่ำก่อนเข้านอน

เมื่อผมเรียนธรรมศาสตร์ กลางวันต้องเป็นครู และครูอัสสัมชัญต้องทำงานหนักตลอดวัน การดูหนังสือธรรมศาสตร์ก็ใช้เวลาค่า และเวลาเข้ามิด ส่วนมากมักจะไปค้างกับเพื่อนหลายคนที่กำลังเรียนธรรมศาสตร์อยู่ด้วยกัน

เมื่อผมเรียนอยู่ที่อังกฤษ ยิ่งต้องพากเพียรเป็นพิเศษ เพราะรู้ตัวว่าภาษาอังกฤษเราแพ้เปรียบเพื่อนนักเรียนด้วยกัน ส่วนมากผมเข้าห้องสมุดอ่านตำราตั้งแต่เช้า แล้วออกจากห้องสมุดกลับบ้านเมื่อห้องสมุดปิด คือ ตอนสามทุ่มครึ่ง ถึงเวลาฟังคำบรรยายหรือเข้าห้อง

สมุดแบบฝึกหัดวิชาคณิตศาสตร์
เมื่อปีพ.ศ. ๒๔๗๒ ของอัสสัมชัญ
หมายเลขประจำตัว ๗๐๓๖

เรียนก็ไป ถึงเวลาอาหารก็รับประทานอยู่ในมหาวิทยาลัยหรือในที่
ใกล้เคียง (มีเพื่อนนักเรียนไทยอีกคนหนึ่งช่วยบังคับใจซึ่งกันและกัน)

๒. การจัดเวลาให้เหมาะสม

มนุษย์เราจะเรียนตลอดเวลาไม่ได้ ถ้าทำเช่นนั้นอาจจะมีผลร้าย
บางคนก็อาจจะเสียสติไป ฉะนั้นจึงต้องมีเวลาพักผ่อน เฉพาะอย่าง
ยิ่งใกล้ ๆ สอบไล่

เมื่อเรียนอยู่ที่อัสสัมชัญ มีวันหยุดคือวันพฤหัสบดีและวันอาทิตย์
แต่มีการบ้านให้ทำ นักเรียนก็มีวันเลือก ถ้าจะทำการบ้านวันพฤหัส
เย็นและค่ำ วันพุธก็ไม่ทำงาน ถ้าจะหยุดพักผ่อนวันอาทิตย์ ก็รีบทำ
การบ้านในตอนเย็นและค่ำวันเสาร์ เป็นต้น

เมื่อผมเรียนที่ธรรมศาสตร์ เพื่อน ๆ กับผมที่ดูหนังสือด้วยกัน
มักจะหยุดทำงานค่ำวันเสาร์ และเต็มวัน วันอาทิตย์

เมื่อผมเรียนที่อังกฤษ ก็ติดนิสัยพักงานวันพุธตั้งแต่เที่ยง

เป็นต้นไป และพักวันเสาร์บ้าง ตลอดถึงเย็นวันอาทิตย์ คำว่าอาทิตย์ เริ่มทำงานเตรียมไปฟังคำบรรยายให้รู้เรื่องในวันจันทร์

ระยะก่อนสอบไล่เป็นระยะเวลาที่สำคัญ โดยทั่วไปผมจะต้องพยายามหาเวลาหยุดให้สมองโปร่งก่อนสอบไล่ มากน้อยตามความเหมาะสมและจำเป็น ฉะนั้นหมายความว่าระยะเวลาก่อนจะถึงตอนหยุดพักให้สมองโปร่งนั้น ก็ต้องมุงทำงานมากเป็นพิเศษ ระยะนี้ต่างกันตามกาลเทศะ เมื่ออยู่อัสสัมชัญ ผมก็มีประมาณสองสัปดาห์แล้วหยุดหนึ่งสัปดาห์ รวมเป็นสามสัปดาห์ก่อนสอบไล่ประจำภาค เมื่ออยู่ธรรมศาสตร์มีเวลามากและเวลาหยุดน้อย แต่สมมติว่าจะเริ่มสอบในวันจันทร์ ผมก็มุงในสัปดาห์ก่อนหน้านั้นทั้งสัปดาห์ จากจันทร์ถึงศุกร์ วันศุกร์เป็นวันได้รุ่ง วันเสาร์วันอาทิตย์เป็นวันนอนพักผ่อน เมื่ออยู่อังกฤษตอนสอบ finals ปลายปีที่สาม (ปีหนึ่งมีสามภาค) ก็มุงในภาคที่สอง และพักผ่อนในภาคที่สามก่อนสอบไล่

ที่เรียกว่าพักผ่อนเพื่อให้สมองโปร่งนั้นก็ทำได้หลายวิธีต่าง ๆ กัน แล้วแต่จะชอบ ได้กล่าวมาแล้วว่า เมื่ออยู่ธรรมศาสตร์นั้นผมนอนพักผ่อน เมื่ออยู่อัสสัมชัญผมใช้วิธีเดินเล่น คือตอนเช้าหรือบางที่ตอนค่ำเดินจากบ้านที่ตลาดน้อยมาทางเจริญกรุง เข้าสี่พระยา ออกพญาไท เลี้ยวซ้ายตรงปทุมวัน ข้ามสะพานกษัตริย์ศึก ผ่านวัดเทพศิรินทร์ วงเวียนยี่สิบสองกรกฎา กลับบ้าน (เวลานั้นถนนที่เดินยังเปลี่ยวมืดและสงบ) ขณะที่เดินก็นึกถึงสูตรคณิตศาสตร์ คิดทบทวนปีที่สำคัญ ในประวัติศาสตร์ ฯลฯ พลาจขมนกขมไม้ไปด้วย เมื่อผมเรียนอยู่อังกฤษ เวลาพักตามปกติก็คือไปดูหนัง เล่นบิลเลียด เป็นต้น แต่เมื่อพักให้สมองโปร่งก่อนสอบไล่ในภาคสาม ปีที่สามนั้น ผมใช้เวลาถกและอภิปรายกับเพื่อนนักศึกษาด้วยกันเป็นส่วนใหญ่ และดูหนังมากขึ้น แต่ไม่ดูหนังสือ

๓. การถกอภิปราย

สำหรับนักเรียนชั้นมัธยม ครูผู้สอนเป็นผู้ที่แนะนำอย่างถี่ถ้วน สมบูรณ์ และเป็นผู้นำในการถามการตอบในห้องเรียน นักเรียนด้วยกันไม่จำเป็นต้องนำเรื่องวิชาเรียนมาถกหรืออภิปรายกันมากนัก แต่ถึงในชั้นมัธยมก็ตาม ถ้านักเรียนใช้ความคิดความอ่านมากเพียงพอ ย่อมจะเกิดประเด็นให้ปะจาวิสาชนากันได้ และจะเป็นประโยชน์แก่การเรียนมิใช่น้อย ในโรงเรียนมัธยมที่ทันสมัย ครูย่อมส่งเสริมให้มีการอภิปรายในหมู่นักเรียนเพื่อฝึกฝนให้สามารถใช้ความคิดโดยลำพังได้มากขึ้น

ในการศึกษาชั้นอุดม การถกเถียงและอภิปรายระหว่างนักศึกษาเป็นของจำเป็น เมื่อผมเรียนธรรมศาสตร์ วิสัยของนักศึกษาที่จะอภิปรายถกเถียงประเด็นในวิชาการต่าง ๆ มีมาแต่เดิมแล้ว ตั้งแต่ครั้งยังเป็นโรงเรียนกฎหมาย ฉะนั้น เมื่อดูหนังสืออยู่กับเพื่อน ๆ เป็นหมู่เป็นคณะ การอภิปรายโต้เถียงกันก็เป็นของธรรมดา เฉพาะอย่างยิ่งในเมื่อพวกเราเป็นพวกที่ไม่ได้ไปฟังคำบรรยายในตอนกลางวันเป็นส่วนใหญ่ การถกอภิปรายมีผลช่วยให้แต่ละคนต้องศึกษาต่อ ต้องคิดต่อ แล้วกลับมาถกอภิปรายต่อ นี่แหละที่นักปรัชญาสมัยนี้เรียกกันเสียไกว่า “บรรยากาศทางวิชาการ” (academic atmosphere) แท้จริงก็เป็นสิ่งที่พวกเรานักศึกษาสร้างกันได้ด้วยพวกเราตนเอง แต่ถ้าอาจารย์เข้าช่วยแนะนำด้วยก็ยิ่งดี ที่บันทึกว่ามหาวิทยาลัยเรามากจะไม่มียุคบรรยากาศทางวิชาการนั้น พวกคณาจารย์ก็ต้องรับผิดชอบที่ไม่ได้ช่วยอำนวยความสะดวกให้เกิดขึ้น แต่ไม่ควรลืมนักศึกษาที่สามารถช่วยสร้างสรรค้ให้เกิดขึ้นได้ ถ้าตั้งใจจะทำให้เกิดขึ้นจริง

เมื่อผมเรียนอยู่ที่อังกฤษ ได้พยายามจับกลุ่มเพื่อน ๆ นักศึกษาร่วมกัน สำหรับถกเถียงอภิปรายกันนอกเวลาเรียน เท่าที่จำได้มีอังกฤษ ๑ คน อินเดีย ๑ คน จีน ๑ คน ลังกา ๑ คน และไทย ๑ คน

บางคนก็ถนัดวิชานี้ เพื่อน ๆ ก็ได้ฟัง เพื่อน ๆ ถนัดวิชานั้น เพื่อนคนอื่นก็ได้ฟัง แต่ถึงจะถนัดในวิชาเดียวกัน ตำราที่จะอ่านก็มีมากเหลือกำลัง พวกเราแยกกันอ่านแล้วมาเล่าสู่กันฟัง ได้ประโยชน์ทั้งทางแตกฉาน และลึกซึ้ง ยิ่งใกล้สอบพวกเราเลิกดูหนังสือกันแล้ว แต่ดูบันทึกที่ย่อเรื่องไว้ เอาข้อสอบเก่า ๆ มาผลัดกันตอบคนละข้อสองข้อให้คนอื่นฟัง ให้คนอื่นท้วง ความกระจ่างแจ้งในวิชาก็เกิดขึ้น แต่ละคนสมองก็โปร่งเพราะไม่ต้องคร่ำเครียดอ่านตำรา ถ้าไม่เข้าใจตอนไหนก็ซักเพื่อนเอา เวลาจะตอบสอบไล่ก็สามารถตอบได้รวดเร็วชัดเจน เพราะได้ซ้อมกันมาแล้ว เคยถูกซักคอกันมาแล้ว และเคยหัดอภิปรายซึ่งกันและกันมาแล้ว

นักศึกษาที่รัก ที่ผมอธิบายมาข้างต้นนี้ ไม่ใช่เป็นมนต์คาถาที่จะนำไปสู่การเรียนเก่ง การเรียนย่อมต้องต่อเนื่องกันเป็นลูกโซ่ จากประถมไปมัธยม จากมัธยมไปอุดม ถ้าจะพากเพียรต้องพากเพียรให้ตลอดไปทุกช่วง จะเลือกพากเพียรเป็นตอน ๆ มิได้ อื่นๆ สติปัญญาที่จะนำมาใช้ในชั้นอุดม ต้องอาศัยฝึกฝนมาแต่ชั้นมัธยม ต้องอาศัยความรู้พื้นฐานจากมัธยม ถ้าเราเผชิญพบว่าเรอบกพร่องอะไรในเบื้องล่าง เช่น ปรากฏว่าอ่อนประวัติศาสตร์ไปตามเขาไม่ใคร่ทัน ก็ต้องพากเพียรย้อนกลับไปหาความรู้พื้นฐานเพิ่มเติมให้เพียงพอ เมื่อผมกลับจากสงครามโลกไปเรียนใหม่ รู้สึกว่าต้อยทางคณิตศาสตร์ อ่านตำราไม่เข้าใจ กลุ้มใจนักต้องกลับไปซื้อหนังสือแคลคูลัสมาอ่านแล้วให้เพื่อน ๆ ช่วย แม้แต่ชั้นปริญญาตรีก็เช่นเดียวกัน วิชาคณิตที่เรียนประวัติศาสตร์เศรษฐกิจ แต่ไม่รู้ประวัติศาสตร์ชาติอังกฤษพอ ก็กลับไปหาหนังสือชุดมัธยมว่าด้วยประวัติศาสตร์อังกฤษมาอ่านเสริมดู ต่อมาภายหลังจึงเกิดความพึงพอใจที่ใครเขาพูดอะไรกัน เราก็ตามเขาทัน

นักศึกษาในคณะเศรษฐศาสตร์ภาคปกติ คงจะมีปัญหาเกี่ยวกับการจัดเวลาให้เหมาะสมมากพอใช้ เพราะบางคนยังไม่สามารถวาง

กลับมาเยี่ยมเมืองไทยและมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (ภาพนี้ถ่ายที่ตึกเอที.)
เมื่อปีพ.ศ. ๒๕๑๖ ขณะเป็นอาจารย์พิเศษ สอนที่มหาวิทยาลัยเคมบริดจ์

ตารางเวลาทำงานของตนเองได้ ถ้าเป็นเช่นนี้ก็ใครจะนะให้พยายามกำหนดเวลาเสียให้ดี ชั่วโมงไหนฟังคำบรรยายอะไร ทางมหาวิทยาลัยเขาจัดไว้แล้ว ที่สำคัญที่เราจะต้องฟังตัวเองช่วยตัวเอง คือ ชั่วโมงที่ไม่มีการบรรยายจะต้องกำหนดไปว่า เราจะต้องอ่านหนังสือวิชาอะไร แล้วควบคุมใจให้ทำได้ มิใช่ที่เพื่อนฝูงจะชักจูงให้ทำอะไรอย่างอื่นที่สนุกสนานกว่า เราเสียอีกควรชักจูงเพื่อนฝูงให้มาสนับสนุนซึ่งกันและกันให้เล่าเรียน และเมื่อได้กำหนดในตารางเวลาเสียไว้แล้วว่า จะมีชั่วโมงเที่ยว จะมีวันสำหรับเล่น ก็ควรจะทำได้ไม่ยากนัก

นักศึกษาในภาคค่ำสิจจะเล่าเรียนได้ยากกว่านักศึกษาภาคปกติ เพราะถ้าใครไม่มีงานทำในเวลากลางวัน และควบคุมใจไม่ได้ ในไม่ช้าก็จะเริ่มชวนกันไปทำอย่างอื่นที่ไม่ใช่การศึกษา และถ้าเริ่มชวนกันไปเป็นนิสัยแล้ว การเที่ยว การเตร่ แม้จะไม่ถึงกับเสเพล ก็จะเลยมามีไปเป็นอาจินินิสัย เช่น เพียงแต่นั่งคุยกันที่ร้านกาแฟ วันแรกก็หนึ่งชั่วโมง ต่อๆ ไปคุยกันไป มากคนมากเรื่องขึ้น ก็ยิ่งเสียเวลามากขึ้น

และยิ่งถ้ามีการชกนํากันให้ “ใจแตก” (คำเก่าแต่ได้ความหมายดี) มาก ๆ เข้าไม่นานอาจจะถึงเสเพล

ฉะนั้น สำหรับนักศึกษาภาคค่ำ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ผมขอแนะนำให้พยายามคุมใจของตนให้ดี พยายามจัดตารางทำงานของตนเองในเวลากลางวัน ให้มีเรียนมากพอสมควร หย่อนใจบ้างพอหอมปากหอมคอ แล้วควบคุมใจตนให้ปฏิบัติตามคำสั่งของตนเองจนได้ ถ้าใครหาอาชีพทำในตอนกลางวันได้ ก็ดีเหมือนกัน จะเป็นประโยชน์หลายสถาน กันใจแตกได้ง่ายขึ้น

มีผู้ปกครองนักศึกษาภาคค่ำหลายคนมาบ่นให้ฟังว่า บุตรหลานของตนนั้นเรียนภาคค่ำแล้วกลับบ้านดึก ปรากฏว่าที่ดึกนั้นดึกจริง ๆ คือถึงสองยามหรือห้าทุ่ม แท้จริงการเรียนภาคค่ำเรียนถึงสองทุ่มก็เลิก แม้จะขยันเข้าห้องสมุดอีกก็คงไม่เกินชั่วโมงครึ่ง ใครกลับบ้านดึกถึงห้าทุ่มน่าจะไม่ใช่เพราะเรียน น่าอดสู ผมอยากจะเสนอให้ผู้ปกครองสงฆ์เลี้ยงมาคอยรับกลับบ้านแบบนักเรียนอนุบาล

ข้อคิดเหล่านี้เขียนขึ้นให้นักศึกษาเกิดสติรำลึกได้ว่า เรามาเรียนต้องเรียนให้เก่ง วิธีที่จะเรียนให้เก่ง ก็ได้กล่าวไว้ตามประสบการณ์ แต่ถ้าใครมีวิธีที่ดีกว่า ก็ยิ่งดี ข้อที่ควรจำต่อไปก็คือ นักศึกษามีใช้จะมีหน้าที่ต่อตนเองที่จะเรียนให้เก่งเท่านั้น จะต้องเรียนให้เก่งกว่าครูบาอาจารย์ด้วย มิฉะนั้นโลกจะเจริญได้อย่างไร

ความชอบธรรมในมหาวิทยาลัย*

เรื่องที่เสนอในการบรรยายนี้ อาจจะเรียกเป็นหัวข้อว่า “ประชาธิปไตยในมหาวิทยาลัย” ก็ได้ หรือ “ศีลธรรมในการบริหารมหาวิทยาลัย” ก็ได้ และคงจะได้ความเหมือนกัน คือจะบริหารมหาวิทยาลัยอย่างไรให้เข้าหลักเสรีภาพและให้ชอบด้วยศีลและธรรม

ในมหาวิทยาลัยซึ่งเป็นสถานการศึกษาชั้นอุดม คือสูงสุด ความมุ่งหมายสำคัญ คือ การสั่งสอนอบรมให้ศิษย์สามารถในวิชาการ เพื่อประกอบสัมมาอาชีพะประการหนึ่ง แต่ความมุ่งหมายอีกประการหนึ่งที่สำคัญกว่านั้น คือการอบรมให้ศิษย์เป็นปัญญาชน รู้จักใช้เหตุผล วิจาร์ณญาณ สอดส่องดูสภาวะของสังคม และใช้ความสามารถสติปัญญา ปรับปรุงให้ดียิ่ง ๆ ขึ้น สังคมมีขอบกพร่องอย่างไร ก็ให้รู้จักใช้ความคิดเป็นอิสระแก้ไขให้ดียิ่งขึ้น

นิสิตนักศึกษาอยู่ในวัยหนุ่มสาว มีพลังทางกายแข็งแรงแรงฉกรรจ์

* ถ้าจะแปลเป็นภาษาอังกฤษควรจะใช้คำว่า Decency ไม่ใช่ Righteousness อย่างที่มีผู้แปลไปแล้ว

มีพลังทางจิตกล้าหาญ เด็ดเดี่ยว และมีจำนวนมากเมื่อเทียบกับครูบาอาจารย์ ในประเทศไทยและประเทศอื่นแม้แต่ในสหรัฐอเมริกาซึ่งร่ำรวยมาก จำนวนนักศึกษาและนิสิตมีมากจนแน่นสถานที่ อยู่ในลักษณะเยียดยัดอัดแอเป็นส่วนใหญ่

พลังทางจิตของนักศึกษาและนิสิตนั้นเป็นเรื่องที่สำคัญมาก คือ นิสิตนักศึกษาอยู่ในลักษณะกล้าหาญ เด็ดเดี่ยว ที่เรียกว่าเด็ดเดี่ยวนั้น เป็นทั้งคุณและโทษ คือ ถ้ามีอุดมคติก็มุ่งแต่อุดมคติ ซึ่งนับว่าเป็นคุณ แต่เนื่องด้วยเป็นหนุ่มและสาว ไม่เจนจัดในวิถีแห่งชีวิต ความเด็ดเดี่ยวนั้นอาจจะเป็นโทษได้ เพราะเกิดแปรเป็นความฉุนเฉียวได้ง่าย เมื่อมีสิ่งไม่สบอารมณ์ เกิดมีความถือ ความทะนง ความไม่ปราณีปราศรัย ปราศจากความละมุนละไม เมื่อประสบอุปสรรคขัดขวางทางดำเนินไปสู่อุดมคติของตนและหมู่คณะ

หนุ่มสาวเหล่านี้เพิ่งพ้นจากความเป็นเด็กมาหยก ๆ แต่จะนับเป็นผู้ใหญ่ก็ยังนับไม่ได้สนิท อยู่ในระหว่างกึ่งกลาง ถ้าใครปฏิบัติกับเขาในฐานะเด็ก เขามักจะมีความละอาย ซึ่งแปรสภาพเป็นความโกรธเคืองได้ง่าย ปมด้อยนี้เป็นเรื่องที่เราควรวัยวุฒิสูงกว่ามักจะละเลยไม่นำมาคำนึง และเป็นต้นเหตุสำคัญอย่างหนึ่งแห่งความระหองระแหงระหว่างบิดามารดากับบุตร ครูบาอาจารย์กับศิษย์

ในทัศนะของคนวัยหนุ่มสาวขนาดนิสิตนักศึกษา โลกของผู้ใหญ่นั้นเต็มไปด้วยความบกพร่อง ผู้ใหญ่ไม่ทำตัวเป็นผู้ใหญ่จริงเมื่อเด็ก ๆ เขาหลงรักผู้ใหญ่และนับถืออย่างมกมายตามวิสัยทารก เมื่อลืมหูตาเห็นข้อบกพร่องขึ้น ความรักกลายเป็นความขมขื่นและละอาย บัดสี ความนับถือเชื่อถือกลับกลายเป็นความดูหมิ่นเหยียดหยาม รสนิยมของเขากับของผู้ใหญ่ขัดกัน และความขัดกันนี้เมื่อเกิดมีบ่อย ๆ ขึ้น ย่อมก่อให้เกิดความแค้นเคืองซึ่งกันและกัน ผลสุดท้ายความรักเดิมผสมกับความแค้นใหม่ ก่อให้เกิดความรู้สึกรุนแรง ซึ่งถ้า

เยี่ยมบัณฑิตอาสาสมัคร ที่ต่างจังหวัด เมื่อปีพ.ศ. ๒๕๑๖

ถูกกันสกัดไว้ ก็ยิ่งเกิดพลังทางจิตกล้าแข็งเด็ดเดี่ยวยิ่งขึ้น การเปลี่ยนแปลงในลักษณะของจิตที่ผมกล่าวมานี้ เป็นข้อที่นักปราชญ์ทางจิตวิทยาได้วิจัยไว้เกี่ยวกับปัญหาวัยรุ่นและวัยหนุ่มสาว ซึ่งไม่จำเป็นจะต้องเป็นจริงสำหรับนิสิตนักศึกษาไทยแต่ละคน แต่เท่าที่สังเกตดูเป็นเรื่องสมจริงสำหรับหลายคนทีเดียว

โลกของผู้ใหญ่บดบอบอย่างไรบ้าง บางทีภายในครอบครัวนั้นเอง บิดาเสพสุรามีนเมา หรือหมกมุ่นในกามารมณ์ หรือทอดทิ้งบุตรภรรยา บางทีมารดาจู้จู้จุกจิก หรือเพิกเฉยต่อหน้าที่ หากความสุขในกีฬาบัตร์ หรือทั้งบิดามารดามีความโลภ ไม่ประพฤติตนในทำนองคลองธรรม ภายนอกครอบครัว ในสังคมก็เต็มไปด้วยข่าวอันสกปรก โสมม รัฐมนตรีนี้ทุจริต อธิบดีนั้นกอบโกย แรก ๆ อ่านหนังสือพิมพ์ และฟังข่าวลือ ก็ตื่นเต้นสนุกดี แต่ต่อ ๆ มามีบ่อย ๆ เข้า คลายตื่นเต้นกลับเป็นสังเวช และมองอนาคตไปในด้านมืดมน เกิดความระแวงในโลกของผู้ใหญ่ ยิ่งมองไปในโลกทั่วไป ปัญหาการเมืองระหว่าง

ประเทศยิ่งร้ายเลวยิ่งนัก ที่เคยได้เชื่อตามคำสั่งสอนว่า ทำดีจะได้ดีก็
ไม่เห็นว่าได้ดีจริง คนทำชั่วยิ่งปรากฏว่าร่ำรวยด้วยยศศักดิ์ บริวาร
ศฤงคาร และอำนาจ จากทัศนคติอันเด็ดเดี่ยวของคนหนุ่มสาว โลก
ของผู้ใหญ่เป็นโลกที่ผิดหวัง หวาอะไรเป็นสรวงได้ยากทั้งในทางโลก
และทางธรรม อนาคตล่อแหลมต่ออันตราย นำหวาดระแวง ความ
สัตย์ความจริงไม่มีในโลก คำพูดไม่มีค่า มีแต่ความกลีบกลอก ความ
ศรัทธาในผู้ใหญ่เสื่อมสลายสิ้นเชิง ภายนอกอาจจะทำความเคารพต่อ
ผู้ใหญ่ตามธรรมเนียม แต่ภายในเป็นอีกเรื่องหนึ่ง

ภายในมหาวิทยาลัยเล่า ครูบาอาจารย์จะเป็นที่ฟังได้บ้างหรือก็
หาไม่ ด้วยจำนวนอันมโหฬารของนักศึกษา อาจารย์แต่ละคนเคยสังเกต
และรู้จักคุ้นเคยกับนิสิตนักศึกษาแต่ละคนบ้างไหม บุคลิกลักษณะของ
นิสิตนักศึกษาแต่ละคนถูกกลืนไปในฝูงเยี่ยงฝูงโคกระบือ มีหน้าซ้ำ
อาจารย์บางคนยังสอนไม่ได้เรื่อง สอบไล่ไม่ได้ความ ประพฤติตนให้
เป็นที่เสื่อมชื่อเสียงชบิกันน่าเหยียดหยาม ผู้มีอำนาจในมหาวิทยาลัย
ออกข้อบังคับนานาประการ ห้ามโน่นห้ามนี้ ต้องทำอย่างนั้น สอบไล่ก็
เข้มงวด ที่สอบตกโดยยุติธรรมก็มี ในทัศนะของนักศึกษาจะผิดหรือ
จะถูกก็ตาม โลกของมหาวิทยาลัยก็ไม่วิเศษเหมือนที่เคยคิดหวังไว้แต่
ก่อน

ที่ผมกล่าวมานี้ มิใช่จะเป็นแต่ทัศนะของนิสิตนักศึกษาใน
มหาวิทยาลัยของไทยอย่างเดียว แท้จริงเหตุการณ์ดังกล่าวเกิดขึ้นทั่ว
โลกในระยะสี่ห้าปีที่แล้วมา และยิ่งนับวันยิ่งจะรุนแรงขึ้น ไม่ต้องนับ
เรื่องเรดการ์ดซึ่งเป็นเรื่องพิเศษ จะเห็นได้ว่ามีความไม่สงบในหมู่นิสิต
นักศึกษาในญี่ปุ่น อเมริกา อินโดนีเซีย ตุรกี เกาหลี พม่า ลังกา อินเดีย
ปากีสถาน ยุโรป แทบทุกประเทศ รวมทั้งโปแลนด์ รุเมเนีย และเมื่อ
เร็ว ๆ นี้ที่ฝรั่งเศส ค.ศ. ๑๙๖๘ เป็นปีระเบิดและระบอบของนักศึกษา
ทำนองเดียวกับค.ศ. ๑๙๔๘ เป็นปีระเบิดและระบอบของกรรมกรใน

ยุโรปทุกประเทศ ซึ่งพ้องกันกับการเผยแพร่เอกสาร Communist Manifesto ของ Karl Marx

ในประเทศไทยเรา ระหว่างที่นิสิตนักศึกษายังถูกกันสกัดด้วยคำสั่งคณะปฏิวัติและกฎอัยการศึก จะทำอะไรก็ยากลำบาก จึงระบายความรู้สึกด้วยการทะเลาะวิวาทกันเองบ้าง เช่น ในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยและมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ด้วยการทะเลาะวิวาทกับคนภายนอกด้วยเรื่องสำมะเลเทเมาบ้าง เช่น ที่เชียงใหม่และขอนแก่น เดียวนี้รัฐธรรมนูญออกแล้ว และในรัฐธรรมนูญนั้นจะชัดตัวอย่างไรก็ตาม มีบทบัญญัติรับรองอิสรภาพ เสรีภาพ ในการพูด การคิด การเขียน ประชาธิปไตยนั้นใคร ๆ ก็ยกย่องบูชา แม้จะเป็นแต่บูชาด้วยลมปากอย่างเดียว ก็ยังมีการยกย่องว่าดี

นิสิตนักศึกษาหนุ่มสาวย่อมตื่นตัวเป็นธรรมดา ยิ่งทราบว่าเป็นในประเทศอื่นทั่วโลก เพื่อนรุ่น ๆ เดียวกับเขาสามารถใช้สิทธิเสรีภาพ ตามรัฐธรรมนูญบ้าง ไม่ตามรัฐธรรมนูญบ้าง บางแห่งถึงกับช่วยให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในวิถีการเมือง ซึ่งเป็นเรื่องใหญ่ได้สำเร็จ นิสิตนักศึกษาของเราก็ย่อมเกิดความเคลื่อนไหวตัวขึ้นเป็นธรรมดา

ดู ๆ ก็น่าประหลาดอัศจรรย์ ที่พวกเราครูบาอาจารย์พยายามอบรมสั่งสอนศิษย์ให้นิยมเสรีประชาธิปไตย และให้รังเกียจลัทธิเผด็จการของคอมมิวนิสต์ ซึ่งขัดกับหลักประชาธิปไตย แต่พอศิษย์จะปฏิบัติตามหลักเสรีประชาธิปไตย เราก็ห้ามไว้-ช้ำก่อน ครูบาอาจารย์สั่งสอนศิษย์ให้รู้จักคิดอ่านใช้เหตุผลด้วยตนเอง ครั้นศิษย์ใช้ความคิดเป็นอิสระขึ้น เรากลับไปเกรงว่าศิษย์จะคิดล้างเรา ครูบาอาจารย์สั่งสอนให้ศิษย์วิจัยพิจารณาภาวะสังคมเพื่อใช้วิชาและสติปัญญาแก้ไขปรับปรุงให้ดีขึ้น ครั้นศิษย์เล็งเห็นชัดว่าสังคมมีความบกพร่อง และประสงค์จะประท้วงความบกพร่องของผู้ใหญ่ในสังคม เรากลับเกิดความเกรงกลัว เรียกตำรวจปราบจลาจลมาควบคุม

งานพระราชทานปริญญาบัตร ที่หอประชุมใหญ่ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
สมัยที่พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นนครชิพวงศ์ประพันธ์ เป็นอธิการบดี
และอาจารย์ป่วยเป็นคณบดี คณะเศรษฐศาสตร์

เหตุการณ์ มีอาวุธเครื่องมือพร้อมสรรพ เพื่อระงับการประท้วง ดู
ประหนึ่งว่าอาจารย์ในมหาวิทยาลัยมีหน้าที่ที่จะสร้างศิลปวัตถุอัน
วิจิตรตระการตา แต่พอก่อ ๆ ขึ้นจะเป็นรูปเป็นร่าง เรากลับทำลายให้
พังพินาศไป

เมื่อเหตุการณ์เป็นไปเช่นนี้ เมื่อปัญหาที่อยู่เช่นนี้ จะควรแก้
สถานการณ์อย่างไรให้กลับคืนดีขึ้น ให้เกิดความชอบธรรมขึ้นใน
มหาวิทยาลัย?

ประการที่หนึ่ง ผู้ใหญ่จะต้องพยายามสร้างความเชื่อถือแก่นิสิต
นักศึกษา ถ้ามิใช่บิดามารดา อย่างน้อยก็ครูบาอาจารย์ ต้องประพฤติ
ตนชนิดที่จะเป็นตัวอย่างให้แก่บุตรหรือศิษย์ของตน ผู้มีตำแหน่งสูง
เด่นเป็นใหญ่ในแผ่นดินควรจะรักษาศีลสัตย์ให้ปรากฏแก่คนทั่วไปว่า
ธรรมจริยานั้นเป็นจริยวัตรที่เราปฏิบัติเป็นปกติ มิใช่ว่าธรรมจริยา
เป็นเรื่องธรรมดา และให้เห็นว่าศักดิ์ศรีที่แท้จริง คือ ความดี ความ

ประพจน์ชอบ ส่วนลาภ ยศ สมบัติ และอำนาจเป็นเพียงเครื่องประกอบภายนอก ไม่มีคุณค่าถาวรยืนนาน

ประการที่สอง สายสัมพันธ์ระหว่างบิดามารดากับบุตร ครูอาจารย์กับศิษย์ ควรจะกระชับให้สนิทแน่นแฟ้น เพื่อให้มีการแลกเปลี่ยนทัศนะซึ่งกันและกัน และเพื่อให้หนังสือตักศิลาตระหนักรู้ว่าเดี๋ยวนี้ตนมิใช่เด็กแล้วในสายตาของบิดามารดาหรืออาจารย์ ผู้ใหญ่เคารพในความคิดของเขาพอที่จะนำเอามาถกอภิปรายกัน แม้จะมีที่ไม่เห็นพ้องต้องกันอยู่มาก ก็ได้หารือสนทนาโต้ตอบกัน แม้เมื่อหารือแล้วผู้ใหญ่ยังคงยืนยันความเห็นของตน อย่างน้อยก็ได้ฟังเหตุผลซึ่งกันและกันอยู่ ข้อสำคัญอยู่ที่นักศึกษาได้เห็นและแน่ใจว่า อาจารย์ฟังความเห็นของตนและรับนับถือว่าเป็นเรื่องจริงเรื่องจัง ไม่ใช่เป็นสิ่งที่ปฏิเสธเสียแต่ในเบื้องต้นว่าไร้สาระหรือไร้เดียงสา

ประการที่สาม อาจารย์จะต้องส่งเสริมให้มีการปฏิบัติตามระบบประชาธิปไตยภายในมหาวิทยาลัยอย่างจริงจัง ระบบประชาธิปไตยภายในมหาวิทยาลัยนี้ ต่างกับระบบประชาธิปไตยในการปกครองประเทศอยู่ที่ที่คณาจารย์ยังต้องรับผิดชอบในการบริหารมหาวิทยาลัย และในการประสิทธิ์ประสาทวิชาการ มิใช่จะทำให้มีการออกเสียงลงคะแนนว่าปีนี้จะต้องยกขึ้นกันหมดโดยไม่มีการสอบ หรือมิใช่จะทำให้นักศึกษาออกเสียงลงคะแนนแต่งตั้งอธิการบดี คณบดีหรืออาจารย์หรือออกเสียงรับหรือปฏิเสธหลักสูตรต่าง ๆ เป็นต้น ระบบประชาธิปไตยภายในมหาวิทยาลัยหมายความว่า นักศึกษามีโอกาสได้แสดงความเห็นโดยเสรีเกี่ยวกับหลักสูตรหรือการสอนการวิจัยในมหาวิทยาลัย และเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องเกี่ยวกับสวัสดิภาพหรือบริการนักศึกษา นักศึกษาควรได้มีสิทธิออกความเห็นอภิปรายพร้อมด้วยเหตุผล เมื่อมีข้อบังคับออกมา นักศึกษาควรได้รับคำชี้แจงให้เข้าใจถ่องแท้ และมีโอกาสออกความเห็นได้โดยไม่ถูกลงโทษ หรือ

หวาดเกรงการลงโทษ มีการเลือกตั้งโดยนักศึกษาเองให้นักศึกษาเป็น
ผู้แทน เป็นกรรมการสโมสร และกรรมการสวัสดิการนักศึกษา เหล่านี้
เป็นต้น

อนึ่ง ระบบประชาธิปไตยนี้ มิใช่จะพึงมีในหมู่นักศึกษาเท่านั้น
การปฏิบัติในหมู่คณาจารย์เอง ไม่ว่าจะเป็นอาจารย์ผู้น้อยผู้ใหญ่ หาก
มีวิธีให้เป็นไปตามระบบประชาธิปไตยให้เป็นเยี่ยงอย่างแก่หมู่นักศึกษา
ก็จะป้องกันความยุ่งยากในการปกครองทั้งอาจารย์และศิษย์ และเป็น
การส่งเสริมให้วิชาการก้าวหน้าได้โดยดี

ประการที่สี่ หากเผชิญมีข้อขัดแย้งกันภายในมหาวิทยาลัยก็ดี
หรือมีเรื่องที่นักศึกษาพร้อมใจกันประท้วงในกิจการนอกมหาวิทยาลัยก็ดี
คณาจารย์และฝ่ายบริหารบ้านเมืองมีหน้าที่ที่จะดูแลสอดส่องให้การ
ประท้วงนั้นเป็นไปโดยมีระเบียบ ไม่เกิดเหตุร้ายรุนแรง แทนที่จะใช้
วิธีห้ามเสียตะพึดตะพือไป นักศึกษามีเครื่องมือที่เหนือกว่าอาจารย์
อยู่สองอย่าง คือ (ก) พลังทางกายของคนรุ่นหนุ่มฉกรรจ์ และ (ข)
จำนวนอันมากของนักศึกษา การปลุกฝังระบบประชาธิปไตยให้จับใจ
นักศึกษาจะช่วยให้นักศึกษามีโอกาสประชุมพิจารณาข้อเท็จจริงต่าง ๆ
เกี่ยวกับประเด็นที่ประท้วง และได้อภิปรายแสดงความคิดเห็น ตลอด
จนการลงมติว่าจะประท้วงหรือไม่ และถ้าจะประท้วงควรประท้วงด้วย
วิธีการใด อาจารย์อาจจะช่วยแนะให้ประท้วง (ถ้าจำเป็นจะประท้วง)
ด้วยวิธีสันติแทนใช้วิธีรุนแรง ด้วยวิธีอันหนักแน่นแต่ไม่ใช้วิธีชุกโรชก
และในการนี้อาจารย์จำเป็นจะต้องมีจิตใจมั่นคงและสงบ ปราศจาก
อคติทั้งด้านโทสะและในด้านความขลาดกลัว สามารถชักนำศิษย์ให้
กระทำการใด ๆ ด้วยวิธีอันเหมาะสมและวิธีที่ถูกต้อง

ในด้านผู้บริหารบ้านเมืองก็ควรจะเรียนรู้ว่า การประท้วงโดย
สันตินั้นแตกต่างกับการประท้วงแบบรุนแรง และควรจะใช้ความ
พยายามจนถึงที่สุดที่จะรักษาความสงบในการประท้วง เช่น ตำรวจที่

กับอาจารย์และนักศึกษาในห้องเรียนที่ Woodrow Wilson School
มหาวิทยาลัยปรันซ์ตัน สหรัฐอเมริกา เมื่อเดือนกุมภาพันธ์ ๒๕๑๔

คอยดูแลให้การจราจรเป็นไปอย่างมีระเบียบในโอกาสที่มีงานมงคลสมรส
หรืองานแห่แห่นกกลางเมืองฉันไค เมื่อมีการเดินขบวนอย่างสันติของ
นักศึกษา ตำรวจก็พึงรักษาปกป้องให้กระทำได้โดยดี ฉันไค นั้น มีชื่อว่า
ถ้ามีข่าวจะเดินขบวนประท้วง ก็ด่วนเอารถและอาวุธสำหรับปราบ
จลาจลออกมาขู่ และกันทางเสียแล้ว เป็นเหตุให้เกิดปะทะกันได้ง่าย
เป็นเหตุให้การเดินขบวนโดยสันตินั้นกระทำไม่ได้โดยยาก และแปร
สภาพจากสันติเป็นรุนแรงไปโดยเปล่าประโยชน์

ในด้านนักศึกษานั้น ก็ควรจะได้มีโอกาสพิจารณาประเด็นเรื่อง
ราวโดยถ่องแท้ ก่อนที่จะตัดสินใจเดินขบวนประท้วง การเข้าร่วม
ขบวนทั้ง ๆ ที่ยังไม่ทราบสาเหตุอันแท้จริง และยังไม่ได้พิจารณาข้อดี
ข้อเสียร่วมกันอย่างชัดเจน เพียงแต่อาศัยความรักเพื่อนรักหมู่คณะ
เฉย ๆ นอกจากจะทำให้ระบบประชาธิปไตยต้องเสียหายแล้ว ยังเปิด

ช่องให้มีผู้ใช้ขยายชักจูงนักศึกษาได้โดยง่าย ให้กระทำการอันเป็นประโยชน์มีขอบแก่เขาเองเป็นส่วนตัวหรือสำหรับพรรคของเขา

สรุปความว่า การที่จะบริหารมหาวิทยาลัยและปกครองนักศึกษาได้ด้วยความชอบธรรมนั้น อาจารย์จะต้องทรงไว้ด้วยขันติธรรม วิริยธรรม มีฉันทะ และเมตตากรุณาแก่ศิษย์ ปราศจากภยากติ ความหวาดกลัว หรือโทสาคติความโกรธฉุนเฉียว ส่งเสริมให้ศิษย์ปฏิบัติตามทำนองคลองธรรมแห่งระบบประชาธิปไตย โดยใช้เหตุผลและความคิด และที่สำคัญที่สุด คืออาจารย์ผู้ใหญ่จะต้องวางตนอยู่ในศีลในธรรม ให้เป็นที่เชื่อถือแก่ศิษย์และอาจารย์ผู้น้อยทั้งปวงด้วย ในมหาวิทยาลัยก็เช่นเดียวกับโลกภายนอก ความชอบธรรมเป็นเครื่องค้ำจุนโลก และเมื่อเกิดความชอบธรรมขึ้น การป้องกันเหตุร้ายจะกระทำได้โดยง่าย ซึ่งเป็นสิ่งอันพึงปรารถนายิ่งกว่าการปราบปรามหรือการยอมจำนนผ่อนตามโดยปราศจากเงื่อนไขใด ๆ

Labor Omnia Vincit

อัสสัมชนิกและนักเรียนเก่าใหม่ของโรงเรียนในเครือภราดาจารย์เซนต์คาเบรียล คงจะคุ้นกับภาษิตลาตินข้างต้น ซึ่งแปลได้ความว่า “สิ่งทั้งปวงเอาชนะได้ด้วยอุตสาหกรรม”

พวกเราโชคดีที่ได้รับการอบรมมาในร่มแห่งอุตสาหกรรม และคติดี ๆ อื่น ๆ เราจะต้องขยัน เราจะต้องมีระเบียบ เราจะต้องมีใจเที่ยงธรรม แม้นักเรียนภาคฝรั่งเศสก็รู้จักคำอังกฤษ “Fair Play”

คติประจำใจเป็นของสำคัญ เด็ก ๆ ก็เห็นกันจนชินตาชินใจ โตขึ้นก็หวนระลึกได้ แม้เมื่อแก่ก็ปฏิบัติตามคติด้วยความเคยชินเป็นธรรมชาติ

ผมไปเจอ Labor Omnia Vincit อีกที่ พร้อมกับเพื่อนอัสสัมชนิกบ้าง ไม่อัสสัมชนิกบ้าง เมื่อออกจากโรงเรียนไปร่วมสปี ไปเจอในกองทหารอังกฤษที่เรียกว่า Pioneer Corps แปลได้ความว่า กองทหารกรุยทางหรือกองกรรมกร ในระหว่างสงครามโลกครั้งที่สอง ใครเป็นชนสัญชาติที่ประกาศเป็นข้าศึกกับอังกฤษ ถ้าสมัครเข้าเป็นทหารอังกฤษ เขารับเข้าไว้ในกองทหารกรุยทางนี้ กองทหารนี้ต่อมามีชื่อ

สนทนากับ Brother Rogatien ซึ่งเป็นอาจารย์ท่านหนึ่งของอาจารย์ป่าว
สมัยเรียนที่โรงเรียนอัสสัมชัญ

เสียงในการปฏิบัติงาน ทางราชการอังกฤษยกย่องให้เลื่อนชื่อเป็น
Royal Pioneer Corps หรือกองราชกรรมกร

พวกผมเป็นคนไทยอยู่ในอังกฤษอยากช่วยชาติ เพราะญี่ปุ่น
ยึดครองไทย ถ้าญี่ปุ่นแพ้สงคราม ไทยก็จะแพ้ตาม แต่ถ้าคนไทยเป็น
ทหารอยู่ฝ่ายชนะบ้าง คงจะไม่แพ้มากนัก พวกผมจึงสมัครเข้าเป็น
ทหารอังกฤษ เรื่องราวค่อนข้างละเอียดได้เขียนไว้เสริมในหนังสือของ
อัสสัมชัญนิกิตีแรก ชัยนาม ชื่อหนังสือ *ไทยกับสงครามโลกครั้งที่สอง*
ใครสนใจคงหาอ่านได้

ในขั้นแรก ๆ อังกฤษส่งพวกผมเข้า Pioneer Corps แต่งตัวก็
เหมือนทหารอังกฤษอื่น ๆ แต่มีหน้าหมวกมีตรา Labor Omnia Vincit
อัสสัมชัญในพวกเราจำได้ อุทานว่า นั่นแน่

ในไม่ช้าพวกผมก็ใช้ Labor พิชิต Omnia เช่น ใช้ความ

อุตสาหกรรมอาหารและเครื่องดื่ม แข็งแรง ชุมชนฝรั่ง ใช้แรงงานขัดพื้นโรงอาหาร
เอาชนะกับความสกปรกในส้วมทหาร และใช้ความอดุสาหะอดหลับอด
นอน ฝ้ายามพิทักษ์โรงทหาร เป็นต้น

ต่อมาความอดุสาหะของเราที่พิชิตน้ำใจของกองบัญชาการ
ทหารอังกฤษ ได้อยู่ในกองกรรมกรไม่กี่เดือนเขาก็ส่งมาอินเดีย ให้มา
ฝึกทำกองโจรบ้าง ฝึกเป็นจาร์บรูซบ้าง เป็นผู้กระจายเสียงวิทยุบ้าง
เป็นผู้ทำแผนที่เมืองไทยบ้าง ซึ่งนับว่าเป็นการเลื่อนฐานะของกอง
ทหารเสรีไทยจากอังกฤษ แล้วต่างก็ได้เลื่อนยศจากพลทหารเป็นนาย
ร้อย นายพัน หรืออย่างเลวก็เป็นสิบเอก Labor Omnia Vincit เห็น
ทันตา

ทีนี้จะหวนกลับมาเล่าถึงเมื่อผมเป็นนักเรียนอัสสัมชัญ ครูที่
สอนภาษาไทยแก่พวกเราที่มีความมานะอดุสาหะกันคว้า เอกติของ
ไทยหรือคำบาลีสมาสังสอนเราเหมือนกัน นัยว่าเกรงจะเฟื่องภาษา
ละตินเสียหมด ต้องเอาภาษาไทยเข้ากล้า เช่น “อตุตาหิ อตุโน นาโต”
“ตนนั้นแหละเป็นที่พึ่งแก่ตน” หรือ “ธมโม หเว รกฺขติ ธมฺมจारी”
“ธรรมนั้นแหละเวัยรักษาผู้ประพฤติธรรม” เป็นต้น ผมกับเพื่อน ๆ
เขียนเรียงความกันเสียเมื่อยมือ ครูก็ตรวจเรียงความเสียจนท่านเมื่อ
ใจและอ่อนใจ เคี้ยวเชิญพวกผมมาจนได้ดีบ้าง ไม่ได้ดีบ้าง แต่คตติ
ใจอยู่แทบทุกคน

ภาษิตบาลีที่ใกล้กับ Labor Omnia Vincit เห็นจะเป็น “วายเม
เถว ปุริโส ยาวอดตุสสุ นิปฺปทา” ซึ่งแปลได้ความว่า “เป็นบุรุษพึง
พยายามไปจนกว่าจะสำเร็จประโยชน์” พิเคราะห์ดูชื่อ ๆ ก็ไม่น่าจะ
เป็นปัญหาอะไรนัก เพราะ Labor มันก็ต้อง Vincit ทุกอย่างไปแหละ
แต่มีเรื่องเล่ากันว่า อัสสัมชนิกบางคนสนใจคำว่า “ปุริโส” เป็นพิเศษ
ทำไมคตติบาลีจึงมุ่งแต่ปุริโส เขาก็ไขปัญหาได้โดยไม่ยากนัก อ้อ ครู
ท่านหมายความว่า ถ้าเป็นผู้ชายหวังประโยชน์ในการเกี้ยวผู้หญิง ก็

ต้องพยายามเที่ยวไปเที่ยวมาหน้าโรงเรียนคอนแวนต์จนกว่าจะสำเร็จ
ประโยชน์ เรียงความฉบับนั้นนั้นเห็นว่าเขียนได้ยืดยาวผิดปกติ แต่คะแนน
ติดลบเท่าใดไม่ปรากฏ

ที่นี่ เมื่อเราโตขึ้นสักหน่อย เกิดตั้งปัญหาถามตัวว่า พยายาม
นะเห็นไม่ยาก แต่จะพยายามไปหาแกวอะไร มีจุดหมายปลายทางที่
ไหน นอกจากหน้าโรงเรียนคอนแวนต์ในฐานะที่เป็นปุริโส คำตอบเรื่อง
จุดหมายปลายทางสำหรับผม ปรากฏขึ้นที่วิทยาลัยเศรษฐศาสตร์แห่ง
ลอนดอน ซึ่งผมเข้าเป็นนักศึกษาเมื่อก่อนสงครามโลกเล็กน้อย ที่
วิทยาลัยนี้ เขาเชื่อแล้วว่านักศึกษาที่เข้ามาจะพยายาม เขาจึงวางคติ
ไว้ว่า ให้พยายามเพื่ออะไร คตินั้นคือ “Rerum cognocere causas”
แปลพอได้ความว่า “พึงรู้ถึงเหตุแห่งสิ่งต่าง ๆ”

ถ้าท่านผู้อ่านเอาแพะ “Labor ฯลฯ” มาชนกับแกะ “ ฯลฯ
causas” คงจะได้ความว่า พยายามเกิด อุดສໍາຫິດ เพื่อใหຽຽຽຽຽຽຽຽ
เหตุแห่งสิ่งต่าง ๆ ดูติดตาไว้ จำติดใจไว้ ปฏิบัติให้ได้ตามคติ แล้วถ้า
ท่านเป็นนักปราชญ์ไม่ได้ก็ไม่ใช้ความบกพร่องของสุภาษิต

อัสสัมชินิก ๗๐๓๖

ฟังไม่ได้ศัพท์ จับเอามากระเดียด

คงไม่มีใครที่คนทราบและจำได้ว่า เมื่อผมเป็นนักเรียนที่อัสสัมชัญนั้นผมเคยได้ “แบ็ดโน้ต”

เวลานั้นผมอายุประมาณ ๑๑ ขวบ อยู่ชั้นมัธยมสอง ห้องเรียนอยู่ที่เรือนไม้ข้างนอกโรงเรียน ซ่างโบสถ์ ครูประจำชั้นเป็นภราดาชาติสเปน เพิ่งมาจากเมืองนอกใหม่ๆ ชื่อ Francisco-Xavier ซึ่งในไม่ช้าพวกเราที่ตั้งสมญาว่า “ไอ้หลิม” เพราะศิระชะแกเรียวยๆ ค่อนข้างจะหลิม

ภราดาหลิมยังหนุ่มมาก และขณะนั้นพูดไทยไม่ได้ เวลาจะพูดกับเราพวกนักเรียนก็ใช้ภาษาฝรั่งเศสรวด และแกมักจะนึกว่าพวกเราเข้าใจภาษาสำเนียงของแกเกินกว่าที่เราเข้าใจโดยแท้จริง จึงพูดค่อนข้างเร็ว ผมเองก็เพิ่งหัดพูดภาษาฝรั่งเศส และแม้ว่าปกติไม่สู้เข้าใจคำที่ภราดาพูด แต่อดความงัวเงี้อ ทำที่ว่าฟังรู้เรื่อง

วันหนึ่ง ระหว่างที่หยุดพักเรียน เวลาเที่ยง ผมกับเพื่อน ๆ สองสามคนเข้าไปนั่งในห้องเรียน บางคนก็คุยกัน บางคนก็เข้าไปทำงานหรืออ่านหนังสือ ภราดาหลิมวันนั้นก็เข้าไปนั่งทำงานที่โต๊ะครู ที่นั่ง

ผมอยู่ข้างหน้าต่าง และหน้าต่างของห้องเรียนที่เรื่อนไม้ นั้นกว้างมาก ทางโรงเรียนใช้ไม้ท่อนยาว ๆ ค้ำไว้เมื่อเปิดหน้าต่าง จะเป็นเพราะความชนของผมหรืออย่างไรจำไม่ได้แน่ ผมเอามือปิดไม้ท่อนที่ค้ำหน้าต่างนั้นตกไปข้างนอก ภราดาหลิมก็ส่งภาษาฝรั่งเศสสั่งให้ผมทำอะไรสักอย่าง ผมก็ “oui, cher frère” ซึ่งพูดได้คล่องอยู่ เพราะแปลว่า “ครับ ท่านภราดาที่รัก” ทำเป็นเข้าใจคำสั่งของครู แล้วก็ปีนหน้าต่างกระโดดออกไปจะเก็บไม้ค้ำ พอออกไปข้างนอกยังไม่ทันจะเก็บไม้ได้ยินเสียงภราดาเอ็ดตะโรเอา ผมก็เข้าใจว่าภราดาสั่งให้กลับเข้ามาในห้อง ผมก็ปีนหน้าต่างกลับเข้ามา ตอนนั้นภราดาหน้าแดงอะอะอีก ผมเข้าใจว่าแกสั่งให้ปีนหน้าต่างออกไปอีกเพื่อเก็บไม้ค้ำ ผมก็ปีนหน้าต่างกระโดดออกไปอีก คราวนี้ภราดาเอ็ดเสียงขรมไปเลย ผมจึงเพิ่งรู้ตัวว่าแกโกรธมาก ผมคว้าไม้ค้ำได้ส่งให้เพื่อนทางหน้าต่างแล้วโกยแนบเข้าโรงเล่นหนีไป

มารู้เอาทีหลังเมื่อเพื่อน ๆ บอกว่า ภราดาหลิมในตอนแรกบอกให้ผมเดินไปเก็บไม้ค้ำ แต่ให้เดินออกทางประตูอ้อมลงกระโดดไปเก็บ แต่พอผมปีนหน้าต่างกระโดดไป แกก็บอกให้เก็บไม้ค้ำนั้นเสียแล้วเดินอ้อมกลับเข้าห้องทางประตู ผมนึกว่าแกบอกให้ปีนกลับเข้ามาเสีย จึงปีนกลับเข้ามา ตอนผมปีนหน้าต่างกระโดดลงไปอีกหนหนึ่ง โทสะของภราดาหลิมก็เลยถึงขีดที่จะทนทานได้

พอถึงบ่ายวันเสาร์ในสัปดาห์นั้น ภราดาไมเกิ้ลซึ่งเป็นอธิการในขณะนั้น ก็เดินไปตามห้องเรียนต่าง ๆ ตามประเพณี เพื่อชำระบาปของนักเรียนแต่ละห้องซึ่งได้รับ “แบ็ดโน้ต” ด้วยไม้เรียวอาญาสิทธิ์มาถึงห้องมัธยมสองแผนกฝรั่งเศส เปิดสมุดปกดำแล้วแกสันตืระ ทำตาเหลือก ๆ บอกว่าน่าประหลาด ส่งภาษากับภราดาหลิมสักสองสามคำ แล้วก็เรียกชื่อผมออกไปหน้าชั้น ชำระบาปด้วยไม้เรียว ดีที่ฝ่ามือหนึ่งแปะ ในสมุดประจำตัวของผมในสัปดาห์นั้นมีเลข ๙ ในช่องความ

ประพตติ (ปกติ = ๑๐ ไม่พอใช้ = ๙ เสว = ๘ ใครได้ต่ำกว่า ๗ มีหวังถูกอเปหิ)

เพื่อความเข้าใจดีของท่านผู้อ่าน ผมรู้ตัวก่อนแล้วว่าต้องถูกทำโทษ และเห็นแล้วว่าคุ้มกับการที่ได้ใช้โอกาสนี้ป็นหน้าต่างกระโดด ออกสองครั้ง ปีนเข้ามาหนึ่งครั้ง เพราะตามปกติวินัยของโรงเรียน อัสสัมชัญก็คงเหมือนกับวินัยของโรงเรียนอื่น ๆ คือห้ามนักเรียนป็นหน้าต่างแม้แต่ครั้งเดียว และในกาลต่อมา จนกระทั่งผมเรียนจบออกมาเป็นครู ภราดาหาหลิมกับผมก็สนิทสนมรักใคร่กันตลอดมา จนกระทั่งจากกันไปในที่สุด

ผมได้รับบทเรียนอันมีค่าจากแบ็ดโน้ตครั้งนั้น คือถ้าเราฟังอะไรไม่ได้ศัพท์ก็อย่าจับเอาไปกระเดียด นักเรียนที่ตั้งใจจะเรียน นักศึกษาชั้นอุดมที่จะเรียนวิชาชั้นสูงต่อไป นักค้นคว้าทางวิชาการ นักวิทยาศาสตร์ นักเศรษฐศาสตร์ ฯลฯ ต้องจับข้อเท็จจริงให้แน่เสียก่อน จึงจะเรียนรู้หรือวิจัยทางวิชาการได้ ผู้ซึ่งมีหน้าที่วินิจฉัยเรื่องต่าง ๆ ถ้าเราจับเอาเรื่องเท็จเป็นเรื่องจริง ไม่สืบสวนไต่ตรองให้แน่นอนเสียก่อน ย่อมจะไม่สามารถวินิจฉัยเรื่องนั้น ๆ ได้ถูกต้อง บางคนมีความรู้มาก แต่ทำอะไรผิดพลาดเสมอ สาเหตุส่วนใหญ่มักจะมาจากความบกพร่องในข้อเท็จจริงที่หามาได้

๑๒ พฤศจิกายน ๒๕๑๒

แตกเนื้อหนุ่ม ๒๔๗๕

เมื่อมิถุนายน ๒๔๗๕ ผมเป็นนักเรียนชั้นมัธยมปีที่แปดอยู่โรงเรียนอัสสัมชัญ ไม่เคยเรียนเรื่องการเมืองการปกครอง ไม่เคยคิดถึงสิทธิเสรีภาพของราษฎร เคยเรียนหนังสือเรื่องพลเมืองดี ซึ่งสอนว่าพลเมืองมีหน้าที่อย่างใดบ้าง จะต้องอยู่ในระเบียบวินัยอย่างไร แต่ไม่เคยมีใครสอนว่าพลเมืองก็มีสิทธิเสรีภาพด้วย เคยเรียนรู้ว่าคำขวัญของชาติฝรั่งเศส คือ เสรีภาพ สมภาพ และภราดรภาพ แต่ไม่ทราบละเอียดว่า เมื่อฝรั่งเศสเขาปฏิวัติกันนั้นเกิดอะไรขึ้น เพราะทางโรงเรียนสอนประวัติศาสตร์หยุดแค่รัชกาลพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ หนังสือเรียนธรรมจริยาทั้งภาษาไทยและฝรั่งเศส สั่งสอนแต่ให้เชื่อฟังเคารพ นบনอบผู้ใหญ่ รักใคร่เพื่อนฝูง โอบอ้อมอารีแก่คนโดยทั่วไป โลกของคนหนุ่มอย่างผมในสมัยนั้นเป็นโลกที่ตัดปัญหาการเมืองออกไปเสีย มีแต่ปัญหาให้ศึกษาเร็ว ๆ เสรีจลันไปด้วยดีจะได้ออกไปประกอบอาชีพช่วยครอบครัวทางเศรษฐกิจ คนที่ได้เห็นน้อยรู้่น้อยก็ยากน้อย รู้มากจะยากนาน ชีวิตของคนส่วนใหญ่ตั้งอยู่ในดุลเสถียรภาพทางการเมืองจิตใจที่อยู่ในดุลแห่งเสถียรภาพนี้เริ่มหวั่นไหวเล็กน้อยในปี

๒๔๗๕ เพราะเหตุการณ์สามประการ

ประการแรก ในชั้นมัธยมปีที่แปด ภาคฝรั่งเศส ในอัสสัมชัญ ขณะนั้น อาจารย์เริ่มสอนปรัชญา ซึ่งแยกหัวข้อออกเป็นจิตวิทยา ธรรมชาติวิทยา ตรรกวิทยา และเทววิทยา ได้เริ่มเรียนรู้ว่าความคิดของมนุษย์เป็นสิ่งอันประเสริฐ ความประเสริฐนี้จะเกิดขึ้นได้ก็แต่ในสภาพที่ปราศจากอวิชชาและพันธนาการ กล่าวคือ ในสภาพที่มีเสรีภาพในการคิด การพูด การเขียน การอภิปราย และการสมาคม จำได้ว่าหนังสือตำราปรัชญานั้น นักบวชโรมันคาทอลิกเป็นผู้เขียน และอาจารย์ผู้สอนก็เป็นนักบวชโรมันคาทอลิก

ประการที่สอง ได้มีการรัฐประหารเปลี่ยนแปลงการปกครองเมื่อ ๒๔ มิถุนายน จากระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ เป็นระบบรัฐธรรมนูญ โดยมีพระมหากษัตริย์ และในรัฐธรรมนูญได้ระบุสิทธิและเสรีภาพของประชากรราษฎรไว้หลายประการ มาตราแรกบัญญัติไว้ว่า อำนาจอธิปไตยมาจากปวงชนชาวไทย

ประการที่สาม เกิดขึ้นในโรงเรียนอัสสัมชัญเอง คือเกิดมีนักเรียนจำนวนหนึ่งใช้สิทธิเสรีภาพเรียกร้องให้โรงเรียนกระทำการบางอย่าง เช่น ให้หยุดเรียนในวันพิธีพุทธศาสนา ให้มีเครื่องแบบนักเรียน เป็นต้น ทางโรงเรียนได้ใช้อำนาจลงโทษนักเรียนให้อยู่ในระเบียบวินัย ทางฝ่ายนักเรียนก็ได้ตอบด้วยการสไตรค์ไม่เข้าห้องเรียน เหตุการณ์ลุกลามต่อไป โรงเรียนจึงตัดสินใจปิดโรงเรียนชั่วคราว

ผมเองไม่ได้มีเตียงสาในเหตุการณ์ต่าง ๆ นัก ในการเรียนปรัชญาก็เล่าเรียนไปด้วยความสนใจกับบทเรียนอย่างธรรมดา ไม่ได้คิดอะไรนอกเหนือจากนั้นไป ในการเปลี่ยนแปลงการปกครองของประเทศ หรือในเรื่องสไตรค์ที่โรงเรียน ผมก็มีบทบาทเพียงแบบไทยมุง คือคอยมุงดูเขา สนุกดี ไม่ได้สำนึกว่ามีความสำคัญอย่างไร เมื่อทางโรงเรียนสั่งปิดเรียน กลับรู้สึกเสียดาย เพราะได้เรียนมาจนเกือบจบ

หลักสูตรแล้ว ไกลจะได้ออกไปทำมาหากิน ให้คุ้มกับที่แม่ได้ลงทุนลงแรงลำบากยากเข็ญมาหลายปีเพื่อให้การศึกษา ก็มาสะดุดหยุดลงเช่นนี้ เพราะเหตุที่พวกเราถ่อการร่วนวาย ไม่เคารพนับถือครูบาอาจารย์ เป็นลูกศิษย์คิดล้างครู ไม่อยู่ในระเบียบวินัย

อย่างไรก็ตาม ความรู้สึกในเสถียรภาพแห่งชีวิตได้เริ่มสั่นคลอนไปบ้าง โดยที่กรอบชีวิตได้ขยายตัวออก การครองชีวิตแบบเดิมนั้น ถึงจะมีเสถียรภาพและได้ดุลก็จริง แต่น่าสงสัยว่าเสถียรภาพไม่ใช่สิ่งเดียวที่พึงปรารถนากระมัง คงจะมีสิ่งอื่นที่สำคัญไม่น้อยกว่าเสถียรภาพ ดุลแห่งชีวิตนั้นสงสัยว่าเป็นจุดที่เคลื่อนไหวได้ ขึ้นสูงลงต่ำได้ ชีวิตที่ทรงดุลอยู่ในระดับสูง คงจะดีกว่าชีวิตที่ทรงดุลอยู่ในระดับต่ำ และมนุษย์กับสังคมของมนุษย์นั่นเองสามารถกระทำให้จุดดุลแห่งชีวิตขึ้นสูงลงต่ำได้ ตามภาษาที่ใช้กันอยู่ในสมัยนี้ มนุษย์อาจจะ “พัฒนา” ให้ชีวิตมีระดับสูงต่ำได้ และจะให้สมดุลอยู่ในระดับ

ได้ก็ได้ตามความสามารถของมนุษย์ คำว่าชีวิตในที่นี้ หมายถึงการครองชีพในด้านต่าง ๆ เศรษฐกิจ การเมือง การปกครอง การสังคม เป็นต้น

ข้อสงสัยที่เกิดขึ้นนี้ ทำให้ผมกับเพื่อนรุ่นหนุ่มอีกสองสามคน ชักชวนกันแสวงหาคำตอบจากหนังสือต่าง ๆ ซึ่งเดิมทางโรงเรียนห้ามไม่ให้อ่านเพราะเป็นบาป เช่น หนังสือของรูสโซ วอลแตร์ โขลา และหนังสือประวัติการปฏิวัติของฝรั่งเศส เป็นต้น ต่อมาเมื่อผมผ่านภาษาอังกฤษออก ได้อ่านศึกษาจากจอห์น สจ๊วต มิล ฮอบสัน ฮอบเฮาส์ ทอनी ลาสกี รัสเซล เจฟเฟอสัน ลินคอล์น รวมทั้งรัฐธรรมนูญของสหรัฐอเมริกา เป็นต้น

ในสมัยนั้น แม้ว่าจะได้เริ่มสนใจเสาะแสวงวิชาเกี่ยวกับการบ้านเมืองแล้วก็ดี ผมต้องหมกมุ่นอยู่กับการประกอบอาชีพเลี้ยงครอบครัว งานสอนที่โรงเรียนอัสสัมชัญเป็นภาระหนักพอดูสำหรับครูใหม่ รุ่นหนุ่มวัย ๑๘-๒๐ ปี ฉะนั้น ในเรื่องการบ้านการเมืองของไทย ผมยังคงสังกัดไทยมุง คือคอยติดตามอ่านและฟังข่าวอยู่บ้าง โดยมีได้คำนี้ว่า ตนเองมีบทบาทอย่างไรบ้างในเรื่องของบ้านเมือง

ลัทธิไทยมุงติดนิสัยผมอยู่หลายปี จนกระทั่งเมื่อได้รับทุนเล่าเรียนไปศึกษาต่อที่อังกฤษในปี ๒๔๘๑ การเลือกตั้ง การจัดคณะรัฐมนตรี การอภิปรายในสภาฯ ความแตกแยกกันในคณะรัฐบาล เจ้าคุณมโนปกรณ์นิติธาดา สมุดปกเหลืองของหลวงประดิษฐมนูธรรม รัฐประหารครั้งที่สอง กบฏบวรเดช ในหลวงรัชกาลที่ ๗ สละราชสมบัติ คณะราษฎรฝ่ายทหารกับฝ่ายพลเรือนแตกแยกกัน เจ้าคุณพหลพลพยุหเสนาลาออกแล้วกลับเข้ามาใหม่ เข้าแล้วออกอีก หลวงพิบูลสงครามถูกลอบยิง การประหารชีวิตศัตรูทางการเมือง การปิดปากมิให้ตีเตียนรัฐบาล ฯลฯ เหล่านี้ ผมเป็นคนหนึ่งที่มุ่งดูเขา ส่วนใหญ่มุ่งดูเพื่อความสนุกเหมือนมุงดูลิเก ไม่แตกต่างกับบรรดาไทยมุงที่มี

จำนวนมากล้มหลามในปัจจุบัน แต่บางครั้งก็อดรู้สึกสลดและอนาใจไม่ได้ เมื่อคนไทยต่อคนไทยพิฆาตฆ่าฟันกันเอง หรือเมื่อแน่ใจว่าพ่อของเพื่อนถูกประหารชีวิตด้วยข้อหาเท็จและการปลุกพยานเท็จ ไม่ได้เคยจึกคิดว่า เราก็คือพลเมืองคนหนึ่ง มีหน้าที่และสิทธิเสรีภาพที่จะร่วมกันกับผู้อื่น บันดาลให้การปกครองของบ้านเมืองเป็นไปโดยชอบธรรม เมื่อก่อนจะเดินทางไปเรียนต่อที่อังกฤษ ผมได้ใช้สิทธิเลือกตั้งเป็นครั้งแรกในชีวิต แต่ในบรรดาผู้สมัครรับเลือกตั้งนั้น ไม่รู้จักเสียส่วนมาก ที่รู้จักบ้างก็ชื่อเสียงไม่น่าศรัทธา ไม่ทราบว่าจะเลือกใครดี ผลสุดท้ายตัดสินใจลงคะแนนให้ผู้สมัครท่านหนึ่งซึ่งเป็นครู เพราะคิดว่าเราก็คือเคยเป็นครู ไม่รู้จะเลือกใครก็เลือกครู

ในภาวะไทยมุงระยะปี ๒๔๗๖ มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมืองยังไม่ได้เริ่มตั้ง ผมยังไม่ได้เรียนกฎหมาย แต่ได้ติดตามเพื่อน ๆ ที่แก่กว่าและกำลังเรียนกฎหมายอยู่ ไปเที่ยวโรงเรียนกฎหมายในวันพฤหัสบดี ที่โรงเรียนอัสสัมชัญหยุด สังเกตดูว่านักเรียนกฎหมายบางคนพกปืน ผมถามเขาว่าทำไมพกปืน เขาเล่าว่านักเรียนกฎหมายกับพวกทหารไม่ลงรอยกันเรื่องการเมือง ผมก็เชื่อถามเขาก็ไม่ลงรอยกันทางการเมืองทำไมต้องใช้ปืนด้วย ควรจะใช้สันติวิธี กระมังฐานคนชาติเดียวกัน ตอนนั้นถึงเวลาที่ไทยมุงถูกพวกนักเรียนกฎหมายมุงดูด้วยความประหลาดใจ หัวร่อกันงอหาย บางคนว่าไอ้นี้แปลก คิดประหลาด ๆ เป็น ๆ

ในปี ๒๔๘๑ ผมได้เข้าเรียนที่อังกฤษแล้ว ในตอนปลายปีโรงเรียนปิดได้ไปพักตากอากาศที่เมืองทอร์กี ชายทะเลทางตะวันตกเฉียงใต้ของอังกฤษ นักเรียนไทยอีกคนหนึ่ง ชื่อพร้อม วัชรคุปต์ ไปพักอยู่ด้วยกัน พร้อมเรียนวิชาโลหกรรมที่มหาวิทยาลัยลอนดอน เป็นชาวโคราช เรียนชั้นมัธยมปลายอยู่ที่อำเภวยศิลป์ วันหนึ่งพร้อมมระล่ำระลักมาบอกว่า “ตายแล้วโว้ย” ถามว่า “จะตายเรื่องอะไร ?” พร้อม

ประสบการณ์ชีวิตและข้อคิดสำหรับคนหนุ่มสาว / ๑๕๗

สมุดบันทึกและบัตรประจำตัวนักเรียนต่างดาว
สมัยเรียนที่ London School of Economics ประเทศอังกฤษ

ค่าให้แล้วจึงอธิบายว่า เมืองไทยต่อไปนี้จะแย่มาก เพราะหลวงพิบูล-สงครามได้เป็นนายกรัฐมนตรีแทนเจ้าคุณพหลฯ คงจะเป็นระบบเผด็จการแบบเยอรมันนี่และอิตาลี ผมขอรับสารภาพว่าไม่เคยคิดมาก่อน พร้อมเป็นคนแรกที่ให้สติเรื่องเผด็จการและประชาธิปไตย ตั้งแต่นั้นมาจนพร้อมตายจากไป (เมื่อเดือนเมษายน ๒๕๑๕ นี้เอง) พร้อมกับผมก็ถกกันเสมอถึงเรื่องเสรีภาพ ประชาธิปไตย ลัทธิการเมืองฝ่ายซ้าย ฝ่ายกลาง ฝ่ายขวา ฯลฯ ตลอดมา โปรดสังเกตว่าพร้อม วัชระคุปต์เป็นนักวิทยาศาสตร์ปริญญาเอกทางโลหกรรม อาจารย์ชั้นพิเศษในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เป็นผู้มีสติทางการเมืองและเป็นผู้หนึ่งที่ทำให้สติแก่ผมซึ่งเรียนทางสังคมศาสตร์เพื่อนรักเอ๊ย...

สำหรับท่านทั้งหลายที่เป็นบุคคลสำคัญ มีบทบาทในการรัฐประหารในปี ๒๔๗๕ นั้น ผมมิได้รู้จักท่านเป็นส่วนตัวจนกระทั่งเป็นเสรีไทยเข้ามาในตอนสงครามญี่ปุ่น ฉะนั้นจะของดไม่กล่าวในที่นี้ เพราะห่างไกลจากเรื่องปี ๒๔๗๕ ไปมาก

ก่อนจบบทความนี้ ใครจะเสนอความเห็นสักสองข้อ

ประการแรก เรื่องของบ้านเมือง เป็นเรื่องที่สำคัญแก่ชีวิต อิศรภาพของคนและชาติเรามาก พวกเราแต่ละคนไม่ควรจะมัวถือ ลัทธิไทยมุงอยู่ร่ำไป การมุงดูเขาทำอะไรกันนั้น มักจะสนุกดีและไม่ เสี่ยงอันตรายด้วย เมื่อฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเพลี่ยงพล้ำไป ไทยมุงก็จะ แผ่เมตตาให้โดยบ่นว่าสงสาร เมื่อสงสารแล้วก็สบายใจแก่ตนเอง ถ้า ใครเขาโกงกินหรือใช้อำนาจเป็นอธรรม เราก็ย้ายสังกัดจากไทยมุง เป็นไทยบ่น หรือผสมกันเป็นไทยมุงบ่น ล้อมวงกันบ่นไปนินทาไป สนุกดีอีก เพราะเรื่องที่เอามานินทานั้นมันสนุกแทบทุกเรื่อง ในกรณี ที่มีใครตกกระป๋อง หรือถูกประทุษร้าย เพราะยื่นคอเข้าไปให้เขาสับ เอาทางการเมือง ไทยมุงก็มักจะสมน้ำหน้า ออยากแวงงำหาหาเสี้ยน ทำไม นี่แหละสุภาพมิตไทยดี ๆ ไทยมุงก็เอาไปตีความให้เป็นทุภาพมิต ไปได้

ถ้ารักจะให้ดุลแห่งชีวิตของประชาชาติไทยเคลื่อนสูงขึ้นโดย ไม่ทิ้งเสถียรภาพ ไม่มีทางอื่น ต้องร่วมกันมาก ๆ เลิกลัทธิไทยมุง ไทย บ่น ไทยมุงบ่นเสีย ชวนกันย้ายสังกัดเป็นไทยสนไทยร่วม ไทยเรียก ร้อง แล้วไทยจะเจริญ

ข้อสุดท้าย ขอเสนอเพื่ออภิปรายกันต่อไป ว่าบ้านเมืองอันพึง ปรารถนาของเรานั้น ควรจะมีลักษณะประการใดบ้าง ผมมีความเห็น ว่า ควรจะมีลักษณะ ๔ ประการ คือ (๑) มีสมรรถภาพ (๒) มีเสรีภาพ (๓) มีความยุติธรรม และ (๔) มีเมตตากรุณา

สมรรถภาพ หมายความว่าบุคคลในบ้านเมืองนั้นมีความรู้ ความสามารถ ความขยันขันแข็ง มีวิธีทำงาน การจัดรูปร่าง และการ ประสานงานกันอย่างเรียบร้อย จะคิดทำอะไรก็สามารถทำได้โดย สะดวกและคล่องแคล่วว่องไว สมรรถภาพในด้านการปกครอง หมายความว่าหัวหน้าพรรคการเมืองรู้จักวิธีเป็นผู้นำลูกพรรค มือ

อาจารย์ป่วย เป็นรองประธานกรรมการ
มูลนิธิโกมลคีมทอง ตั้งแต่แรกตั้ง
แวะเยี่ยมมูลนิธิฯ ที่ซอยบ้านช่างหล่อ
วันที่ ๒๐ เมษายน ๒๕๓๐
เมื่อครั้งมาเยือนเมืองไทย

สะอาดพอที่จะป้องกันมิให้ลูกพรรคชู้กรรโชกได้ และแม้จะประสบลูก
พรรคที่เลวก็สามารถขจัดอุปสรรคได้โดยไม่ต้องละทิ้งหลักการเสรีภาพ
ยุติธรรม และเมตตากรุณา

เสรีภาพ หมายความว่าบุคคลแต่ละคน คณะแต่ละคณะ มีสิทธิ
เสรีภาพสมศักดิ์ศรีของมนุษย์ ทำอะไรได้โดยมิต้องหวาดหวั่น เว้นแต่
จะเป็นการประทุษร้ายต่อผู้อื่น หรือเป็นการจำกัดเสรีภาพของผู้อื่น
เสรีภาพเป็นหัวใจแห่งความดำรงริเริ่มเพื่อสร้างสรรค์ความเจริญ
การที่มนุษย์มีเสรีภาพก่อให้เกิดความคิดต่าง ๆ กัน ย่อมเปิดโอกาสให้
มีทางกว้างสำหรับเลือกวิธีที่ดีมีประโยชน์ที่สุดได้ เป็นทางที่เหนือกว่า
การบังคับให้ทุกคนคิดอ่านเข้ารอยเดียวกันหมด ความสำนึกใน
เสรีภาพของแต่ละคนจะก่อให้เกิดความสามัคคีในชาติได้ และความ
สามัคคีสมานฉันท์เป็นคุณประโยชน์ยิ่งนักในวาระที่บ้านเมืองตกอยู่ใน
ภาวะอันตรายจากภายในและภายนอกประเทศ

ความยุติธรรม หมายความว่าบ้านเมืองมีชื่อมีแปะ ใช้กฎหมาย และขบวนการตุลาการเป็นกติกาสำหรับทุกคนเสมอหน้ากันหมด โดยตั้งรากฐานอยู่บนั่นคงด้วยความชอบธรรมและศีลธรรม การปกครองไม่ได้ขึ้นอยู่กับดุลยพินิจหรือประกาศิตตามอำเภอใจของคนคนเดียว หรือหมู่้น้อยหมู่้นเดียว

ความเมตตากรุณา หมายความว่ามีการช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกัน และกันแทนที่จะคิดพิฆาตกัน ผู้ที่เกิดมาแล้วล้าหน้าผู้อื่นย่อมประคับประคองผู้ที่ล้าหลัง เฉพาะอย่างยิ่งผู้ที่พิการทางร่างกายหรือจิตใจ รัฐบาลขจัดทุกข์บำรุงสุข แบ่งความเจริญให้ทั่วหน้า รามอน แมก-ไซไซกกล่าวไว้ว่า “ใครเกิดมามีน้อย กฎหมายควรจะช่วยให้ได้รับมาก”

ขออุทิศส่วนดีของบทความนี้ถ้ามี เป็นที่ระลึกถึง ดร.พร้อม วัชระคุปต์ ผู้ใฝ่ในเสรีภาพของประชาชนชาวไทย

พิมพ์ครั้งแรก ใน สังคมศาสตร์ปริทัศน์ ปีที่ ๑๐ ฉบับที่ ๖ มิถุนายน ๒๕๑๕ และหนังสือที่ระลึกพร้อม วัชระคุปต์ ๘ กรกฎาคม ๒๕๑๕ และที่อื่น ๆ (บางเล่มใช้ชื่อบทความว่า “แดกเนื้อหนูเมื่อพ.ศ. ๒๔๗๕” หรือ “แดกเนื้อหนูเมื่อ ๒๔๗๕”)

เสียชีวิต อย่าเสียสิ้น

นักศึกษา นิสิต นักเรียน ประชาชน และตำรวจ ได้เสียชีวิตเป็นจำนวนมาก และได้รับความบาดเจ็บทั้งทางร่างกายและจิตใจ เมื่อ ๑๔-๑๕ ตุลาคมหลายพันคน ผมขออุทิศส่วนดี (ถ้ามี) ของข้อความที่จะเขียนนี้ให้แก่ผู้บาดเจ็บล้มตายทุกคน โดยเฉพาะอย่างยิ่งนักศึกษา นิสิต นักเรียน และประชาชนผู้ที่มีได้มีอาวุธต่อสู้กับผู้สั่งใช้อาวุธโดยไม่ชอบธรรม

อนึ่ง ขอถือโอกาสนี้สดุดีนิสิต นักศึกษา และนักเรียนที่มีน้ำใจกล้าหาญเด็ดเดี่ยว ร่วมกันทำงานใหญ่ได้โดยมีสมรรถภาพสูง และได้รักษาระเบียบวินัยอยู่ตลอดเวลา ใช้สันติวิธี ยึดมั่นในอธิปไตย จนกระทั่งถึงจุดที่ต้องป้องกันตัวต่อสู้กับอาวุธ และปฏิบัติงานได้ดีกว่ารุ่นผู้ใหญ่ศิระหงอกอย่างรุ่นผม พ่อแม่ครูบาอาจารย์ควรจะมี ความภาคภูมิใจในพวกคุณ และผมขอออกตัวเสียแต่ในขั้นนี้ว่าที่ผมสดุดีนี้ มิใช่เพราะพวกคุณทำงานสำเร็จได้ผล แม้ผลจะออกมาตรงกันข้ามก็จะขอสดุดี เพราะพวกคุณได้ใช้สันติวิธีด้วยน้ำใจกล้าหาญ จึงควรสดุดี

ข้อที่ควรจะคิดในวาระนี้ก็คือ เมื่อได้เสียเลือดเนื้อและหยาด

เหื่อหยาดน้ำตาไปถึงเพียงนี้แล้ว เมื่อได้รับความบาดเจ็บทั้งทางจิตใจและร่างกายตลอดจนชีวิตแล้ว จะทำอย่างไรให้ผลงานที่เพิ่งได้นั้นเป็นประโยชน์แก่ชาติไทย ประชาชนไทยอย่างกว้างขวางและยั่งยืน ถ้าความชอบธรรมในชีวิตและสวัสดิสุข ตกแก่คนไทยเราทั่วถึงและถาวรจริง ๆ ผลที่ได้ก็น่าจะเป็นอนุสาวรีย์อันแท้จริงแห่งวีรกรรมของพวกคุณ ชาติไทยทั้งชาติจะสนองคุณพวกหนุ่มสาวและเด็กเหล่านี้ได้ ก็โดยพยายามสร้างชาติให้เป็นชาติที่มีศีลธรรม คุณธรรม ให้บ้านเมืองของเรามีชื่อมีแป ให้คนทุกคนในประเทศไทยมีสวัสดิภาพและศักดิ์ศรีตามสิทธิเบื้องต้นแห่งมนุษยชน ให้เสรีภาพที่จะเกิดขึ้นนั้นเกิดขึ้นบนฐานแห่งความชอบธรรม ยุติธรรม และเมตตากรุณาตลอดไป มิฉะนั้นคนที่ตายไปแล้วก็จะตายเปล่า คนที่บาดเจ็บก็จะได้รับความทุกข์ทรมานโดยไร้ประโยชน์ คนที่ต้องโสกเศร้าโศกด้วยคนรักสูญเสียไป ก็จะระทมใจไปโดยเปล่าเปลือง เมื่อวีรกรรมเกิดขึ้นและวีรบุรุษต้องสละชีวิตและเลือดเนื้อแล้ว อย่าให้เขาต้องเสียชีพแล้วเสียสิ้นทุกอย่างเลย

ในบทความนี้ ผมจะขอเสนอความเห็นบางประการ ซึ่งผมเห็นว่าชาติไทยควรจะทำเพื่อป้องกันมิให้เสียชีพแล้วเสียสิ้น

ควรสอบสวนในลักษณะอันชอบธรรม

เหตุที่เกิดขึ้นในกลางเดือนตุลาคมนี้เป็นเหตุร้ายแรง และเป็นเรื่องใหญ่หลวง รัฐบาลควรจะต้องตั้งคณะกรรมการพิเศษขึ้นสอบสวนข้อเท็จจริง จุดประสงค์ของการสอบสวนไม่ควรจะเป็นการอาฆาตพยาบาทจองเวร แต่ควรจะต้องตั้งเป้าหมายที่จะป้องกันมิให้เกิดเหตุร้ายเยี่ยงนี้ขึ้นอีกในอนาคต ประเด็นของเหตุร้ายมีอยู่ว่าทำไมเมื่อนักเรียนนิสิตนักศึกษาและประชาชนจำนวนมากไม่มีอาวุธ เดินขบวนทั่วทั้งรัฐบาลโดยใช้สันติวิธี ตำรวจและทหารจึงใช้อาวุธอย่างร้ายแรง

นักเรียน นิสิตนักศึกษา และ
ประชาชนในมหาวิทยาลัย
ธรรมศาสตร์ก่อนเคลื่อนขบวน
ออกทางประตูท่าพระอาทิตย์
เพื่อมุ่งสู่อนุสาวรีย์ประชาธิปไตย
เมื่อวันที่ ๑๓ ตุลาคม ๒๕๑๔
จากหนังสือ โฉมหน้าประวัติศาสตร์
ชุดประชาธิปไตยเลือด

ประหัตประหารเขา ทำไมจึงมีผู้ขึ้นเครื่องบินเฮลิคอปเตอร์กราดปืนกล
ลงมาสังหารผู้ที่ไม่มีความต่อสู้ ใครเป็นผู้ออกคำสั่ง สั่งอย่างไร ผู้ที่ออก
คำสั่งซึ่งเป็นผู้บังคับบัญชาตำรวจทหารนั้นมีสภาพจิตเป็นอย่างไร ถ้า
มีสภาพจิตไม่ปกติ ทำอย่างไรจึงจะป้องกันมิให้ผู้มีสภาพจิตวิกลเช่น
นั้นสามารถบังคับบัญชาหน่วยงานของชาติที่ถืออาวุธเช่นนี้ ทำไม
ทหารตำรวจที่ยิงนักเรียนประชาชนมือเปล่า นั้น จึงใจทรหดยิงเขาได้
เพราะหลงเชื่อคำเท็จในแถลงการณ์รัฐบาลหรือ ถ้าเป็นเช่นนั้นจะหา
ทางป้องกันอย่างไรมิให้รัฐบาลแถลงการณ์เท็จทำนองนี้ได้ อย่างนี้
เป็นต้น และคงจะมีประเด็นอีกหลายประเด็นที่ผมไม่ได้กล่าวถึง ซึ่ง
ควรหยิบยกมาพิจารณาเพื่ออนาคต

ผมได้ยืมและได้อ่านผู้ออกความเห็นที่ รัฐบาลควรที่จะจัดการ
ลงโทษผู้กระทำความผิดอย่างเฉียบขาด และบางคนถึงกับเสนอให้ใช้

มาตรา ๑๗ แห่งธรรมนูญการปกครองฯ แก่ผู้ที่กระทำ ทั้งที่ลี้ภัยไปแล้วและที่ยังอยู่ในประเทศ ผมเห็นด้วยว่าเมื่อได้สอบสวนโดยชอบธรรมแล้ว ปรากฏว่ามีใครกระทำผิด ก็ต้องมีการลงโทษให้สมกับความผิด แต่ไม่เห็นด้วยกับข้อเสนอให้ใช้มาตรา ๑๗ ของธรรมนูญฯ นั้น เป็นสิ่งที่พวกเราต่อต้านคัดค้านกันอยู่ เพราะเป็นบทกฎหมายที่ไม่ชอบด้วยขนบการยุติธรรมอันดี เพราะคนคนเดียวหรือกลุ่มเดียวเป็นทั้งตำรวจ อัยการ พยาน ผู้พิพากษา และผู้จัดการลงโทษเสร็จเด็ดขาดไป เมื่อเราจะเริ่มศักราชการปกครองประเทศกันใหม่ ไฉนเล่าจะนำเอาวิธีการอันเลวของการปกครองแบบเก่ามาใช้ ถ้าปรากฏให้ชวนเชื่อได้ว่าผู้หนึ่งผู้ใดกระทำความผิด ควรที่ฝ่ายปกครองจะนำคดีขึ้นสู่ศาลยุติธรรม โดยผู้ต้องหาสามารถตั้งทนายและเบิกพยานได้ ฝ่ายอัยการจะต้องพิสูจน์ว่าเขามีความผิดจริง และศาลเชื่อการพิสูจน์นั้นจึงจะถือว่าได้กระทำความผิดจริงและมีการลงโทษตามกฎหมาย

ขณะนี้ nálด ดอ ก ำ ล ัง ผุด ผู้ที่เคยมีอำนาจแล้วเสื่อมอำนาจไป ย่อมถูกกล่าวหาเรื่องความทุจริต การกอบโกย การนำทรัพย์สินออกไปจากชาติ ฯลฯ และมีผู้เสนอให้ใช้มาตรา ๑๗ ยึดทรัพย์สินของผู้เสื่อมอำนาจเหล่านั้น ผมก็ไม่เห็นด้วยกับข้อเสนอนี้ ด้วยเหตุตั้งได้กล่าวมาข้างต้น แต่ก็อดคิดไม่ได้ว่า น่าจะมีวิธีแยกค้ายที่จะนำเอาทรัพย์สินซึ่งมีผู้กอบโกยไปโดยไม่ชอบธรรมนั้นกลับคืนมาเป็นสาธารณประโยชน์ เพราะดูตามสภาวะการณ์แล้ว ไม่น่าจะมีข้าราชการผู้หนึ่งผู้ใด ยศพันเอก หรือพลเอก หรือพลอากาศเอก หรือพลเรือเอก หรือจอมพล ที่มีทรัพย์สินอย่างมหาศาลดังที่ปรากฏตาตาอยู่ ทั้งยังมีอิทธิพลในบริษัทอุตสาหกรรม การค้า การธนาคารต่าง ๆ เป็นอันมาก น่าจะสันนิษฐานได้ว่าคงได้มาโดยไม่ชอบธรรม ถึงกระนั้นก็ดี ก่อนที่รัฐบาลจะทำการใด ๆ ไป ควรพิจารณาให้รอบคอบเสียก่อนว่าจะมีวิธีการอย่างไรที่ถูกต้องเพื่อปฏิบัติกับเรื่องชนิดนี้ ถ้ามีหลักฐาน

พยานเพียงพอ ก็ควรดำเนินการไปตามขบวนการยุติธรรม แต่ถ้าหาหลักฐานพยานยาก หากมีเหตุแวดล้อมน่าเชื่อถืออาจจะกระทำได้อีกวิธีหนึ่ง คือ ทำเป็นร่างกฎหมายเสนอต่อสภานิติบัญญัติ เพื่อดำเนินการริบทรัพย์ แต่สภานิติบัญญัติดังกล่าวควรจะเป็นสภาที่มีผู้แทนราษฎรเลือกตั้งขึ้นมา จึงจะนับได้ว่าได้ใช้อำนาจสูงสุดมาจากประชาชนโดยชอบธรรม

มีผู้เสนอความเห็นว่าคุณคณะกรรมการสอบสวนพิเศษซึ่งจะตั้งขึ้นเพื่อพิจารณาข้อเท็จจริง เกี่ยวกับเหตุการณ์ในกลางเดือนตุลาคมนี้ ควรจะมีผู้แทนของนิสิตนักศึกษาและนักเรียนรวมอยู่ด้วย ผู้ที่เสนอความเห็นเช่นนี้คงจะเป็นห่วงว่าการสอบสวนนั้นจะไม่ทำกันจริง และถ้าเผื่อผู้มีกรรมการที่อาจจะมีความลำเอียงด้านตำรวจหรือทหารเข้า จะไม่ได้ข้อเท็จจริงที่ถูกต้อง ความกังวลเป็นเช่นนั้นพอจะเข้าใจได้ แต่ผมก็ไม่สู้จะเห็นด้วย เพราะการสอบสวนดังกล่าวนี้ ควรจะเป็นการสอบสวนชนิดเป็นกลาง ผลการสอบสวนต้องเชื่อถือได้จริง ๆ จึงจะเป็นประโยชน์ หากตั้งผู้แทนนักเรียนเข้ามา อาจจะมีผู้ครหาได้ว่านักเรียนก็เป็นคู่กรณีในเหตุการณ์ที่ต้องการสอบสวน อาจจะไม่เป็นที่น่าเชื่อถือได้ ความจริงในประเทศไทยก็มีบุคคลที่เป็นที่เคารพนับถือว่าทรงไว้ซึ่งความเที่ยงตรงมิใช่น้อย ควรจะหามาได้เพียงพอเพื่อเชิญให้เป็นกรรมการสอบสวนพิเศษนี้ได้

ควรจะกวาดล้างผลของมาตรา ๑๗ ในอดีต

เมื่อเหตุการณ์ในกรุงเทพฯ สงบลงนับตั้งแต่วันที่ ๑๖ ตุลาคม เป็นต้นมา ได้มีภาพถ่ายในหน้าหนังสือพิมพ์แสดงว่า นักเรียน นิสิต นักศึกษา พากันกวาดล้างถนนและวงเวียนที่สกปรก มีขยะมูลฝอยเรี่ยราดเต็มไปหมด น่าชื่นชมนัก ความสกปรกที่ได้เกิดขึ้นจากการใช้มาตรา ๑๗ แห่งธรรมนูญการปกครองฯ ก็เป็นสิ่งที่น่าจะถูกกวาดล้างให้

สะอาดขึ้นเช่นเดียวกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง กรณีของอดีตสมาชิก-สภาผู้แทนราษฎร ๓ คน ซึ่งได้ต้องลงโทษโดยไม่เป็นกรรมจากการใช้ มาตรา ๑๗ น่าจะให้พิจารณาหาทางปลดปล่อยเสียโดยเร็ว อย่างถูกต้องตามกฎหมายและโดยล้างมลทินให้โดยสิ้นเชิง

อนึ่ง ได้ทราบว่า มีนักโทษตามมาตรา ๑๗ อยู่อีกจำนวนหนึ่ง ซึ่งต้องโทษประหารชีวิตแต่ทางราชการยับยั้งไว้ในเทศกาลเข้าพรรษา รอให้ออกพรรษาจึงจะดำเนินการประหารชีวิตนักโทษเหล่านี้ ก็ยังไม่สายเกินไปที่รัฐบาลใหม่จะดำเนินการเสียใหม่ให้ถูกต้องตามขบวนการยุติธรรม คือนำขึ้นพิจารณาในศาลปกติ ถ้าปรากฏว่าศาลเห็นว่า ทำความผิดจริง จึงลงโทษด้วยอาศัยคำพิพากษาของศาล แทนการลงโทษโดยใช้อำนาจตามมาตรา ๑๗

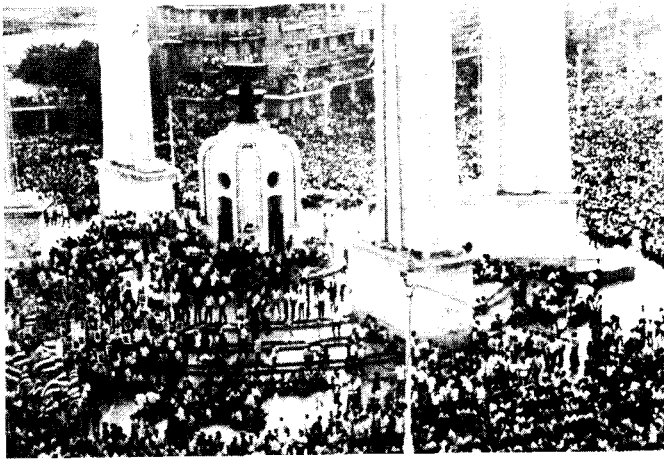
การร่างรัฐธรรมนูญถาวร

รัฐบาลปัจจุบันได้ให้คำมั่นว่าจะร่างรัฐธรรมนูญเสร็จภายใน ๓ เดือน ผมก็เชื่อว่ารัฐบาลจะกระทำได้ตามคำมั่นภายในกำหนดเวลา เพราะเมื่อถือว่าเรื่องนี้เป็นเรื่องสำคัญจริง ๆ แล้ว ก็น่าจะกระทำได้อย่างตั้งอกตั้งใจกันจริง ๆ ไม่ถ่วงเวลา และไม่ต้องรีบจนเกินเหตุ

ข้าราชการ อาจารย์ และนิสิตนักศึกษา พอจะมีความเข้าใจในสาระสำคัญของกติกาประจำชาติว่าควรจะมีอะไรบ้าง และประชาชนโดยทั่วไปก็มีความคิดเห็นกันอยู่แล้ว น่าจะฟังเสียงประชาชนและเชิญให้ประชาชนออกความเห็นแล้วนำมาประมวลพิจารณาบัญญัติขึ้น

ข้อที่ผมเห็นเป็นสำคัญยิ่ง มีดังนี้

ก. บทบัญญัติว่าด้วยสิทธิมนุษยชนเบื้องต้น อันได้แก่ เสรีภาพในบุคคลและทรัพย์สิน เสรีภาพในการคิด พูด เขียน สมาคม เสรีภาพของหนังสือพิมพ์และสื่อมวลชนทั่วไป ตลอดจนการคุ้มครองกันมิให้ใครจำกัดหรือทำลายเสรีภาพต่าง ๆ นี้อย่างง่ายดาย ซึ่งหมายความว่า

ภาพจากหนังสือ โฉมหน้าประวัติศาสตร์ชุดประชาธิปไตยโดยเลียด

การประกาศใช้กฎอัยการศึกจะต้องมีการจำกัดอย่างรัดกุม จะกระทำพร้าเพื่อบริหารได้ และเมื่อมีการประกาศใช้กฎอัยการศึกแล้ว จะต้องมีการกำหนดเวลาจำกัด ไม่อยู่ในดุลยพินิจของฝ่ายบริหารแต่ฝ่ายเดียว

ข. ควรจะมีวิธีการป้องกันมิให้มีการใช้กำลังเพื่อเปลี่ยนรัฐบาล การล้มรัฐบาลและการตั้งรัฐบาลจะต้องกระทำโดยสันติวิธี โดยความเห็นชอบของประชาชนซึ่งใช้อำนาจทางสถาบันนิติบัญญัติ

ค. เพื่อป้องกันมิให้ฝ่ายการเมืองกับฝ่ายราชการประจำก้าวต่อกัน ควรจะมีบทบัญญัติว่าข้าราชการประจำผู้ใดเมื่อได้ตำแหน่งการเมืองแล้ว จะต้องพ้นจากราชการประจำโดยเด็ดขาด เช่น ผู้ที่เป็นข้าราชการพลเรือนจะเป็นผู้ว่าราชการจังหวัด อธิบดี หรือปลัดกระทรวงก็ได้ ถ้าได้รับแต่งตั้งให้เป็นรัฐมนตรี จะต้องพ้นจากตำแหน่งนั้น ๆ ไป หรือผู้ที่แม่ทัพ นายกอง ผู้บัญชาการ ทหาร เสนาธิการ เมื่อเป็นรัฐมนตรีจะคงดำรงตำแหน่งทางทหารต่อไปไม่ได้ อธิบดีกรมตำรวจก็เป็นรัฐมนตรีพร้อม ๆ กันไม่ได้ เป็นต้น

บทบัญญัติอื่นในรัฐธรรมนูญที่จะร่างขึ้นมา นั้น ก็ย่อมมีความสำคัญต่าง ๆ กันไป และคงจะมีประเด็นอื่นอีกที่ผมไม่ได้กล่าวถึง ซึ่งสำคัญมากสำหรับหลักการประชารวม ผมขอนำมากล่าวข้างต้นนี้เพียงบางประเด็น เพื่อจะเน้นให้เห็นความสำคัญแห่งเสรีภาพของประชาชน ความจำเป็นที่จะต้องแยกหน้าที่ข้าราชการประจำออกจากข้าราชการการเมือง และส่งเสริมให้มีการเปลี่ยนรัฐบาลได้โดยสันติวิธี

การพิทักษ์หลักประชารวมบางประการ

ไม่ว่าเราจะสามารถเขียนรัฐธรรมนูญไว้ดีเลิศประการใด เราทำนองทั้งหลายคงจะตระหนักใจแล้วว่ารัฐธรรมนูญก็เป็นเพียงตัวอักษร ซึ่งอาจจะถูกทำลายหรือนำไปใช้ในทางที่ผิดได้โดยง่าย ถ้าหากไม่มีผู้ร่วมใจกันพิทักษ์รักษาด้วยวิธีการต่าง ๆ ผมจะขอเสนอความเห็นเกี่ยวกับการพิทักษ์เทิดทูนหลักประชาธิปไตย ซึ่งผมเรียกว่า *ประชารวม* แต่เฉพาะบางประการเท่าที่นึกได้ในขณะนี้

ความสำเร็จของนิสิตนักศึกษา นักเรียน และประชาชนในเหตุการณ์เมื่อกลางเดือนตุลาคมที่แล้ว ขึ้นอยู่กับความร่วมมือเพียรของคนจำนวนมากซึ่งสามารถเอาชนะศาสตราวุธได้ เมื่อเกิดประชาธิปไตยขึ้นแล้ว ก็ชอบที่จะใช้ความร่วมมือเพียรเด็ดเดี่ยวนั้น รักษาประชาธิปไตยและรัฐธรรมนูญสืบไปอย่างถาวร ถ้าพวกเราประชาชน นักเรียน นักศึกษา นิสิต อาจารย์ ข้าราชการต่าง ๆ ร่วมใจกันก่อตั้งสมาคมพิทักษ์เสรีภาพและประชาธิปไตยอย่างเข้มแข็งต่อไป โดยถือคติว่าผู้ที่สูญเสียชีพไปครั้งนี้จะต้องไม่ตายเปล่า ก็คงจะพอเป็นทางป้องกันผู้ที่ปองร้ายจะทำลายประชาธิปไตยได้บ้างในอนาคต เช่นเมื่อเกิดมีผู้คิดจะทำรัฐประหาร หรือได้เริ่มทำรัฐประหารแล้ว สมาชิกสมาคมพิทักษ์เสรีภาพซึ่งมีจำนวนนับแสนนับล้าน ประกอบด้วย ข้าราชการ พ่อค้า นักศึกษา อาจารย์ ชาวนา กรรมกร ฯลฯ พวกกัน

ประท้วงโดยสันติวิธี และไม่ร่วมมือกับผู้ทำรัฐประหาร ผู้คิดทำรัฐประหารจะปกครองพวกเราไปได้โดยสะดวกอย่างไรได้ แต่แต่ละผู้ที่ใช้อาวุธบังคับผู้อื่นเขานั้นยอมได้ชัยชนะบ้างบางเวลา แต่อาวุธจะชนะใจของคนหนุ่มมากได้อย่างไร บรรดานิสิต นักศึกษา นักเรียน ได้แสดงให้เห็นประจักษ์มาแล้ว และถ้าความพร้อมเพรียงนี้ช่วยให้บ้านเมืองมีการปกครองแบบประชาธิปไตยนานพอแล้ว หลักเสรีภาพซึ่งเราเพิ่งได้มาด้วยเหี้ยม น้ำตา และเลือดเนื้อ ก็จะมีเวลาปักแน่นแผ่นดินถาวรได้ ทำนองเดียวกับประเทศอื่น ๆ ซึ่งใช้เป็นจารีตประเพณีได้ผลดี อย่างประเทศในยุโรปตะวันตก และสแกนดิเนเวีย เป็นต้น

สมาคมพิทักษ์เสรีภาพประชาชนนี้ หากได้รับพระมหากรุณาธิคุณโปรดเกล้าให้อยู่ในพระบรมราชูปถัมภ์ด้วย ก็จะเป็นที่นิยมและทำประโยชน์ได้มากขึ้น

ศัตรูของประชาธิปไตยอย่างหนึ่งซึ่งเราได้ประสบมา และซึ่งผมเองได้ประสบมาในระยะ ๒ ปีที่แล้ว คือวิธีปฏิบัติราชการของตำรวจสันติบาลและตำรวจกองปราบ ผู้เรียกร้องรัฐธรรมนูญ ๑๓ คนในเดือนตุลาคมนี้ ได้รับการปรักปรำกล่าวโทษจากสันติบาลว่าเป็นกบฏ เพราะมีเอกสารคอมมิวนิสต์อยู่ในความครอบครอง พวกเราทั้งหลายประชาชนและนักเรียนหาได้เชื่อตำรวจไม่ เพราะเราเคยชินต่อการกล่าวหาเท็จของตำรวจมามาก วิธีการข่มขู่ของตำรวจทำให้หนังสือพิมพ์ต้องงดเว้นไม่ลงข่าวบางอย่างทำให้หนังสือวารสารบางฉบับต้องปิดและเฉพาะในกรณีของผมหลังจากที่ได้เขียนจดหมายนายเข้ม เย็นยิ่งแล้ว ทำความลำบากให้แก่เพื่อนฝูงญาติพี่น้อง เพื่อนร่วมงาน ตลอดจนศิษยานุศิษย์เป็นอย่างยิ่ง เหล่านี้เป็นตัวอย่างการกระทำของตำรวจสันติบาลที่แล้ว ๆ มา น่าจะให้รัฐบาลหยิบยกขึ้นมาพิจารณาแก้ไขปรับปรุงเสียโดยด่วน โดยถือหลักเสรีภาพและสิทธิมนุษยชนเป็นใหญ่ เมื่อมีสภาผู้แทนราษฎรแล้วก็หวังว่าผู้แทนราษฎรทั้งหลาย

จะช่วยป้องกันแก้ไขกำกับงานตำรวจได้ และอีกชั้นหนึ่งของการป้องกันแก้ไข ได้แก่งานของสมาคมพิทักษ์เสรีภาพประชาชน (ในพระบรมราชูปถัมภ์) ซึ่งผมเสนอไว้ข้างต้น

นำสังเกตจากเหตุการณ์ตุลาคมที่แล้วมาว่า การแถลงข่าวของกรมประชาสัมพันธ์มีส่วนเกี่ยวข้องอยู่ให้เกิด “จลาจล” อย่างสำคัญ เพราะแถลงว่าราษฎรและนักเรียนธรรมดาเป็นคอมมิวนิสต์ เมื่อนักเรียนหลบภัยจากตำรวจเข้าไปในพระราชฐาน และทหารรักษาวังกรุณาเปิดประตูให้นักเรียนเข้าไปฟังพระบรมโฑธิสมภาร รัฐบาลกลับแถลงว่ามีผู้ก่อการร้ายบุกกรุกเข้าพระราชฐาน ชวนให้หลงเชื่อว่าจะเกิดภัยอันตรายแก่ในหลวงเป็นต้น เตี้ยวันนี้ใคร ๆ ก็ทราบดีว่า กรมประชาสัมพันธ์ทำหน้าที่เป็นปากเสียงให้ฝ่ายบริหารอย่างเดียว ไม่สามารถแถลงข่าวอย่างอื่นนอกจากที่รัฐบาลสั่งให้แถลง เพื่อสนับสนุนระบบประชาธิปไตยให้ดำเนินไปได้โดยดี ผมใคร่จะเสนอให้แยกเรื่องการแถลงข่าวออกเสีย โดยระบุว่าข่าวใดบ้างมาจากรัฐบาล ข่าวใดบ้างมาจากแหล่งอื่น และเสนอข่าวทั้งที่เป็นของรัฐบาลและข่าวแหล่งอื่น ถ้าจะแยกงานแถลงข่าวของรัฐบาลออกเสียเป็นหน่วยงานหนึ่ง และงานสื่อสารมวลชนเป็นอีกหน่วยงานหนึ่ง มีอิสระภาพจากรัฐบาลทำนองเดียวกับบีบีซีของอังกฤษ อาจจะเป็นประโยชน์แก่ประชาชนและประชาธิปไตยอย่างยิ่ง

ผมสังเกตอีกข้อหนึ่ง คือ ทุกวันนี้กฎหมายที่บัญญัติออกมา มักจะไม่แนบเสมอไปว่า เป็นกฎหมายที่ตั้งรากฐานอยู่บนหลักแห่งความชอบธรรม กฎหมายที่รัฐบาลบัญญัติโดยสภานิติบัญญัติซึ่งรัฐบาลเป็นผู้ตั้งสมาชิกก็ดี หรือกฎหมายที่รัฐบาลปฏิวัติบัญญัติออกมาในรูปประกาศคณะปฏิวัติก็ดี มักจะเป็นกฎหมายที่จำกัดเสรีภาพประชาชน ซึ่งขัดกับหลักความชอบธรรม เมื่อออกกฎหมายมาเช่นนี้ จะหวังให้ประชาชนปฏิบัติตามกฎหมายอย่างไรได้ บ้านเมืองจึงกลายเป็นไม่มี

ชื่อมีแปะ ขื่อนนี้อาจจะแก้ไขได้บ้างโดยการมีสภาผู้แทนราษฎรชนิดที่ราษฎรเลือกตั้งสมาชิก แต่ก็น่าจะวิงวอนให้นักกฎหมายทั้งหลายของเรา โดยเฉพาะอย่างยิ่ง สมาคมของผู้ประกอบวิชาชีพกฎหมายได้สำเหนียกถึงอันตรายจากการช่วยรัฐบาลร่างกฎหมายที่ห่างไกลเป็นปฏิปักษ์ต่อสิทธิมนุษยชนและความชอบธรรมจงหนัก

สมัยแห่งความประนีประนอมในชาติ

อันตรายภายในชาติไทยเราในขณะนี้ ได้แก่เรื่องที่รัฐบาลเผด็จการที่แล้ว ๆ มาเรียกว่า “การก่อการร้ายคอมมิวนิสต์” เราพอจะเคยชินต่อมูสาวาทในแถลงการณ์ของรัฐบาลเผด็จการแล้วว่า ผู้ที่รัฐบาลเรียกว่าคอมมิวนิสต์นั้นหาใช่คอมมิวนิสต์ทุกคนไม่ ที่เป็นราษฎรถูกเจ้าหน้าที่ข่มเหงแล้วต่อสู้อำนาจที่ ถูกประณามว่าคอมมิวนิสต์ก็มี ที่เป็นโจรผู้ร้ายธรรมดา ก็มี ที่เป็นชนกลุ่มน้อยต้องการสิทธิเสรีภาพตามขนบธรรมเนียมของเขาก็มี และที่เป็นชาวเขาต้องการอิสรภาพอีกแบบหนึ่งก็มี แน่ละที่เป็นคอมมิวนิสต์แท้ ๆ ก็มี รัฐบาลเผด็จการพยายามเรียกรวมกันไปหมดว่าเป็นผู้ก่อการร้าย เพื่อให้ราษฎรเกลียดชังและเกลียดกลัว และรัฐบาลได้ใช้วิธีปราบปรามอย่างรุนแรงทางทหาร ใช้อาวุธที่น่าสยดสยองและทารุณ แต่ก็ไม่ได้ผล เพราะวิธีรุนแรงก็ต้องปะทะกับวิธีรุนแรงโต้ตอบ ผลสุดท้ายจนตราบทุกวันนี้ รัฐบาลเผด็จการหาได้มีความสามารถแก้ไขปัญหาใหญ่ของชาติเรื่องนี้ได้ไม่ ความสงบเรียบร้อยของประชาชนลดน้อยลงทุกที และอันตรายของชาติอันเกี่ยวโยงกับอันตรายของประชาธิปไตยในชาติทวีมากขึ้นทุกที

เป็นโอกาสแล้วที่ประชาชนไทยเราเปลี่ยนศักราชใหม่ มีรัฐบาลใหม่ เรื่องสำคัญเช่นนี้ รัฐบาลใหม่ควรถือโอกาสแก้ไขด้วยนโยบายใหม่ วิธีการใหม่ ผมมีความเห็นว่านโยบายใหม่ น่าจะเป็นนโยบาย

เมรุที่ท้องสนามหลวง ในงานพระราชทานเพลิงศพวิชน ๑๔ ตุลาคม
ภาพจากหนังสือ โฉมหน้าประวัติศาสตร์ชุดประชาธิปไตยเลือด

ประนีประนอมในชาติไทย โดยคำนึงว่าผู้ที่เราเรียกผู้ก่อการร้ายกันจน
ชินนั้นก็เป็นคนไทยด้วยกัน จะมีชาติอื่นก็เพียงส่วนน้อย การใช้อาวุธ
ประหัตประหารกันย่อมไม่น่ากระทำ และถึงกระทำแบบเดิมต่อไปก็หน้า
จะไม่ได้ผลนำความสงบกลับคืนมาได้ นโยบายประนีประนอมในชาติ
ไทยนี้หมายความว่า รัฐบาลควรจะหาทางเจรจากับหัวหน้า “ผู้ก่อ
การร้าย” ในภาคต่างๆ โดยใช้หลักเมตตาเป็นที่ตั้ง ผมได้รับทราบ
จากปลัดอำเภอ นายอำเภอ ผู้ว่าราชการจังหวัดบางท่าน ที่ได้รับ
ราชการในเขต “ก่อการร้าย” ว่า ท่านเหล่านั้นเคยใช้วิธีละม่อมเจรจา
ได้ผลดีมาแล้วเป็นบางแห่ง “ผู้ก่อการร้าย” ที่ต้องการเสรีภาพสำหรับ
ชนกลุ่มน้อยนั้น น่าจะเจรจาด้านผ่อนหย่อนตามกันได้ไม่ยากนัก ผู้ที่
เป็นโจรผู้ร้ายธรรมดา ก็อาจจะหาวิธีเกลี้ยกล่อมให้กลับมาก่อ
สัมมาชีวะโดยปกติ แม้ผู้ที่เป็นคอมมิวนิสต์โดยความเชื่อถือ ก็คงจะไม่
เหลือกำลังที่จะเจรจากัน เพราะเราเจรจาหรือเล่นกีฬากับคอมมิวนิสต์

ชาติอื่นก็ยังสามารถทำได้ จะเจรจากับคอมมิวนิสต์ชาติไทยด้วยกันไม่ได้ทีเดียว หรือ

พลังเยาวชนเพื่อสร้างชาติ

ปัญหาที่ใหญ่อีกปัญหาหนึ่งของไทย คือปัญหาเศรษฐกิจ และปัญหาทางเศรษฐกิจประเด็นที่สำคัญที่สุด คือความยากจนของคนส่วนใหญ่ และความเหลื่อมล้ำระหว่างคนมีกับคนจน ความแตกต่างระหว่างชาวเมืองกรุงเทพฯ กับชาวชนบท ความเหลื่อมล้ำและความแตกต่างเช่นว่านี้ ยิ่งวันยิ่งกว้างขวางขึ้นทุกที วิธีแก้ไขที่จะแก้ตรงจุด คือความพยายามมุ่งพัฒนาชนบทให้ได้ผลจริง ๆ

การพัฒนาชนบทจะต้องใช้ความพยายามติดกับการพัฒนาเศรษฐกิจในเมือง เพราะต้องอาศัยฉันทะ ความเมตตา เข้าถึงประชาชน มีความเห็นอกเห็นใจ เป็นกันเอง กับต้องใช้คนที่ตั้งใจทำงาน ชนิดนี้เป็นจำนวนมาก ข้าราชการของเรามักจะไม่ชอบไปทำงานในชนบท และถึงไปก็มีจำนวนน้อย จะเข้าถึงประชาชนเป็นกันเองนั้นยากนัก

เราได้เห็นประจักษ์แล้วว่า คนรุ่นหนุ่มรุ่นสาวของเรานั้นมีใจเด็ดเดี่ยวมากเพียงใด และพลังของนิสิตนักศึกษานักเรียนมีมากเพียงใด ถ้าจะหันเหเบนไปทำงานทางด้านสร้างสรรค์ขึ้นจะมีประโยชน์แน่นอน นิสิตนักศึกษาได้มีหน่วยอาสาพัฒนาไปพัฒนาชนบทกันบ่อย ๆ ในระหว่างหยุดเรียน มีจิตใจดีอยู่แล้วน่าสนับสนุน และในโครงการบัณฑิตอาสาสมัครที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ก็ได้มีการบำเพ็ญประโยชน์ในชนบทเห็นประจักษ์อยู่แล้ว ยิ่งขาดอยู่แต่การอำนวยความสะดวกและสนับสนุนให้เป็นเรื่องแน่นอนกว้างขวางขึ้นเท่านั้น และถ้ายังได้ผสมกับพลังของรัฐบาลและข้าราชการด้านต่าง ๆ โดยมีนักเรียน นิสิตนักศึกษา ร่วมกับอาจารย์ไปใกล้ชิดกับชาวบ้าน เพื่อให้

เขาช่วยตัวเองได้ และรัฐบาลกับข้าราชการสนับสนุนอยู่เบื้องหลังร่วมกัน ก็น่าจะเป็นผลดีแก่เศรษฐกิจของชาวชนบท เป็นผลดีแก่นิสิต นักศึกษาและนักเรียนเอง กับเป็นผลดียิ่งสำหรับรัฐบาลและชาติไทย

เมื่อเราได้กระทำการต่าง ๆ ตามที่เสนอมาย่างด้นนี้ คือ

- สอบสวนข้อเท็จจริงในเหตุการณ์จลาจลเมื่อกลางเดือนตุลาคมนี้ เพื่อป้องกันมิให้เกิดการทำร้ายซึ่งกันและกันขึ้นได้อีก

- ลบล้างการใช้อำนาจอันไม่เป็นธรรมตามมาตรา ๑๗ แห่งธรรมนูญการปกครอง

- มีรัฐธรรมนูญที่ส่งเสริมเสรีภาพ และทำให้การเปลี่ยนรัฐบาลเป็นไปโดยสันติวิธีได้สะดวก

- มีการพิทักษ์ปกป้องรัฐธรรมนูญและเสรีภาพของประชาชนอย่างระมัดระวัง

- มีการประนีประนอมในชาติไทย

- ใช้พลังงานเยาวชนเพื่อสร้างชาติไทย

เมื่อเราได้กระทำการต่าง ๆ นี้แล้ว ผมเชื่อว่านักเรียน นิสิต นักศึกษา ประชาชนที่ได้เสียชีพไป เมื่อวันมหาวิปโยคนั้น จะไม่เสียสิ้นไปโดยไร้ประโยชน์

เคมเบริดจ์

๒๕ ตุลาคม ๒๕๑๖

๑๗๖ / ป่วย อิงภากรณ์

คิดคุณอยู่นอกไอ้	แม่จำ
ก่อเกิดก่อกายา	ซุบเลี้ยง
อำนวยการศึกษา	ประเสริฐ ยิ่งเฮย
คุณท่านคณิตเพียง	โลกล้นคณนา
เกิดมาสองรอบแล้ว	นักษัตร
ป่วยเอ่ยจตั้งมันส์	แน่ไว้
ปรีศยาวอด-	ถัสส์นิป-ปทาเฮย
วายเมเถวให้	ระลึกล้อมปณิธาน
กุชายชาญชาติเชื้อ	ชาติรี
กูเกิดมาก็ที่-	หนึ่งเฮ้ย
กุกาดก่อนสิ้นชี-	วาอาตม์
กูจักไว้ลายเว้ย	โลกให้แลเห็น

ป่วย อิงภากรณ์

๙ มี.ค. ๑๙๔๐

โคลง ๓ บทอันเป็นเสมือนปณิธานของอาจารย์ป่วยนี้ เขียนเมื่อท่านอายุครบ ๒ รอบ
นักษัตร ในวันที่ ๙ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๘๓ ปรากฏบนหน้าแรกของหนังสือ *A Study on
the Production*

ภาค ๓

คมความคิด
อาจารย์ป่วย

“ธรรมะในด้านเศรษฐกิจ”

ใน เศรษฐกิจแห่งประเทศไทย ๒๕๙๙

บุคคลที่มีความสามารถในกิจการค้า หรือทำงานใดก็ตามทำให้มีรายได้ส่วนตัวมากมาย หรือมีทรัพย์สินสมบัติเป็นมรดกตกทอดมา แม้ว่าจะได้รับมาโดยสุจริต ถ้าไม่ได้ทำให้ทรัพย์สินนั้นเกิดผลประโยชน์ต่อส่วนรวมแล้ว ถือว่าไม่ถูกหลักธรรมะในทางเศรษฐกิจ การที่กล่าวเช่นนี้เพราะมีความเข้าใจว่า การที่บุคคลผู้มีทรัพย์สินมากมายนำเงินนั้นมาลงทุนทำงานให้เกิดผลประโยชน์ต่อส่วนรวม ได้ปฏิบัติถูกต้องตามหลักธรรมะแล้ว เพราะได้ช่วยส่งเสริมให้ประเทศมีเศรษฐกิจดีขึ้น โดยบุคคลผู้นั้นไม่ได้รับประโยชน์แต่เพียงผู้เดียว บุคคลอื่น ๆ ก็ได้รับประโยชน์จากเงินนั้นด้วย

“เศรษฐศาสตร์บัณฑิตอันพึงปรารถนา”

ใน อนุสรณ์เศรษฐศาสตร์ ๒๕๐๖

ถ้าเราจะเรียนเป็นนักเศรษฐกิจ จะเรียนแต่เพียงเศรษฐศาสตร์ก็คงจะพอ แต่เราจะเรียนเป็นบัณฑิต เพื่อให้ได้ปริญญาเศรษฐศาสตร์บัณฑิต วิสัยบัณฑิตย่อมต้องพิจารณาเรื่องต่าง ๆ ในกรอบแห่งความเป็นจริง และความเป็นจริงแห่งสังคมศาสตร์นั้น ย่อมสัมพันธ์กันเป็นลูกโซ่ จะพิจารณาเศรษฐกิจโดด ๆ หาได้ไม่

การบรรยายทางวิชาการ เรื่อง “การศึกษา” (๒๕๐๘)

ใน การศึกษาในทรรศนะของข้าพเจ้า ๒๕๓๐

จุดมุ่งหมายของการศึกษาย่อมพุ่งเล็งไปในด้านบุคคล คือตัว ของนักเรียนเอง เพราะเชื่อมั่นว่ามนุษย์แต่ละคนมีคุณค่าและศักดิ์ศรี อยู่ในตนเอง ไม่ว่าจะเกิดมาจากตระกูลใดหรือจากสถานที่ใด จากสิ่งแวดล้อมต่ำหรือสูง มนุษย์ทุกคนมีคุณค่าและศักดิ์ศรีอยู่ในตนเอง...

ผมใคร่เห็นว่า การศึกษาต้องเริ่มต้นด้วยความสำคัญ of นักเรียน และจบลงด้วยความสำคัญ of นักเรียน

“การศึกษา”

ใน *สังคมศาสตร์ปริทัศน์* ปีที่ ๓ กันยายน-พฤศจิกายน ๒๕๐๘

ถ้าเราไม่สามารถเจียดเงินมาเพื่อการศึกษา ก็ไม่น่าจะสามารถเจียดเงินไปสำหรับเรื่องอื่น เพราะปัญหาอื่น ๆ เช่น ภัยคอมมิวนิสต์ อันธพาล อาชญากรรม ภัยรุม การปกครองประชาธิปไตย หรือแม้แต่ การเศรษฐกิจและการผลิตต่ำ ปัญหาเหล่านี้จะป้องกันแก้ไขไม่ได้ ถ้าเราไม่ยอมลงทุนในสิ่งที่ประเสริฐที่สุด คือคน

“น อัจฉรวุ ทสฺสยนฺติ ปณฺทิตา
บัณฑิตย่อมไม่แสดงอาการขี้หลง”

ใน *อนุสรณ์บัณฑิตธรรมศาสตร์ ๒๕๐๙*

วิสัยบัณฑิตผู้	ทรงธรรม
ไปเปลี่ยนไปแปรผัน	ไปค้อม
ไปขึ้นไปลงหัน	กลับกลอก
กายจิตวาตะพร้อม	เพียบด้วยสัตยา

“จดหมายถึงบ.ก. มหาวิทยาลัย” (๑๙ กรกฎาคม ๒๕๑๑)

ใน *ยูงทอง ๒๕๑๑*

ศักดิ์ศรีที่แท้จริงของมหาวิทยาลัยขึ้นอยู่กับมาตรฐานความรู้ของนักศึกษาและผลของการวิจัยที่คณาจารย์อำนวยความสะดวกให้เป็นไป ถ้ามาตรฐานและผลวิจัยนั้นด้อยลงหรือคงที่ ศักดิ์ศรีนั้นก็เสื่อม ถ้ามาตรฐานและผลวิจัยนั้นเจริญขึ้นเรื่อย ๆ มหาวิทยาลัยนั้นก็มีการกตติคุณและศักดิ์ศรีสูงขึ้นไปเสมอ

“ความชอบธรรมในมหาวิทยาลัย” (๒๐ กรกฎาคม ๒๕๑๑)

ใน หนังสือที่ระลึกพระยาราชวรัยการ ๒๘ พฤษภาคม ๒๕๑๓

ระบบประชาธิปไตยภายในมหาวิทยาลัย หมายความว่านิสิต นักศึกษามีโอกาสได้แสดงความเห็นโดยเสรีเกี่ยวกับหลักสูตรหรือการสอนการวิจัยในมหาวิทยาลัย และเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องเกี่ยวกับสวัสดิภาพหรือบริการนักศึกษา นักศึกษาควรมีสิทธิหรือออกความเห็นอภิปรายพร้อมด้วยเหตุผล เมื่อมีข้อบังคับออกมา นักศึกษาควรมีได้รับคำชี้แจงให้เข้าใจถ่องแท้ และมีโอกาสออกความเห็นได้โดยไม่ถูกลงโทษหรือหวาดเกรงการลงโทษ มีการเลือกตั้งโดยนักศึกษาเอง ให้นักศึกษาเป็นผู้แทนเป็นกรรมการสโมสรและกรรมการสวัสดิการนักศึกษาเหล่านี้ เป็นต้น

การที่จะบริหารมหาวิทยาลัยและปกครองนักศึกษาได้ด้วยความชอบธรรมนั้น อาจารย์จะต้องทรงไว้ด้วยขันติธรรม วิริยธรรม มีฉันทะ และเมตตากรุณาแก่ศิษย์ ปราศจากภยากติความหวาดกลัว หรือโทษาคติความโกรธฉุนเฉียว ส่งเสริมให้ศิษย์ปฏิบัติตามทำนองคลองธรรมแห่งระบบประชาธิปไตย โดยใช้เหตุผลและความคิด และที่สำคัญที่สุด คืออาจารย์ผู้ใหญ่จะต้องวางตนอยู่ในศีลในธรรม ให้เป็นที่เชื่อถือแก่ศิษย์และอาจารย์ผู้น้อยทั้งปวงด้วย

ปาฐกถาเรื่อง “เยาวชนกับเศรษฐกิจ : ความรับผิดชอบของผู้ใหญ่” (๒๔ ตุลาคม ๒๕๑๒)

ใน ศาสนธรรมกับการพัฒนา ๒๕๓๐

กล่าวโดยส่วนรวม การศึกษากับเศรษฐกิจนั้นเกื้อกูลซึ่งกันและกัน และมีผลต่อกันอย่างสนิท คือถ้าการศึกษาของชาติดี แรงงานของชาติก็ดีตาม และจะช่วยเศรษฐกิจของชาติให้ดีขึ้นด้วย กลับกัน ถ้า

การศึกษาของชาติแล้ว แรงงานก็จะเล็ดตาม และเศรษฐกิจของชาติก็ยิ่งเลวลง อีกประการหนึ่ง การพัฒนาการศึกษานี้ยังช่วยการพัฒนาเศรษฐกิจได้ถึง ๒ นัย คือนอกจากจะช่วยให้เศรษฐกิจส่วนรวมก้าวหน้าขึ้นแล้ว ยังเป็นวิธีที่ดีที่สุดที่จะกระจายทรัพย์สินและรายได้ให้ทั่วถึงกัน ทำให้เด็กทุกคนมีโอกาสหาความเจริญได้เสมอกันยิ่งขึ้น

หลักสูตรและวิธีสอนไม่ว่าจะเป็นชั้นประถมศึกษาหรือมัธยมศึกษาไม่ว่าจะเป็นอาชีวะหรือสายสามัญ ถ้าเรายึดถือใช้แบบเดียวกันทั่วประเทศ ผมเกรงว่าจะไม่ได้ผล เพราะประเทศไทยเราแต่ละท้องถิ่นก็มีลักษณะเศรษฐกิจแตกต่างกันไป บ้างก็หนักทางเกษตร บ้างก็หนักทางเหมืองแร่และทำไร่ทำสวน เราน่าจะจัดหลักสูตรและวิธีสอนให้เข้ากับลักษณะของแต่ละท้องถิ่น เพื่อทำความเข้าใจและสนใจแก่นักเรียนให้ดี

การศึกษาชั้นอุดมศึกษาแตกต่างกับการศึกษาชั้นมัธยมอยู่หลายประการ ทั้งในด้านวัยของนักเรียน ในด้านวิชาที่เรียนกับวิธีเรียน นักเรียนมหาวิทยาลัยอยู่ในวัยที่เกือบจะเป็นผู้ใหญ่แล้ว ควรจะให้มีโอกาสรับผิดชอบในตนเองเพิ่มขึ้น เพื่อเตรียมตัวเป็นผู้ใหญ่ได้จริง ๆ และเป็นบัณฑิตได้จริง ๆ การเรียนก็ควรจะเป็นไปในรูปเรียนด้วยตนเองมากกว่าที่จะฟังครู นักเรียนกับครูในชั้นอุดมศึกษาควรมีสายสัมพันธ์ด้านวิชาการ ๒ ทางคือ จากครูไปสู่นักเรียน และจากนักเรียนไปสู่ครูด้วย มิใช่ครูเป็นผู้บอกสอนนักเรียนอย่างเดียวแบบในชั้นมัธยม

ความรับผิดชอบของผู้ใหญ่ในการที่จะห้ามเยาวชนมิให้ทำบาปและส่งเสริมให้ทำความดีความงามนั้นยากขึ้นทุกวัน เฉพาะอย่างยิ่งใน

ระบบเศรษฐกิจเร่งรัดพัฒนา ผู้ใหญ่บางคนก็กล่าวว่า เราจะพัฒนาเศรษฐกิจให้สำเร็จดีต้องยอมผ่อนผันให้มีการทุจริตบ้างนั้น เป็นผู้ใหญ่ซึ่งไม่รับผิดชอบต่อเยาวชน ถ้าจะต้องทุจริตกันจึงพัฒนาเศรษฐกิจได้แล้ว ผมว่าอย่าพัฒนากันเลย ปล่อยให้กินเผือกกินมันกันอย่างสุจริตดีกว่า

“ข้อคิดจากสหรัฐอเมริกา”

ใน *สังคมศาสตร์ปริทัศน์* ปีที่ ๙ มีนาคม-พฤษภาคม ๒๕๑๔

จริงอยู่ ในระบบประชาธิปไตยนั้น บุคคลทั้งหลายย่อมมีความคิดเห็นแตกต่างกันอยู่เป็นธรรมดา ผู้ที่มีอำนาจปกครองอยู่ย่อมต้องเผชิญกับข้อวิพากษ์วิจารณ์ของสาธารณชนอยู่เสมอ แต่ที่กฎนิยามนั้นเป็นบาปอย่างใหญ่หลวง จะเปิดช่องทางให้เกิดความแตกร้าขึ้นได้อย่างรุนแรง วิธีแก้ไขป้องกันมิใช่การจำกัดเสรีภาพในความคิด การพูด การเขียน แต่หากควรใช้วิธีให้เสรีภาพในความคิด การพูด และการเขียนให้มากขึ้น ให้แพร่หลายทั่วถึงกันทุกฝ่าย ถ้าถือหลักสามัคคีโดยมั่นคงแล้ว จะต้องยอมให้มีการวิพากษ์วิจารณ์ การดำเนินต่าง ๆ โดยเสรี โดยคำนึงเสียว่าเป็นการช่วยกันดีเพื่อก่อ เพื่อประโยชน์แห่งมหาชน

พวกเราที่ได้มีวาสนาสูงกว่าเพื่อนร่วมชาติทั้งหลาย คือได้เรียนชั้นอุดมศึกษา (แม้ในประเทศไทย) และได้เรียนในมหาวิทยาลัยที่ดี มีชื่อเสียงทั้งในประเทศไทยและต่างประเทศ ย่อมมีความรับผิดชอบในชะตากรรมของชาติและสังคมไทยมากกว่าตาสีตาสาหรือใคร ๆ ในประเทศเรา ปัญหาที่มีอยู่ว่าเราจะถือเป็นธรรหรือว่าธรรไม่ใช่? เราจะใจเด็ดหรือจะใจเย็นเอาตัวรอดแสวงสุขสบายตามยถากรรม?

“ข้อคิดเรื่องอุดมศึกษา” (๑๕ พฤษภาคม ๒๕๑๔)

ใน การศึกษาในทรรศนะของข้าพเจ้า ๒๕๓๐

ความสัมพันธ์ใกล้ชิดระหว่างอาจารย์กับศิษย์จึงจำเป็นมาก... เมื่ออาจารย์กับศิษย์สัมพันธ์กันใกล้ชิดแล้ว จะสัมพันธ์กันเพื่อประโยชน์อันใด ประโยชน์ที่พึงแสวงในขั้นนี้ไม่ใช่ประโยชน์ที่อาจารย์จะบอกวิชาแก่ศิษย์ ประโยชน์ที่สำคัญกว่านี้คือ การที่อาจารย์จะแนะและยุยงส่งเสริมให้ศิษย์ไปแสวงหาความรู้เพิ่มเติมด้วยตนเอง

“พุทธศาสนากับการพัฒนาชาติ” (๒๕๑๔)

ใน ศาสนธรรมกับการพัฒนา ๒๕๓๐

ความสามารถของบุคคลแต่ละคนเมื่อมีการประสานกันและกัน โดยวิธีการจัดการที่ดีและวิธีบริหารที่ดี ย่อมทำให้เกิดความสามารถส่วนรวม ซึ่งสูงกว่าผลบวกธรรมดาของความสามารถแต่ละคน

“บันทึกประชาธรรมไทยโดยสันติวิธี” (๒๗ เมษายน ๒๕๑๕)

ใน สันติประชาธรรม ๒๕๑๖

ถ้ายึดมั่นในหลักประชาธรรมแล้ว ไม่มีวิธีอื่นใดเพื่อได้มาซึ่งประชาธรรมนอกจากสันติวิธี...การใช้อาวุธขู่เข็ญประหัดประหารกันเพื่อประชาธรรมนั้น แม้จะสำเร็จ อาจจะได้ผลก็เพียงชั่วคราวช่วยยาม จะไม่ได้ประชาธรรมถาวร เมื่อฝ่ายหนึ่งใช้อาวุธแล้ว อีกฝ่ายหนึ่งแพ้ ก็ย่อมคิดใช้อาวุธโต้ตอบ เมื่ออาวุธปะทะกันแล้วจะรักษาประชาธรรมไว้ได้อย่างไร

ประชาธรรม คือธรรมเป็นอำนาจ ไม่ใช่อำนาจเป็นธรรม... ประชาธรรมย่อมสำคัญที่ประชาชน ถ้าประชาชนส่วนใหญ่ไม่ต้องการประชาธรรม ก็ย่อมไม่มีทางที่ใครจะหยิบยื่นให้

“ผู้หญิงในชีวิตของผม-แม่” (มิถุนายน ๒๕๑๕)

ใน *ธ.ป.ท.ปริทรรศน์* ฉบับที่ ๖ ๒๕๑๕

สำหรับผมเอง แม่ได้ช่วยแก้ปัญหาให้เสร็จ ด้วยคาถาที่ว่า เกิดเมืองไทย อยู่เมืองไทย ต้องเป็นไทย ต้องจงรักภักดีต่อไทย...เมื่อครั้งสงครามญี่ปุ่น ผมและเพื่อน ๆ ลูกจีนอย่างผมอีกหลายคน ไม่เคยลังเลใจเลยที่จะสละชีพเพื่อชาติไทย เพราะนอกจากจะเกิดเมืองไทยกินข้าวไทยแล้ว ยังได้รับทุนเล่าเรียนรัฐบาลไทย คือเงินของชาวนา ชาวเมืองไทย ไปเมืองนอก แล้วผูกพันใจว่าจะรับราชการไทยด้วย

“มหาวิทยาลัยกับสังคมไทย” (กรกฎาคม ๒๕๑๖)

ใน *ศูนย์ศึกษา* ปีที่ ๑๙ เมษายน-มิถุนายน ๒๕๑๖

โครงการพัฒนาประเทศจะมุ่งพิจารณาแต่ในแง่เศรษฐศาสตร์ย่อมบกพร่องได้ง่าย เพราะบางทีความเจริญทางเศรษฐกิจก่อให้เกิดปัญหาทางสังคมและทางการเมืองได้ ด้วยเหตุฉะนี้ ความรู้แบบพหุสาขาวิชาจึงสำคัญยิ่งนักสำหรับอาจารย์สังคมศาสตร์ ในด้านวิทยาศาสตร์ก็เช่นเดียวกัน ความรอบรู้ซึ่งเกิดจากงานวิจัยจึงเป็นช่องทางสำคัญที่มหาวิทยาลัยจะบำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคมได้ไม่ควรละเลย

รูปงานของมหาวิทยาลัยไม่ควรจะเหมือนกับรูปงานหน่วยราชการ เพราะมหาวิทยาลัยจะต้องเน้นหนักไปทางศึกษาอบรม ถ้ายกทอดวิชา มีความสัมพันธ์ระหว่างศิษย์กับอาจารย์ ศิษย์กับศิษย์ และอาจารย์กับอาจารย์ มีการศึกษาวิจัย และมีการสร้างจริยวัตรของปัญญาชน บรรดาบุคคลที่ประกอบขึ้นเป็นมหาวิทยาลัยนั้น ไม่ควรจะแยกเป็นผู้อยู่ได้บังคับบัญชาและผู้บังคับบัญชา แต่ควรแยกเป็นผู้ต้องการแสวงวิชากับผู้ที่จะช่วยให้ผู้อื่นได้วิชา อาจารย์มีหน้าที่สองหน้าที่ คือช่วยให้ศิษย์ได้วิชาและแสวงวิชาของตนเองด้วย

มหาวิทยาลัยควรจะเป็นจุดรวมนั้น คือการอยู่ร่วมกันและถ่ายทอดวิชาและประสบการณ์ซึ่งกันและกัน สังคมไทยเป็นสังคมที่บุคคลต่าง ๆ มีชั้น ทรัพย์สิน และความเป็นอยู่แตกต่างกันมากมาย ถ้ามหาวิทยาลัยมีศิษย์และอาจารย์จำเพาะแต่ที่มาจากพื้นเพแบบเดียวกันหมดหรือเป็นส่วนใหญ่ เช่น มาจากกรุงเทพฯ หรือมาจากครอบครัวข้าราชการ มหาวิทยาลัยนั้นจะเจริญทางความคิดอย่างสมบูรณ์ไม่ได้ มหาวิทยาลัยควรจะเป็นที่รวมของคนในระดับต่าง ๆ ในประเทศ ผู้ที่อยู่ในชนบทกันดาร ผู้ที่มีรายได้น้อยแต่มีวุฒิปัญญาพอเรียนได้ จึงควรได้รับการสนับสนุนเป็นพิเศษ เป็นการเสาะแสวงหาช้างเผือกในป่า ทั้งนี้ยังมีได้กล่าวถึงความยุติธรรมแห่งสังคม และยังมีได้คำนึงถึงหลักการของประธานาธิบดีรามาอน แม็กไซไซที่ว่า “ใครเกิดมามีน้อย กฎหมายบ้านเมืองควรช่วยให้มีมาก”

การจำกัดเสรีภาพทางวิชาการเมื่อจะมีขึ้น ก็ควรจะมีด้วยมติของคณาจารย์ คืออาจารย์ทั้งหลายเป็นผู้กำหนดโดยส่วนรวม เสรีภาพทางวิชาการดังกล่าวเป็นหลักการสำคัญของมหาวิทยาลัย จะเกิดขึ้นไม่ได้ตราบใดที่มหาวิทยาลัยยังอยู่ในระบบราชการ

การอบรมการสอนนั้นมีจุดมุ่งหมายสำคัญอยู่คือ อำนวยให้นักศึกษาเป็นบัณฑิตได้ ความเป็นบัณฑิตหมายความว่า (๑) เป็นมนุษย์ที่ดี (๒) เป็นพลเมืองที่ดี และ (๓) เป็นผู้สามารถประกอบอาชีพต้องพร้อมสมบูรณ์ทั้ง ๓ ประการและความสำคัญก็เป็นไปตามลำดับ ๑-๒-๓ และ ๔ ข้างต้น บุคคลจะมีประโยชน์ไม่ได้ ถ้ามีแต่ความรู้สำหรับอาชีพอย่างเดียว ต้องเป็นคนดี มีศีลธรรม ถือความสัตย์ รักศิลปะและความงาม รักหมู่คณะ เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม บำเพ็ญตนเป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น ๆ ฯลฯ ที่สำคัญที่สุด คือไม่ยอมเป็นหุ่น

กระบอกให้มือที่สามชกโย หรือรอกคำพูดใส่ปาก หรืออีกนัยหนึ่งเราต้องสอนและอบรม และส่งเสริมให้ศิษย์รู้จักใช้ความคิดโดยอิสระ

ผู้ที่กล่าวว่า “นักศึกษามีหน้าที่เฉพาะแต่การเรียน” นั้น กล่าวถูกและกล่าวผิดแล้วแต่จะตีความหมายคำว่า “เรียน” กว้างหรือแคบเพียงใด ถ้าตีความหมาย “เรียน” อย่างแคบ ก็เป็นมิจฉาทิฐิแน่นอนไม่ว่าใครจะเป็นผู้กล่าว ถ้าหมายความว่่านักศึกษาจะต้องเรียนโดยเอาใจใส่ต่อเหตุการณ์ของชุมชน เรียนโดยสนใจช่วยแก้ปัญหาบ้านเมือง เรียนโดยแสดงความคิดเห็นโดยอิสระและใช้วิธีสันติ แม้ว่าจะร่วมกันเป็นหมู่่มากก็เป็นความหมายที่ถูก

ปฐมปาฐกถามูลนิธิโกมลคีมทอง ประจำปี ๒๕๑๗ เรื่อง “อุดมคติ” ใน *อุดมคติสำหรับคนรุ่นใหม่* ๒๕๓๗

เสรีภาพเป็นเนื้อดิน อากาศ และปุ๋ย ที่จะทำให้พฤษชาติแห่งความคิดเจริญเติบโตใหญ่ขึ้นได้ และเมื่อความคิดนำไปสู่อุดมคติ อุดมคติจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อบุคคลในสังคมสามารถใช้ความคิดอย่างเสรีปราศจากพันธนาการของจารีตประเพณี หรืออีกนัยหนึ่ง เราต้องสนับสนุนให้มนุษย์แต่ละคนใช้ความคิดอย่างมีเสรีภาพ ชนิดที่ไม่ต้องพึ่งหวาดหวั่นว่าจะเป็นความคิดนอกกลุ่มนอกทาง

เสรีภาพสร้างความเจริญให้แก่ความคิดของมนุษย์ได้ฉับไฉน การใช้เสรีภาพในการคิดย่อมช่วยให้เกิดอุดมคติในสมาชิกแห่งสังคมฉันนั้น และอุดมคติของสมาชิกต่าง ๆ ในสังคมซึ่งจะมีความแตกต่างกันไปหลาย ๆ กระแสนั้น ย่อมจะทำให้สังคมนั้นเจริญมั่งคั่งดีกว่า “อุดมการณ์” อันหนึ่งอันเดียวของสังคม

เราท่านมักได้ยินเสมอว่า “อุดมคติกินไม่ได้” คั่นปากนัก
อยากจะทำเสียเหลือเกินว่า ใครเล่าบ้างพอที่จะกินอุดมคติ หรือมี
จะนั้นก็มักกล่าวว่า “ไอ้ที่คุณคิดจะทำนั้นมันเป็นอุดมคติแต่ปฏิบัติไม่ได้”
ต้องตอบว่า สิ่งที่ดีนั้นปฏิบัติยากไม่ใช่ปฏิบัติไม่ได้ ต้องพยายาม
ปฏิบัติให้ได้ สิ่งที่เราจะทำนั้นจะปฏิบัติได้ง่ายสักปานใดก็ดีขึ้นมานะไม่ได้

“แนวโน้มในการพัฒนาประเทศ” (๒๕๑๗)

ใน *ศาสนธรรมกับการพัฒนา* ๒๕๓๐

ไม่ว่าปัญหาทางเศรษฐกิจก็ดี ปัญหาทางสังคมก็ดี หรือปัญหา
ทางการเมืองเกี่ยวกับประชาธิปไตยก็ดี ถ้าหากว่าเราจะคิดแนวโน้มแล้ว
คิดจะแก้ด้วยแนวโน้มแล้ว เราจะต้องอาศัยใช้พลังใหม่ของเราให้เป็น
ประโยชน์จริง ๆ เราจะต้องอาศัยความเคารพระหว่างผู้ปกครองกับผู้
ถูกปกครอง และไม่ว่าประชาชนจะมีการศึกษาต่ำเพียงใด จะยากจน
สักเพียงใด ผมเห็นว่าหลักสำคัญในการที่จะอยู่ร่วมกันด้วยสันติสุข ก็
คือการเคารพสิทธิและศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์แต่ละคนนั้น

“เหลียวหลัง แลหน้า”

ใน *ธปท.ปริทรรศน์* ปีที่ ๖ ฉบับ ๑ เมษายน ๒๕๑๙

ผมเสียดายที่รู้สึกว่าได้บกพร่องไปในการพิจารณาเรื่องเศรษฐกิจ
ของประเทศ คือดูแต่ความเจริญเติบโตของส่วนรวมเป็นใหญ่ ไม่ได้
เหลียวถึงความยุติธรรมในสังคม ข้อนี้จึงพยายามแก้ด้วยวิธีพัฒนา
ชนบทอย่างจริงจัง

อาจารย์บางท่านบอกว่า ถ้าเราไม่เอาใจใส่เรื่องความ
ยุติธรรมทางสังคม จะทำให้ประเทศในส่วนรวมเจริญช้าลง ฉะนั้นจึง
ควรพัฒนาเศรษฐกิจเสียก่อน ถึงคนมีจะมีมากขึ้น คนจนจะจนลงก็

ตาม ในไม่ช้าความเจริญก็จะลงมาถึงคนจนเอง เราได้ให้วิธีนี้มา ๒๐-๓๐ ปีแล้วปรากฏว่าไม่ได้ผล อาจารย์บางท่านอ้างว่าความยุติธรรมในสังคมนั้นไม่ขัดกับการพัฒนาเศรษฐกิจ ถ้าเรามุ่งช่วยคนจน ปลอ่ยให้คนมั่งมีเขาช่วยตัวเอง ประเทศทั้งประเทศก็จะเจริญ บางประเทศได้เคยใช้วิธีนี้มาแล้ว แต่ประสบความสำเร็จล้มเหลว ผมเองเชื่ออย่างตำราหลังนี้ แต่เห็นว่าต้องใช้วิธีการให้ถูก

“เป้าหมายและวิธีการที่เหมาะสมสำหรับสังคมไทย”

(๑๒ กรกฎาคม ๒๕๑๙)

ใน *ปาจารย์สาร* ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๒๐ กันยายน-ตุลาคม ๒๕๑๙

เรามักเข้าใจกันว่า อหิงสา หมายถึงการอยู่นิ่ง ไม่ทำอะไร ใครจะทำอะไรฉัน ฉันก็ยอม นั่นไม่ใช่อหิงสา อหิงสาหมายถึงว่าเราไม่ทำร้ายคนอื่น ถ้าเราจะเดินทางสายกลางจริง ๆ เพื่อจะนำตัวเองไปสู่สันติด้วยสันติวิธีแล้ว เราจะต้องไม่ทำร้ายคนอื่น

“งานอาสาสมัครกับการพัฒนาชนบทไทย” (๓ ตุลาคม ๒๕๑๙)

ใน *คิดถึงอาจารย์ป้าย ๒๕๒๗*

การที่จะเอาอาสาสมัครเข้ามาทำ หากคนที่มีจิตใจเข้ามาทำและมีวิชาความรู้เข้ามาทำนั้นหาไม่ยาก แต่หากคนที่รอบคอบและมีความรู้ประมาณตนหาได้ยากมาก เพราะฉะนั้นในการพิจารณาคัดเลือกบัณฑิตอาสาสมัครทั้งหลาย เราจึงพยายามคัดเลือกที่เราารู้สึกว่าจะไม่ตั้งตัวเป็นเทวดาไปโปรดสัตว์ในหมู่บ้าน ให้รู้จักประมาณตัว อาสาสมัครต่างประเทศก็คงจะไม่ใช่เทวดาฝรั่งไปโปรดสัตว์ เพราะฉะนั้นเราจะต้องเอาคนที่ตั้งใจจริง ๆ ที่จะทำประโยชน์ให้แก่เพื่อนมนุษย์ นี้เป็นหลักการที่พวกเรายึดถือ

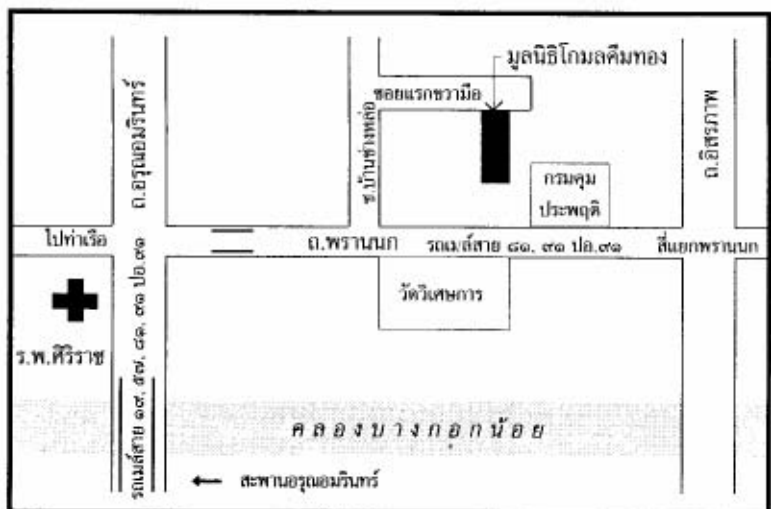
**“ความรู้เรื่องเมืองไทย” (แนวทางสันติวิธี ; มิถุนายน ๒๕๒๐)
ใน ช่วงหนึ่งของกาลเวลา ๒๕๒๘**

ประชาธิปไตยเป็นคำที่ผมต้องการใช้มากกว่าประชาธิปไตย เพราะในวงการเมืองนั้น คำว่าประชาธิปไตยใช้กันจนเมื่อ เช่น ในโรงเรียนไทย แม้จะอยู่ในระบบเผด็จการ เขาก็ยังสอนให้นักเรียนท่องว่าประเทศไทยเป็นเสรีประชาธิปไตย อีกประการหนึ่ง การเป็นประชาธิปไตยนั้นถ้าไม่อาศัยหลักธรรมะแล้ว ย่อมไม่สมบูรณ์และบกพร่องแน่ เพราะถึงแม้เราจะปกครองกันด้วยเสียงข้างมาก ถ้าเสียงข้างมากโน้มเอียงไปเชิงพาลแล้ว ก็ต้องเปิดโอกาสให้เสียงข้างน้อยสามารถถกเถียงเรียกร้องให้มีสิทธิแสดงความคิดเห็นได้จึงจะเป็นธรรม

หลักประชาธิปไตยเป็นหลักกว้าง ๆ มีองค์ประกอบเป็นแก่นสาร ๒ ประการ คือ เสรีภาพและสิทธิของคนแต่ละคน (จำกัดความตามเอกสารสหประชาชาติเรื่องสิทธิมนุษยชน) ภายในขอบเขตที่ไม่ทำลายเสรีภาพและสิทธิของผู้อื่น นี่ประการหนึ่ง กับประการที่สอง คือการมีส่วนร่วมในการกำหนดโชคชะตาของสังคมที่เราอาศัยอยู่ แต่ละคนมีสิทธิหน้าที่เท่ากันในเรื่องนี้ ไม่ว่าจะ มีฐานะ เพศ หรือ กำเนิดมาอย่างไร...รูปแบบของประชาธิปไตยจะเป็นอย่างไรก็แล้วแต่ กาลเทศะ ไม่จำเป็นต้องเอาอย่างรูปแบบของยุโรปอเมริกา

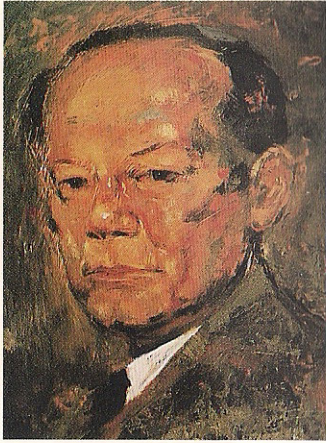
หนังสือเกี่ยวกับอาจารย์ป่วย อังภาภรณ์
ของสำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง

๑. คำให้การของดร.ป่วย อังภาภรณ์ในกรณีเหตุการณ์ ๖ ตุลาคม ๒๕๑๙
พิมพ์ครั้งที่ ๖ หน้า ๑๒๘ หน้า ราคาปก ๖๐ บาท
๒. ป่วย อังภาภรณ์ ๑๒ ปี ๒ เดือน ๔ วัน ในตำแหน่งผู้ว่าการรพท.
สุรพล เป็นอุรา เขียน พิมพ์ครั้งที่ ๒ หน้า ๑๔๐ หน้า ราคาปก ๒๘
บาท
๓. นายป่วย อังภาภรณ์ ผู้ใหญ่ที่ไม่กระล่อน ส. ศิวรักษ์ เขียน พิมพ์
ครั้งที่ ๗ หน้า ๑๘๘ หน้า ราคาปก ๑๓๐ บาท
๔. ป่วย อังภาภรณ์ ประสบการณ์ชีวิตและข้อคิดสำหรับคนหนุ่ม
สาว พิมพ์ครั้งที่ ๕ หน้า ๒๐๘ หน้า ราคาปก ๑๒๐ บาท

๘๔ ปี ป๋วย อึ๊งภากรณ์

(๙ มีนาคม ๒๕๕๓)

ภาพประกอบ โดย อวบ สานะเสน

ประจักษ์ไทย เสรีภาพ ของประชาชน
ความสันติสุข และผาสุก ของ ประชาชน
เป็นสิ่ง ที่ผม ประารถนา
รักและคิดถึง
ป๋วย

บางส่วนของจดหมายถึงธงชัย วินิจจะกุล

อาจารย์ป๋วย เป็นตัวแทนของ
ข้าราชการที่ซื่อสัตย์และทรงความ
สามารถอย่างยิ่งยวด หากท่านมี
คุณสมบัติเพียงเท่านั้น ชีวิตของท่าน
อาจมีความหมายต่อเยาวชนคนรุ่น
ใหม่ไม่มากนัก ยกเว้นพวกที่ต้องการ
รับราชการและดำรงตนเป็นเทคโนโลยี
แต่แก่นแท้ของอาจารย์ป๋วยมีมากไป
กว่านั้น ความเป็นผู้รักสัจจะในทุกแง
มุมของคำ ๆ นี้ต่างหากที่ทำให้บุคคล
อย่างอาจารย์ป๋วยมีคุณค่าที่เป็นสากล
อันคนทุกยุคทุกสมัยสามารถเรียนรู้
และซึมซับรับเอาแรงบันดาลใจมาหล่อ
เลี้ยงชีวิตได้อย่างไม่มีวันเหือดแห้ง
ไม่ว่าเราจะเป็นนักเรียน นักศึกษา นัก
ธุรกิจ ข้าราชการ นักการเมือง หรือแม้
แต่ศิลปิน ชีวิตเราล้วนไฝหาความจริง
และต้องการเข้าถึงความจริงที่พาเรา
เข้าถึงความงามและความดีที่แท้ได้
ด้วย เพราะนั่นคือบ่อเกิดแห่งความสุข
อันประณีตที่ทุกชีวิตปรารถนา

บ ย า ง ต อ น จ า ก บ ท ษ ำ

